

Міністерство освіти і науки України
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

ВІКТОРІЯ ЖЕЛЯЗКОВА
АНЖЕЛІКА ЗИНЯКОВА

НАГОЛОШЕННЯ ІМЕННИХ ЧАСТИН МОВИ В ПОЕМІ
“ЕНЕЇДА”
І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО
Монографія

Миколаїв 2017

УДК 811. 161. 2'342.8'367. 624

ББК 81 441. 4 – 03

Ж 52

Рекомендовано до друку науковою радою Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського (протокол № 6 від 27 квітня 2017 року)

Рецензенти:

В.М. Винницький – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

С.С. Пономаренко – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології та історії літератури Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Желязкова В.В., Зинякова А.А. Наголошення іменних частин мови в поемі “Енеїда” І.П. Котляревського : [монографія] / Желязкова В.В., Зинякова А.А. – Миколаїв : МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2017. – 238 с.

У монографії проаналізовано акцентуацію іменних частин мови в поемі “Енеїда” І.П. Котляревського у порівнянні з їхнім наголошенням у сучасній українській літературній мові (наголошування іменників опрацьовано А. Зиняковою, прикметників, числівників та займенників – В. Желязковою). Авторами широко використано матеріали з українських акцентованих пам’яток XVI-XVIII століть, лексикографічних джерел української мови, діалектологічних праць, залучено свідчення слов’янських мов. Загалом робота подає розширену інформацію про новітні тенденції акцентологічного напрямку українського мовознавства крізь призму висвітлення параметрів наголосової динаміки класичного тексту, що детермінує становлення та розвиток акцентної системи української мови.

Для лінгвістів-дослідників, викладачів, учителів, студентів філологічного напрямку, а також тих, кому небайдужа історія рідної мови.

УДК 811. 161. 2'342.8'367. 624

© Желязкова В.В., Зинякова А.А., 2017

© МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2017

**Вельмишановному науковому керівникові –
Віталію Григоровичу Скляренку,
академіку НАН України,
доктору філологічних наук, професору,
основоположнику київської акцентологічної
школи**

**з глибокою повагою, вдячністю та
найтеплішими побажаннями
з нагоди 80-річчя від Дня народження**

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	5
ПЕРЕДМОВА.....	9
РОЗДІЛ 1 НАГОЛОШЕННЯ ІМЕННИКІВ.....	
1.1 Іменники жіночого роду на <i>-а, -я</i>	13
1.2 Іменники жіночого роду з нульовою флексією.....	55
1.3 Іменники чоловічого роду.....	61
1.4 Іменники середнього роду на <i>-о, -е</i>	125
1.5 Іменники середнього роду на <i>-я</i> , що при відмінюванні не отримують суфіксів <i>-ят</i> або <i>-ен</i>	138
1.6 Іменники середнього роду на <i>-а (-я)</i> , що при відмінювання отримують суфікси <i>-ат (-ят)</i>	140
1.7 Іменники середнього роду на <i>-я</i> , що при відмінювання отримують суфікс <i>-ен</i>	142
РОЗДІЛ 2 НАГОЛОШЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ.....	
2.1 Прикметники першого акцентного типу.....	143
2.2 Прикметники другого акцентного типу.....	183
РОЗДІЛ 3 НАГОЛОШЕННЯ ЗАЙМЕННИКІВ ТА ЧИСЛІВНИКІВ.....	
3.1 Особливості наголошення займенників.....	191
3.2 Характер наголошення числівників.....	219
ВИСНОВКИ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ.....	224
ЛІТЕРАТУРА.....	231

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Список скорочень використаних джерел (пам'ятки, словники, класична поезія)

- Аф.- Чужб. – Афанасьев-Чужбинский А. Словарь малорусского наречия // Собрание сочинений Александра Степановича Афанасьева (Чужбинского). – СПб., 1892. – Т. 9. – С. 287-464.
- Бар. – Баранович Л. Меч духовный. – К., 1666 (стародрук).
- Бер. – Лексикон славенороський Памви Беринди / Підготов. тексту і вступ. ст. В. В. Німчука. – К. : Вид-во АН УРСР, 1961. – 272 с.
- Біл.-Нос. – Білецький-Носенко П. Словник української мови / Підгот. до вид. В. В. Німчук. – К. : Наук. думка, 1966. – 423 с.
- Ващенко – Ващенко В. С. Полтавські говори. – Х. : Вид-во ХДУ, 1957. – 539 с.
- Гал. – Галятовський І. Ключ разумѣнія. – К. : Друк. Лаври, 1659. – 2 ; [2], 253 арк.
- Голоск. – Голоскевич Г. Правописний словник. – 7-е вид. – К. : Книгоспілка, 1930. – 454 с.
- Грінч. – Словарь української мови : В 4-х т. / За ред. Б. Грінченка. – К., 1907-1909.
- Даль П, IV – Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка : В 4-х т. – М. : Рус. яз., 1978–1980. – Отпечатано фотомех. способом с изд. 1955 г.
- Єв. – Євангеліє учительное. – Єв'є [Вевіс]: Друк. Віл. братства, 1616. – В арк. ; [5], 173, 351 арк.
- Желех. – Желеховський Є., Недільський С. Малорусько-німецький словар : В 2-х т. – Львів : Друкарня тов. ім. Шевченка, 1886.
- Закр. – Закревский Н. Словарь малороссийских идиомов // Старосветский бандуриста. – М., 1861. – Кн. 3.
- Зиз. Л. – Зізаний Л. Лексис, 1596 // Лексис Лаврентія Зизанія. Синоніма славеноросская / Підгот. текстів і вступ. статті В. В. Німчука. – К., 1964. – 203 с.
- Карац. – Караціћ В. С. Српски рјечник истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима. – Беч., 1852.
- Кл. – Вірші Климентія Зиновієва сина (кінець XVII – початок XVIII ст.) // Пам'ятки українсько-руської мови і літератури. –

Львів, 1912. – Т. 7. – С. 1-215.

- Книж. – [Ленкевич І.] Книжиця для господарства, указующая, як ратовати в хоробах всякую скотину, то есть коні, воли, вівці, козы, свині, як білити полотно, як боронити пашні от саранчи, як ратоватися от джумы, як губыти гуселницю от капусты, як ловиты рыбу, як губыти миши і щурі, як ратовати людей, котрих собаки скаженіи покусали, як ратовати человека, который не в давном времени з ума зийдет. – Почаїв, 1788. – 12 ; 111 с.
- Коп. Ом. – Копистенській З. Оміліа. – К., 1625 // Тітов Хв. Матеріали для історії книжної справи на Україні в XVI – XVIII вв. : Всезбірка передмов до укр. стародруків. – К., 1924. – С. 147-172.
- Котл. – Котляревський І. П. Повне зібрання творів : В 2-х т. – К., 1952. – Т. 1. – С. 63-305.
- Левч. – Левченко М. Опыт русско-украинского словаря. – К. : Тип. губ. упр., 1874. – 188 с.
- Льв. – Львівський літопис (I пол. XVII ст.) // Рус. ист. сб., изд. Об-вом истории и древностей рос. – 1839. – Т. 3. – Кн. 3. – С. 233-267.
- ОСУМ – Орфографічний словник української мови. – К. : Довіра, 1999. – 989 с.
- Отпис – Клірик Острозький [Гаврило Дорофєйович (?)]. Отпис на лист... Іпатія володимирського и берестейського єпископа. – Острог, 1598. – 4 ; 48 арк.
- Погр. – Погрібний М. І. Орфоепічний словник. – К. : Рад. шк., 1984. – 629 с.
- ОС
- Погр. – Погрібний М. І. Словник наголосів української літературної мови. – К. : Рад. шк., 1964. – 639 с.
- СН
- Рад. – Радивиловській А. Огородок Марії богородиці. – К. : Друк. Лаври, 1676. – 2 ; [28], 1128, [4] с.
- РЛУП – Русское литературное ударение и произношение : Опыт словаря-справочника / Под. ред. Р. И. Аванесова и С. И. Ожегова. – М. : Госиздат иностр. и нац. словарей, 1955. – 579 с.
- С. Зиз. – Зизаній С. Казанье стго Кирилла. – [Вильно, 1596] // Студинський К. Памятки полемічного письменства кінця XVI і поч. XVII в. – Львів, 1906. – Т. 1. – С. 31-200.

- Слав. – «Лексікон словено-латинській» Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського // Лексікон латинський Є. Славинецького. Лексікон словено-латинський Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського / Підгот. до вид. В. В. Німчук. – К., 1973. – С. 421-540.
- СУМ – Словник української мови : В 11-ти т. – К. : Наук. думка, 1970–1980.
- Тимч. – Тимченко Е. Русско-малороссийский словарь : В 2-х т. – К. : Тип. Ун-та св. Владимира Н. Т. Корчак-Новицкого, 1897–1899.
- Тр. – Ставроецький К.Т. Зерцало богословії. – Почаїв : Друк. К. Т. Ставроецького, 1618. – 4°; [30], 84, [2] арк.
- Тупт. – Туптало Д. Руно орошенное. – Черніґов, 1683 (стародрук).
- УЛВН – Українська літературна вимова і наголос : Словник-довідник. – К. : Наук. думка, 1973. – 724 с.
- Ум. – Уманець М. і Спілка А. Словарь російсько-український : В 4-х т. – Львів: Друк. т-во ім. Шевченка, 1893–1898.
- УРС – Українсько-російський словник : В 6-ти т. – К. : Вид-во АН УРСР, 1953–1963.
- Філ. – Філалет Х. Апокрисис албо отповѣдь на книжки о съборѣ берестейском. – [Острог, 1598 – 1599]. – 4°; [222] арк.
- Шевч. – Шевченко Т.Г. Повне зібрання творів : В 6-ти т. – К. : Вид-во АН УРСР, 1963–1964.
- Hanusch – Hanusch J. Über die Betonung der Substantiva im Kleinrussischen // Arch. slav. Philol. – 1884, Bd. 7. – S. 222–255, 325–385.

Скорочення назв мов

блр. – білоруська мова
болг. – болгарська мова
п. – польська мова
серб. – сербська мова
рос. – російська мова
слн. – словенська мова

Скорочення граматичних термінів

а.п. – акцентна парадигма
дав. – давальний відмінок
діал. – діалектна форма
зн. – знахідний відмінок
кл. – кличний відмінок
літ. – літературна мова
місц. – місцевий відмінок
мн. – множина
наз. – називний відмінок
одн. – однина
ор. – орудний відмінок
род. – родовий відмінок
с.м. – сучасна мова

ПЕРЕДМОВА

Одним із важливих завдань сучасної акцентології є ґрунтовне вивчення особливостей наголошення поетичних текстів, оскільки їхня організація характеризується високим рівнем структурованості та інтенсифікацією формального й змістового оформлення, що в цілому дозволяє детально проаналізувати динаміку акцентологічних процесів.

Відомим є той факт, що система наголошування сучасної української мови є результатом тривалих процесів розвитку пізньопраслов'янської та давньоруської акцентних систем.

У зв'язку з цим історична акцентологія української мови і передбачає два аспекти дослідження: історію українського наголосу від пізньопраслов'янського періоду до нашого часу й історію українського літературного наголосу. Якщо в першому аспекті дослідження історична акцентологія української мови досягла значних успіхів завдяки працям Л. Булаховського, І. Огієнка, З. Веселовської, В. Скляренка, В. Задорожного, В. Гальчук, І. Гальчука, К. Тішечкіної, С. Пономаренка, то здобутки в другому аспекті на сьогодні є скромними: увагу дослідників привертало наголошення в поетичних творах Т. Шевченка (Я. Рудницький, В. Скляренко, В. Винницький), Лесі Українки (В. Скляренко, Міджин Р., Сачко М., Л. Легка) та І. Франка (Я. Рудницький, В. Винницький). Отже, для вивчення проблеми становлення українського літературного наголосу особливо актуальним є дослідження його в поетичних творах І. Котляревського – основоположника нової української літературної мови, яке має не тільки теоретичне, але й значне практичне значення, оскільки дозволяє уточнити норми наголошення в сучасній українській літературній мові.

В українську літературу І. Котляревський прийшов на зламі двох епох – феодалізму і капіталізму, у контексті дуже суперечливих суспільно-політичних, культурних та літературних подій. Його славетна “Енеїда” –

травестійна, бурлескна поема – була “плодами двадцятишестилітнього ... терпіння й посильних трудів” [Кирилюк, 1981: 30]. У ній подано близько 7 (сімох) тисяч слів найрізноманітніших семантичних груп. Змальовуючи побут різних верств українського суспільства, Іван Петрович якнайширше використав побутову лексику, наприклад: назви одягу, головних уборів, хатніх речей, різних будівель і споруд, засобів пересування по воді й суші тощо. Широко представлені в поемі назви людей за різними ознаками, як от: за віком або за сімейним станом, за родинними стосунками, за різними якостями і ознаками, за родом діяльності, за територіальною ознакою. Відповідно до сюжету твору автор використовує найрізноманітнішу військову лексику – назви різних видів зброї, амуніції і воєнних матеріалів, назви людей за військовим станом або за родом військ. Як бачимо, лексика в поемі переважно конкретна, але І. Котляревський використав і абстрактну лексику, а саме: назви почуттів та відчуттів, назви різних якостей, стану, суспільних явищ тощо.

Кінець XVIII століття – час, коли І. Котляревський працював над своїм геніальним твором. У цей період панувала стара книжна мова, діяли її закони, у тому числі і в наголошуванні слів. Однак, в основу своєї творчості Іван Петрович поклав не староукраїнську мову, а народно-розмовну (полтавські говори), хоча вплив акцентної системи староукраїнської на “Енеїду”, безперечно, мав місце. У поемі застосована силабо-тонічна система віршування – використано чотиристопний ямб, а тому наголос кожного слова встановити неважко.

Мета цього дослідження – з’ясувати особливості наголошення іменників, прикметників, числівників та займенників у поемі “Енеїда” І. Котляревського, зіставивши його з наголошенням у сучасній українській літературній мові.

Дослідження здійснено за виданням: Котляревський І.П. Повне зібрання творів. – К. : Вид-во АН УРСР, 1952. – Т. 1. При посиланні на

“Енеїду” римська цифра вказує на частину “Енеїди” (всього в поемі шість частин), дві арабські цифри – на строфу цієї частини і на рядок (кожна строфа складається з десяти рядків).

Наголошення лексем в “Енеїді” зіставлено з їхнім наголошенням у сучасній українській літературній мові. Для зіставлення використано: Українсько-російський словник: В 6-ти т. – К., 1953-1963; Словник української мови: В 11-ти т. – К., 1970-1980; Орфографічний словник української мови. – К., 1994; Погрібний М.І. Словник наголосів української літературної мови. – К., 1964; Українська літературна вимова і наголос; Словник-довідник. – К., 1973; Погрібний М.І. Орфоепічний словник. – К., 1984. Якщо існує розбіжність у наголошенні іменників у поемі і в сучасній українській літературній мові, то такі випадки детально аналізуються, щодо більшості з них встановлюється, яка з двох акцентуацій є давнішою. При цьому залучаються свідчення давніх українських пам’яток, які взято з монографій В.Г. Скляренка [Скляренко, 1969; Скляренко, 1979; Скляренко, 1983; Скляренко, 2006], широко використовується матеріал з лексикографічних праць, а саме: Афанасьев-Чужбинский А. Словарь малорусского наречия. – СПб., 1855; Білецький-Носенко П. Словник української мови. – К., 1966; Закревский Н. Словарь малороссийских идиомов. – М., 1861; Левченко М. Опыт русско-украинского словаря. – К., 1874; Желеховський Є., Недільський С. Малорусько-німецький словар: В 2-х т. – Львів, 1886; Уманець М. і Спілка А. Словар російсько-український: В 4-х т. – Львів, 1893-1898; Тимченко Е. Русско-малороссийский словарь: В 2-х т. – К., 1897-1899; Словарь української мови: В 4-х т. /За ред. Б. Грінченка. – К., 1907-1909. Залучається також діалектний матеріал, але досить рідко через відсутність ґрунтовних досліджень наголошення в полтавських говірках. Корисною в цьому плані була книга В.С. Ващенко “Полтавські говори” [Ващенко, 1957], з якої взято інформацію про акцентуацію в полтавських

говірках деяких іменників, наголошення яких в “Енеїді” і в сучасній літературній мові не збігається.

Типи акцентних парадигм визначаємо, посилаючись на дослідження В.Г. Скляренка.

Джерела, з яких наводиться фактичний матеріал, подаються в круглих дужках, посилання на літературу – у квадратних.

Отже, виконане дослідження є комплексним аналізом особливостей наголосової організації поеми «Енеїда» І. П. Котляревського через зіставлення характеристик наголосу періоду написання твору з існуючими в сучасній українській літературній мові. Таким чином, ця робота подає розширену інформацію про новітні тенденції акцентологічного напрямку українського мовознавства крізь призму висвітлення параметрів наголосової динаміки класичного тексту, що детермінує становлення та розвиток акцентної системи української мови загалом.

РОЗДІЛ 1

НАГОЛОШЕННЯ ІМЕННИКІВ

1.1 Іменники жіночого роду на *-а, -я*

Для віднесення іменника жіночого роду на *-а, -я* до того чи іншого акцентного типу необхідне його вживання в певній кількості відмінкових форм (не беручи до уваги, зрозуміло, односкладової форми родового відмінка множини). При кореневому наголошенні іменника (у називному відмінкові однини) достатньо хоча б одного його вживання в однині (виняток становить форма знахідного відмінка однини, оскільки кореневу акцентуацію в знахідному відмінкові однини можуть мати й іменники з флексійним наголосом, але якщо коренева акцентуація іменника не викликає сумніву, зокрема цей іменник в українській мові не фіксується з флексійним наголосом, то береться до уваги і форма знахідного відмінка однини) й одного – у множині; при флексійній акцентуації іменника (у називному відмінкові однини) необхідне його вживання в таких відмінкових формах: в однині – в називному, родовому, давальному, орудному або місцевому (в одній із форм) і в знахідному відмінках; у множині – у називному або знахідному, у давальному або місцевому і в орудному відмінках. Виходячи з цього, для іменників жіночого роду на *-а, -я*, вжитих в “Енеїді” І. Котляревського, можна встановити чотири основні акцентні типи:

I – з нерухомим наголосом на основі в однині і множині;

II – з наголосом на основі в однині та флексійним (або варіантним – наосновним і флексійним) – у множині;

III – з нерухомим флексійним наголосом в однині й множині;

IV – з рухомим наголосом (флексійним і початковим кореневим) у формах однини і множини.

Розглянемо кожний акцентний тип детально.

І акцентний тип

	Однина	Множина
Називний	<i>хма□р-а</i>	<i>хма□р-и</i>
Род.	<i>хма□р-и</i>	<i>хмар</i>
Дав.	<i>хма□р-і</i>	<i>хма□р-ам</i>
Зн.	<i>хма□р-у</i>	<i>хма□р-и</i>
Ор.	<i>хма□р-ою</i>	<i>хма□р-ами</i>
Місц.	<i>хма□р-і</i>	<i>хма□р-ах</i>
Кл.	<i>хма□р-о</i>	<i>хмар-и</i>

До цього акцентного типу належать такі іменники:

боги□ня: наз. одн. *боги□ня* (V, 59, 6; VI, 16, 10; VI, 127, 1; VI, 162, 3), зн. одн. *боги□ню* (V, 139, 10), наз. мн. *боги□ні* (VI, 1, 5; VI, 17, 5), род. мн. *боги□нь* (IV, 129, 9), зн. мн. *боги□нь* (V, 58, 7; VI, 4, 6);

бо□чка: род. одн. *бо□чки* (II, 57, 5), зн. мн. *бо□чки* (III, 89, 8);

бу□дка: зн. одн. *бу□дку* (V, 59, 6), род. мн. *бу□док* (V, 52, 8);

вету□шка: род. одн. *вету□шки* (III, 91, 4), зн. мн. *вету□шки* (IV, 104, 3);

вся□чина: зн. одн. *вся□чину* (I, 37, 1; III, 16, 1; III, 108, 4), місц. одн. *о вся□чині* (V, 62, 4), род. мн. *вся□чин* (IV, 25, 8; IV, 41, 8);

гадюка: зн. одн. *гадю□ку* (I, 53, 8), ор. одн. *гадю□кой* (IV, 65, 2), наз. мн. *гадю□ки* (III, 111, 9), зн. мн. *гадю□ки* (III, 95, 4), *гадю□к* (III, 16, 10);

голо□вка: наз. одн. *голо□вка* (V, 102, 3), зн. одн. *голо□вку* (V, 87, 2; V, 101, 2; V, 102, 2; V, 113, 8; VI, 109, 2; VI, 124, 7), зн. мн. *голо□вки* (V, 93, 3);

ді□ва: наз. одн. *ді□ва* (IV, 131, 5), наз. мн. *ді□ви* (III, 124, 3);

доро□жка: зн. одн. *доро□жку* (V, 79, 5), зн. мн. *доро□жки* (III, 39, 8);

дружба: наз. одн. *дружба* (VI, 86, 10), зн. мн. *дружби* (V, 46, 2);

дрючина: зн. одн. *дрючину* (III, 40, 5). наз. мн. *дрючины* (V, 134, 8);

дума: зн. одн. *думу* (IV, 95, 1), місц. мн. *в думмах* (V, 1, 7);

жаба: зн. одн. *жабу* (II, 27, 5), наз. мн. *жаби* (II, 31, 4);

жертва: зн. одн. *жертву* (III, 34, 7; III, 35, 7; VI, 125, 9), ор. одн. *жертвою* (V, 10, 3), зн. мн. *жертви* (VI, 73, 7);

звонниця: наз. одн. *звонниця* (VI, 13, 9), дав. мн. *звонницям* (III, 92, 1);

іскра: наз. одн. *іскра* (V, 104, 1), наз. мн. *іскри* (II, 38, 5; VI, 156, 6);

капля: род. одн. *каплі* (IV, 16, 7; V, 107, 6), род. мн. *капель* (VI, 137, 7);

кватира (*кватера*): зн. одн. *кватиру* (V, 84, 8), місц. одн. *на кватері* (II, 7, 9), дав. мн. *по кватирам* (IV, 100, 2);

кирпа: зн. одн. *кирпу* (VI, 135, 10), зн. мн. *кирти* (VI, 105, 9);

кислиця: наз. одн. *кислиця* (IV, 21, 3). ор. одн. *кислицей* (III, 32, 9), наз. мн. *кислиці* (III, 27, 8), род. мн. *кислиць* (II, 44, 4), зн. мн. *кислиці* (II, 29, 7; III, 118, 5);

кишеня: род. одн. *кишені* (II, 15, 8). зн. одн. *кишеню* (IV, 119, 10), місц. одн. *кишені* (I, 54, 4; V, 16, 8), род. мн. *кишень* (III, 100, 10);

кімната: зн. одн. *кімнату* (IV, 89, 9), род. мн. *кімнат* (IV, 94, 2);

кульбака: род. одн. *кульбаки* (VI, 56, 8), зн. мн. *кульбаки* (VI, 92, 8);

ладунка (*лядунка*): наз. одн. *ладунка* (I, 45, 5) і *лядунка* (VI, 169, 5), ор. одн. *ладункой* (VI, 51, 3), зн. мн. *ладунки* (VI, 92, 7);

мачуха: зн. одн. *мачуху* (IV, 129, 7), род. мн. *мачух* (III, 46, 4);

моли□тва: зн. одн. *моли□тву* (III, 31, 5), місц. одн. *на моли□тві* (VI, 42, 6), зн. мн. *моли□тви* (V, 9, 4; VI, 125, 8);

молоди□ця: наз. одн. *молоди□ця* (III, 103, 1; VI, 6, 1; VI, 62, 1), род. одн. *молоди□ці* (III, 6, 9), наз. мн. *молоди□ці* (I, 31, 3; III, 8, 3; III, 50, 1; III, 84, 1; III, 87, 1; III, 93, 6; III, 131, 3), род. мн. *молоди□ць* (V, 112, 7), зн. мн. *молоди□ць* (II, 44, 2), кл. мн. *молоди□ці* (I, 62, 8; II, 47, 1);

моргу□ха: зн. одн. *моргу□ху* (IV, 20, 9), род. мн. *моргу□х* (III, 49, 3), кл. мн. *моргу□хи* (VI, 3, 2);

му□ка (стражданя): наз. одн. *му□ка* (III, 68, 7), зн. одн. *му□ку* (I, 53, 9; III, 83, 4; V, 75, 9), зн. мн. *му□ки* (III, 23, 9; III, 68, 9; III, 71, 8; III, 81, 5; VI, 129, 9), род. мн. *мук* (III, 72, 10);

му□ха: наз. одн. *му□ха* (I, 43, 9; II, 10, 10; IV, 44, 3; V, 44, 3), наз. мн. *му□хи* (II, 22, 6), зн. мн. *му□хи* (VI, 77, 4), *мух* (IV, 120, 10; V, 119, 7; V, 129, 7; VI, 37, 6);

намі□тка: зн. одн. *намі□'тку* (V, 91, 9), зн. мн. *намі□тки* (IV, 76, 6);

небили□ця: наз. одн. *небили□ця* (V, 56, 6), зн. мн. *небили□ці* (VI, 108, 8);

охво□та: зн. одн. *охво□ту* (VI, 20, 8), місц. мн. *в охво□тах* (III, 93, 8); *на дві охво□ти* (III, 24, 9);

па□нія (*па□н'я*): дав. одн. *па□нії* (IV, 77, 5), наз. мн. *пан'ї* (III, 93, 7), зн. мн. *па□ній* (III, 100, 8);

паніма□тка (*паньма□тка*): дав. одн. *паньма□тці* (V, 83, 2), зн. одн. *паніма□тку* (V, 83, 6), кл. одн. *паніма□тко* (V, 66, 1), зн. мн. *паньма□ток* (III, 50, 9);

паня□нка: наз. одн. *паня□нка* (IV, 75, 6), наз. мн. *паня□нки* (III, 86, 1);

перемі□на: род. одн. *перемі□ни* (V, 2, 9), зн. одн. *перемі□ну* (I, 27, 6), зн. мн. *перемі□ни* (III, 139, 3);

персо̀на: наз. одн. *персо̀на* (VI, 78, 5), ор. одн. *персо̀ною* (VI, 33, 6), місц. мн. *в persòнах* (V, 45, 3);

печі̀нка: зн. одн. *печі̀нку* (II, 8, 6), род. мн. *печі̀нок* (V, 105, 10);

припа̀рка: наз. одн. *припа̀рка* (VI, 167, 9), род. одн. *припа̀рки* (VI, 3, 3), зн. мн. *припа̀рки* (VI, 136, 3);

прока̀за: зн. одн. *прока̀зу* (VI, 160, 5), зн. мн. *прока̀зи* (III, 97, 3; V, 21, 6);

про̀сьба: місц. одн. *по про̀сьбі* (IV, 121, 3), зн. мн. *про̀сьби* (III, 57, 9);

пта̀ха: наз. одн. *пта̀ха* (II, 31, 9), наз. мн. *пта̀хи* (III, 88, 1);

ра̀на: род. одн. *ра̀ни* (VI, 50, 5; VI, 133, 1; VI, 135, 4; VI, 138, 2), зн. одн. *ра̀ну* (VI, 137, 10; VI, 160, 2), місц. одн. *в ра̀ні* (VI, 136, 2; VI, 136, 4; VI, 171, 3), наз. мн. *ра̀ни* (IV, 114, 8), зн. мн. *ра̀ни* (VI, 106, 9);

рѝба: род. одн. *рѝби* (III, 56, 3), зн. одн. *рѝбу* (I, 22, 2), ор. одн. *рѝбою* (IV, 26, 9), наз. мн. *рѝби* (VI, 32, 1);

робо̀та: дав. одн. *к робо̀ті* (V, 31, 10), зн. одн. *робо̀ту* (I, 41, 5; II, 48, 6; III, 26, 3; V, 43, 10; V, 57, 5; V, 120, 1; VI, 4, 1; VI, 20, 9), зн. мн. *робо̀ти* (IV, 40, 2);

ру̀ченька: зн. одн. *ру̀ченьку* (II, 61, 7), зн. мн. *ру̀ченьки* (I, 26, 3);

свѝта: наз. одн. *свѝта* (II, 70, 1), зн. мн. *свѝти* (I, 24, 8);

світѐлка: зн. одн. *світѐлку* (I, 12, 6), місц. одн. *в світѐлиці* (V, 30, 3), зн. мн. *світѐлки* (IV, 42, 3);

світлѝця: зн. одн. *світлѝцю* (I, 26, 7), наз. мн. *світлѝці* (III, 115, 9), зн. мн. *світлѝці* (IV, 38, 2);

со̀сна: наз. одн. *со̀сна* (VI, 155, 5), род. мн. *со̀сен* (V, 64, 7);

со̀тня: зн. одн. *со̀тню* (IV, 107, 9; V, 73, 10), род. мн. *со̀тень* (V, 34, 1), дав. мн. *со̀тням* (IV, 99, 2), ор. мн. *со̀тнями* (IV, 101, 8);

сти́на: наз. одн. *сти́на* (IV, 92, 2), зн. одн. *сти́ну* (III, 71, 2; IV, 92, 5), місц. одн. *по сти́ні* (III, 131, 9; VI, 24, 10), зн. мн. *сти́ни* (V, 134, 9);

стрі́лка: наз. одн. *стрі́лка* (III, 55, 9; VI, 132, 8), род. одн. *стрі́лки* (VI, 138, 3), наз. мн. *стрі́лки* (II, 6, 3);

су́чка: зн. одн. *су́чку* (VI, 14, 4), род. мн. *су́чок* (IV, 124, 6);

ту́ча: зн. одн. *ту́чу* (V, 2, 1; V, 103, 5), ор. мн. *ту́чами* (V, 55, 5);

у́лиця: наз. одн. *у́лиця* (III, 44, 1), місц. одн. *на у́лиці* (IV, 111, 4), дав. мн. *по у́лицям* (II, 12, 9; II, 50, 6), місц. мн. *по у́лицях* (IV, 87, 4);

фи́га: зн. одн. *фи́гу* (VI, 101, 7), зн. мн. *фи́ги* (III, 25, 9);

фіндю́рка: род. одн. *фіндю́рки* (VI, 13, 7), кл. одн. *фіндю́рко* (VI, 12, 3), наз. мн. *фіндю́рки* (V, 32, 9);

ха́та: наз. одн. *ха́та* (IV, 111, 3), род. одн. *ха́ти* (I, 32, 3; I, 50, 5; III, 11, 8; III, 12, 2; III, 61, 8), зн. одн. *ха́ту* (I, 5, 3; I, 45, 8; I, 48, 4; II, 7, 3; II, 71, 3; IV, 38, 5; V, 22, 7), місц. одн. *по ха́ті* (VI, 152, 4), наз. мн. *ха́ти* (IV, 103, 9), зн. мн. *ха́ти* (III, 110, 3), місц. мн. *в ха́тах* (IV, 42, 2);

хви́ля: наз. одн. *хви́ля* (V, 2, 5), зн. одн. *хви́лю* (V, 2, 5), місц. одн. *по хви́лі* (IV, 5, 10), наз. мн. *хви́лі* (II, 2, 2; IV, 7, 2);

хма́ра: наз. одн. *хма́ра* (IV, 122, 1; V, 85, 3), род. одн. *хма́ри* (IV, 7, 3; V, 96, 5), зн. одн. *хма́ру* (V, 41, 3), місц. одн. *на хма́рі* (V, 41, 4; V, 43, 3), род. мн. *хмар* (II, 49, 2), зн. мн. *хма́ри* (VI, 148, 7);

чупри́на: зн. одн. *чупри́ну* (IV, 13, 10; VI, 170, 1), зн. мн. *чупри́ни* (IV, 98, 6);

шепту́ха: наз. одн. *шепту́ха* (III, 135, 1), зн. мн. *шепту́х* (III, 91, 2);

ши□я: род. одн. *ши□ї* (VI, 151, 8), дав. одн. *к ши□ї* (VI, 48, 9), зн. одн. *ши□ю* (V, 25, 8; VI, 134, 6), ор. одн. *ши□єю* (III, 62, 10), зн. мн. *ши□ї* (IV, 10, 4; VI, 129, 10);

шко□ла: наз. одн. *шко□ла* (III, 108, 1), зн. одн. *шко□лу* (I, 58, 7), місц. одн. *в шко□лі* (V, 35, 8; VI, 23, 9), місц. мн. *во шко□лах* (V, 60, 1);

щєбету□ха: наз. одн. *щєбету□ха* (IV, 75, 9), род. мн. *щєбету□х* (IV, 57, 4);

що□гла: наз. одн. *що□гла* (VI, 166, 8), зн. мн. *що□гли* (V, 108, 7);

ятро□вка: зн. одн. *ятро□вку* (V, 39, 3), наз. мн. *ятро□вки* (III, 46, 8).

У сучасній українській літературній мові деякі з наведених іменників (*бо□чка*, *бу□дка*, *голо□вка*, *моли□тва*, *печі□нка*, *ха□та*), на відміну від “Енеїди”, вживаються з флексійним (або варіантним – кореневим і флексійним) наголосом у множині: *бо□чка*, мн. *бо□чки*, *бо□чок*, *бо□чкам* і *бочки□*, *бочо□к*, *бочка□м* (УЛВН, 53), *бо□чка*, мн. *бочки□*, *бочо□к*, *бочка□м* і *бо□чки*, *бо□чок*, *бо□чкам* (Погр. СН, 42; Погр. ОС, 57); *бу□дка*, мн. *будки□*, *будо□к*, *будка□м* і *бу□дки*, *бу□док*, *бу□дкам* (Погр. СН, 46; УЛВН, 58; Погр. ОС, 60); *голо□вка*, мн. *голо□вки*, *голо□вок*, *голо□вкам* і *головки□*, *голово□к*, *головка□м* (УЛВН, 137; Погр. ОС, 142); *моли□тва*, мн. *моли□тви*, *молито□в*, *молитва□м* (Погр. СН, 305; УЛВН, 336; Погр. ОС, 340); *печі□нка*, мн. *печінки□*, *печіно□к*, *печінка□м* (Погр. СН, 395; УЛВН, 439; Погр. ОС, 417); *ха□та*, мн. *ха□ти* і *хати□*, *хат*, *хата□м* і *ха□там* (Погр. СН, 606; УЛВН, 688), *ха□та*, мн. *ха□ти* / *ха□ти*, *хат*, *хата□м* і *ха□там* (Погр. ОС, 595). Про іменники *свита* і *стрілка* цього не можна сказати, хоча в деяких словниках сучасної літературної мови вони подані з варіантною (кореневою і флексійною) акцентуацією форм множини: *сви□та*, мн. *сви□ти*, *свит*, *сви□там* (Погр. СН, 513; УЛВН, 593; Погр. ОС, 517), але *сви□та*, мн. *сви□ти□*, *свит*, *сви□та□м* (ОСУМ, 681); *стрі□лка*, мн. *стрі□лки*, *стрі□лок*, *стрі□лкам*

(УЛВН, 632; Погр. ОС, 547), але *стрілка*, мн. *стрілки*, *стріло*, *стрілка* і *стрілки*, *стрілок*, *стрілкам* (Погр. СН, 552).

Флексійна акцентуація форм множини наведених вище іменників в українській літературній мові є, безперечно, новою. Вона виникла внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини [Скляренко, 1969: 130]. В “Енеїді” зберігається давня акцентуація наведених іменників. Характерно, що давні українські пам’ятки XVI–XVIII ст., відбиваючи акцентні особливості південно-західних говорів, також засвідчують нову флексійну акцентуацію форм множини згаданих іменників: *до бочок* (Льв., 258); *голово* (Рад., 626); *по молитвам* (Синопс., 113 зв.), *моли* – зн мн. (Рад., 689), *моли* (Гал., 114) і *молитва* (Гал., 159, 166, 188 зв.; Бар., 90 зв., 91; Рад., 70, 212, 220, 368, 389, 504, 532, 703, 715, 934, 958; Синопс, 57, 93, 97 зв., 101 зв., 116, 118 зв., 128 зв.; Тупт., 41 зв.– двічі, 42, 56, 72 зв., 73 зв.; Кл. 49), *в моли* (Тупт., 66 зв.). Це свідчить про те, що в південно-східних говорах, акцентні особливості яких відбиває поема, тенденція до акцентного протиставлення форм однини і множини почала діяти пізніше, ніж у південно-західних говорах.

Іменник *сосна*, який в “Енеїді” виступає виключно з кореневим наголосом, у сучасній літературній мові має варіантне наголошення в однині – кореневе і флексійне: *со*сна (УРС, V, 415; СУМ, IX, 469), *со*сна і *сосна*, мн. *со*сни, *со*сен і *со*сон, *со*снам (Погр. СН, 536; УЛВН, 616; Погр. ОС, 535). Про первісну акцентуацію цього іменника **s'osna* науковці висловлювали різні думки, а саме: В. Кіпарський відносить його до баритонованих іменників [Kiparsky, 1962: 224, 229], А.А. Залізник – до окситонованих [Залізник, 1985: 135], Л.А. Булаховський – до іменників з рухомим наголосом [Булаховський, V, 1983: 468]. Той факт, що в І. Котляревського слово вживається виключно з кореневим наголосом, свідчить на користь його первісної баритонованості,

порівняймо також свідчення давніх пам'яток: *со□сна* (Слав., 510 – двічі). У “Малорусько-німецькому словарі” Є. Желехівського і С. Недільського слово подається з кореневою акцентуацією, у “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка – з варіантною (кореневою і флексійною), в інших словниках – з флексійною акцентуацією: *со□сна* (Желех., II, 897), *со□сна□* (Грінч., IV, 170), *сосна□* (Ум., III, 65; Тимч., II, 184).

II акцентний тип

	Однина	Множина
Наз.	<i>жі□нк-а</i>	<i>жінк-и□</i>
Род.	<i>жі□нк-и</i>	<i>жіно□к</i>
Дав.	<i>жі□нц-і</i>	<i>жінк-а□м</i>
Зн.	<i>жі□нк-у</i>	<i>жіно□к</i>
Ор.	<i>жі□нк-ою</i>	<i>жінк-а□ми</i>
Місц.	<i>жі□нц-і</i>	<i>жінк-а□х</i>
Кл.	<i>жі□нк-о</i>	<i>жінк-и□</i>

До цього акцентного типу належать такі іменники:

ба□ба: наз. одн. *ба□ба* (III, 59, 8; III, 67, 5; III, 111, 3; IV, 80, 1), род. одн. *ба□би* (III, 14, 9), зн. одн. *ба□бу* (II, 27, 6; II, 45, 2; IV, 5, 1), ор. одн. *ба□бою* (III, 67, 8; III, 109, 10), наз. мн. *ба□би* (II, 72, 9; V, 91, 9; VI, 17, 5) і *баби□* (III, 84, 1; III, 90, 3; III, 101, 5), род. мн. *баб* (III, 74, 8; IV, 109, 8), ор. мн. *баба□ми* (V, 54, 9; VI, 159, 6);

ба□шта: род. одн. *ба□шти* (V, 72, 1), род. мн. *башт* (V, 52, 6), місц. мн. *в ба□штах* (VI, 116, 8) і *на...башта□х* (V, 71, 2);

бли□скавка: наз. одн. *бли□скавка* (V, 103, 5; VI, 1, 3), зн. одн. *бли□скавку* (V, 25, 2), ор. мн. *блискавка□ми* (VI, 159, 5);

ві□дьма: зн. одн. *ві□дьму* (II, 45, 3; III, 14, 10), ор. одн. *ві□дьмою* (IV, 4, 3), дав. мн. *відьма□м* (II, 59, 6), зн. мн. *відьо□м* (III, 91, 1);

гребля: наз. одн. *гребля* (IV, 75, 4), зн. одн. *греблю* (III, 66, 3), місц. одн. *в греблі* (III, 60, 4), зн. мн. *греблі* (II, 59, 10);

губка (зменшене від *губа*): зн. одн. *губку* (V, 57, 8), зн. мн. *губки* (III, 103, 4);

дівка: наз. одн. *дівка* (V, 117, 8; VI, 93, 8), род. одн. *дівки* (III, 6, 9), зн. одн. *дівку* (I, 6, 8; I, 29, 2), наз. мн. *дівки* (II, 44, 7; III, 77, 8; III, 84, 1; III, 93, 6; III, 131, 3; IV, 109, 5), род. мн. *дівок* (I, 34, 4; II, 45, 7; III, 133, 2), дав. мн. *дівкам* (I, 39, 4), зн. мн. *дівок* (III, 77, 2; III, 92, 3; III, 101, 7; V, 129, 2), ор. мн. *дівками* (V, 35, 6);

жінка: наз. одн. *жінка* (IV, 75, 6; IV, 131, 6), род. одн. *жінки* (V, 29, 10; VI, 60, 2), дав. одн. *жінці* (III, 84, 9), зн. одн. *жінку* (I, 40, 5; V, 39, 3), ор. одн. *жінкою* (V, 23, 10), наз. мн. *жінки* (II, 46, 9; IV, 111, 5; IV, 112, 1; IV, 112, 7; VI, 78, 8; VI, 94, 1), род. мн. *жінок* (III, 8, 7; III, 46, 4), дав. мн. *жінкам* (I, 39, 2), зн. мн. *жінок* (III, 8, 9; III, 75, 1; III, 92, 5; III, 97, 10; III, 105, 10; VI, 4, 9; VI, 38, 3), ор. мн. *жінками* (V, 29, 2), кл. мн. *жінки* (IV, 112, 8);

збруя: род. одн. *збруї* (IV, 91, 1; V, 42, 5), зн. одн. *збрую* (IV, 97, 8; V, 27, 8; V, 28, 3; V, 41, 9; V, 42, 2; V, 43, 4; VI, 92, 5; VI, 113, 1), місц. одн. *в збруї* (VI, 75, 7; VI, 126, 3), ор. мн. *збруями* (IV, 122, 6);

казка: зн. одн. *казку* (I, 42, 3; IV, 2, 2; IV, 97, 9; V, 122, 4), род. мн. *казок* (III, 4, 2), місц. мн. *в казках* (III, 69, 9);

кішка (самка кота): зн. одн. *кішку* (V, 107, 4), наз. мн. *кішки* (VI, 32, 4);

книжка: наз. одн. *книжка* (VI, 162, 8), ор. одн. *книжкою* (VI, 27, 2), род. мн. *книжок* (IV, 33, 9);

лавка: род. одн. *лавки* (II, 17, 8), ор. одн. *лавкою* (II, 16, 10), місц. мн. *в лавках* (V, 32, 7) і *по лавках* (III, 132, 4);

ложка: наз. одн. *ложка* (IV, 49, 9), зн. одн. *ложку* (IV, 98, 10), зн. мн. *ложки* (II, 14, 4);

лю́лька: наз. одн. *лю́лька* (III, 55, 3), род. одн. *лю́льки* (II, 63, 6), зн. одн. *лю́льку* (VI, 10, 4), род. мн. *люльо́к* (IV, 126, 9), зн. мн. *люльки́* (III, 117, 3; IV, 121, 4; V, 52, 10; VI, 30, 9);

ма́вка: наз. одн. *ма́вка* (VI, 129, 1; VI, 142, 3), зн. одн. *ма́вку* (VI, 127, 5), наз. мн. *мавки́* (VI, 35, 5), ор. мн. *мавка́ми* (VI, 34, 4);

па́нnochка: кл. одн. *па́нnochко* (IV, 97, 1; V, 117, 1), наз. мн. *панночки́* (III, 93, 7), род. мн. *панночо́к* (III, 49, 8; VI, 122, 2);

рі́чка: наз. одн. *рі́чка* (III, 52, 8; IV, 17, 8), зн. одн. *рі́чку* (III, 52, 7; III, 59, 7), ор. одн. *рі́чкою* (III, 65, 3), зн. мн. *річки́* (IV, 132, 8);

сви́тка: зн. одн. *сви́тку* (IV, 4, 9), род. мн. *свито́к* (VI, 94, 2), зн. мн. *свитки́* (VI, 92, 8), місц. мн. *в свитка́х* (I, 28, 10; III, 93, 8);

си́ла: наз. одн. *си́ла* (V, 94, 6; V, 136, 8; VI, 53, 4; VI, 165, 5), род. одн. *си́ли* (I, 61, 1; II, 32, 5; III, 2, 3; V, 4, 3; V, 121, 5), зн. одн. *си́лу* (V, 37, 8; VI, 20, 6; VI, 39, 2; VI, 116, 3), ор. одн. *си́лою* (II, 39, 4; III, 76, 8; IV, 72, 3), наз. мн. *си́ли* (V, 5, 3), род. мн. *сил* (V, 75, 6; VI, 168, 2), місц. мн. *в си́лах* (VI, 140, 10) і *в сила́х* (V, 22, 4);

соро́чка: наз. одн. *соро́чка* (III, 54, 1), род. одн. *соро́чки* (I, 54, 2; II, 31, 6; II, 57, 6), зн. одн. *соро́чку* (I, 34, 8; VI, 26, 3), род. мн. *сорочо́к* (V, 124, 2);

су́мка: наз. одн. *су́мка* (I, 45, 6), ор. мн. *сумка́ми* (III, 123, 5);

тарі́лка: наз. одн. *тарі́лка* (IV, 49, 9), зн. одн. *тарі́лку* (I, 4, 9; I, 5, 5), род. мн. *таріло́к* (I, 27, 4), ор. мн. *тарілка́ми* (IV, 82, 4);

ша́бля: род. одн. *ша́блі* (VI, 157, 7), зн. одн. *ша́блю* (VI, 157, 4), ор. одн. *ша́блею* (IV, 106, 3; V, 89, 5; VI, 131, 7), род. мн. *шабе́ль* (IV, 106, 1), зн. мн. *шаблі́* (VI, 92, 7);

ша́пка: зн. одн. *ша́пку* (I, 34, 9; II, 28, 1; III, 31, 6; V, 69, 8), місц. одн. *по ша́пці* (IV, 99, 6), зн. мн. *шапки́* (VI, 92, 8), ор. мн. *шапка́ми* (IV, 87, 6; IV, 100, 9), місц. мн. *в шапка́х* (III, 75, 7; III, 122, 10; IV, 101, 7).

Флексійне наголошення відмінкових форм множини наведених іменників виникло на ґрунті української мови внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини [Скляренко, 1969, 130]. Більшість цих іменників (*баба, відьма, дівка, жінка, казка, книжка, лавка, ложка, люлька, панночка, річка, світка, сорочка, сумка, тарілка, шабля, шапка*) має флексійну акцентуацію форм множини і в сучасній українській літературній мові, причому слова *відьма, ложка, світка, сумка* характеризуються в множині варіантним наголошенням – наосновним і флексійним: *баба*, мн. *баби, бабі, баб, баба* (Погр. СН, 22; УЛВН, 32), *баба*, мн. *баби, баб і бабі, баба* (Погр. ОС, 38); *відьма*, мн. *відьми і відьми, відьом і відьом, відьма і відьмам* (Погр. СН, 99), *відьма*, мн. *відьми і відьми, відьом і відьом, відьмам і відьмам* (УЛВН, 111), *відьма*, мн. *відьми, відьом і відьом, відьма* (Погр. ОС, 113); *дівка*, мн. *дівки, діво, дівка* (Погр. СН, 148; УЛВН, 161; Погр. ОС, 167); *жінка*, мн. *жінки, жіно, жінка* (Погр. СН, 180; УЛВН, 198; Погр. ОС, 198); *казка*, мн. *казки, казо, казка* (Погр. СН, 240; УЛВН, 265; Погр. ОС, 258); *книжка*, мн. *книжки, книжо, книжка* (Погр. СН, 254; УЛВН, 280; Погр. ОС, 275); *лавка*, мн. *лавки, лаво, лавка* (Погр. СН, 276; УЛВН, 304; Погр. ОС, 303); *ложка*, мн. *ложки, ложо, ложка і ложки, ложок, ложка* (Погр. СН, 284; УЛВН, 313; Погр. ОС, 314); *люлька* мн. *люльки, люльо, люлька* (Погр. СН, 287; УЛВН, 316; Погр. ОС, 316); *панночка*, мн. *панночки, панночо, панночка* (Погр. СН, 374; Погр. ОС, 399; ОСУМ, 481), але *панночка*, мн. *панночки, панночок, панночкам* (УЛВН, 407); *річка*, мн. *річки, річо, річка* (Погр. СН, 483; УЛВН, 557; Погр. ОС, 496); *світка*, мн. *світки, світок, світка і свитки, свито, свитка* (УЛВН, 593; Погр. ОС, 517); *сорочка*, мн. *сорочки, сорочо, сорочка* (Погр. СН, 535; УЛВН,

616; Погр. ОС, 534); *сумка*, мн. *сумки*, *сумок*, *сумкам* і *сумки*, *сумок*, *сумкам* (Погр. СН, 556; УЛВН, 636; Погр. ОС, 550); *тарілка*, мн. *тарілки*, *таріло*, *тарілка* (Погр. СН, 562; УЛВН, 643; Погр. ОС, 556); *шабля*, мн. *шаблі*, *шабелі*, *шабля* (Погр. СН, 624; УЛВН, 708; Погр. ОС, 613); *шапка*, мн. *шапки*, *шапо*, *шапка* (Погр. СН, 624; УЛВН, 708; Погр. ОС, 614). Іменники *башта*, *блискавка*, *гребля*, *губка*, *зброя*, *кішка*, *мавка*, *сила*, на відміну від тих же лексем “Енеїди”, зберігають у сучасній українській літературній мові давню наосновну акцентуацію відмінкових форм множини: *башта*, мн. *башти*, *башт*, *баштам* (Погр. СН, 28; УЛВН, 39; Погр. ОС, 44); *блискавка*, мн. *блискавки*, *блискавок*, *блискавкам* (Погр. СН, 37; УЛВН, 49; Погр. ОС, 53); *гребля*, мн. *греблі*, *гребель*, *греблям* (Погр. СН, 129; УЛВН, 142; Погр. ОС, 148); *губка*, мн. *губки*, *губок*, *губкам* (Погр. СН, 132; УЛВН, 146; Погр. ОС, 151); *зброя*, мн. *зброї*, *збруй*, *зброям* (Погр. СН, 213; УЛВН, 234; Погр. ОС, 229); *кішка*, мн. *кішки*, *кішок*, *кішкам* (Погр. СН, 251; УЛВН, 277; Погр. ОС, 272); *мавка*, мн. *мавки*, *мавок*, *мавкам* (Погр. СН, 288; УЛВН, 317; Погр. ОС, 318); *сила*, мн. *сили*, *сил*, *силам* (Погр. СН, 518; УЛВН, 598; Погр. ОС, 522). Припускаємо, що такі випадки наголошення в поемі, як *набаштах*, *зброями*, *в силах* не відбивають народно-розмовної мови, а зумовлені потребою збереження віршованого розміру поетичного твору.

Для трискладових іменників *наймишка* і *чарочка* віршований розмір поеми не дозволяє з упевненістю встановити наголос у відмінкових формах множини – чи він переноситься на флексію, чи зберігається на початковому складі кореня:

наймишка: наз. одн. *наймишка* (IV, 63, 1), наз. мн. *наймишки* або *наймишки* (III 101, 9);

чарочка: наз. одн. *чарочка* (VI, 88, 2), зн. одн. *чарочку* (II, 73, 4), зн. мн. *чарочки* або *чарочки* (V, 50, 3).

У сучасній українській літературній мові обом названим іменникам властива флексійна акцентуація відмінкових форм множини: *наїмичка*, мн. *наймички*, *наймичо*, *наймичка* (Погр. СН, 319; УЛВН, 351; Погр. ОС, 354), *чарочка*, мн. *чарочки*, *чарочо*, *чарочка* (Погр. СН, 617; УЛВН, 700).

Шакцентний тип

	Однина	Множина
Наз.	<i>бід-а</i>	<i>бід-и</i>
Род.	<i>бід-и</i>	<i>бід</i>
Дав.	<i>бід-і</i>	<i>бід-а</i>
Зн.	<i>бід-у</i>	<i>бід-и</i>
Ор.	<i>бід-ою</i>	<i>бід-ами</i>
Місц.	<i>бід-і</i>	<i>бід-ах</i>
Кл.	<i>бід-о</i>	<i>бід-и</i>

До цього акцентного типу можна віднести лише іменник *біда*: наз. одн. *біда* (II, 76, 9; IV, 91, 10; V, 1, 1; V, 1, 3; V, 1, 4; V, 96, 10; V, 122, 1; VI, 112, 6; VI, 159, 6), род. одн. *бід* (VI, 16, 2; VI, 149, 2), дав. одн. *біді* (II, 72, 10), зн. одн. *бід* (II, 75, 4; IV, 15, 1; V, 1, 3; V, 52, 4), місц. одн. *в біди* (V, 1, 5; V, 112, 3), *о біди* (IV, 15, 4; V, 23, 4), наз. мн. *бід* (III, 63, 10), род. мн. *бід* (II, 29, 4; III, 21, 10; IV, 73, 3; V, 10, 4; V, 83, 5; VI, 15, 8; VI, 102, 10), дав. мн. *біда* (II, 47, 4; III, 5, 4), зн. мн. *бід* (V, 6, 4), ор. мн. *біда* (II, 54, 6), місц. мн. *о біда* (III, 94, 9).

Ця лексема зберігає в “Енеїді” І. Котляревського давню акцентуацію, бо в праслов’янській мові вона належала до окситонованого типу – характеризувалася флексійним наголосом в усіх відмінкових формах однини і множини **bĕdà* [Булаховський, IV, 1980: 306; V, 1983: 462; Кірагску, 1962: 210; Дыбо, 1981: 78; Колесов, 1972: 27; Зализняк, 1985: 135; Скляренко, 1998: 96]. У сучасній українській літературній мові

іменник *біда* має флексійне наголошення в однині і кореневе – у множині: *біда*, род. *біди*, кл. *бідо* і *бідо*, мн. *біди*, *бід*, *бідам* (УЛВН, 45). Витіснення первісної флексійної акцентуації форм множини іменника *біда* кореневою відбивають давні українські пам'ятки, які свідчать, по-перше, про те, що цей процес розпочався з форми називного – знахідного відмінків множини, а по-друге, що в південно-західних говорах він відбувався активніше, ніж у південно-східних, пор.: наз. мн. *б҃ды'* (Бер., 293; Гал., 250 – 8 разів; Бар., 68 зв., 278 зв., 420; Рад., 109, 195 – 4 рази, 501, 1117 та ін.; Тупт., 38 зв., 94, 94 зв.), дав. мн. *б҃да*м (Рад., 554), зн. мн. *б҃ды* (Бар., 421) і *б҃ды* (С.Зиз., 43 – двічі, 169; Гал., 80; Бар., 278 зв., 279 зв., 413 зв. – 8 разів, 415 зв. – двічі; Рад., 507, 525 – 4 рази, 937 – двічі, 1016 – двічі, 1083, 1114, 1117), ор. мн. *б҃да*ми (С.Зиз., 49, 65; Рад., 13), місц. мн. *в біда*х (Бер., 337; Бар., 68 зв.; Рад., 447; Тупт., 36 зв.), *в б҃да*'х (Рад., 447, 920 – двічі, 922). Первісна флексійна акцентуація форм множини іменника *біда* (і всіх інших іменників *ā-* / *jā-* основ окситонованого типу) була витіснена кореневою під впливом іменників *ā-* / *jā-* основ з рухомим наголосом, яким здавна була властива коренева акцентуація форм називного-знахідного відмінків множини [Скляренко, 1969: 85].

І V акцентний тип

	Однина	Множина
Наз.	<i>голов-а</i>	<i>го</i> лов-и
Род.	<i>голов-и</i>	<i>голо</i> в
Дав.	<i>голов-і</i>	<i>голов-а</i> м
Зн.	<i>го</i> лов-у	<i>го</i> лов-и
Ор.	<i>голов-о</i> ю	<i>голо-а</i> ми
Місц.	<i>голов-і</i>	<i>голов-а</i> х
Кл.	<i>го</i> лов-о	<i>го</i> лов-и

До цього акцентного типу належать такі іменники:

голова□: наз. одн. *голова*□ (II, 71, 2; II, 71, 7; III, 53, 7; III, 139, 10; V, 89, 8), род. одн. *голови*□ (I, 42, 6; II, 16, 2; II, 17, 4; III, 27, 3; III, 66, 9; V, 110, 2; VI, 41, 7), зн. одн. *го*□*лову* (I, 27, 5; I, 45, 4; II, 51, 6; III, 10, 4; III, 22, 3; III, 36, 3; III, 140, 3; IV, 22, 6; IV, 42, 7; V, 50, 8; V, 104, 7; V, 110, 6; V, 141, 7; VI, 56, 7), ор. одн. *голово*□*ю* (II, 53, 5; III 141, 3; V, 89, 6; V, 136, 3; VI, 49, 6), *голово*□*й* (VI, 76, 10), місц. одн. *в голові*□ (II, 41, 6; IV, 119, 4; V, 123, 8), *на голові*□ (III, 111, 10; IV, 115, 5), наз. мн. *го'лови* (IV, 91, 3; V, 109, 2; VI, 149, 3), дав. мн. *голова'м* (I, 24, 2), зн. мн. *го*□*лови* (IV, 98, 5; IV, 123, 6; V, 105, 5; V, 106, 10; V, 108, 7; V, 123, 7; V, 134, 9), ор. мн. *голова*□*ми* (III, 49, 5; III, 85, 6; IV, 8, 8), місц. мн. *в голова*□*х* (IV, 93, 4; V, 11, 7), *на голова*□*х* (III, 88, 2; III, 132, 2), *по голова*□*х* (III, 76, 2);

губа□: зн. одн. *гу*□*бу* (II, 51, 8; IV, 100, 10), наз. мн. *гу*□*би* (VI, 108, 3), зн. мн. *гу*□*би* (II, 71, 9; III, 53, 4; III, 86, 8; III, 89, 6; IV, 86, 7; V, 25, 7; V, 115, 6; VI, 123, 3), місц. мн. *на губа*□*х* (III, 20, 2);

земля□: наз. одн. *земля*□ (II, 5, 3; III, 33, 6; IV, 122, 9; V, 95, 3; VI, 15, 3; VI, 37, 4), род. одн. *землі*□ (IV, 79, 3; V, 81, 9; V, 96, 6; VI, 20, 4; VI, 55, 9; VI, 102, 3), дав. одн. *землі*□□ (VI, 83, 9), *к землі*□ (V, 86, 8; V, 133, 5), зн. одн. *зе*□*млю* (I, 20, 3; II, 28, 1; II, 28, 6; II, 38, 9; II, 52, 2; II, 59, 4; II, 67, 4; III, 5, 3; III, 5, 6; III, 43, 8; III, 66, 1; III, 127, 2; IV, 8, 6; IV, 18, 4; IV, 31, 7; IV, 70, 2; V, 54, 7; V, 99, 8; V, 111, 6; V, 136, 3; VI, 7, 8; VI, 53, 3; VI, 118, 8; VI, 125, 6; VI, 134, 2), *на'землю* (III, 19, 3), *о*□*б землю* (II, 38, 7), ор. одн. *земле*□*ю* (II, 73, 9), місц. одн. *в землі*□ (IV, 46, 7; V, 68, 8), *на землі*□ (VI, 3, 7; VI, 4, 4; VI, 15, 10), *по землі*□ (II, 16, 7), зн. мн. *зе*□*млі* (V, 129, 3), місц. мн. *в земля*□*х* (V, 49, 8);

нога□: род. одн. *но*□*ги* (III, 139, 7; V, 7, 10), зн. одн. *но*□*гу* (IV, 108, 3; VI, 44, 8; VI, 134, 6), ор. одн. *ного*□*ю* (V, 73, 6), *ного*□*й* (V, 44, 4; VI, 106, 4), наз. мн. *но*□*ги* (II, 16, 1; IV, 58, 4), род. мн. *ніг* (V, 69, 4; V, 89, 8; V, 140, 5), зн. мн. *но*□*ги* (I, 22, 9; III, 36, 3; IV, 42, 8; IV, 77, 6; IV, 83, 4; IV,

131, 8), ор. мн. *нога*□*ми* (II, 24, 6; II, 28, 6; IV, 71, 5; VI, 46, 10), місц. мн. *на нога*□*х* (I, 59, 10; IV, 6, 7; V, 22, 2; VI, 153, 4), *в нога*□*х* (V, 125, 4), *у нога*□*х* (VI, 55, 6);

пелена□: зн. одн. *пе*□*лену* (IV, 4, 9; IV, 65, 1; V, 63, 3; VI, 14, 2), ор. одн. *пелено*□*ю* (V, 23, 1; VI, 5, 6), ор. мн. *пелена*□*ми* (III, 49, 6);

рука□: род. одн. *руки*□ (II, 73, 8; IV, 71, 4; VI, 11, 4), зн. одн. *ру*□*ку* (I, 10, 9; IV, 4, 7; V, 15, 5; V, 135, 7; VI, 133, 4; VI, 158, 7; VI, 164, 6), ор. одн. *руко*□*ю* (I, 17, 2; III, 43, 9; III, 67, 9; III, 98, 6; IV, 94, 1; V, 66, 5; V, 103, 8; VI, 100, 6; VI, 124, 6), *руко*□*й* (VI, 128, 4), наз. мн. *ру*□*ки* (III, 61, 6), род. мн. *рук* (I, 47, 5; II, 16, 2; V, 25, 4; VI, 145, 3; VI, 158, 4), зн. мн. *ру*□*ки* (I, 33, 10; II, 28, 2; III, 40, 5; III, 48, 4; III, 57, 6; III, 71, 9; III, 117, 1; IV, 12, 6; IV, 60, 9; IV, 77, 6; IV, 96, 10; V, 2, 7; VI, 129, 8; VI, 134, 6; VI, 135, 8; VI, 148, 8; VI, 167, 6), *за ру*□*ки* (III, 40, 8; III, 66, 6; III, 100, 5; V, 78, 3), ор. мн. *рука*□*ми* (VI, 145, 10; VI, 164, 5; VI, 162, 9), місц. мн. *в рука*□*х* (I, 45, 7; II, 70, 7; III, 47, 3; III, 75, 2; III, 122, 7; IV, 26, 1; VI, 27, 2), *на рука*□*х* (I, 59, 7; V, 87, 5).

Рухомість наголосу наведених іменників (окрім *губа*□) в однині і множині є праслов'янською [Скляренко, 1969: 85]. Лексема *губа* отримала рухомість наголосу на ґрунті української мови [Скляренко, 1969: С. 30–31]. У сучасній українській літературній мові таку акцентуацію, як і в поемі, зберігають слова *губа'*, *нога'* і *рука*□: *губа'*, *гу*□*бу*, мн. *гу*□*би*, *губ* і *губі*□*в*, *губа*□*м* (Погр. СН, 132; УЛВН, 146), *губа'*, *гу*□*бу* і *губу*□, мн. *гу*□*би*, *губ* і *губі*□*в*, *губа*□*м* (Погр. ОС, 151), *губа'*, *губу*□, мн. *гу*□*би*, *губ* і *губі*□*в* (ОСУМ, 164); *нога*□, *но*□*гу*, мн. *но*□*ги*, *ніг*, *нога*□*м* (Погр. СН, 342; УЛВН, 373; Погр. ОС, 374); *рука*□, *ру*□*ку*, мн. *ру*□*ки*, *рук*, *рука*□*м* (Погр. СН, 505; УЛВН, 585; Погр. ОС, 509). Іменники *голова'*, *земля'* і *пелена'* набули у формах давального, орудного та місцевого відмінків множини кореневого наголошення: *голова'*, *го*□*лову*, мн. *го*□*лови*, *голі*□*в*, *го*□*ловам* (Погр. СН 123; УЛВН, 137; Погр. ОС, 141); *земля'*, *зе*□*млю*, мн. *зе*□*млі*,

земе□ль, зе□млям (Погр. СН, 219; УЛВН, 240; Погр. ОС, 234); *пелена', пе□лену*, мн. *пе□лени, пе□лен, пе□ленам* (Погр. СН, 380; УЛВН, 414; Погр. ОС, 405), що сталося, безперечно, під впливом називного-знахідного відмінків множини [Скляренко, 1969: 81]. У давніх українських пам'ятках цим іменникам була властива, як і в "Енеїді", флексійна акцентуація і лише зрідка фіксується коренева: *голова□ми* (Гал., 10, 188 зв., 189; Кл., 29); *земля□м* (Синопс., 70 зв.), *в земля□х* (Синопс., 8 зв.), *на земля□х* (Рад., 272; Синопс., 16 зв.) і *в зе□млях* (Кл., 35), *у чужи□х зе□млях* (Льв., 259).

Витіснення давньої флексійної акцентуації кореневою у формах давального, орудного та місцевого відмінків множини іменників колишніх *ā-/jā*-основ з первісною рухомістю наголосу простежується також і в поемі. Воно має місце, зокрема, в іменниках *вода* й *душа*:

вода□: наз. одн. *вода*□ (I, 38, 2; II, 65, 5; V, 10, 8), род. одн. *во□ди* (V, 37, 10; VI, 16, 4; VI, 137, 6), дав. одн. *к воді*□ (IV, 128, 4), зн. одн. *во□ду* (II, 75, 5; IV, 26, 6; V, 8, 10; V, 66, 8; V, 74, 6; V, 144, 10; VI, 36, 2; VI, 118, 7; VI, 162, 6; VI, 163, 8), ор. одн. *водо□ю* (I, 9, 6; II, 2, 5; II, 53, 3; III, 136, 8; V, 8, 5; V, 9, 3), місц. одн. *по воді*□ (II, 72, 7), наз. мн. *во□ди* (VI, 53, 6; VI, 139, 3), род. мн. *вод* (VI, 127, 5), дав. мн. *к вода□м* (V, 57, 7), *по вода□м* (III, 2, 4), зн. мн. *во□ди* (V, 65, 1), ор. мн. *во□дами* (V, 30, 7), місц. мн. *в вода□х* (VI, 15, 10);

душа□: наз. одн. *душа*□ (II, 75, 7; III, 56, 5; III, 96, 4; IV, 122, 10; V, 100, 3; VI, 55, 4; VI, 110, 4; VI, 135, 1; VI, 171, 5), род. одн. *душі*□ (IV, 88, 4; VI, 34, 7; VI, 45, 7; VI, 83, 7; VI, 112, 7), дав. одн. *душі*□ (II, 9, 10), зн. одн. *ду□шу* (I, 66, 10; III, 28, 6; III, 56, 5; IV, 90, 2; V, 47, 10; V, 91, 10; V, 136, 5; V, 138, 9), *за □ душу* (V, 59, 1), ор. одн. *душе□ю* (III, 82, 6; IV, 89, 1; VI, 112, 9), місц. одн. *в душі*□ (IV, 23, 9), наз. мн. *ду□ші* (III, 95, 5; III, 116, 8; V, 109, 7; VI, 57, 9), род. мн. *душ* (III, 52, 9; III, 95, 2; III, 106, 4), дав.

мн. *душа*□м (VI, 144, 10) і *ду*□шам (VI, 76, 7), ор. мн. *душа*□ми (IV, 8, 9; IV, 71, 6).

Наголошення *во*□дами (*при вода*□м, *в вода*□х), *ду*□ша□м (*при душа*□ми) – результат згаданого витіснення. У давніх українських пам’ятках іменники *вода*□ і *душа*□ вживаються в формах давального, орудного та місцевого відмінків множини ще виключно з флексійним наголосом [Скляренко, 1969: 77–78]. У сучасній українській літературній мові ці лексеми характеризуються кореневою акцентуацією: *вода*□, *во*□ду, мн. *во*□ди, *вод*, *во*□дам (Погр. СН, 103; УЛВН, 116; Погр. ОС, 119); *душа*□, *ду*□шу, мн. *ду*□ші, *душ*, *ду*□шам (Погр. СН, 169; УЛВН, 183; Погр. ОС, 184). Отже, в поемі відбито проміжний етап у процесі витіснення давньої флексійної акцентуації новою кореневою у формах давального, орудного та місцевого відмінків множини іменників *вода*□ і *душа*□.

В “Енеїді” трапляються і випадки переміщення наголосу на прийменник у формах знахідного відмінка однини та знахідного відмінка множини іменників *душа*, *земля* і *рука* (*за*□ *душу*, *на*□ *землю*, *о*□б *землю*, *за*□ *руки*), що є дуже давньою рисою, втраченою сучасною літературною мовою.

Кореневий наголос у знахідному відмінкові однини має в поемі також іменник *гора*□, але у множині він вжитий лише в знахідному відмінкові: наз. одн. *гора*□ (I, 9, 4; V, 63, 10). род. одн. *гори*□ (VI, 33, 8), зн. одн. *го*□ру (III, 43, 5; III, 127, 1; V, 64, 1; VI, 98, 9; VI, 114, 3; VI, 117, 7), зн. мн. *го*□ри (IV, 132, 8). Акцентуація наведених форм збігається з сучасною літературною: *гора*□, *го*□ру, мн. *го*□ри, *гір*, *го*□рам (Погр. СН, 125; УЛВН, 138; Погр. ОС, 143).

Деякі флексійнонаголошені іменники жіночого роду на *-а*, *-я* характеризуються в “Енеїді” кореневою акцентуацією в знахідному відмінкові однини, але у множині не вжиті в жодній із цих форм:

борода□: наз. одн. *борода*□ (III, 53, 9), зн. одн. *бо*□*роду* (V, 88, 8),
ор. одн. *бородо*□*ю* (II, 53, 1; IV, 11, 6; VI, 5, 5);

зима□: зн. одн. *зи*□*му* (I, 65, 2; II, 10, 10);

нора□: род. одн. *нори*□ (I, 12, 2), зн. одн. *но*□*ру* (III, 43, 6; V, 107,
3);

пора□: наз. одн. *пора*□ (III, 38, 7; V, 92, 9; VI, 20, 4). род. одн.
пори□ (III, 105, 6), зн. одн. *по*□*ру* (VI, 65, 1; VI, 98, 8), ор. одн. *поро*□*ю* (I,
64, 9), місц. одн. *в порі*□ (VI, 151, 7);

смола□: наз. одн. *смола*□ (II, 49, 7; III, 69, 1), род. одн. *смоли*□ (III,
88, 9). зн. одн. *смо*□*лу* (VI, 136, 5). місц. одн. *в смолі*□ (III, 69, 5; III, 79, 10;
III, 86, 5; III, 93, 2).

Акцентуація іменників *борода*□, *зима*□, *нора*□, *пора*□ в “Енеїді” збігається з сучасною літературною. Що ж до іменника *смола*, то в сучасній українській літературній мові він вживається виключно з флексійним наголошенням у формі однини: *смола*□, род. *смоли*□, зн. *смолу*□ (УЛВН, 612) У праслов’янській мові це слово мало рухому акцентну парадигму [Колесов, 1972: 43; Зализняк, 1985: 138; інакше (окситонована а. п.) Дыбо, 1981: 156] і характеризувалося в знахідному відмінкові однини кореневим наголосом. Отже, в поемі зберігається давня акцентуація іменника *смола* у знахідному відмінкові однини, заміна якої флексійною в українській літературній мові відбулася під впливом інших відмінкових форм однини [Скляренко, 1969: С. 67].

Акцентну парадигму цілої низки іменників на *-а*, *-я* з флексійним наголосом в однині неможливо встановити, оскільки вони вжиті в “Енеїді” з недостатньою кількістю форм (не зафіксовано ані форми знахідного відмінка однини, ані називного-знахідного відмінків множини, ані інших форм множини):

блоха□: наз. одн. *блоха*□ (VI, 33, 2), зн. мн. *бло*□*хи* (V, 131, 9);

вдова□: наз. одн. *вдова*□ (I, 21, 7; II, 1, 10), род. одн. *вдови*□ (V, 110, 4), ор. одн. *вдово*□*й* (VI, 93, 9), наз. мн. *вдо*□*ви* (III, 124, 1), род. мн. *вдов* (V, 112, 7). зн. мн. *вдов* (V, 129, 2), ор. мн. *вдо*□*вами* (III, 105, 8);

вівця□: наз. одн. *вівця*□ (V, 98, 10), місц. одн. *по вівці*□ (V, 132, 4); наз. мн. *ві*□*вці* (III, 37, 3; IV, 39, 9), род. мн. *ове*□*ць* (IV, 55, 10; V, 81, 9), зн. мн. *ове*□*ць* (V, 91, 3), ор. мн. *вівця*□*ми* (III, 34, 6);

ковбаса□: наз. одн. *ковбаса*□ (II, 7, 6), наз. мн. *ковба*□*си* (IV, 22, 3; V, 131, 3), род. мн. *ковба*□*с* (IV, 76, 1; V, 34, 10), зн. мн. *ковба*□*си* (VI, 3, 6);

коза□: ор. одн. *козо*□*ю* (IV, 10, 6; IV, 11, 5), наз. мн. *ко*□*зи* (V, 58, 9);

коса□ (заплетене волосся): наз. одн. *коса*□ (I, 4, 7), зн. мн. *ко*□*си* (VI, 94, 1);

коса□ (сільськогосподарське знаряддя праці): ор. одн. *косо*□*ю* (III, 45, 2; III, 98, 5), наз. мн. *ко*□*си* (VI, 47, 10), ор. мн. *ко*□*сами* (IV, 82, 9);

попадя□: наз. одн. *попадя*□ (III, 15, 2), ор. одн. *попаде*□*ю* (III, 44, 9), ор. мн. *попадя*□*ми* (III, 74, 6);

п'ята□: ор. одн. *п'ято*□*ю* (VI, 51, 1), ор. мн. *п'ята*□*ми* (I, 1, 10), місц. мн. *по п'ята*'*х* (VI, 18, 6);

свиня□: наз. одн. *свиня*□ (V, 6, 9), род. одн. *свині*□ (III, 132, 9), дав. одн. *свині*□ (I, 53, 10), зн. одн. *свиню*□ (V, 9, 9), місц. одн. *в свині*□ (IV, 14, 4), зн. мн. *свине*□*й* (VI, 2, 10);

старшина□: наз. одн. *старшина*□ (III, 125, 1; VI, 111, 7), зн. одн. *старшину*□ (VI, 22, 4), ор. одн. *старшино*□*ю* (II, 15, 1; V, 13, 9; V, 78, 5; VI, 96, 5), дав. мн. *старшина*□*м* (III, 73, 1; IV, 89, 10);

стіна□: зн. одн. *стіну*□ (VI, 148, 5), наз. мн. *сті*□*ни* (III, 115, 5), род. мн. *стін* (V, 56, 3; V, 70, 1; VI, 148, 6), дав. мн. *стіна*□*м* (VI, 148, 4), зн. мн. *сті*□*ни* (III, 139, 1; IV, 41, 9; V, 119, 1);

стріла□: наз. одн. *стріла*□ (IV, 64, 2), зн. одн. *стрілу*□ (V, 100, 1), род. мн. *стріл* (VI, 148, 7; VI, 150, 3), зн. мн. *стріли* (V, 55, 5);

судьба□: наз. одн. *судьба*□ (IV, 74, 7; V, 47, 9), род. одн. *судьби*□ (V, 1, 4; VI, 121, 1), ор. одн. *судьбою* (V, 97, 8), род. мн. *судеб* (VI, 50, 9), дав. мн. *судьба*□м (V, 64, 8; VI, 8, 4), зн. мн. *судьби*□ (IV, 74, 4), ор. мн. *судьба*□ми (VI, 162, 8);

щока□: зн. одн. *що*□ку (VI, 78, 10), наз. мн. *що*□ки (V, 102, 6; V, 126, 6), зн. мн. *що*□ки (III, 88, 9; III, 89, 1; V, 32, 9; VI, 18, 3).

З-поміж наведених слів привертає увагу іменник *старшина* в значенні “керівники, верхівка”, який у поемі зберігає первісну флексійну акцентуацію, а в сучасній літературній мові характеризується суфіксальним (або варіантним – флексійним і суфіксальним) наголосом: *старши*□на “керівники, верхівка” (СУМ, IX, 666; Погр. СН, 546; УЛВН, 626; Погр. ОС, 543), *старши*□на “керівники, верхівка” (УРС, V, 493), але *старшина*□ “військова посада, звання; виборна особа” (УРС, V, 493; СУМ, IX, 666), *старшина*□ “військова посада, звання; виборна особа”, мн. *старши*□ни, *старши*□н, *старши*□нам (Погр. СН, 546; УЛВН, 626; Погр. ОС, 543). Крім того, в поемі, на відміну від сучасної літературної мови, зберігається давня флексійна акцентуація в формах *вівця*□ми, *стіна*□м, *п'ята*□ми (у сучасній літературній мові – *ві*□вцями, *сті*□нам, *п'я*□тами (Погр. СН, 82, 470, 549; УЛВН, 94, 540, 629; Погр. ОС, 99, 482, 545)).

Значну кількість іменників жіночого роду на -а, -я вжито в “Енеїді” лише у формах однини (односкладова форма родового відмінка множини до уваги не береться), а тому їх акцентний тип встановити неможливо. Такі лексеми можна розподілити за двома акцентними групами: з наголосом на основі і з наголосом на флексії.

З наосновним наголосом в однині в поемі зафіксовано такі іменники: *айво*□вка, *амуни*□ця, *а*□рмія, *ба*□ба (назва страви), *ба*□бка, *бабу*□ся, *базари*□нка, *банду*□ра, *ба*□ня, *ба*□рка, *бата*□лія, *бахму*□тка,

берести□на, беши□ха, би□тва, бідня□жка, блощи□ця, бля□ха, боля□чка, бра□га, бра□ма, бра□ття “братія”, бреха□чка, бреху□ха, бри□тва, бу□рка, бу□ря, бухи□нка, варе□на, варену□ха, варяни□ця, вата□га, веремі□я, вече□ря, ви□бійка, ви□лазка, ви□нниця, ви□ставка, ви□тяжка, ві□ра, вовчи□ця, войовни□ця, волоцю□га, во□ля, воркоту□ха, во□рса, восьму□ха, га□дина, га□лка, га□ньба, ги□ря, гі□лка, гілле□я, гілля□чка, гі□лочка, гли□на, гни□да, говору□ха, годи□на, голове□шка, голо□та, голу□бка, горі□лка, горі□лочка, горі□шина, го□рлиця, госпо□да, грама□тка, гре□чка, гривня□ка, грі□нка, грома□да, гру□ба, грудни□на, гу□бка, гу□ра, гу□ца, де□рга, дерені□вка, дико□винка, дити□на, дити□нка, діви□ця, ді□вочка, ді□вчина, дійни□ця, дога□дка, доли□на, доло□ня, до□ля, до□ня, доро□га, доса□да, доте□па, до□ця, драби□нка, дро□га, дру□жба, дружи□на, дуби□на, ду□дка, ду□дочка, дулі□'вка, ду□мка, дурни□ця, ду□шка, же□рдка, живи□ця, жи□жа, жме□ня, заві□йниця, за□ку□ска, запа□ска, заса□да, засло□на, заслу□га, збі□рниця, земе□лька, земля□нка, зірни□ця, злоді□йка, зна□хурка, знева□га, зозу□ля, зра□да, істе□рика, каба□ка, калама□йка, калга□нка, кали□тка, капли□ця, капу□ста, ка□ра, кару□нка, ка□ша, ква□рта, ква□ша, квіта□нція, кві□тка, кво□чка, кебе□та, кере□я, киба□лка, кита□йка, клейо□нка, клеса□чка, клі□тка, коби□ла, комо□ра, конвалі□я, копі□йка, корого□вка, коро□ста, коси□нка, коха□нка, коша□ра, кра□ска, красову□ля, кре□йда, кри□мка, кри□хта, ку□зня, ку□па, ку□пка, куха□рка, ку□ча, ку□чма, ла□ва, ла□йка, ла□ска, ласу□ха, лаци□на, ледащи□ця, лемі□шка, ли□сина, лиси□ця, ли□тка, лихо□та, личи□на, ло□кишина, льви□ця, льго□та, лю□бка, люстри□на, макі□тра, маку□ха, ма□ма, ма□нтія, ма□тка, ма□тушка, мете□лиця, мину□та, ми□чка, ми□шка, мізе□рія, мі□ра, міте□лка, мо□ва, моги□ла, мокру□ха, мо□рда, му□за, му□штра, мча□лка, м'я□та, нага□йка, наде□жда,

наді́я, наї́зниця, напра́сина, насі́чка, нату́ра, нау́ка,
нау́шниця, небо́га, нево́ля, неді́ля, не́нечка, не́ня, ні́жка,
нови́на, носа́тка, ня́нька, обезья́на, оби́да, оби́цянка, огра́да,
одва́га, оде́жа, одина́чка, одпла́та, одра́да, окови́та, оли́ва,
оли́я, оре́нда, оса́да, осе́ля, оско́ма, осо́ба, остано́вка,
осьму́ха, осятри́на, ота́ра, отрі́бка, отчи́зна, охо́та (бажання),
пави́чка, павути́на, па́зуха, паймату́ся, палама́рка, пальо́нка,
панахи́да, па́нна, па́ницина, па́плюга, па́ра, па́тока, па́ця,
пащеку́ха, перепалка́, пи́ка, пили́нка, півкварті́вка, підле́ва,
підпомо́га, підста́ва, підті́панка, пі́ка, пі́на, піхо́та, пла́та,
племі́нниця, плі́тка, побі́да, пова́га, по́встка, пого́да, погу́дка,
пожи́ва, покі́йниця, помі́ха, поно́ска, попи́тка, пора́да, поро́да,
по́рція, посу́да, поте́ря, поти́лиця, поті́ха, по́шта, поща́да,
поясни́ця, пра́вда, пра́ця, пра́чка, преле́сниця, препо́на,
приго́да, прима́нка, при́мха, приро́да, прися́га, причи́на,
причу́да, прору́ха, про́ща, пря́жа, пря́ха, псяю́ха, пти́ця,
пти́чка, пути́вочка, пу́тря, ра́да, ра́ція, ре́дька, ри́бка,
ри́чка, різани́на, рі́па, розда́ча, розко́лина, розси́пка, ро́та,
рядни́на, ря́са, са́жівка, салама́ха, санжа́рівка, сва́рка,
свини́на, сви́нка, свино́та, свити́на, світи́лка, сві́чка, свобо́да,
сво́ра, серве́та, среди́на, сестри́ця, сиву́ха, сиву́шина,
синаго́га, сини́ця, сіме́йка, сі́рка, сі́тка, ски́рта, скоти́на,
скри́нька, скри́пка, сла́ва, слив'я́нка, сли́на, сли́нка, слу́жба,
смета́на, соло́ма, сопі́лка, сосни́на, спідни́ця, ста́йня,
стани́ця, ста́я, сте́жка, сти́чна, сті́йка, столи́ця, стоно́га,
сторо́жа, стра́ва, стра́жа, стрі́лочка, сту́па, субі́тка, су́ка,
тарада́йка, тара́ня, тели́ця, терни́на, тете́ря, ти́мфа,
то́рба, тра́вка, триво́га, тройча́тка, тря́сця, ту́га, турба́ція,
тясо́мка, уго́нка, уда́ча, умо́ва, умо́вка, услу́га, уті́ха,

утра□та, утро□ба, филижса□нка, форту□на, фу□рія, халазі□я, ха□лепа, халя□ва, халя□ндра, ха□тка, хві□ртка, хи□жа, хльо□ра, хлю□ща, хозя□йка, холе□ра, худо□ба, цари□ця, царі□вна, це□ра, цибу□лька, ці□вка, цьо□хля, ця□ця, ча□ра, чарівни□ця, ча□рка, чепуру□ха, че□рга, чері□дка, чикилди□ха, чми□га, чортонха□йка, чудасі□я, чу□йка, чу□тка, шаблю□ка, ша□вка, ша□на, ша□почка, шарпани□на, шва□ба, шва□чка, шипши□на, шка□па, шкаралу□па, шку□ра, шку□рка, шльо□ха, шля□хта, шнурі□вка, шуми□ха, шу□тка, щети□на, ю□почка, ю□рба, ю□рбиця, ю□шка, я□блуня, яє□шня(яє□чня), я□ма, я□цірка.

Акцентуація форм однини переважної більшості наведених іменників в “Енеїді” І. Котляревського збігається з сучасною літературною (слова, що не вживаються в сучасній літературній мові, мають наголос, зафіксований у “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка). Розбіжності в наголошенні між поемою і сучасною українською літературною мовою є характерними для таких іменників: *ганьба, догадка, закуска, злодійка, конвалія, насічка, обіцянка, півквартівка, санжарівка, середина, халепа, черга, юрба*. Лексеми *ганьба, юрба*, що мають у поемі кореневий наголос, характеризуються в сучасній літературній мові флексійною акцентуацією:

ор. одн. *га□ньбою* (Котл., VI, 105, 3); суч. літ. *ганьба□* (Погр, СН, 114; УЛВН, 127; Погр. ОС, 131);

ор. одн. *ю□рбою* (Котл., III, 38, 3); суч. літ. *юрба□*, мн. *ю□рби, юрб, ю□рбам* (Погр. СН, 636; УЛВН, 721; Погр. ОС, 626).

Коренева акцентуація іменника *ганьба* в “Енеїді” є, очевидно, первісною, праслов’янською. У давніх українських пам’ятках ця лексема вживається виключно з кореневим наголосом *га□нба* (Бер., 41, 267, 281, 287, 325), *ганбы* – род. одн. (С. Зиз., 168), *на га□нбу* (С. Зиз., 148). Коренева акцентуація була властива йому і в найдавніших словниках

української мови: *га́ньба* (Біл.-Нос, 94; Аф.-Чужб., 67; Желех., I, 136), але *ганьба́* (Закр., 295; Ум., III, 84; Тимч., II, 46; Грінч., I, 271). В. Г. Складенко розглядає іменник *ганьба* як запозичення з польської мови і цим пояснює його кореневе наголошення в давніх пам'ятках і словниках [Складенко, 1969: 119]. Флексійна акцентуація іменника *ганьба*, властива сучасній українській літературній мові, виникла “за прикладом більшості суфіксальних іменників на *-ба*” [Складенко, 1969: 119]. На думку З. М. Веселовської, форму *га́ньба*, властиву давнім українським пам'яткам, можна вважати білоруською, оскільки вона й досі існує в білоруській мові [Веселовська, 1958: 155]. Не виключено, що іменник *юрба* також зберігає в “Енеїді” первісну кореневу акцентуацію. У “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка він поданий з варіантним наголосом – кореневим і флексійним: *ю́рба* (Грінч., IV, 532), в інших словниках староукраїнської мови і в сучасній українській літературній мові характеризується виключно флексійною акцентуацією: *юрба́* (Левч., 162; Желех., II, 1109; Ум., IV, 115; Тимч., II, 210). Флексійне наголошення виникло і продовжило функціонувати, як і в *ганьба*, під впливом численних флективнаголошених іменників з суфіксом – *б* (*а*).

Іменники *халепа* і *черга*, яким в “Енеїді” властивий початковий кореневий наголос, у сучасній українській літературній мові характеризуються варіантним наголошенням – кореневим (на першому та на наступному складах), наприклад: наз. одн. *ха́лепа* (Котл., V, 116, 7); суч. літ. *ха́лепа́* (УРС, VI, 305; СУМ, XI, 13), *хале́па* і *ха́лепа* (Погр. СН, 605; УЛВН, 688; Погр. ОС, 594); зн. одн. *че́ргу* (Котл., V, 119, 5); суч. літ. *че́рга́* (УРС, VI, 420; СУМ, XI, 301), *че́рга* і *черга́*, мн. *че́рги*, *черг*, *че́ргам* (Погр. СН, 618; Погр. ОС, 608; ОСУМ, 834), *че́рга* (УЛВН, 702). Наголошення другого складу кореня в слові *халепа* є, безперечно, новим явищем, рівняймо: *ха́лепа* (Біл.-Нос., 373; Закр., 567; Левч., 83; Ум., II, 194; Тимч., I, 254; Грінч., IV, 384), але *хале́па*

(Желех., II, 1032), рос. діал. *хаїлепа* “зимова непогода, мокрий сніг” (Даль, IV, 541). Виникнення такої акцентуації викликане, очевидно, прагненням наголосу зайняти серединний склад кореня [Васильєв, 1929, 144; Скляренко, 1969, 101–102]. Цілком можливо, що іменник *черга*, будучи тюркським запозиченням [Фасмер, IV, 336], увійшов в українську мову з двома наголосами, пор. *чеїрга* (Біл.-Нос, 388; Желех., II, 1066; Тимч., I, 303), *чеїргаї* [Грінч., IV, 454], *чергаї* (Закр., 581; Левч., 98; Ум., II, 283), рос. діал. *чеїрга* (Даль, IV, 590) і *чергаї* (Преображенский, II, вып. посл., 64), блр. *чаргаї* і діал. *чеїрга*.

Варіантне наголошення (на другому і третьому складах кореня) в сучасній українській літературній мові властиве також іменнику *санжарівка* (назва пісні й танцю), вжитого в “Енеїді” з наголосом на другому складі кореня: род. одн. *санжаїрівки* (Котл., I, 28, 8); суч. літ. *санжаїріївка* (УРС, V, 260; СУМ, IX, 52; ОСУМ, 679). Варіантну акцентуацію цього слова фіксує і “Словарь української мови” за ред. Б. Грінченка: *санжаїріївка* (Грінч., IV, 102). але *санжароївка* (Закр., 512).

Іменник *обіцянка*, який має в поемі кореневу акцентуацію, в сучасній літературній мові характеризується суфіксальним (або варіантним – кореневим і суфіксальним) наголошенням, а іменник *середина* навпаки: в “Енеїді” вживається з суфіксальним наголосом, а в сучасній літературній мові – з кореневим, наприклад: род. одн. *обіїцянки* (Котл., I, 8, 6); суч. літ. *обіцяїнка* (Погр., СН, 348; УЛВН, 380; Погр., ОС, 377; ОСУМ, 449), *обіїцяїнка* (УРС III 24; СУМ, V, 508); місц. одн. *в самій середіїні* (Котл., V, 44, I); суч. літ. *сереїдина* (Погр., СН, 517; УЛВН, 597; Погр., ОС, 521).

Будучи утвореним від дієприкметника *обіїцяний*, іменник *обіцянка* зберігає в поемі акцентуацію твірного слова. Такий наголос зафіксований у найдавніших словниках української мови. *обиїцанка* (Біл.-Нос., 253),

обицянка (Желех., I, 541), *обицянка* (Тимч., I, 272), але *обицянка* (Ум., II, 225; Грінч., III, 11). Суфіксальна акцентуація іменника в українській мові виникла під впливом інфінітива *обицяти*. Щодо лексеми *середина*, то і в давніх українських пам'ятках воно вживається з суфіксальним і з кореневим наголосом: *середина* (Бер., 232), *в середині* – місц. одн. (Бер., 34), *в середині* (Гал., 59). Різну акцентуацію фіксують також словники української мови: *середина* (Желех., II, 861), *середина* (Левч., 155; Ум., IV, 22; Тимч., II, 189; Грінч., IV, 115). Свідчення інших слов'янських мов указують на первісність суфіксального наголошення в цьому слові, порівняймо: рос. *середина*, болг. *среди́на*, серб. *сре́дина* (Караџ., 708), але блр. *сярэ́дзіна*. На думку Л.А. Булаховського, кореневий наголос у лексемі *середина* виник під впливом прикметника *середній* [Булаховський, IV, 1980: 267].

Іменник *конвалія*, будучи запозиченням з польської мови [ЕСУМ, II, 1985, 547], вживається в “Енеїді” з давнім, польським наголосом (п. *konwalia*): зн. одн. *конвалію* (Котл., III, 136, 6), із яким це слово зафіксовано в деяких давніх словниках української мови : *конвалія* (Біл.-Нос., 191), *конвалія* (Грінч., II, 277); але *конвалія* (Желех., I, 362; Ум., II, 66; Тимч., I, 186), пор. також рос. діал. *конвале́я* “конвалія” (Даль, II, 149). У сучасній українській літературній мові іменник *конвалія* характеризується новим наголошенням – на другому складі кореня: *конвалія* (Погр. СН, 260; УЛВН, 286; Погр. ОС, 282).

Префіксальні іменники *догадка* і *насічка*, яким в поемі властива коренева акцентуація, в сучасній українській літературній мові вживаються з варіантним наголосом – префіксальним і кореневим, наприклад: зн. одн. *дога́дку* (Котл., IV, 33,1); суч. літ. *дога́дка* (УРС, I, 425; СУМ, II, 338; ОСУМ, 187), *дога́дка* і *дога́дка* (Погр. СН, 153; Погр. ОС, 172); наз. одн. *насі́чка* “насічене місце” (Котл., V, 28, 8), ор. одн. *насі́чкой* (Котл., V, 44, 2); суч. літ. *насі́чка* “насічене місце”

(УРС, II, 651, СУМ, V, 189; ОСУМ, 408), *насічка* (про дію) (УРС, II, 651; СУМ, V, 189); *насічка* і *насічка* (про предмет), *насічка* (про дію) (УЛВН, 358); *насічка* “насічене місце”, *насічка* “насікання” (Погр. СН, 327; Погр. ОС, 360).

Іменник *закуска* вживається з варіантним наголосом і в “Енеїді”, і в сучасній українській літературній мові: зн. одн. *закуску* (Котл., I, 27, 8) і *закуску* (Котл., IV, 129, 9); суч. літ. *закуска* (УРС, II, 65; СУМ, III, 176; ОСУМ, 236), *закуска* і *закуска* (Погр. СН, 194; УЛВН, 213; Погр. ОС, 210).

В усіх наведених префіксальних утвореннях первісною є префіксальна акцентуація, оскільки, як зазначає В.Г. Скляренко, “історія акцентуації префіксальних іменників а-основ української мови – це перш за все поступове збільшення кількості кореневаголошених іменників за рахунок префіксальнонаголошених унаслідок дії тенденції до переміщення наголосу з префікса на корінь” [Скляренко, 1969: 101]. Виключно префіксальну акцентуацію іменників *догадка*, *закуска*, *насічка* засвідчує ціла низка давніх українських словників: *догадка* (Желех., I, 191; Тимч., I, 97), але *догадка* (Левч., 32; Ум., I, 185; Грінч., I, 405); *закуска* (Аф.-Чужб., 133 Желех., I, 252; Ум., I, 246; Тимч., I, 130), *закуска* (Грінч., II, 56); *насічка* (Желех., I, 492).

Лексема *злодійка* в поемі вживається з наголосом на другому складі кореня, а в сучасній літературній мові має варіантну акцентуацію – на першому і на другому складах кореня: род. одн. *злодійки* (Котл., IV, 117, 9), зн. одн. *злодійку* (Котл., VI, 93, 6); суч. літ. *злодійка* (УРС, II, 234; ОСУМ, 273), *злодійка* і *злодійка* (Погр. СН, 222; УЛВН, 244), *злодійка* і *злодійка* (Погр. ОС, 238), але *злодійка* (СУМ, III, 600). Зважаючи на наголошення твірного слова *злодій*, слід визначити, що в цьому випадкові первісним є наголошення на першому складі кореня, порівняймо також свідчення давніх словників української мови: *злодійка*

(Ум., I, 97; Тимч., I, 45; Грінч, II, 160), *злодійка* (Желех., I, 303). Іменник *півквартівка*, якому в “Енеїді” властивий суфіксальний наголос, у сучасній українській літературній мові має кореневу акцентуацію: *півквартівка* (УРС, III, 352; ОСУМ, 512).

З тих іменників жіночого роду на *-а*, *-я*, що вжиті в “Енеїді” лише в формах однини, наголос на закінченні мають такі: *бичня*, *брехня*, *бридня*, *булава*, *верба*, *верства*, *вина*, *війна*, *віха*, *ворожба*, *вражда*, *головня*, *гольтіна*, *госпожа*, *грозьба*, *доба*, *дуга*, *западня*, *злоба*, *змія*, *зоря*, *казна*, *коверза*, *копа*, *корма*, *красота*, *кутя*, *лиса*, *мазка*, *мана*, *манія*, *мара*, *матня*, *мітла*, *мука* (борошно), *нудьга*, *орда*, *оса*, *пашня*, *пеня*, *пиха*, *реготня*, *рідня*, *ріка*, *роса*, *самота*, *сарана*, *сестра*, *сім'я*, *сова*, *старина*, *стукотня*, *суєта*, *темнота*, *топотня* (*тупотня*), *трава*, *требуха*, *тьма*, *тюрма*, *хода*, *хоругва*, *чаплія*, *ченуха*, *чума*, *шульга*, *яга*.

Переважна більшість цих іменників має в сучасній українській літературній мові таку ж акцентуацію, як і в поемі. Лексеми *злоба* і *темнота*, що мають в “Енеїді” флексійний наголос, у сучасній українській літературній мові характеризуються подвійним наголошенням – суфіксальним і флексійним: наз. одн. *злоба* (Котл., III, 21, 8); суч. літ. *злоба* (УРС, II, 233; СУМ, III, 597; ОСУМ, 272), *злоба* і *злоба* (Погр. СН, 222; УЛВН, 243; Погр. ОС, 237); ор. одн. *темнотою* (Котл., III, 43, 8), місц. одн. *в темноті* (Котл., III, 85, 10); суч. літ. *темнота* (УРС, VI, 28; СУМ, X, 69; ОСУМ, 748), *темнота* і *темнота* (Погр. СН, 564; УЛВН, 645; Погр. ОС, 558). У давніх українських пам'ятках акцентуація іменника *злоба* також варіантна: *в злбѣ* – місц. одн. (Тупт., 31 зв.) і *злоба* (Бер., 68, 110 – двічі; Слав., 448; Бар., 46 зв., 58 зв., 328; Синопс, 73 зв.; Тупт., 23 зв., 38, 71 зв., 101 зв.), *злобы* – род. одн. (Гал., 215; Синопс, 119 зв., Кл., 96 – двічі, 174), *к злбѣ* – дав. одн. (Тупт., 20),

злбу (Бар., 60 зв., 76 зв., 236; Рад., 813; Синопс, 45 зв.), *злбу* (Гал., 204 зв.; Бар., 58 зв.; Тупт., 77 зв.), *о злбѣ* – місц. одн. (Кл., 34). У давніх словниках української мови це слово частіше подається з суфіксальним наголосом: *злба* (Желех., I, 303; Ум., I, 284), *злба* (Грінч., II, 159), *злба* (Тимч., I, 145). Суфіксальне наголошення властиве іменнику *злба* і в інших слов'янських мовах: рос. *злба*, блр. *злба*, болг. *злба*, серб. *злба*. Усі ці факти дозволили В.Г. Скляренкові [Скляренко, 1969: 121] піддати сумніву припущення Л.А. Булаховського про давню флексійну акцентуацію іменника *злба* [Булаховський, IV, 1980: 272]. Наголошення на закінченні це слово отримало в українській мові, очевидно, під впливом численних флексивнонаголошених іменників на *-ба*. Щодо іменника *темнота*, то в давніх словниках української мови він вживається переважно з суфіксальним наголосом: *темнота* (Левч., 117; Ум., IV, 130; Тимч., II, 217; Грінч., IV, 254), *темнота* (Желех., II, 956). Не виключено, що суфіксальна акцентуація цього слова є давньою, а флексійна, зафіксована в “Енеїді”, виникла під впливом іменників на *-ота*, що мали окситоновану акцентну парадигму.

В аналізованій поемі деякі іменники жіночого роду на *-а*, *-я*, вжиті лише в однині, характеризуються варіантним наголошенням – кореневим і флексійним:

дочка: наз. одн. *дочка* (IV, 21, 1; IV, 25, 5; IV, 44, 1, IV, 51, 1; IV, 52, 8; VI, 123, 10) і *дошка* (I, 2, 5), род. одн. *дочки* (IV, 25, 2; IV, 57, 10; IV, 111, 10; VI, 11, 2; VI, 121, 2), дав. одн. *дощи* (IV, 24, 3; IV, 61, 9; VI, 106, 10), зн. одн. *дощу* (IV, 20, 8), місц. одн. *в дощи* (IV, 23, 5);

новина: дав. одн. *новини* (III, 51, 2), зн. одн. *новину* (IV, 84, 6);

нужда: наз. одн. *нужда* (VI, 5, 4) і *нужда* (IV, 104, 5), род. одн. *нужди* (V, 138, 3) і *нужди* (V, 83, 2), зн. одн. *нужду* (VI, 102, 3), місц. одн. *в нужді* (II, 53, 9; III, 16, 3).

У сучасній українській літературній мові усі подані іменники мають флексійну акцентуацію: *дочка* □ (Погр. СН, 164; УЛВН, 179; Погр. ОС, 179), *новина* □ (Погр. СН, 342; УЛВН, 373; Погр. ОС, 373), *нужда* □ (Погр. СН, 344; УЛВН, 374; Погр. ОС, 375). Давні українські пам'ятки засвідчують виключно флексійну акцентуацію іменників *дочка* та *новина* і виключно кореневу – іменника *нужда*: *дочка* □ (Зиз. Л., 43; Бер., 375, 377, 380, 408; Тупт., 104 зв.– тричі), *дочку* □ (Кл., 36, 95); *новина* □ (Бер., 236; Льв., 255; Рад., 990), *новини* □ – род. одн. (Бер., 147; Рад., 990), *новину* □ (Льв., 259), *новино* □ ю (Гал., 172 зв. – двічі); *ну* □ *жда* (Бер., 148; Бар., 97, 129 зв., 355 зв.; Синопс, 27 зв., 121 зв.), *ну* □ *жду* (Бар., 99 зв.), *ну* □ *ждєю* (Бар., 308), *ну* □ *ждою* (Синопс, 94). Така акцентуація названих іменників переважає і в давніх українських словниках: *дочка* □ (Біл.-Нос., 122; Левч., 36; Желех., I, 202; Ум., I, 200; Тимч., I, 106; Грінч., I, 437), *до* □ *чка* (Закр., 316); *новина* □ (Желех., I, 531, Левч., 85; Тимч., I, 258), *нови* □ *на* (Біл.-Нос., 247; Закр., 418), *нови* □ *на* □ (Ум., II, 200; Грінч., II, 568); *ну* □ *жда* (Желех., I, 534; Тимч., I, 259; Грінч., II, 572), *нужда* □ (Левч., 85; Ум., II, 202). Таке наголошення поданих слів є, скоріше всього, давнім: флексійне – у словах *дочка* [Скляренко, 1969, 124] і *новина* [Скляренко, 1969, 115–117], кореневе – в *нужда* [Дыбо, 1981, 72; Зализняк, 1985, 132]. Коренева акцентуація іменника *дочка*, відбита в “Енеїді”, виникла, очевидно, під впливом численних кореневонаголошених іменників з суфіксом *-к(а)*, а суфіксальна акцентуація *новина* – під впливом суфіксальнонаголошених іменників на *-ин(а)*. Флексійне наголошення слова *нужда*, яке зафіксоване в поемі, властиве і сучасній українській літературній мові, зумовлене, очевидно, впливом російської мови, пор. рос. *нужда* □, мн. *ну* □ *жды*, *нужд*, *ну* □ *ждам* (РЛУП, 251).

Значна кількість іменників жіночого роду на *-а*, *-я* вжита в “Енеїді” лише у формах множини. Такі лексеми становлять дві акцентні групи: з наголосом на основі і з наголосом на закінченні.

Наголос на основі у множині властивий таким іменникам:

ахинея: зн. мн. *ахинеї* (VI, 27, 3);

бджола: зн. мн. *бджоли* (II, 40, 10);

бублейниця: род. мн. *бублейниць* (VI, 18, 4);

булдимка: род. мн. *булдимок* (IV, 103, 5);

волока: наз. мн. *волоки* (VI, 92, 9);

ворона: наз. мн. *ворони* (V, 32, 6);

воскобійниця: род. мн. *воскобійниць* (V, 120, 6);

гаківниця: род. мн. *гаківниць* (IV, 103, 7);

гармата: наз. одн. *гармати* (IV, 103, 8), род. мн. *гармат* (IV, 91,2; IV, 102, 10; V, 94, 7);

гвинтівка: род. мн. *гвинтівок* (IV, 103, 4);

горличка: род. мн. *горличок* (V, 97, 5);

дамка: зн. мн. *дамки* (I, 37, 9);

джерегеля: зн. мн. *джерегелі* (III, 132, 1),

дзига: наз. мн. *дзиги* (VI, 3, 2);

діптянка: наз. мн. *діптянки* (III, 86, 3);

драбина: зн. мн. *драбини* (VI, 148, 6);

дробушечка: зн. мн. *дробушечки* (III, 132, 2);

дробушка: місц. мн. *в дробушках* (I, 28, 10);

жила: род. мн. *жил* (V, 139, 6), зн. мн. *жили* (III, 91, 3; IV, 80, 7; V, 122, 5);

заушниця: род. мн. *заушниць* (III, 16, 6);

зовиця: наз. мн. *зовиці* (III, 46, 8);

зубоскалка: наз. мн. *зубоскалки* (VI, 3, 1);

ігра: зн. мн. *ігри* (IV, 56, 6);

ізба: наз. мн. *ізби* (VI, 147, 8);

кабиця: род. мн. *кабиць* (VI, 30, 7);

каверза: род. мн. *каверз* (VI, 4, 8; VI, 108, 6);

карта: род. мн. *карт* (III, 9, 1), ор. мн. *картами* (VI, 26, 9);
кахля: місц. мн. *в кахлях* (II, 8, 3);
кітька: зн. мн. *кітьки* (IV, 19, 9);
книга: ор. мн. *книгами* (III, 122, 7);
кобза: зн. мн. *кобзи* (II, 19, 7);
кобилка: зн. мн. *кобилок* (I, 47, 8);
козубенька: наз. мн. *козубеньки* (IV, 106, 8);
комашика: зн. мн. *комашок* (VI, 134, 4);
копиця: наз. мн. *копиці* (V, 105, 9);
коса (геогр.): зн. мн. *косоци* (VI, 102, 6);
криця: наз. мн. *криці* (III, 115, 8);
кроква: зн. мн. *крокви* (VI, 87, 10);
куделя: ор. мн. *куделями* (III, 88, 2);
лагомина: зн. мн. *лагомини* (IV, 125, 8);
лакомина: зн. мн. *лакомини* (II, 29, 5);
лихорадка: наз. мн. *лихорадки* (IV, 80, 6);
ліхтарня: зн. мн. *ліхтарні* (V, 71, 3);
лопатка: зн. мн. *лопатки* (V, 69, 9);
люлечка: зн. мн. *люлечки* (III, 2, 6);
мандріка: род. мн. *мандрик* (V, 76, 2);
мандрьоха: наз. мн. *мандрьохи* (III, 86, 3);
манишка: зн. мн. *манишки* (VI, 6, 8);
маслина: зн. мн. *маслини* (IV, 125, 9);
монада: род. мн. *монадів* (III, 97, 6);
мучениця: род. мн. *мучениць* (III, 93, 2);
неділя: род. мн. *неділь* (II, 43, 10);
обнова: зн. мн. *обнови* (V, 39, 9);
окаянниця: род. мн. *окаянниць* (III, 49, 1);
олійниця: род. мн. *олійниць* (V, 120, 5);

онуча: наз. мн. *ону́чі* (III, 54, 8), зн. мн. *ону́чі* (VI, 30, 5; VI, 92, 9);
оружжина: род. мн. *оружжи́н* (IV, 103, 2);
оснівниця: зн. мн. *осні́вниці* (IV, 104, 3);
панпуха: род. мн. *панпу́х* (II, 8, 7);
панчоха: род. мн. *панчі́х* (II, 41, 8);
перекупка: наз. мн. *пере́купки* (III, 78, 6; VI, 17, 8);
підківка: наз. мн. *підкі́вки* (I, 30, 5);
пісня: зн. мн. *пі́сні* (V, 66, 10);
плутня: місц. мн. *о плу́тнях* (III, 100, 6);
пола: зн. мн. *по́ли* (II, 55, 6; VI, 135, 9), *за́ поли* (VI, 32, 9);
полуниця: зн. мн. *полуни́ці* (III, 118, 6);
потибенька: зн. мн. *потибе́ньки* (VI, 103, 9);
потіпаха: наз. мн. *потіпа́хи* (III, 88, 3);
потрава: наз. мн. *потра́ви* (IV, 49, 6), род. мн. *потра́в* (IV, 28, 7; V, 19, 10), зн. мн. *потра́ви* (I, 27, 1);
придзигльованка: наз. мн. *придзигльо́ванки* (III, 101, 1);
приміта: род. мн. *примі́т* (IV, 115, 4; VI, 151, 4);
приправа: зн. мн. *припра́ви* (I, 27, 3);
пружина: род. мн. *пружи́н* (IV, 103, 4);
пустомолка: наз. мн. *пустомо́лки* (III, 85, 1);
пушка: зн. мн. *пу́шки* (IV, 104, 1);
п'ятка: зн. мн. *п'я́тки* (VI, 54, 9);
рама: наз. мн. *ра́ми* (V, 121, 3);
риза: місц. мн. *в ри́зах* (IV, 114, 7);
різниця: зн. мн. *різни́ці* (V, 105, 8), місц. мн. *в різни́цях* (III, 37, 4);
ріпка: зн. мн. *рі́пки* (II, 15, 9);
рукавиця: зн. мн. *рукави́ці* (IV, 42, 9);
рушниця: род. мн. *рушни́ць* (IV, 103, 2);

свекруха: род. мн. *свекрух* (III, 46, 4);
свистілка: зн. мн. *свистілки* (V, 116, 2);
сирена: наз. мн. *сирени* (V, 66, 9);
сорока: наз. мн. *сороки* (III, 56, 6; VI, 18, 1);
спазма: наз. мн. *спазми* (IV, 80, 7);
сулія: зн. мн. *сулії* (IV, 31, 2);
схватка: род. мн. *схваток* (V, 15, 6);
тиква: зн. мн. *тикви* (IV, 31, 2);
тімениця: зн. мн. *тімениці* (IV, 77, 7);
тріцотка: зн. мн. *тріцотки* (II, 50, 6);
Троянка: наз. мн. *Троянки* (II, 48, 2; II, 49, 9), род. мн. *Троянок* (II, 43, 3):
труба: зн. мн. *труби* (II, 40, 5; IV, 27, 10; V, 116, 1);
фузія: род. мн. *фузій* (IV, 103, 4);
харя: наз. мн. *ха'рі* (IV, 115, 6);
хльорка: наз. мн. *хльорки* (III, 49, 7; III, 86, 3);
холоша: зн. мн. *холоші* (I, 54, 6);
цокотуха: наз. мн. *цокотухи* (I, 31, 3);
черниця: наз. мн. *черниці* (III, 93, 5);
шабелька: наз. мн. *шабельки* (VI, 156, 5; VI, 158, 8);
шалька: місц. мн. *на шальках* (VI, 162, 5);
штука: зн. мн. *штуки* (IV, 12, 5; VI, 62, 4);
ягода: зн. мн. *ягоди* (II, 29, 7);
яничарка: род. мн. *яничарок* (IV, 103, 5);
ярижниця: род. мн. *ярижниць* (III, 49, 3).

Немає сумніву в тому, що переважна більшість наведених іменників характеризується наголосом на основі й в однині. Лексемам *бджола*, *ігра*, *ізва*, *коса* (геогр.), *пола*, *труба* в називному відмінкові однини властива флексійна акцентуація.

Наголошення наведених форм множини переважної більшості іменників, які вживаються в сучасній українській літературній мові, не відрізняється від сучасного літературного. Лексеми *лопатка*, *пісня*, *тиква*, *шабелька* (з кореневим наголошенням відмінкових форм множини в “Енеїді”) в сучасній українській літературній мові характеризуються флексійною (або подвійною – кореневою і флексійною) акцентуацією в множині, яка виникла на ґрунті української мови внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення відмінкових форм однини і множини [Скляренко, 1969: 130], пор.: *лопа́тка*, мн. *лопа́тки*, *лопа́ток*, *лопа́ткам* і *лопати́ки*, *лопати́к*, *лопати́к* (УЛВН, 314; Погр. ОС, 314), *лопа́тка*, мн. *лопати́ки*, *лопати́к*, *лопати́к* і *лопа́тки*, *лопа́ток*, *лопа́ткам* (Погр. СН, 285); *пі́сня*, мн. *пісні́*, *пісе́нь*, *пісня́м* (Погр. СН, 409; УЛВН, 456; Погр. ОС, 428); *ти́ква*, мн. *тикви́*, *тико́в*, *тиква́м* і *ти́кви*, *ти́ков*, *ти́квам* (Погр. СН, 567), *ти́ква*, мн. *ти́кви*, *ти́ко́в*, *ти́ква́м* (ОСУМ, 754); *ша́белька*, мн. *шабельки́*, *шабельо́к*, *шабелька́м* (Погр. СН, 623; УЛВН, 707–708; Погр. ОС, 613). Звертаємо увагу також на слово *зауши́ця* (запалення завушних залоз), яке в сучасній українській літературній мові характеризується наголосом на другому складі кореня: *зау́ши́ця* (УРС, II, 145; СУМ, III, 63), *заву́ши́ця* (УРС, II, 24; СУМ, III, 63), з таким же наголошенням воно подане в давніх словниках: *зау́ши́ця* (Желех., I, 278; Ум., I, 273; Грінч., II, 112), *зау́ши́ці* (Закр., 338), але в “Енеїді” має наголос на першому або на третьому складі кореня, порівняймо: “*Кому чи трясю одігнати, Од зауши́ць чи пошептати, Або і волос ізігнать...*” [Котл., 119]. Зважаючи на те, що слово *зауши́ця* з наголосом на третьому складі кореня не фіксується в словниках української мови, то слід вважати, що й в “Енеїді” наголошується перший склад кореня.

Сполучення *за поли* в поемі можна розглядати, виходячи з її віршованого розміру, як з наголосом на прийменнику (*за' поли*), так і з

наголосом на флексії (*за поли*□), але збереження цим іменником у сучасній українській літературній мові первісної кореневої акцентуації форм знахідного відмінка однини і називного-знахідного відмінків множини (*пола*□, *по*□*лу*, мн. *по*□*ли*, *піл*, *по*□*лам* (Погр. СН, 422; УЛВН, 474; Погр. ОС, 440) говорить на користь прийменникового наголошення, яке є дуже давнім, утраченим сучасною українською літературною мовою.

З тих іменників жіночого роду на *-а*, *-я*, що вжиті в “Енеїді” лише у формах множини, наголос на флексії мають такі лексеми:

баклажка: зн. мн. *баклажки*□ (IV, 31, 2);

балка: місц. мн. *по балка*□*х* (I, 28, 7);

брехенька: зн. мн. *брехеньки*□ (III, 134, 8);

бриденька: род. мн. *бриденьо*□*к* (III, 2, 10);

віршовочка: місц. мн. *на віршовочка*□*х* (IV, 106, 7);

волна: місц. мн. *у волна*□*х* (II, 69, 4);

ворожка: зн. мн. *ворожо*□*к* (III, 91, 2; III, 133, 10);

галушка: наз. мн. *галу*□*шки* (II, 13, 6), род. мн. *галушо*□*к* (III, 3, 9; V, 18, 2), зн. мн. *галушки*□ (I, 13, 5; IV, 105, 5), ор. мн. *галушка*□*ми* (IV, 53, 6);

глава: ор. мн. *глава*□*ми* (V, 44, 8);

гривня: ор. мн. *гривня*□*ми* (III, 74, 5);

грінка: ор. мн. *грінка*□*ми* (V, 19, 5);

діжка: наз. мн. *діжки*□ (II, 14, 2), род. мн. *ді*□*жок* (IV, 105, 9);

дірка: місц. мн. *в дірка*□*х* (III, 54, 4);

дубівка: род. мн. *дубіво*□*к* (V, 105, 7);

жіночка: наз. мн. *жіночки*□ (III, 93, 10);

загадка: род. мн. *загадо*□*к* (III, 131, 10);

кабатирка: наз. мн. *кабатирки*□ (V, 28, 7);

качка: род. мн. *качо*□*к* (II, 13, 9), зн. мн. *качо*□*к* (V, 93, 8);

кишка: род. мн. *кишо*□*к* (V, 105, 10), ор. мн. *кишка*□*ми* (III, 36, 5; V, 19, 6);

кістка: ор. мн. *кістка*□*ми* (II, 7, 9);

кісточка: зн. мн. *кісточки*□ (IV, 79, 7);

колючка: зн. мн. *колючки*□ (III, 33, 9);

колядка: род. мн. *колядо*□*к* (III, 131, 7);

копистка: зн. мн. *копистки*□ (IV, 106, 5);

краса: зн. мн. *краси*□ (V, 30, 5);

кукла: зн. мн. *кукли*□ (VI, 68, 7);

лапка: род. мн. *лапо*□*к* (VI, 101, 10), зн. мн. *лапки*□ (VI, 60, 10);

латка: місц. мн. *в латка*□*х* (I, 54, 10);

липка: наз. мн. *липки*□ (VI, 33, 9);

межа: місц. мн. *на межа*□*х* (VI, 126, 6);

миска: род. мн. *мисо*□*к* (I, 13, 2; I, 27, 2);

невістка: наз. мн. *невістки* (III, 46, 8);

осичка: род. мн. *осичо*□*к* (VI, 87, 10);

підощва: род. мн. *підощо*□*в* (III, 52, 4);

пісенька: зн. мн. *пісеньо*□*к* (III, 2, 7; III, 131, 6);

пляшка: род. мн. *пля*□*шок* (IV, 16, 6), зн. мн. *пляшки*□ (V, 50, 3);

подушка: род. мн. *подушо*□*к* (V, 18, 4);

пустка: дав. мн. *пустка*□*м* (III, 132, 7);

п'явка: наз. мн. *п'явки*□ (III, 47, 6);

різка: ор. мн. *різка*□*ми* (VI, 14, 3; IV, 92, 9);

скіпка: зн. мн. *скіпки*□ (II, 48, 8);

сковорода: зн. мн. *сковоро*□*д* (III, 72, 4), місц. мн. *в сковорода*□*х* (III, 90, 2);

слізка: зн. мн. *слізки*□ (II, 36, 2; IV, 64, 6; V, 115, 4);

стьожка: місц. мн. *в стьонжка*□*х* (I, 29, 7);

товпа: ор. мн. *товпа*□*ми* (IV, 87, 5);

тріска: зн. мн. *тріски* □ (II, 48, 8);

фиглярка: наз. мн. *фиглярки* □ (VI, 3, 2);

шальовка: зн. мн. *шальовки* □ (I, 13, 1).

Переважна більшість наведених іменників є утвореннями з суфіксом *-к(а)* і характеризується в однині наголосом на основі. Таку ж акцентуацію в однині мають, очевидно, також слова *гривня*, *кукла*, *підошва*. Іменникам *волна*, *глава*, *краса*, *межа*, *сковорода*, *товпа* властива в однині, безперечно, флексійна акцентуація.

Більшість іменників з суфіксом *-к(а)*, ужитих в “Енеїді” лише у множині і з наголосом на закінченні, характеризується флексійною (або варіантою – флексійною і наосновною) акцентуацією форм множини і в сучасній українській літературній мові: *ба* □ *лка*, мн. *балки* □, *бало* □ *к*, *балка* □ *м* і *ба* □ *лки*, *ба* □ *лок*, *ба* □ *лкам* (Погр. СН, 25; УЛВН, 36; Погр. ОС, 41), але *ба* □ *лка*, мн. *ба* □ *лки*, *ба* □ *лок*, *ба* □ *лкам* (ОСУМ, 35); *брехе* □ *нька*, мн. *брехе* □ *ньки*, *брехе* □ *ньок*, *брехе* □ *нькам* і *брехеньки* □, *брехеньо* □ *к*, *брехенька* □ *м* (Погр. СН, 43; УЛВН, 55; Погр. ОС, 58); *грі* □ *нка*, мн. *грінки* □, *гріно* □ *к*, *грінка* □ *м* (Погр. СН, 130; УЛВН, 144; Погр. ОС, 149); *ді* □ *рка*, мн. *дірки* □, *діро* □ *к*, *дірка* □ *м* (Погр. СН, 149; УЛВН, 163; Погр. ОС, 168); *дубі* □ *вка*, мн. *дубі* □ *вки*, *дубі* □ *вок*, *дубі* □ *вкам* і *дубівки* □, *дубіво* □ *к*, *дубівка* □ *м* (Погр. ОС, 183), але *дубі* □ *вка*, мн. *дубі* □ *вки*, *дубі* □ *вок*, *дубі* □ *вкам* (Погр. СН, 167; УЛВН, 182); *жі* □ *ночка*, мн. *жіночки* □, *жіночо* □ *к*, *жіночка* □ *м* (Погр. ОС, 198); *ка* □ *чка*, мн. *качки* □, *качо* □ *к*, *качка* □ *м* (Погр. СН, 246; УЛВН, 272; Погр. ОС, 266); *ки* □ *шка*, мн. *кишки* □, *кишо* □ *к*, *кишка* □ *м* (Погр. СН, 250; УЛВН, 275; Погр. ОС, 270); *кі* □ *стка*, мн. *кістки* □, *кісто* □ *к*, *кістка* □ *м* (Погр. СН, 251; УЛВН, 277; Погр. ОС, 272); *кі* □ *сточка*, мн. *кісточки* □, *кісточо* □ *к*, *кісточка* □ *м* (Погр. СН, 251; УЛВН, 277; Погр. ОС, 272); *колю* □ *чка*, мн. *колючки* □, *колючо* □ *к*, *колючка* □ *м* (Погр. СН, 258; УЛВН, 284; Погр. ОС, 279); *копи* □ *стка*, мн. *копистки* □, *кописто* □ *к*, *копистка* □ *м* (Погр. СН, 263; УЛВН, 289; Погр.

ОС, 286); *латка*, мн. *латки*, *латок*, *латкам* (Погр. СН, 278; УЛВН, 306; Погр. ОС, 305); *миска*, мн. *миски*, *мисок*, *миска* (Погр. СН, 300; УЛВН, 330; Погр. ОС, 333); *невістка*, мн. *невістки*, *невісток*, *невістка* і *невістки*, *невісток*, *невісткам* (Погр. СН, 332; УЛВН, 364), *невістка*, мн. *невістки*, *невісток*, *невісткам* (Погр. ОС, 366); *пісенька*, мн. *пісеньки*, *пісеньок*, *пісенька* (Погр. СН, 409; УЛВН, 456; Погр. ОС, 427); *подушка*, мн. *подушки*, *подушок*, *подушка* (Погр. СН, 419; УЛВН, 470; Погр. ОС, 437); *п'явка*, мн. *п'явки*, *п'явок*, *п'явка* і *п'явки*, *п'явок*, *п'явкам* (Погр. СН, 470; УЛВН, 540; Погр. ОС, 482); *різка*, мн. *різки*, *різок*, *різка* (Погр. ОС, 494), *різка*, мн. *різки*, *різок*, *різка* і *різки*, *різок*, *різкам* (Погр. СН, 482; УЛВН, 556); *скіпка*, мн. *скіпки*, *скіпок*, *скіпка* (УЛВН, 605; Погр. ОС, 526), *скіпка*, мн. *скіпки*, *скіпок*, *скіпка* і *скіпки*, *скіпок*, *скіпкам* (Погр. СН, 525); *стьожка*, мн. *стьожки*, *стьожок*, *стьожка* (УЛВН, 635), *стьожка*, мн. *стьожки*, *стьожок*, *стьожка* і *стьожки*, *стьожок*, *стьожкам* (Погр. СН, 554; Погр. ОС, 549); *тріска*, мн. *тріски*, *трісок*, *тріска* (Погр. СН, 576; УЛВН, 658; Погр. ОС, 570).

Слід зазначити, що іменники *галушка*, *діжка* і *пляшка*, яким в “Енеїді” властиве варіантне наголошення форм множини – на закінченні й на основі, в сучасній українській літературній мові мають винятково флексійну акцентуацію в множині: *галушки*, мн. *галушки*, *галушок*, *галушка* (Погр. СН, 113; УЛВН, 127; Погр. ОС, 130); *діжки*, мн. *діжки*, *діжок*, *діжка* (Погр. СН, 148; УЛВН, 162; Погр. ОС, 168); *пляшки*, мн. *пляшки*, *пляшок*, *пляшка* (Погр. СН, 414; УЛВН, 461; Погр. ОС, 432).

Флексійний наголос у множині іменників з суфіксом *-к(а)* виник уже на ґрунті української мови [Hanusch, 1884: 384; Булаховський, П, 1977: 359; Скляренко, 1969: 126]. На думку В.Г. Скляренка, його

виникнення слід віднести до XIV–XV ст. [Скляренко, 1969: 126], а зумовлено воно дією тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини [Скляренко, 1969: 130].

Значна кількість іменників з суфіксом *-к(а)*, які в “Енеїді” фіксуються з наголосом на флексії в множині, в сучасній українській літературній мові характеризуються кореневою акцентуацією форм множини, тобто зберігають у множині наголос однини: *бакла□жка*, мн. *бакла□жки*, *бакла□жок*, *бакла□жкам* (Погр. СН, 24; УЛВН, 35; Погр. ОС, 40); *вірьо□вочка*, мн. *вірьо□вочки*, *вірьо□вочок*, *вірьо□вочкам* (ОСУМ, 113); *воро□жка*, мн. *воро□жки*, *воро□жок*, *воро□жкам* (Погр. СН, 107; УЛВН, 119; Погр. ОС, 122); *за□гадка*, мн. *за□гадки*, *за□гадок*, *за□гадкам* (Погр. СН, 186; Погр. ОС, 203), *за□гадка*, мн. *за□гадки*, *за□гадок*, *за□гадкам* і *зага□дка*, мн. *зага□дки*, *зага□док*, *зага□дкам* (УЛВН, 204); *коля□дка*, мн. *коля□дки*, *коля□док*, *коля□дкам* (Погр. СН, 258; УЛВН, 284; Погр. ОС, 279); *ла□пка* (кінцівка), мн. *ла□пки*, *ла□пок*, *ла□пкам* (УЛВН, 306; Погр. ОС, 304), але *ла□пка*, мн. *ла□пки*, *ла□пок*, *ла□пкам* і *лапки□*, *лапо□к*, *лапка□м* (Погр. СН, 277); *ли□пка*, мн. *ли□пки*, *ли□пок*, *ли□пкам* (ОСУМ, 346); *оси□чка*, мн. *оси□чки*, *оси□чок*, *оси□чкам* (ОСУМ, 472); *пу□стка*, мн. *пу□стки*, *пу□сток*, *пу□сткам* (Погр. СН, 469; УЛВН, 539; Погр. ОС, 469); *слі□зка*, мн. *слі□зки*, *слі□зок*, *слі□зкам* (Погр. СН, 530; УЛВН, 610; Погр. ОС, 530); *фігля□рка*, мн. *фігля□рки*, *фігля□рок*, *фігля□ркам* (Погр. СН, 599; УЛВН, 681; Погр. ОС, 599); *шалі□вка*, мн. *шалі□вки*, *шалі□вок*, *шалі□вкам* (Погр. СН, 624; УЛВН, 708; ОСУМ, 842). але *шалі□вка*, мн. *шалі□вки*, *шалі□вок*, *шалі□вкам* і *шалівки□*, *шаліво□к*, *шалівка□м* (Погр. ОС, 613).

Отже, дія тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини охопила в “Енеїді” значну кількість іменників з суфіксом *-к(а)*, які ще й нині зберігають у літературній мові нерухомий наголос на основі. Під дію згаданої тенденції підпав у поемі також іменник *гривня*, що в

сучасній українській літературній мові характеризується нерухомим кореневим наголосом: *гри□вня*, мн. *гри□вні*, *гри□вень*, *гри□вням* (Погр. СН, 129; УЛВН, 143; Погр. ОС, 148), а також діалектне – *ку'кла*.

Для деяких трискладових іменників (*крашанка*, *ложечка*, *пляшечка*) віршований розмір “Енеїди” не дозволяє з впевненістю встановити наголошення у відмінкових формах множини – чи то воно переноситься на флексію, чи то залишається на початковому складі кореня:

крашанка: ор. мн. *крашанка□ми* або *кра□шанками* (IV, 19, 9);

ложечка: зн. мн. *ложечки□* або *ло□жечки* (111, 132, 8);

пляшечка: зн. мн. *пляшечки□* або *пля□шечки* (IV, 31, 1).

У сучасній українській літературній мові всі названі іменники характеризуються флексійною акцентуацією в множині: *кра□шанка*, мн. *крашанки□*, *крашано□к*, *крашанка□м* (Погр. СН, 268; УЛВН, 295; Погр. ОС, 292); *ло□жечка*, мн. *ло□жечки*, *ло□жечок*, *ло□жечкам* (Погр. СН, 284; УЛВН, 313), *ло□жечка*, мн. *ложечки□*, *ложечо□к*, *ложечка□м* і *ло□жечки*, *ло□жечок*, *ло□жечкам* (Погр. ОС, 314); *пля□шечка*, мн. *пляшечки□*, *пляшечо□к*, *пляшечка□м* (Погр. СН, 413; Погр. ОС, 432).

Слід зазначити, що в “Енеїді” ще зберігається давня флексійна акцентуація форм у *волна□х*, *глава□ми*, *на межа□х*, *в сковорода□х*, *товпа□ми*, тоді як у сучасній українській літературній мові ті з названих іменників, які вживаються в ній (*межа*, *сковорода*), характеризуються кореневим наголошенням відповідних форм: *межа□*, *межу□*, мн. *ме□жі*, *меж*, *ме□жам*, *ме□жами*, *ме□жах* (Погр. СН, 296; УЛВН, 326; Погр. ОС, 328); *сковорода□*, *ско□вороду*, мн. *ско□вороди*, *сковорі□д*, *ско□вородам*, *ско□вородами*, *ско□вородах* (Погр. СН, 526; УЛВН, 606; Погр. ОС, 527).

Іменник *підошва* вжито в “Енеїді” лише в формі родового відмінка множини з кінцевим наголосом – *підошо□в*. У сучасній українській

літературній мові ця лексема в родовому відмінкові множини має таку ж акцентуацію (в усіх інших відмінкових формах множини наголошується другий склад основи): *нідо□шва*, мн. *нідо□шви*, *нідо□швам* (Погр. СН, 403; УЛВН, 449; Погр. ОС, 423).

Лише в формах множини трапляються в поемі іменники *брова*, *звізда*, *сльоза*, які характеризуються (у множині) рухомим наголосом:

брова: зн. мн. *бро□ви* (V, 62, 10; V, 112, 8), ор. мн. *брова'ми* (VI, 20, 1);

звізда: наз. мн. *зві□зди'* (III, 35, 4; IV, 7, 4), род. мн. *звізд* (III, 68, 4; III, 74, 9), зн. мн. *зві□□зди* (III, 23, 10), дав. мн. *звізда□м* (III, 36, 10), місц. мн. *на звізда'х* (III, 16, 4);

сльоза: наз. мн. *сльо□зи* (I, 62, 2; V, 58, 8), род. мн. *сліз* (I, 6, 4; II, 37, 10; VI, 89, 8), *сльоз* (VI, 124, 2), зн. мн. *сльо□зи* (I, 25, 3; I, 63, 6; V, 39, 2; V, 40, 2; V, 109, 3), ор. мн. *слізьми□* (I, 10, 3; II, 1, 4; II, 14, 6; III, 140, 9), місц. мн. *в сльоза□х* (V, 59, 5; VI, 152, 10).

Акцентуація іменників *брова* і *сльоза* в “Енеїді” збігається з сучасною літературною: *брова□*, мн. *бро□ви*, *брів*, *брова□м*, *брова□ми*, *у брова□х* (Погр. СН, 44; УЛВН, 56; Погр. ОС, 59); *сльоза□*, мн. *сльо□зи*, *сліз*, *сльоза□м*, *слізьми□*, *слі□зьми* і *сльоза□ми*, *у сльоза□х* (Погр. СН, 531; УЛВН, 611; Погр. ОС, 531). Наголошення *на зві□здах*, *при звізда□м* свідчить про витіснення первісної флексійної акцентуації форм давального, орудного та місцевого відмінків множини іменника *звізда□* кореневою. Така заміна акцентуації простежується вже в давніх українських пам’ятках, пор.: *звѣзда□м* (Гал., 154; Бар., 300; Рад., 233, 354), *звѣзда□м* (С. Зиз., 66, 150; Гал., 13, 154, 206 – двічі, 206 зв. та ін.; Бар., 102 зв., 250; Рад., 111, 153, 188, 219 – тричі та ін.) і *звѣздами* (Гал., 153 зв., 154, 225; Рад., 220), *в звѣзда□х* (Рад., 633, 634), *о звѣзда□х* (Гал., 242; Рад., 421), *при звѣзда□х* (Рад., 425) і *при звѣ□здах* (Рад., 1020).

Форми *pluralia tantum* характеризуються в поемі, як правило, наголосом на основі (виняток становлять іменники *граблі, кури, приданки*):

вечерниці: наз. мн. *вечорниці* (III, 8, 1; III, 131, 1), род. мн. *вечерниць* (V, 112, 10), дав. мн. *по вечерницям* (I, 39, 3);

витребецьки: зн. мн. *витребецьки* (II, 29, 8);

граблі: ор. мн. *граблями* (IV, 82, 9);

дульєти: місц. мн. *в дульєтах* (III, 93, 9);

зашипори: наз. мн. *зашипори* (VI, 10, 7);

зводні: зн. мн. *зводні* (VI, 3, 8);

капри: зн. мн. *капри* (IV, 104, 8);

кинді: зн. мн. *кинді* (IV, 42, 8);

кулачки: зн. мн. *кулачки* (II, 35, 8);

кури: наз. мн. *кури* (V, 19, 8), род. мн. *курей* (II, 13, 9), зн. мн. *курей* (V, 93, 8);

мапри: зн. мн. *мапри* (V, 105, 2);

носилки: дав. мн. *к носилкам* (VI, 80, 2), зн. мн. *носилки* (VI, 78, 1);

ночви: зн. мн. *ночви* (IV, 105, 8);

приданки: місц. мн. *в приданках* (III, 75, 4);

родици: зн. мн. *родици* (III, 8, 4; IV, 64, 8);

теревені: зн. мн. *теревені* (VI, 63, 3);

хрестини: зн. мн. *хрестини* (IV, 64, 9);

чотки: місц. мн. *на чотках* (III, 48, 8);

шпундри: род. мн. *шпундрів* (IV, 53, 5).

Наголошення іменників *pluralia tantum* в “Енеїді” збігається з сучасним літературним або з наголошенням, поданим у “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка (якщо лексема не вживається в сучасній українській літературній мові).

1.2 Іменники жіночого роду з нульовою флексією

Для віднесення іменника жіночого роду з нульовою флексією до того чи іншого акцентного типу необхідне його вживання в низці відмінкових форм (не беручи до уваги, зрозуміло, односкладових); в однині – у родовому або давальному і в місцевому відмінках, у множині – у називному або знахідному, в родовому, у давальному або місцевому і в орудному відмінках. Оскільки жоден з іменників жіночого роду з нульовою флексією не вжитий в “Енеїді” І. Котляревського в усіх наведених формах, для згаданих іменників не можна надійно встановити жодного акцентного типу.

У відмінкових формах однини і множини зафіксовано в поемі іменники *боль*, *гибель*, *грудь*, *злость*, *кость*, *мисль*, *миш*, *мідь*, *річ* (мова, промова), *смерть*, *хитрость*:

боль: род. одн. *бо□лі* (VI, 105, 5; VI, 166, 9), зн. одн. *боль* (VI, 138, 2; VI, 167, 5), наз. мн. *бо□лі* (I, 57, 9);

гибель: зн. одн. *ги□бель* (V, 2, 3), дав. мн. *ги□белям* (VI, 95, 2);

грудь: наз. одн. *грудь* (V, 94, 7), ор. одн. *гру□ддю* (V, 122, 7), род. мн. *груде□й* (III, 89, 10), зн. мн. *гру□ди* (V, 110, 1; VI, 41, 5), місц. мн. *на гру□дях* (I, 45, 5), *по гру□дях* (VI, 94, 6);

злость: наз. одн. *злость* (IV, 114, 4; V, 56, 5; V, 130, 4), род. одн. *зло□сті* (IV, 65, 6; IV, 70, 3; V, 56, 8; V, 57, 1; V, 108, 5; V, 135, 2; VI, 84, 10), ор. одн. *зло□стію* (V, 138, 4; VI, 119, 4), род. мн. *зло□стей* (V, 103, 3);

кость: наз. одн. *кость* (VI, 91, 5), наз. мн. *ко□сті* (V, 126, 5), зн. мн. *ко□сті* (V, 108, 6; VI, 38, 6);

мисль: наз. одн. *мисль* (IV, 90, 6), ор. одн. *ми□слю* (VI, 31, 9), наз. мн. *ми□слі* (V, 5, 1);

миш: наз. одн. *миш* (III, 51, 10), наз. мн. *ми□ші* (V, 107, 3);

мідь: род. одн. *мі□ді* (V, 27, 9), зн. одн. *мідь* (III, 82, 3; V, 31, 3), наз. мн. *мі□ді* (III, 115, 8);

річ (мова, промова): наз. одн. *річ* (III, 22, 4; VI, 86, 2; VI, 100, 8),

род. одн. *ре□чи* (II, 35, 1; VI, 164, 1; VI, 169, 1), *рі□чи* (VI, 79, 8; VI, 108, 1), дав. одн. *рі□чи* (VI, 100, 7), зн. одн. *річ* (II, 10, 4; II, 61, 10; III, 135, 4; IV, 89, 10; VI, 11, 9; VI, 75, 10; VI, 97, 2; VI, 161, 2; VI, 164, 5), місц. одн. *в ре□чи* (V, 118, 1), род. мн. *річе□й* (V, 130, 2), ор. мн. *річми□* (VI, 62, 7);

смерть: наз. одн. *смерть* (III, 98, 5; III, 99, 7; IV, 114, 8; V, 94, 8; VI, 110, 3; VI, 152, 1; VI, 153, 8), род. одн. *сме□рті* (VI, 55, 5), зн. одн. *смерть* (II, 26, 9; III, 20, 7; III, 96, 5; III, 113, 8; IV, 72, 7; IV, 88, 3; IV, 106, 4; V, 82, 9; V, 84, 4; V, 84, 10; V, 92, 4; V, 104, 6; V, 141, 2; VI, 42, 4; VI, 53, 9; VI, 131, 2; VI, 154, 2; VI, 168, 7), ор. одн. *сме□ртію* (III, 46, 3), *сме□ртю* (VI, 63, 9), місц. одн. *о сме□рті* (VI, 52, 8), *по сме□рті* (II, 9, 4), род. мн. *смерте□й* (V, 74, 7);

хитрость: наз. одн. *хитрость* (V, 24, 1), зн. одн. *хитрость* (VI, 141, 8), зн. мн. *хитрості* (VI, 127, 9; VI, 140, 1).

Акцентуація наведених іменників в “Енеїді” і в сучасній літературній мові майже повністю збігається. Привертає увагу лише застаріла форма орудного відмінка множини *річми□* в поемі з первісним кінцевим наголосом [Скляренко, 1983, 142], якої немає в сучасній українській літературній мові. Крім того, іменник *боль* зберігає в “Енеїді” застарілу форму родового відмінка однини – *бо□лі* (у сучасній літературній мові – *бо□лю*), а іменник *миш* – застарілу форму називного відмінка однини (у сучасній літературній мові – *миша*).

Значна кількість іменників жіночого роду з нульовим закінченням (а також лексема *мати*) трапляється в “Енеїді” лише у формах однини. Переважна більшість з них характеризується незмінним наголосом на основі: *безбо□жність*, *безпе□чність*, *бі□дність*, *ві□чність*, *га□лич*, *го□ресть*, *жва□вість*, *жизнь*, *завзя□тість*, *за□повідь*, *ка□зань*, *ко□поть*, *крі□пость*, *Лати□нь*, *лю□тость*, *має□тність*, *ма□ти*, *ми□лость*, *мо□лодіж*, *мосць*, *моч*, *му□дрість*, *напа□сть*, *неми□лость*, *не□нависть*, *нефть*, *ніч*, *о□повідь*, *па□м'ять*, *па□пороть*, *печа□ль*,

печа́ть, пови́нність, поги́бель, пого́нь, по́міч, пости́ль, при́горц , принадле́жність, ра́дість, ра́туш, рать, ристь, річ (предмет), сво́лоч, сі́ль, ска́терть, смі́лость, со́вість, сталь, ста́рість, та́йність, твар, трусли́вість, хра́брість, це́рков, часть, че́лядь, чернь, шине́ль, я́рість, а іменники брань, бронь, вещь, вість, власть, гать, глуш, дрянь, лінь, міль, млосоць, плоть, снасть, стать, хіть, ці́ль, честь вжиті в поемі лише в односкладовій формі називного-знахідного відмінків однини.

Наголошення наведених іменників жіночого роду з нульовим закінченням збігається з сучасним літературним. Слід лише відзначити, що слово *бронь* у сучасній українській літературній мові належить, на відміну від “Енеїди”, до іменників жіночого роду на *-а*, *-я* і має варіантну акцентуацію – кореневу і флексійну: *бро́ня* (УРС, I, 91; СУМ, I, 239; ОСУМ, 57), *броня́* і *бро́ня* (Погр. СН, 44; УЛВН, 56; Погр. ОС, 59). Переміщення наголосу на прийменник у сполученні *на ніч*, відбите в поемі і властиве сучасній літературній мові, є залишком старовини, порівняймо свідчення давніх пам’яток: *на́ нощ* (Кл., 181).

Іменники *кров* і *піч* характеризуються в “Енеїді” корневим наголосом в усіх відмінкових формах однини, крім місцевого, де має місце флексійна акцентуація:

кров: наз. одн. *кров* (V, 72, 5; V, 126, 7; VI, 43, 7; VI, 50, 5; VI, 132, 10; VI, 150, 6), род. одн. *кро́ві* (III, 126, 8; IV, 132, 10; V, 50, 7; V, 95, 3; V, 107, 6), зн. одн. *кров* (II, 59, 9; III, 112, 10; IV, 58, 8; IV, 90, 8; V, 92, 8; V, 94, 2; V, 100, 8; V, 101, 10; V, 134, 4; VI, 107, 4), ор. одн. *кро́в’ю* (V, 41, 7), місц. одн. *в крові́* (V, 135, 10; VI, 133, 2; VI, 134, 10), *по крові́* (V, 95, 5);

піч: род. одн. *пе́чі* (I, 52, 5; V, 62, 5), зн. одн. *піч* (I, 32, 1; IV, 109, 8), місц. одн. *в печі́* (VI, 169, 10), *на печі́* (IV, 109, 9; V, 60, 5).

Таке наголошення ці іменники мають і в сучасній українській літературній мові: *кров*, *кро́ві*, *кро́в'ю*, *у крові́* (Погр. СН, 270; УЛВН, 298; Погр. ОС, 296); *піч*, *пе́чі*, *пі́ччю*, *у печі́* (Погр. СН, 409; УЛВН, 457; Погр. ОС, 428). Флексійна акцентуація лексем *кров* і *піч* у формі місцевого відмінка однини є первісною [Скляренко, 1983: 135, 217–218].

Іменник *любов* уживається в “Енеїді” з наголосом на суфіксальному голосному, при відсутності суфіксального голосного (у родовому відмінкові однини) – на флексії: наз. одн. *любо́в* (V, 50, 9; V, 94, 5; VI, 43, 10), род. одн. *любві́* (V, 47, 5), зн. одн. *любо́в* (V, 94, 4; VI, 107, 2), дав. одн. *по любо́ві* (III, 126, 9), ор. одн. *любо́в'ю* (III, 105, 10). У сучасній українській літературній мові лексемі *любов* властива тільки суфіксальна акцентуація: *любо́в*, *любо́ві*, *любо́в'ю* (Погр. СН, 287; УЛВН, 316; Погр. ОС, 316), але в давніх українських пам’ятках форма родового відмінка однини цього іменника характеризується, як і в “Енеїді”, флексійним наголосом, який є первісним [Скляренко, 1983, 213]; род. одн. *любвє́* (С. Зиз., 35, 97 – двічі; Гал., 193; Бар., 55 зв., 79, 79 зв., 94 зв., 102, 110 зв., 177 зв. та ін.; Тупт., 26, 30, 81, 101 зв), *любви́* (Гал., 167; Рад., 21, 41, 53, 63, 98, 122, 154 та ін.; Кл., 82), *любвѣ́* (Бар., 32 зв.; Рад., 50; Кл., 81, 205).

Іменник *путь* зафіксовано в “Енеїді”, крім односкладових форм називного і знахідного відмінків однини, лише в місцевому відмінкові однини, і він має наголос на закінченні: наз. одн. *путь* (III, 101, 4), зн. одн. *путь* (III, 40, 1), місц. одн. *в путі́* (IV, 59, 8), *на путі́* (I, 20, 6) У сучасній українській літературній мові ця лексема характеризується флексійним наголосом в усіх відмінкових формах, окрім орудного відмінка однини *путь*, *путі́*, *пу́ттю*, *на путі́*, мн. *путі́*, *путе́й*, *путя́м* (Погр. СН, 469; УЛВН, 539; Погр. ОС, 481).

Привертає увагу в “Енеїді” акцентуація лексеми *північ*: у знахідному відмінкові однини наголос припадає на перший компонент

слова, у родовому однини – на другий: род. одн. *півно□чі* (Ш, 9, 3; Ш, 75, 5), зн. одн. *пі□вніч* (Ш, 132, 7; V, 41, 1; V, 47, 2). У сучасній українській літературній мові префіксоїд наголошується в усіх відмінкових формах *пі□вніч, пі□вночі, пі□вніччю* (Погр. СН, 397; УЛВН, 442; Погр. ОС, 419).

Кілька іменників жіночого роду з нульовим закінченням ужито в “Енеїді” лише у формах множини:

картеч: род. мн. *для карте□ч* (IV, 105, 7);

страсть: наз. мн. *стра□сті* (V, 50, 8);

челюсть: ор. мн. *че□люстями* (Ш, 117, 8).

Наголошення поданих слів у поемі таке ж, як і в сучасній українській літературній мові.

Іменники *pluralia tantum* *гуси, двері, діти, люди* характеризуються в “Енеїді” рухомим наголосом, а *ласоці, radoці, сіни* – постійним (кореневим) наголосом:

гу□си: наз. мн. *гу□си* (V, 66, 8), род. мн. *гусе□й* (II, 13, 9; V, 93, 8);

две□рі: род. мн. *двере□й* (II, 36, 4; Ш, 88, 7; IV, 43, 7), зн. мн. *две□рі* (Ш, 12, 3; Ш, 43, 4; IV, 116, 3);

ді□ти: наз. мн. *ді□ти* (Ш, 50, 8; Ш, 130, 8; V, 114, 3; VI, 99, 5), род. мн. *діте□й* (VI, 11, 7), кл. мн. *діти* (II, 46, 1);

ла□соці: зн. мн. *ла□соці* (Ш, 118, 1);

люди: наз. мн. *лю□ди* (I, 6, 6; II, 52, 10; II, 61, 3; Ш, 21, 9; Ш, 23, 3; Ш, 125, 8; IV, 32, 5; IV, 63, 8; IV, 110, 1), род. мн. *люде□й* (I, 61, 6; Ш, 41, 7; Ш, 48, 7; Ш, 88, 5; Ш, 88, 10; Ш, 89, 7; Ш, 91, 9; Ш, 98, 10; IV, 62, 9, 7; IV, 12, 10; IV, 26, 7; IV, 62, 2; IV, 90, 9; IV, 100, 1; IV, 102, 2; IV, 120, 10; IV, 131, 3; V, 15, 10; V, 23, 2; V, 75, 10; V, 111, 4; VI, 2, 7; VI, 5, 3; VI, 9, 7; VI, 42, 3), дав. мн. *лю□дям* (II, 53, 9; Ш, 16, 3; Ш, 70, 3; Ш, 124, 9), ор. мн. *людьми□* (Ш, 85, 5; IV, 7, 8; IV, 37, 9; VI, 22, 6), місц. мн. *в людя□х* (VI, 4, 4), *при людя□х* (Ш, 88, 4);

радоці: наз. мн. *радоці* (IV, 2, 4), род. мн. *радіц* (VI, 162, 3), місц. мн. *в радоцах* (IV, 61, 2), *на радоцах* (I, 26, 8);

сіни: зн. мн. *сіни* (II, 61, 8; IV, 38, 2; IV, 42, 3).

Акцентуація іменників *гуси, двері, діти, ласоці, radoці, сіни* в наведених формах збігається з сучасною літературною (розбіжність існує щодо форми родового відмінка множини іменника *radoці*: *радіц* – в “Енеїді” і *radoців* – в сучасній українській літературній мові). Наголошення іменника *люди* в поемі відрізняється від сучасного літературного лише формою місцевого відмінка множини (флексійне – в “Енеїді”, кореневе – в сучасній українській літературній мові): *люди, людеї, людем, людми, в людях* (Погр. СН, 287; УЛВН, 316; Погр. ОС, 316). Флективна акцентуація цієї форми, засвідчена в поемі, є давньою [Скляренко, 1983: 157–158]. Окрім того, в аналізованій поемі зберігається давнє акцентуаційне розрізнення форм давального (кореневий наголос) та місцевого (флексійний наголос) відмінків множини іменника *люди*.

2.3 Іменники чоловічого роду

Для іменників чоловічого роду, вжитих в “Енеїді” І. Котляревського, можна встановити чотири основні акцентні типи:

I – з нерухомим наголосом на основі в формах однини і множини;

II – з наголосом на основі в формі однини (у низці іменників, окрім форми місцевого відмінка однини на -у, яка виступає з флексійною акцентуацією) і флексійним – у множині;

III – з флексійним наголосом в формі однини (окрім форми кличного відмінка) і множині;

IV – з флексійним наголосом в формі однини (окрім форми кличного відмінка) і наголосом на основі – у множині.

Для віднесення іменника до того чи іншого акцентного типу достатньо хоча б одного вживання його в однині (не рахуючи

односкладової форми називного-знахідного відмінків однини) і одного – у множині.

І акцентний тип

	Однина	Множина
Наз.	<i>вітер</i>	<i>вітр-и</i>
Род.	<i>вітр-а</i>	<i>вітр-ів</i>
Дав.	<i>вітр-у</i>	<i>вітр-ам</i>
Зн.	<i>вітер</i>	<i>вітр-и</i>
Ор.	<i>вітр-ом</i>	<i>вітр-ами</i>
Місц.	<i>вітр-і</i>	<i>вітр-ах</i>
Кл.	<i>вітр-е</i>	<i>вітр-и</i>

До цього акцентного типу належать іменники:

барабан: наз. одн. *барабан* (IV, II, 4), наз. мн. *барабани* (IV, 39, 9).
род. мн. *барабанів* (II, 13, 8; VI, 125, 10);

бенкет: род. одн. *бенкету* (III, 7, 9), зн. одн. *бенкет* (VI, 171, 7), наз. мн. *бенкети* (I, 38, 3), зн. мн. *бенкети* (II, 8, 1);

бубен: наз. одн. *бубен* (III, 19, 2), зн. мн. *бубни* (V, 34, 6);

ведмідь: ор. одн. *ведмедем* (IV, 14, 9), род. мн. *ведмедів* (II, 40, 4; II, 40, 6, VI, 40, 4);

вербунок: зн. одн. *вербунок* (V, 72, 9), зн. мн. *вербунки* (VI, 23, 6);

вид: род. одн. *вида* (VI, 96, 3), дав. одн. *по виду* (VI, 144, 5), зн. одн. *вид* (VI, 65, 9; VI, 81, 6; VI, 129, 5; VI, 161, 10), ор. одн. *видом* (IV, 47, 9; VI, 74, 6), зн. мн. *види* (V, 27, 3);

вихор: наз. одн. *вихор* (II, 70, 10; IV, 122, 2), наз. мн. *вихри* (VI, 53, 5);

вік: род. одн. *віку* (V, 87, 6), зн. одн. *вік* (III, 42, 4; III, 58, 10; V, 111, 7; VI, 16, 7), зн. мн. *віки* (VI, 92, 3);

вітер, вітр: наз. одн. *вітер* (IV, 7, 1; IV, 122, 4), *вітр* (II, 73, 8), дав. одн. *по вітру* (IV, 5, 7), місц. одн. *на вітрі* (II, 39, 6), наз. мн. *вітри* (I, 10, 1; I, 12, 1; II, 2, 3; 111, 2, 1; IV, 6, 1), род. мн. *вітрів* (I, 9, 2; I, 11, 8; IV, 16, 2), дав. мн. *вітрам* (IV, 15, 9), зн. мн. *вітри* (I, 7, 4);

воїн: наз. одн. *воїн* (IV, 117, 7; V, 49, 1), наз. мн. *воїни* (IV, 80, 8), род. мн. *воїнів* (V, 9, 7; VI, 144, 8), зн. мн. *воїнів* (V, 143, 9);

год: наз. одн. *год* (III, 3, 10), род. одн. *году* (IV, 48, 9), зн. одн. *год* (VI, 28, 10), наз. мн. *годи* (V, 7, 3), род. мн. *годів* (I, 42, 8; V, 82, 2), зн. мн. *годи* (IV, 50, 3);

гришник: дав. одн. *гришникові* (IV, 74, 1), наз. мн. *гришники* (III, 69, 5);

десяток: зн. одн. *десяток* (IV, 35, 5), наз. мн. *десятки* (VI, 54, 8), род. мн. *десятків* (IV, 76, 1; VI, 103, 2);

дзвін: наз. одн. *дзвін* (IV, 114, 1), дав. одн. *по дзво́ну* (IV, 116, 1), зн. одн. *дзвін* (II, 12, 10). зн. мн. *дзво́ни* (II, 50, 5);

досніх: род. одн. *досніха* (VI, 170, 6), зн. мн. *досніхи* (VI, 75, 1);

дурень: наз. одн. *дурень* (III, 26, 7; IV, 69, 9; V, 37, 5; V, 45, 9; V, 128, 3), зн. мн. *дурні* (IV, 61, 10), ор. мн. *дурнями* (III, 123, 2);

жупа́н: зн. одн. *жупа́н* (IV, 11, 2), зн. мн. *жупа́ни* (IV, 99, 8), ор. мн. *в жупа́нах* (III, 122, 5);

зако́н: род. одн. *зако́на* (III, 126, 6), дав. одн. *по зако́ну* (II, 66, 1; III, 102, 3), зн. одн. *зако́н* (III, 85, 2), наз. мн. *зако́ни* (IV, 9, 5), зн. мн. *зако́ни* (IV, 104, 5);

за́пічок: род. одн. *за́пічка* (I, 64, 5) і *запі́чка* (I, 11, 3), місц. мн. *в за́пічках* (IV, 93, 6);

зна́хур: наз. одн. *зна́хур* (II, 59, 7; VI, 135, 6), наз. мн. *зна́хури* (V, 87, 9);

інди□к: наз. одн. *інди□к* (II, 62, 2), зн. одн. *інди□к* (I, 27, 7), ор. одн. *інди□ком* (IV, 14, 5), род. мн. *інди□ків* (V, 93, 8);

ісполи□н: наз. одн. *ісполи□н* (V, 136, 10), наз. мн. *ісполи□ни* (V, 133, 1);

йо□лоп: наз. одн. *йо□лоп* (IV, 26, 10), зн. мн. *йо□лопів* (IV, 94, 6);

калаву□р: род. одн. *калаву□ру* (III, 45, 3), зн. одн. *калаву□р* (IV, 108, 4), зн. мн. *калаву□ри* (V, 71, 1);

капта□н: род. одн. *капта□на* (V, 89, 3), зн. одн. *капта□н* (I, 34, 8; VI, 103, 7), зн. мн. *капта□ни* (IV, 99, 9);

картьо□жник: наз. одн. *картьо□жник* (IV 118, 6), наз. мн. *картьо□жники* (III, 100, 1; V, 32, 8),

клу□нок: зн. одн. *клу□нок* (III, 38, 8), зн. мн. *клу□нки* (VI, 157, 9), ор. мн. *клу□нками* (I, 50, 9);

ко□мин: зн. одн. *ко□мин* (III, 132, 5), зн. мн. *ко□мени* (III, 91, 6);

крик: наз. одн. *крик* (II, 30, 10; IV, 114, 5), род. одн. *кри□ку* (V, 93, 4; V, 93, 7; VI, 161, 2), зн. одн. *крик* (III, 67, 3; III, 108, 2; IV, 28, 4; VI, 89, 4), ор. одн. *кри□ком* (IV, 116, 2; V, 110, 5; V, 124, 3; V, 134, 5), наз. мн. *кри□ки* (III, 68, 6), зн. мн. *кри□ки* (II, 19, 8);

ку□бок: род. одн. *ку□бка* (I, 17, 1), ор. одн. *ку□бком* (VI, 138, 6), ор. мн. *ку□бками* (I, 28, 1);

куто□чок: місц. одн. у *куто□чку* (II, 36, 5), зн. мн. *куто□чки* (III, 39, 9), місц. мн. *по кут□чках* (IV, 65, 3);

лаке□й: наз. одн. *лаке□й* (IV, 82, 4), наз. мн. *лаке□ї* (III, 100, 3), род. мн. *лаке□їв* (III, 49, 9);

ла□нець: наз. одн. *ла□нець* (I, 56, 2; IV, 70, 6; V, 14, 9; VI, 97, 6), род. одн. *ла□нця* (II, 26, 6), наз. мн. *ла□нци* (V, 128, 9), род. мн. *ла□нцив* (I, 1, 9; VI, 8, 3), дав. мн. *ла□нцям* (VI, 87, 6);

ло□коть: зн. одн. *ло□коть* (II, 28, 2), зн. мн. *ло□кти* (VI, 135, 8);

макого□*н*: род. одн. *макого*□*на* (I, 16, 6; V, 127, 5; VI, 46, 6), наз. мн. *макого*□*ни* (IV, 104, 6);

мунди□*р*: зн. одн. *мунди*□*р* (III, 98, 2), зн. мн. *мунди*'*ри* (IV, 97, 8; IV, 100, 3);

накарпа□*с*: зн. одн. *накарпа*□*с* (V, 95, 2), наз. мн. *накарпа*□*си* (V, 131, 1);

наро□*д*: наз. одн. *наро*□*д* (I, 23, 1; I, 64, 10; II, 20, 2; III, 60, 6; IV, 8, 10; IV, 118, 2; VI, 79, 8; VI, 112, 2; VI, 125, 2; VI, 126, 8), род. одн. *наро*□*ду* (IV, 83, 1), дав. одн. *наро*□*ду* (II, 15, 7; V, 38, 5), зн. одн. *наро*□*д* (II, 15, 9; III, 39, 7; V, 18, 10; VI, 5, 1; VI, 11, 3; VI, 31, 7; VI, 94, 10; VI, 108, 9), ор. одн. *наро*□*дом* (IV, 121, 5), місц. одн. *в наро*□*ді* (VI, 153, 2), наз. мн. *наро*□*ди* (IV, 130, 2);

нача□*льник*: ор. одн. *нача*□*льником* (V, 35, 4), наз. мн. *нача*□*льники* (III, 47, 6);

обма□*нцик*: наз. одн. *обма*□*нцик* (VI, 26, 6), наз. мн. *обма*□*нцики* (III, 79, 4);

обря□*д*: род. одн. *обря*□*ду* (IV, 105, 1), зн. мн. *обря*□*ди* (VI, 96, 9);

отря□*д*: місц. одн. *в отря*□*ді* (V, 51, 8), зн. мн. *отря*□*ди* (VI, 114, 5);

па□*лець*: род. одн. *па*□*льця* (IV, 67, 7), зн. одн. *па*□*лець* (III, 54, 5), ор. одн. *па*□*льцем* (II, 42, 5; III, 110, 5; V, 75, 1), дав. мн. *па*□*льцям* (VI, 29, 7), місц. мн. *на па*□*льцях* (III, 99, 3);

па□*нци*□*р*: наз. одн. *панци*□*р* (V, 28, 5; VI, 75, 5), зн. одн. *па*□*нцир* (V, 43, 6), наз. мн. *панци*□*ри* (VI, 158, 9);

патре□*т*: наз. одн. *патре*□*т* (IV, 41, 5), зн. мн. *патре*□*ти* (IV, 40, 4);

перебісць: наз. одн. *перебі*□*сць* (II, 20, 5), зн. одн. *перебі*□*йця* (II, 20, 9), зн. мн. *перебі*□*йців* (II, 19, 4);

підда́нець: наз. одн. *підда́нець* (VI, 97, 5), наз. мн. *підда́нці* (IV, 19, 5), род. мн. *підда́нців* (VI, 43, 10), дав. мн. *підда́нцям* (V, 64, 6);

плато́чок: ор. одн. *плато́чком* (I, 25, 3), зн. мн. *плато́чки* (III, 89, 9);

пові́т: наз. одн. *пові́т* (IV, 44, 10), місц. одн. *в пові́ті* (V, 118, 6), місц. мн. *по пові́тах* (IV, 98, 3);

погане́ць: наз. одн. *пога́нець* (II, 54, 1; IV, 58, 2), зн. мн. *пога́нців* (IV, 87, 9; VI, 19, 6), дав. мн. *пога́нцям* (III, 6, 3), кл. мн. *пога́нці* (II, 21, 9; V, 54, 6; V, 128, 8);

пода́рок: род. одн. *пода́рка* (VI, 167, 8), наз. мн. *пода́рки* (IV, 51, 5), зн. мн. *пода́рки* (IV, 37, 4; IV, 45, 3; IV, 47, 8), ор. мн. *пода́рками* (IV, 36, 6);

покло́н: наз. одн. *покло́н* (VI, 100, 2), зн. одн. *покло́н* (II, 69, 3; III, 24, 2; III, 44, 7; III, 63, 4; III, 85, 4; III, 110, 9; IV, 36, 4; V, 13, 3; V, 59, 10), ор. одн. *покло́ном* (IV, 50, 10; V, 115, 8), наз. мн. *покло́ни* (V, 112, 5), зн. мн. *покло́ни* (III, 18, 2);

полко́вник: наз. одн. *полко́вник* (IV, 123, 3), зн. мн. *полко́вників* (IV, 99, 3);

по́минок: зн. одн. *по́минок* (VI, 166, 4), зн. мн. *по́минки* (II, 11, 1);

пра́зник: наз. одн. *пра́зник* (V, 54, 8), род. одн. *пра́зника* (V, 11, 4), дав. одн. *к пра́знику* (VI, 103, 7), зн. одн. *пра́зник* (V, 21, 10), наз. мн. *пра́зники* (III, 117, 2);

прика́з: род. одн. *прика́зу* (VI, 61, 6), дав. одн. *по прика́зу* (VI, 160, 6), зн. одн. *приказ* (I, 50, 7; III, 20, 4; IV, 35, 10; IV, 59, 2; VI, 96, 10), місц. одн. *о прика́зі* (I, 48, 3), *по прика́зі* (IV, 121, 3), род. мн. *прика́зів* (VI, 9, 8);

рак: наз. одн. *рак* (I, 55, 7; V, 37, 10; V, 59, 4; V, 89, 7), зн. одн. *рака* (I, 11, 5; IV, 133, 6), наз. мн. *раки* (V, 94, 3; VI, 32, 1), зн. мн. *раки* (VI, 56, 9);

ратник: наз. одн. *ратник* (IV, 100, 10; VI, 126, 4), зн. мн. *ратники* (V, 34, 3);

рицар, *лицар*: наз. одн. *рицар* (V, 94, 9; VI, 69, 10; VI, 75, 7; VI, 82, 2), *лицар* (V, 45, 10), зн. одн. *рицаря* (VI, 51, 8), кл. одн. *рицарю* (VI, 66, 8), наз. мн. *рицарі* (III, 122, 8), род. мн. *рицарів* (VI, 76, 8), кл. мн. *рицарі* (VI, 76, 1);

родич: наз. одн. *родич* (II, 59, 6; VI, 25, 6), род. мн. *родичів* (III, 124, 5), дав. мн. *родичам* (III, 60, 8);

рутулець: наз. одн. *рутулець* (IV, 68, 5), дав. одн. *рутульцеві* (IV, 128, 6), род. мн. *рутульців* (V, 55, 9);

сан'ян: род. одн. *сан'яну* (IV, 12, 9), місц. мн. *в сан'янах* (III, 122, 6);

смїх: наз. одн. *смїх* (III, 123, 4), род. одн. *смїха* (III, 103, 6; VI, 170, 5), *смїху* (V, 106, 9), зн. одн. *смїх* (II, 27, 2), ор. одн. *смїхом* (VI, 32, 8), наз. мн. *смїхи* (VI, 88, 3), зн. мн. *смїхи* (IV, 56, 6);

содо́м: зн. одн. *содо́м* (IV, 60, 4), ор. одн. *содо́мом* (V, 124, 3), місц. мн. *во содомах* (VI, 40, 3);

супоста́т: наз. одн. *супоста́т* (VI, 83, 6), дав. одн. *супоста́ту* (V, 8, 9), наз. мн. *супостата́ти* (V, 129, 1; VI, 154, 9), род. мн. *супоста́тів* (V, 97, 4), дав. мн. *супоста́там* (VI, 57, 2), зн. мн. *супоста́т* (V, 79, 2; VI, 58, 3);

тру́п: наз. одн. *тру́п* (V, 100, 4; VI, 77, 2; VI, 83, 6), род. одн. *тру́па* (VI, 44, 10; VI, 93, 3), зн. одн. *тру́п* (V, 103, 1; V, 113, 1; VI, 51, 2; VI, 68, 10; VI, 168, 8), ор. одн. *тру́пом* (VI, 52, 4; VI, 114, 10), род. мн. *тру́пи* (VI, 133, 9), зн. мн. *тру́пи* (VI, 91, 2);

у́сик: зн. одн. *у́сик* (VI, 164, 2), зн. мн. *у́сики* (IV, 100, 6);

філозо□п: наз. одн. *філозо□п* (VI, 79, 2), наз. мн. *філозо□пи* (III, 74, 1);

хазя□їн: зн. одн. *хазя□їна* (III, 11, 9), зн. мн. *хазя□їнів* (II, 12, 8);

хло□пець: наз. одн. *хло□пець* (I, 1, 2), наз. мн. *хло□пці* (IV, 23, 1), род. мн. *хло□пців* (I, 17, 9), дав. мн. *хло□пцям* (III, 130, 10), зн. мн. *хло□пців* (IV, 109, 6), ор. мн. *хло□пцями* (III, 90, 9);

цехми□стр: наз. одн. *цехми□стр* (VI, 26, 5), наз. мн. *цехми□стри* (III, 73, 5);

чита□тель: наз. одн. *чита□тель* (IV, 74, 10), кл. мн. *чита□телі* (III, 41,5);

чолові□к: наз. одн. *чоловік* (I, 57, 7; I, 60, 10; III, 42, 2; III, 84, 8; VI, 12, 10; VI, 16, 10), дав. одн. *чолові□ку* (V, 29, 5), наз. мн. *чолові□ки* (II, 43, 8), род. мн. *чолові□ків* (III, 92, 5), зн. мн. *чолові□ків* (III, 8, 8);

шмарово□з: род. одн. *шмарово□за* (IV, 70, 8), наз. мн. *шмарово□зи* (III, 78, 6);

щит: наз. одн. *щит* (VI, 75, 6), род. одн. *щи□та* (V, 45, 1), зн. одн. *щит* (V, 43, 8, VI, 52, 5), ор. одн. *щи□том* (V, 28, 5), місц. одн. *на щи□ті* (V, 44,1), род. мн. *щи□тів* (IV, 105, 8),

язи□к: (частина тіла): наз. одн. *язи□к* (V, 102, 4, V, 117, 7; VI, 22, 9), зн. одн. *язик* (II, 35, 2), зн. мн. *язи□ки* (III, 67, 1).

Переважна більшість наведених іменників має нерухомий наголос на основі і в сучасній українській літературній мові. Іменники *вік*, *ві□тер*, *зна□хур*, *хазя□їн*, *чолові□к*, зберігаючи в однині наголос на основі, характеризуються в множині в сучасній українській літературній мові флексійною акцентуацією, яка виникла внаслідок дії в українській мові тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках чоловічого роду з наголосом на основі [Скляренко, 1983: 38, 84]: *вік*, *ві□ку*, мн. *віки□*, *вікі□в*, *віка□м* (Погр. СН, 99; УЛВН, 112; Погр. ОС, 114); *ві□тер*, *ві□тру*, мн. *вітри□*, *вітрі□в*, *вітра□м* (Погр. СН, 101;

УЛВН, 114; Погр. ОС, 116); *знахар, знахаря*, діал. *знахур, знахура* (УРС, II, 250), *знахар, знахаря*, мн. *знахарі, знахарів, знахарям* (Погр. СН, 225; УЛВН, 247; Погр. ОС, 240); *хазяїн, хазяїна*, мн. *хазяї, хазяїв, хазяїм* і *хазяїни, хазяїнів, хазяїнам* (Погр. СН, 605; УЛВН, 687; Погр. ОС, 594); *чоловік, чоловіка*, мн. *чоловіки, чоловіків, чоловікам* (УЛВН, 705; Погр. ОС, 611), *чоловік, чоловіка*, мн. *чоловіки, чоловіків, чоловікам* і *чоловіки, чоловіків, чоловікам* (Погр. СН, 621).

Іменники *баран, жуна, капта, щит, язик* у сучасній українській літературній мові, на відміну від “Енеїди” мають нерухомий флексійний наголос (*жуна* – подвійний у формах однини: кореневий і флексійний): *баран, барана*, мн. *барани, баранів, баранам* (Погр. СН, 26; УЛВН, 37; Погр. ОС, 42); *жуна, жуна* і *жупана*, мн. *жупани, жупанів, жупанам* (Погр. СН, 181; УЛВН, 199; Погр. ОС, 200); *капта, каптана*, мн. *каптани, каптанів, каптанам* (Погр. СН, 243; УЛВН, 268; Погр. ОС, 262); *щит, щита*, мн. *щити, щитів, щитам* (Погр. СН, 634; УЛВН, 719; Погр. ОС, 624); *язик, язика*, мн. *язики, язиків, язикам* (Погр. СН, 637; УЛВН, 722; Погр. ОС, 627). З флексійною акцентуацією ці іменники подані і в “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка: *баран*, род. *барана* (I, 28); *жуна*, род. *жупана* (I, 492); *капта*, род. *каптана* (II, 218); *язик*, род. *язика* (IV, 537). В українських пам’ятках середини XVII ст. іменник *баран* вживається з кореневим наголосом, у пам’ятках кінця XVIII ст. – з флексійним: *барань* – зн. мн. (Гал., 136), але *барана* – род. одн. (Книж., 26), *баранам* (Книж., 69). Флексійне наголошення іменників *баран, жуна, капта* в українській мові, безперечно, є новим, пор.: рос. *баран*, род. *барана*; *жуна*, род. *жуна*; *кафта*, род. *кафтан*. Новим воно є в іменнику *язик*, пор.: свідчення давніх українських пам’яток: *языка* – род. одн. (Бар., III, 261, 370; 112, 128; Кл.

97; Книж., 43, 51), *языку* – дав. одн. (Бар., 261), *языком* (Гал., 203; Бар., 66 – двічі; Рад., 600; Тупт., 44 зв., 82 зв.; Кл., 13, 97; Книж., 71), *на язи'цѣ* (Гал., 122; Книж., 42, 60 – двічі), *язы'ки* – зн. мн. (Гал., 181; Рад., 1019 – двічі), *языков* (С. Зиз., 124), *языками* (Рад., 1019), *в языках* (Книж., 51). Виникнення в українській мові флексійної акцентуації в іменнику *язи'к* В.Г. Складенко пояснює впливом іменників типу *живі'т*, род. *живота'*; *кома'р*, род. *комара'* (з первісним флективним наголосом) [Складенко, 1983: 35]. Так само слід, очевидно, пояснити появу флексійної акцентуації і в *бара'н*, *жу'па*, *кап'та*. Що ж стосується іменника *ци'т*, то в праслов'янській мові він належав до окситонованого типу *šćitъ [Иллич-Свитыч, 1963: 128; Дыбо, 1981: 20, 127; Колесов, 1972: 112; Булатова, 1975: 81; Складенко, 1983: 25; Зализняк, 1985: 134] і, отже, у сучасній українській літературній мові зберігає первісне флексійне наголошення. Однак, у давніх українських пам'ятках цей іменник вживається виключно з кореневим наголосом в однині і множині: *ци'та* – род. одн. (Синопс., 79), *ци'том* (Гал., 18; Рад., 582, 1019), *ци'ты* – наз. мн. (Бар., 470), *цы'ты* (Тупт., 23 зв.), *ци'тов* (Бар., 176, 414 зв.), *цы'тов* (Тупт., 23 зв.), *ци'ти* – зн. мн. (Бар., 3 зв.; Синопс., 23), *цы'тами* (Тупт., 24). Коренева акцентуація іменника *ци'т* у старій українській літературній мові пояснюється книжною традицією [Складенко, 1983, 55], яка зародилася ще в давньоруський період [Колесов, 1976, 74]. В “Енеїді” коренева наголошення іменника *ци'т* зумовлене, очевидно, впливом старої української літературної мови.

Іменники *зап'ічок* та *панцир*, які в “Енеїді” вживаються з варіантним наголосом (на першому і на другому складах кореня), у сучасній літературній мові мають наголос лише на першому складі: *за'пічок* (УРС, II, 99; СУМ, III, 261; Погр. СН, 200; УЛВН, 220; Погр. ОС, 217); *па'нцир*, *па'нцир* (УРС, III, 214; СУМ, VI, 53), *па'нцир* (Погр. СН, 374; УЛВН, 408; Погр. ОС, 400). У словниках староукраїнської мови акцентуація цих

слів така сама, як у сучасній літературній мові, що свідчить про її первісність: *запичок* (Біл.-Нос., 146; Закр., 334; Желех., I, 263; Ум., III, 36; Тимч., I, 134; Грінч., II, 80); *панцирь* (Біл.-Нос., 271), *панцир* (Желех., II, 600; Ум., III, 4), *панцер* (Тимч., II, 2; Грінч., III, 94).

Наголошення іменника *философ* в “Енеїді” відрізняється від сучасного літературного (*философ*), але збігається з наголошенням у словниках староукраїнської мови (окрім “Малорусько-німецького словаря” С. Желехівського і С. Недільського): *философ* (Біл.-Нос., 371; Ум., IV, 174), *философ* (Ум., IV, 174; Грінч., IV, 376), *фильозоф* (Тимч., II, 237), заст. *философ* (СУМ, X, 593), але *фильозоф* (Желех., II, 1028).

До I акцентного типу слід, очевидно, віднести також іменники *внук* і *дар*, які характеризуються в поемі кореневим наголосом у множині, але в однині подані лише односкладовою формою називного-знахідного відмінків: *внук*: наз. одн. *внук* (II, 52, 10), род. мн. *внуків* (V, 143, 10); *дар*: зн. одн. *дар* (VI, 106, 6), зн. мн. *дарі* (IV, 55, 2; VI, 103, 3).

У сучасній літературній мові іменник *внук* теж має у множині кореневе наголошення, тоді як іменник *дар* – флексійне: *внук*, *внука*, мн. *внуки*, *внуків*, *внукам* (Погр. СН, 103; УЛВН, 115, Погр. ОС, 117); *дар*, *дару*, мн. *дарі*, *дарів*, *дарами* (Погр. СН, 135; УЛВН, 149; Погр. ОС, 154). У давніх українських пам’ятках, як і в “Енеїді”, іменник *дар* характеризується кореневою акцентуацією форм множини (див. [Скляренко. 1983: 115]), що свідчить про збереження у поемі староукраїнської акцентуації цього іменника. Флексійне наголошення форм множини іменника *дар* в українській мові виникло внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках з кореневим наголосом [Скляренко, 1983: 116].

II акцентний тип

	Однина	Множина
Наз.	<i>син</i>	<i>син-и</i> □
Род.	<i>си</i> □ <i>н-а</i>	<i>син-і</i> □ <i>в</i>
Дав.	<i>си</i> □ <i>н-у</i>	<i>син-а</i> □ <i>м</i>
Зн.	<i>си</i> □ <i>н-а</i>	<i>син-і</i> □ <i>в</i>
Ор.	<i>си</i> □ <i>н-ом</i>	<i>син-а</i> □ <i>ми</i>
Місц.	<i>си</i> □ <i>н-і</i>	<i>син-а</i> □ <i>х</i>
Кл.	<i>си</i> □ <i>н-у</i>	<i>син-и</i> □

До цього акцентного типу належать такі іменники:

бе□*рег*: род. одн. *бе*□*рега* (I, 20, 1; III, 5, 5; III, 32, 7; IV, 18, 2; V, 51, 9; VI, 153, 5), дав. одн. *к бе*□*регу* (III, 60, 1; V, 57, 3), *по бе*□*регу* (I, 20, 8; V, 3, 4), дав. мн. *по берега*□*м* (V, 14, 10). зн. мн. *берега*□ (IV, 27, 4), ор. мн. *берега*□*ми* (IV, 17, 9);

бік: род. одн. *бо*□*ка* (V, 43, 7), *бо*□*ку* (IV, 121, 1; V, 81, 4), зн. одн. *бік* (III, 52, 10; III, 58, 7; III, 65, 4; III, 65, 9; III, 15, 10; VI, 55, 4; VI, 166, 1), ор. одн. *бо*□*ком* (III, 128, 3; VI, 30, 10), наз. мн. *боки*□ (IV, 92, 2) і *бо*□*ки* (V, 126, 5), род. мн. *бокі*□*в* (III, 70, 2; IV, 106, 6; VI, 38, 10; VI, 40, 10), зн. мн. *боки*□ (II, 63, 5; III, 71, 6; VI, 121, 6) і *бо*□*ки* (III, 56, 5; V, 141, 8; VI, 97, 9), ор. мн. *бока*□*ми* (IV, 72, 6);

боб: наз. одн. *боб* (VI, 49, 10), род. одн. *бо*□*бу* (IV, 65, 6), місц. мн. *на боба*□*х* (III, 91, 10);

бог, *біг*: наз. одн. *бог* (II, 42, 4; III, 23, 2; IV, 52, 2; V, 17, 7; V, 76, 4; VI, 31, 9), *біг* (II, 9, 10; II, 46, 1; II, 48, 1), род. одн. *бо*□*га* (II, 50, 8; III, 82, 8; IV, 17, 5; IV, 115, 3), дав. одн. *бо*□*гу* (III, 48, 5; V, 8, 2), ор. одн. *бо*□*гом* (V, 38, 1), кл. одн. *бо*□*же* (II, 11, 7), наз. мн. *боги*□ (I, 61, 7; II, 29, 1; II, 31, 1; II, 37, 1; II, 64, 5; IV, 63, 8; V, 58, 5; VI, 1, 5; VI, 123, 8) і *бо*□*ги* (V, 68, 6; V, 113, 5; VI, 10, 8; VI, 20, 2), род. мн. *богі*□*в* (II, 30, 2; III, 20, 5; V, 15, 10; V, 60, 2; V, 68, 10; VI, 5, 7; VI, 36, 4; VI, 98, 7) і *бо*□*гів* (VI, 165, 7), дав. мн. *бога*□*м* (III, 34, 8; V, 9, 4; VI, 34, 7; VI, 77, 10; VI, 120, 9; VI, 159, 7), зн.

мн. *богі*□в (III, 1, 9; VI, 128, 3), ор. мн. *бога*□ми (V, 8, 9; VI, 22, 6), місц. мн. *о бога*□х (VI, 13, 3);

брат: наз. одн. *брат* (II, 18, 10; III, 81, 8; III, 120, 4; V, 94, 10; V, 116, 3; V, 132, 8; V, 139, 3; VI, 12, 10), род. одн. *бра*□та (III, 120, 4; V, 116, 3; V, 137, 1; VI, 27, 10), дав. одн. *бра*□ту (II, 7, 1); ор. одн. *бра*□том (IV, 47, 3; V, 84, 5; V, 134, 3; VI, 162, 7), наз. мн. *брати*□ (III, 46, 7; V, 15, 4), род. мн. *брати*□в (VI, 57, 9); *два бра*□ти (V, 132, 1; V, 133, 1);

вал “насип”: наз. одн. *вал* (IV, 123, 9), род. одн. *ва*□ла (V, 110, 5), *ва*□лу (V, 115, 10), дав. одн. *к ва*□лу (V, 54, 1), зн. одн. *вал* (V, 53, 4; V, 53, 6; V, 126, 2; VI, 114, 7; VI, 149, 9), ор. одн. *ва*□лом (V, 108, 9), місц. одн. *на валу*□ (V, 52, 7; V, 110, 8), род. мн. *вали*□в (VI, 58, 4; VI, 115, 4), зн. мн. *ва*□ли (IV, 123, 5), місц. мн. *по вала*□х (V, 71, 4);

віз: род. одн. *во*□за (IV, 8, 6), місц. одн. *на во*□зі (VI, 140, 8), ор. мн. *воза*□ми (II, 60, 3);

вовк: наз. одн. *вовк* (V, 90, 7; V, 93, 1), род. одн. *во*□вка (VI, 130, 7), ор. одн. *во*□вком (IV, 14, 7; VI, 163, 7), род. мн. *вовкі*□в (V, 98, 10);

во□рог: наз. одн. *во*□рог (V, 12, 6; VI, 83, 5; VI, 85, 1; VI, 99, 8), род. одн. *во*□рога (VI, 31, 5), наз. мн. *вороги*□ (II, 11, 10; V, 7, 7; V, 14, 2; V, 99, 2; V, 116, 4; VI, 145, 8; VI, 155, 9), род. мн. *ворогі*□в (V, 49, 4; V, 97, 4). дав. мн. *ворога*□м (VI, 34, 9), зн. мн. *ворогі*□в (V, 46, 3);

го□лос: зн. одн. *го*□лос (III, 137, 9; III, 138, 3; IV, 78, 8), ор. одн. *го*□лосом (III, 31, 4; V, 111, 1), наз. мн. *голоса*□ (III, 29, 5);

город (місто): наз. одн. *го*□род (I, 21, 2), род. одн. *го*□рода (I, 22, 6; II, 6, 6; VI, 37, 1), дав. одн. *по го*□роду (I, 21, 8; IV, 111, 6), зн. одн. *го*□род (I, 20, 10; IV, 122, 7; V, 22, 3; V, 133, 6; V, 134, 1; V, 134, 5; VI, 76, 4; VI, 146, 3; VI, 147, 4; VI, 148, 8; VI, 149, 7), місц. одн. *в го*□роді (II, 19, 9; VI, 149, 1; VI, 150, 2; VI, 153, 2), *в го*□роді (I, 21, 1), *во го*□роді (V, 118, 6), род. мн. *городі*□в (IV, 18, 10), дав. мн. *по города*□м (IV, 99, 5), ор. мн. *города*□ми (V, 8, 8);

грим: наз. одн. *грим* (I, 41, 7; IV, 63, 2), зн. одн. *грим* (VI, 65, 2), ор. одн. *гро*□*мом* (V, 136, 6; VI, 148, 2), ор. мн. *грома*□*ми* (VI, 1, 3; VI, 18, 5);

дия□*вол*: наз. одн. *дия*□*вол* (II, 27, 8; III, 22, 8), род. одн. *дия*□*вола* (III, 7, 3; III, 134, 4; IV, 5, 8), ор. мн. *дьявола*□*ми* (II, 54, 5);

дід: наз. одн. *дід* (II, 67, 4; III, 130, 10; IV, 88, 9; V, 6, 2; V, 8, 10), род. одн. *ді'да* (IV, 71, 8), ор. одн. *ді'дом* (I, 5, 6), род. мн. *діді'в* (III, 41, 10; V, 143, 10);

друг: ор. одн. *дру*□*гом* (V, 92, 5), кл. одн. *дру*□*же* (V, 26, 6), наз. мн. *други*□ (VI, 92, 1);

дуб: наз. одн. *дуб* (I, 17, 4; VI, 46, 2), ор. одн. *ду*□*бом* (V, 6, 9; V, 9, 9), наз. мн. *дуби*□ (VI, 24, 8);

жид: наз. одн. *жид* (V, 35, 8), род. одн. *жи*□*да* (IV, 14, 4), наз. мн. *жиди*□ (III, 78, 7), род. мн. *жиді*□*в* (V, 143, 7; VI, 28, 4);

за□*єць*: наз. одн. *за*□*єць* (VI, 130, 7), ор. мн. *зайця*□*ми* (IV, 73, 9);

зять: наз. одн. *зять* (IV, 23, 10; IV, 64, 7; IV, 70, 10; VI, 85, 4), ор. одн. *зя*□*тем* (III, 56, 3), наз. мн. *зяті*□ (III, 46, 6);

кат: наз. одн. *кат* (III, 98, 6; IV, 91, 4), дав. одн. *ка*□*ту* (I, 7, 1) і *ка*□*ту* (II, 25, 3), наз. мн. *кати*□ (III, 46, 10), дав. мн. *ката*□*м* (IV, 96, 10); *келеп*: ор. одн. *ке*□*лепом* (VI, 50, 2), зн. мн. *келети*□ (VI, 92, 7);

кум: род. одн. *ку*□*ма* (VI, 56, 6), наз. мн. *куми*□ (VI, 92, 2), род. мн. *кумі*□*в* (IV, 64, 9);

ліс: наз. одн. *ліс* (III, 31, 1). род. одн. *лі*□*су* (III, 33, 5; V, 13, 7; V, 97, 1; V, 98, 4), *до*□*лісу* (V, 98, 1), дав. одн. *по* *лі*□*су* (V, 98, 5), *по*□*лісу* (V, 40, 10), зн. одн. *ліс* (III, 11, 4; III, 30, 7; III, 32, 4; V, 64, 2; V, 65, 8; VI, 117, 7), місц. одн. *в* *лі*□*сі* (II, 62, 6), *в* *лісу*□ (III, 27, 5), наз. мн. *ліси*□ (V, 10, 8), місц. мн. *в* *ліса*□*х* (V, 9, 6; VI, 88, 7);

лоб: род. одн. *ло*□*ба* (I, 56, 8), дав. одн. *по* *ло'бу* (V, 130, 7), *по*□*лобу* (V, 140, 4), зн. одн. *лоб* (II, 21, 10; III, 18, 6; III, 36, 2; III, 53, 5; III, 89, 2; III,

92, 7; V, 25, 10; V, 75, 1; VI, 49, 7; VI, 79, 4), ор. одн. *лоб*ом (IV, 127, 4), зн. мн. *лоби* (III, 116, 4), ор. мн. *лоба*ми (V, 56, 3);

маїстер: наз. одн. *маїстер* (VI, 77, 9), наз. мн. *майстри* (VI, 77, 4), род. мн. *майстри*в (IV, 40, 2; V, 31, 10);

малахаї: наз. одн. *малахаї* (I, 45, 7), ор. мн. *малахая*ми (IV, 92, 8);

молот: ор. одн. *молотом* (V, 26, 9), род. мн. *молоти*в (V, 31, 7);

неборак: наз. одн. *неборак* (IV, 68, 10; V, 37, 7; V, 89, 10), род. одн. *неборака* (IV, 133, 5), наз. мн. *небораки* (III, 57, 4);

ніс: род. одн. *носа* (I, 50, 3; IV, 79, 10; V, 42, 10; V, 52, 9; V, 125, 3), *носу* (III, 77, 9), зн. одн. *ніс* (II, 31, 7; II, 37, 7; II, 51, 10; III, 11, 2; III, 25, 7; III, 89, 2; III, 104, 10; IV, 80, 8; IV, 96, 9; V, 22, 10; V, 36, 6; V, 62, 10), *за ніс* (VI, 35, 1), *носа* (III, 95, 10; IV, 70, 9; IV, 83, 7), ор. одн. *носом* (II, 38, 9; IV, 17, 7; VI, 31, 10), місц. одн. *в носі* (VI, 50, 6; VI, 104, 3), род. мн. *носі*в (V, 126, 7) і *носі*в (IV, 50, 6), зн. мн. *носи* (II, 31, 2);

пан: наз. одн. *пан* (I, 4, 2; I, 16, 3; I, 52, 2; II, 3, 7; II, 41, 1; III, 65, 1; III, 108, 10; III, 110, 7; IV, 15, 2; IV, 25, 1; IV, 32, 4; IV, 69, 10; IV, 86, 2; IV, 129, 2; V, 40, 4; V, 46, 1; V, 53, 2; V, 70, 2; V, 144, 7; VI, 46, 7; VI, 65, 2; VI, 66, 1; VI, 72, 4; VI, 82, 2; VI, 118, 1; VI, 118, 6; VI, 153, 10; VI, 158, 1; VI, 158, 10), род. одн. *пана* (I, 23, 6; IV, 124, 5; VI, 118, 1), дав. одн. *пану* (V, 125, 5), *пану* (II, 25, 9; II, 75, 1; V, 79, 8), *к пану* (VI, 171, 7), ор. одн. *паном* (IV, 34, 9; VI, 25, 9), кл. одн. *пане* (I, 5, 1; II, 11, 8; II, 25, 1; II, 53, 2; VI, 107, 1), наз. мн. *пани* (II, 20, 1; III, 80, 2; III, 125, 2; IV, 53, 10), род. мн. *пані*в (III, 70, 1; III, 100, 8; IV, 89, 5; V, 34, 4; VI, 105, 9), дав. мн. *пана*м (III, 73, 2), ор. мн. *пана*ми (II, 39, 2; V, 13, 9), кл. мн. *пано*ве (II, 10, 5; IV, 93, 3);

парубок: наз. одн. *парубок* (I, 1, 1), род. мн. *парубкі*в (V, 34, 2), ор. мн. *парубка*ми (III, 87, 8), місц. мн. *в парубка*х (II, 34, 4);

прапор: ор. одн. *прапором* (VI, 75, 6), ор. мн. *прапорами* (VI, 126, 3);

рот: род. одн. *рота* (II, 38, 2; III, 18, 8; III, 53, 8; III, 129, 9; IV, 51, 3; IV, 54, 3, VI, 111, 6), зн. одн. *рот* (I, 43, 7; II, 44, 7; II, 50, 7; II, 51, 10; II, 57, 2; III, 72, 2; IV, 85, 6; IV, 87, 7; IV, 119, 10; V, 91, 7; VI, 94, 4; VI, 171, 2), зн. мн. *роти* (III, 116, 3; VI, 19, 3);

ряд: зн. одн. *ряд* (III, 45, 7), місц. одн. *по ряду* (III, 90, 1), ор. мн. *рядами* (III, 36, 6; VI, 126, 1); *в три ряди* (I, 45, 2; III, 11, 2);

сват: наз. одн. *сват* (V, 36, 10; V, 128, 2), зн. одн. *свата* (IV, 25, 6), кл. одн. *свату* (I, 5, 1; II, 25, 1), наз. мн. *свати* (VI, 92, 2);

син: наз. одн. *син* (I, 15, 9; I, 43, 8; II, 9, 3; III, 4, 10; IV, 127, 2; V, 13, 1; V, 16, 2; V, 35, 10; V, 59, 4; V, 61, 10; VI, 9, 10; VI, 78, 4), род. одн. *сина* (III, 57, 10; V, 30, 9), дав. одн. *синови* (II, 63, 10), *сину* (VI, 166, 3), зн. одн. *сина* (IV, 57, 9; IV, 62, 9; VI, 93, 5), ор. одн. *сином* (V, 20, 8; V, 83, 3), місц. одн. *о сині* (VI, 59, 9). кл. одн. *сину* (I, 53, 1; V, 6, 1; V, 111, 2), наз. мн. *сини* (VI, 92, 2), род. мн. *синів* (IV, 113, 4), зн. мн. *синів* (III, 76, 1), ор. мн. *синами* (I, 57, 3);

спис: наз. одн. *спис* (VI, 75, 6), зн. одн. *спис* (VI, 166, 2). ор. одн. *списом* (VI 155, 4; VI, 163, 1), род. мн. *списів* (IV, 103, 7; V, 34, 7), зн. мн. *списи* (IV, 101, 9);

тесть: зн. одн. *тестя* (IV, 57, 8), ор. одн. *тестем* (VI, 112, 8); наз. мн. *тесті* (III, 46, 5);

тин: ор. одн. *тином* (II, 24, 2), зн. мн. *тини* (V, 137, 6), ор. мн. *тинами* (III, 123, 6);

товариш: наз. одн. *товариш* (V, 14, 3), дав. одн. *товаришеві* (V, 75, 2), *товаришу* (V, 86, 7), наз. мн. *товариші* (VI, 92, 1);

цан: наз. одн. *цан* (IV, 127, 4), ор. одн. *цаном* (IV, 10, 6), наз. мн. *цати* (III, 37, 3), зн. мн. *цанів* (III, 34, 6; VI, 125, 10);

ціп: ор. одн. *ціпом* (IV, 82, 7), наз. мн. *ціпи* (V, 134, 7);

час: наз. одн. *час* (III, 139, 8; V, 32, 2; V, 86, 4; VI, 38, 2), род. одн. *ча□су* (II, 75, 3; III, 39, 3; IV, 110, 5; V, 138, 10), зн. одн. *час* (I, 61, 10; II, 54, 7; III, 7, 2; III, 50, 3; III, 60, 10; III, 86, 4; IV, 29, 3; IV, 59, 4; V, 25, 6; V, 29, 4; VI, 105, 7; VI, 129, 1; VI, 130, 4), місц. мн. *на часа□х* (V, 79,1);

чин: род. одн. *чи□на* (IV, 35, 9; VI, 82, 6), зн. одн. *чин* (VI, 27, 6), род. мн. *чині□в* (VI, 5, 7);

чо□вен: наз. одн. *чо□вен* (III, 55, 10), род. одн. *чо□вна* (V, 12, 7; VI, 36, 2), дав. одн. *по чо□вну* (IV, 17, 1), зн. одн. *чо□вен* (I, 51, 4; III, 58, 6) і *чове□н* (I, 58, 8; III, 58, 5; III, 65, 2), місц. одн. *в чо□вні* (VI, 22, 3), наз. мн. *човни□* (V, 10, 9; V, 11, 8) і *чо□вни* (II, 2, 4; II, 2, 7; II, 43, 2; II, 49, 5; IV, 18, 2), род. мн. *човні□в* (II, 49, 10; VI, 36, 6) і *чо□внів* (I, 20, 3; II, 50, 4; III, 5, 6), дав. мн. *човна□м* (III, 2, 2), зн. мн. *човни□* (II, 58, 4; II, 68, 7; IV, 5, 2; IV, 6, 5; V, 10, 5) і *чо□вни* (I, 2, 1; II, 47, 7; II, 65, 1; IV, 5, 5; V, 9, 5; VI, 35, 5), *човні□в* (II, 4, 10) і *чо□внів* (II, 43, 4), ор. мн. *човна□ми* (IV, 9, 3), місц. мн. *на човна□х* (II, 69, 2; III, 107, 9);

чорт: наз. одн. *чорт* (I, 16, 2; I, 43, 10; I, 56, 7; II, 2, 5; II, 27, 9; II, 44, 10; III, 33, 10; IV, 60, 10; IV, 90, 2; V, 56, 10; VI, 39, 3; VI, 108, 10), род. одн. *чо□рта* (II, 55, 2; III, 61, 7; VI, 73, 4), дав. одн. *чо□ртові* (V, 94, 10), *к чо□рту* (I, 66, 10; III, 62, 1; III, 104, 8; IV, 112, 6; V, 49, 5; V, 50, 2; VI, 58, 6), наз. мн. *чорти□* (II, 6, 4; III, 70, 8; III, 91, 3; IV, 62, 7; V, 126, 3), дав. мн. *к чорта□м* (I, 2, 10; I, 8, 4; II, 33, 5; III, 37, 8; IV, 121, 10; V, 87, 4; VI, 170, 10);

чуб: род. одн. *чу□ба* (I, 37, 6), зн. одн. *чуб* (I, 17, 2; I, 52, 10; IV, 23, 7; V, 103, 8; VI, 46, 4), зн. мн. *чубі□в* (VI, 5, 10);

язик (мова): ор. одн. *язи□ком* (IV, 32, 6), род. мн. *язикі□в* (IV, 128, 7);

я□рмарок: місц. одн. *на я□рмарку* (III, 56, 1), дав. мн. *по ярмарка□м* (III, 78, 2).

Переважна більшість наведених іменників (*бе́рег, бі́б, бра́т, вал, ві́з, вовк, во́рог, го́лос, го́род, грі́м, ді́д, дуб, жид, за́єць, зя́ть, кат, кум, лі́с, лоб, ма́йстер, ні́с, пан, па́рубок, пра́пор, рот, ряд, сват, син, стис, тин, това́риш, ца́п, ці́п, час, чин, чорт, чуб, я́рмарок*) у сучасній українській літературній мові, як і в “Енеїді”, має наголос на основі в однині і флексійний – у множині. Варто лише відзначити, що в деяких словниках сучасної української літературної мови іменник *вал* подається з кореневою акцентуацією форм множини, а *кум* – з варіантною (флексійною і кореневою): *вал, ва́лу*, мн. *ва́ли, ва́лів, ва́лам* (Погр. СН, 51; УЛВН, 63), *вал, ва́лу*, мн. *вали́, валі́в, вала́м* (Погр. ОС, 65; ОСУМ, 63); *кум, ку́ма*, мн. *куми́, кумі́в, кума́м* і *ку́ми, ку́мів, ку́мам* (Погр. СН, 273; УЛВН, 301), *кум, ку́ма*, мн. *куми́, кумі́в, кума́м* (Погр. ОС, 299; ОСУМ, 336). Іменники *бі́к, бог, ні́с*, які в поемі вживаються з варіантним наголошенням форм множини (флексійним і кореневим), у сучасній літературній мові характеризуються виключно флексійною акцентуацією згаданих форм: *бі́к, бо́ку, на бо́ці* і *на бо́ку*, мн. *боки́, бокі́в, бока́м* (Погр. СН, 35; УЛВН, 46; Погр. ОС, 51); *бог, бо́га*, мн. *боги́, богі́в, бога́м* (Погр. СН, 39; УЛВН, 50; Погр. ОС, 54); *ні́с, носа́*, мн. *носи́, носі́в, носа́м* (Погр. СН, 341; УЛВН, 372; Погр. ОС, 373). Це означає, що в названих іменниках на час створення “Енеїди” витіснення кореневого наголошення форм множини флексійним (унаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках з кореневим наголосом) ще не було завершено. Флексійна акцентуація форми місцевого однини на -у іменників *вал, лі́с, ряд*, наявна в поемі, властива також сучасній літературній мові: *вал, ва́лу, на валу́* (Погр. ОС, 65); *лі́с, лі́су, у лі́сі* і *в лі́су* (Погр. СН, 283; Погр. ОС, 312); *ряд, ря́ду, у ряду́* і *в ря́ді* (Погр. ОС, 510). Однак, нормативність наголошення *в лі́су*, яке подає у своїх словниках М.І. Погрібний, викликає сумнів. На наш погляд, мають рацію автори

словника-довідника “Українська літературна вимова і наголос”, які його не наводять: *ліс, лі□су, у лі□сі* (УЛВН, 312), пор. також *ліс, лі□су, у лі□сі і по лі□су* (ОСУМ, 349).

Привертає увагу в “Енеїді” форма називного-знахідного відмінків множини з флексією на *-а* (наголошеною) іменників *бе□рег і го□лос* (*берега□, голоса□*), якої немає в сучасній літературній мові. Таке закінчення (наголошене) властиве полтавським говіркам, чим і пояснюється його наявність в поемі, пор.: *вечори□ і вечора□* (Ващенко, 128, 129), *голоси□ і голоса□* (Ващенко, 128, 130), *дохтори□ і дохтора□* (Ващенко, 128, 129), *ліси□ і ліса□* (Ващенко, 131), *учителі□ і учителя□* (Ващенко, 128), *холода□ і холоди□* (Ващенко, 128, 130).

Іменники (*дия□вол, друг, ке□леп, мо□лот, небора□к, тесть*), які в “Енеїді” характеризуються наголосом на основі в однині і флексійним – у множині, в сучасній літературній мові мають наголос на основі в однині і множині: *дия□вол, дия□вола*, мн. *дия□воли, дия□волів, дия□волам* (Погр. СН, 147; УЛВН, 161; Погр. ОС, 166); *друг, дру□га*, мн. *дру□зі, дру□зів, дру□зям* (Погр. СН, 167; УЛВН, 181; Погр. ОС. 182); *ке□леп, ке□лепа*, мн. *ке□лети, ке□лепів, ке□лепам* (Погр. СН, 248; УЛВН, 274; Погр. ОС, 267); *мо□лот, мо□лота*, мн. *мо□лоти, мо□лотів, мо□лотам* (Погр. СН, 305; УЛВН, 337; Погр. ОС, 340); *небора□к, небора□ка*, мн. *небора□ки, небора□ків, небора□кам* (Погр. СН, 332; УЛВН, 363; Погр. ОС, 365); *тесть, те□стя*, мн. *те□сті, те□стів, те□стям* (Погр. СН, 567; УЛВН, 648; Погр. ОС, 561). Флексійна акцентуація форм множини цих іменників у поемі пояснюється дією тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини. У сучасній літературній мові дія цієї тенденції на наведені вище іменники не поширилася.

Іменник *човен* вживається в “Енеїді” з варіантним наголосом (кореневим і флексійним) в однині і множині, у сучасній літературній мові – з варіантним наголосом в однині (крім форми називного-знахідного, де

має місце коренева акцентуація) і флексійним – у множині: *чо́вен*, *чо́вна* (УРС, VI, 442), *чо́вен*, *чо́вна* і *човна*, мн. *човни*, *човні**в*, *човна**м* (Погр. СН, 621; УЛВН, 705), *чо́вен*, *човна* і *чо́вна*, мн. *човни*, *човні**в*, *човна**м* (Погр. ОС, 611), *чо́вен*, *чо́вна*, мн. *човни*, *човні**в*, *човна**м* (ОСУМ, 838), але *чо́вен*, *човна* (СУМ, XI, 347). У словниках староукраїнської мови наголошення іменника *човен* різне: *чо́вен* (Павловский, 65; Біл.-Нос., 391; Закр., 583; Левч., 176; Ум., IV, 195; Тимч., II, 245), *чове́н*, род. *човна* (Желех., II, 1074), *чо́вен*, род. *човна* (Грінч., IV, 467). Давні українські пам'ятки засвідчують кореневе наголошення цього іменника, яке він мав і в давньоруській мові (див.: Скляренко, 1983; 80; Скляренко, 1992; 90). З корневим наголосом іменник *човен* вживається в полтавських говірках: [*чо́вен*], [*чо́вин*], [*чо́вин*], [*чо́вен*] (Ващенко, 66).

На думку В.Г.Скляренка, флексивна акцентуація іменника *човен* виникла на ґрунті південно-західних говорів української мови і була зумовлена дією тенденції до наголошення вставних голосних [Скляренко, 1992: 91]. Оскільки флексійна акцентуація цієї лексеми виникла спочатку в формі називного-знахідного відмінка однини і оскільки в “Енеїді” названа форма виступає з варіантним наголошенням, було б правильнішим і для сучасної літературної мови допустити варіантне акцентування форми називного-знахідного відмінків однини іменника *човен* (а не тільки всіх інших відмінкових форм однини), як пропонує В.Г. Скляренко [Скляренко, 1992, 92] і як відбито у “Правописному словнику” Г. Голоскевича: *чо́ве́н*, род. *чо́вна*, мн. *човни*, *човні**в*, *човна**м* (Голоск., 436).

Іменники *малаха́й* і *язи́к*, які в “Енеїді” виступають з кореневою акцентуацією форм однини (і флексійною – форм множини), в сучасній літературній мові (*малаха́й*) або у “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка (*язи́к*) мають флексійне наголошення форм однини (і множини): *малаха́й*, род. *малахая́* (УРС, II, 476; СУМ, IV, 605),

малаха́й, *малах*́я мн. *малаха*́ї, *малаха*́їв, *малах*́я м (Погр. СН, 290; УЛВН, 320; Погр. ОС, 321); *язи*́к, род. *язи*́ка (Грінч., IV, 537). “Словарь української мови” за ред. Б. Грінченка засвідчує слово *малахай* з кореневим наголошенням форм однини: *малаха*́й, род. *малаха*́ю (II, 400). У давніх українських пам’ятках іменник *язи*́к характеризується виключно кореневим наголосом: *язи*́ка – род. одн. (Бар., 64, 64 зв., 65, 66, 71 зв., 83, 449; Синопс., 67), *язи*́ком – ор. одн. (Бар., 64 зв., 67 – 4 рази, 71 зв. – тричі, I53, 84 зв.; Синопс, 8 зв.), *при язи*́цї (Бар., 64 зв.), *в язи*́ку (Гал., 20); *язи*́ков (Гал., 225 зв.; Бар., 65 зв.; Рад., 129; Синопс., 2), *язи*́ки (Гал., 23, 129 зв.; Бар., 66), *язи*́ки – ор. мн. (Бар., 341; Рад., 129 – двічі, 130), *язи*́ками (Гал., 225 зв.; Рад., 104, 128), *в язи*́цех (Бар., I55 зв., 71 зв., 72 зв., 79, 84 зв.). Отже, немає сумніву в тому, що іменники *малаха*́й і *язи*́к зберігають в “Енеїді” первісну (кореневу) акцентуацію форм однини. Флексійне наголошення в цих словах, як і словах *бара*́н, *жу*́па н, *ка*́пта н, *язи*́к (частина тіла) (див. вище), виникло, очевидно, під впливом іменників *живі*́т, род. *живота*́; *кома*́р, род. *кома*́ра (з первісним флексійним наголосом – * *žīvotъ*`, \* *komārъ*`) [Скляренко, 1998: 106-107]).

Слід зазначити, що в “Енеїді” трапляються випадки переміщення наголосу на попередній прийменник з іменників *ліс* (*по*́ лісу) і *ніс* (*за*́ ніс). Таке переміщення наголосу є дуже давнім (праслов’янським), втраченим сучасною українською літературною мовою, але збереженим сучасною російською літературною мовою.

До II акцентного типу можна умовно віднести іменники *дім* і *раз*, які мають у поемі флексійне (*дім*) або подвійне (*раз*) наголошення у множині, а в однині представлені лише односкладовою формою називного-знахідного відмінків:

дім: зн. одн. *дім* (III, 110, 4), зн. мн. *доми*́ (VI, 38, 3), місц. мн. *в дома*́х (VI, 4, 2), *по дома*́х (IV, 93, 2);

раз: наз. одн. *раз* (I, 37, 6; II, 60, 2; II, 74, 2; III, 21, 4; II, 39, 6; IV, 18, 1; IV, 22, 2; V, 70; 10; V, 99, 10; VI, 75, 9; VI, 115, 3), зн. одн. *раз* (VI, 161, 1), род. мн. *раз* (V, 63, 4; V, 144, 2), *рази* в (I, 12, 9; II, 37, 9; III, 64, 9; VI, 90, 10) і *рази*в (II, 63, 6); *три рази* (IV, 45, 9).

У сучасній літературній мові обидва названі іменники характеризуються флексійною акцентуацією форм множини: *дім*, *до* му, мн. *доми*, *домі* в, *дома* м (Голоск., 99; Погр, ОС, 168; ОСУМ, 184), але *дім*, *до* му, мн. *до* ми, *до* мів, *до* мам (Погр. СН, 149; УЛВН, 163); *раз*, *рази* зу, мн. *рази*, *рази* в і *раз*, *рази* м (УЛВН, 543; Погр. ОС, 485; ОСУМ, 634), *раз*, *рази* зу, мн. *рази*, *раз* і *рази* в, *рази* м (Погр. СН, 472). Коренева акцентуація форм множини іменника *дім* у “Словнику наголосів української літературної мови” М.І. Погрібного і в словнику-довіднику “Українська літературна вимова і наголос” є помилковою, про що свідчить і “Правописний словник” Г. Голоскевича, і наголошення цього іменника в поемі. У давніх українських пам’ятках іменник *раз* зживається виключно з кореневою акцентуацією форм множини: *рази* зов (Бер., 256), в *разі* х (Рад., 255). Отже, “Енеїда” відбиває перехід іменника *раз* від кореневого наголошення в множині до флексійного, що стався внаслідок дії в українській мові тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках з кореневим наголосом.

Формально до II акцентного типу слід віднести іменник *суд*, який в “Енеїді” вжитий з кореневим наголосом у родовому однини і флексійним – у знахідному множини: наз. одн. *суд* (IV, 18, 7), род. одн. *суду* (III, 94, 3), зн. мн. *суди* (V, 32, 10). Однак, у сучасній літературній мові ця лексема характеризується кореневою акцентуацією в родовому відмінкові однини, але флексійною в усіх інших відмінкових формах однини і в множині: *суд*, род. *суду*, дав. *суду*, ор. *судо* м, мн. *суди*, *суді* в, *суда* м (Погр. СН, 554; УЛВН, 635), *суд*, род. *суду*, дав. *судо* ві і *суду*, ор. *судо* м, мн. *суди*, *суді* в, *суда* м (Погр. ОС. 549). Зважаючи на те, що в

“Енеїді” не зафіксовано інших форм однини (хоча б однієї з них) іменника *суд*, то й не можна з певністю встановити його акцентний тип у поемі.

Не можна відносити до II акцентного типу й іменник *звір*, вжитий в “Енеїді” з кореневим наголосом в орудному відмінкові однини і флексійним – у знахідному (родовому) множини: наз. одн. *звір* (II, 40, 8, 1, 69, 7 ; IV, 37, 10; IV, 78, 10; IV, 90, 8, V, 114, 5), ор. одн. *зві□рем* (IV, 16, 4), зн. мн. *звіре□й* (IV, 9, 10). У сучасній літературній мові цей іменник характеризується нерухомим кореневим наголосом в однині і множині: *звір*, *зві□ра*, мн. *зві□рі*, *зві□рив*, *зві□рам* (Погр. СН, 215; УЛВН, 235; Погр. ОС, 230). Флексійнонаголошена форма *звіре'й* (і форма, і наголошення) в поемі, скоріше всього, є росіянізмом, пор.: рос. *зверь*, *зве□ря*, мн. *зве□ри*, *звере□й*, *зверя□м*, *зверя□ми* і *зверьми□* (РЛУП, 139).

Іменники *злодій* і *циган* вживаються в “Енеїді” з наголосом на корені в однині й множині:

зло□дій: наз. одн. *зло□дій* (I, 56, 4; IV, 86, 3), наз мн. *злоді□ї* (III, 79, 6; VI, 110, 6), род. мн. *злоді□їв* (V, 4, 7);

ци□ган: наз. одн. *ци□ган* (III, 53, 2; V, 55, 4), наз. мн. *цига□ни* (V, 67, 6; V, 143, 6), род. мн. *цига□н* (VI, 65, 4). Такою є акцентуація наведених іменників і в сучасній літературній мові: *зло□дій*, *зло□дія*, мн. *злоді□ї*, *злоді□їв*, *злоді□ям* (Погр. СН, 222; УЛВН, 244; Погр. ОС, 238); *ци□ган*, *ци□гана*, мн. *цига□ни*, *цига□н*, *цига□нам* (Погр. СН, 614; УЛВН, 697; Погр. ОС, 603). Навряд чи можна в цих двох випадках вбачати акцентне протиставлення форм однини і множини. На наш погляд, у першому випадкові має місце своєрідний розподіл подвійної акцентуації іменника (пор.: укр. *зло□дій*, рос. *злode□й*): наголос на першому складі кореня закріпився в однині, а на другому – у множині, пор. свідчення давніх українських пам’яток: *зло□дђй* – наз. одн. (Бер., 191, 254; Рад., 527; Кл., 25), со *злodђим* – ор. одн. (Кл., 24), *злodђи* – наз. мн. (Кл., 89), *злodђев* (Рад., 333) і *злodђев* (Кл., 92), о *злodђях* (Кл., 15). У другому випадкові

наголос у формі множини – *цига□ни* є відмінним від форми однини – *ци□ган*, ми схильні вважати вторинним (пор.: болг. *ци□гани*, серб. *цйгани*), зумовленим впливом численних назв осіб на *-ани* з наголосом на суфіксі, пор.: *поля□ни*, *древля□ни*, *молдова□ни*, *росія□ни*, *селя□ни* тощо. Давні українські пам’ятки засвідчують такий самий наголос, як в “Енеїді” і сучасній літературній мові: *цы□ган* – наз. одн. (Кл., 84), *цыганє* – наз. мн. (Кл., 35 – двічі), *о цыга□нах* (Кл., 35).

III акцентний тип

	Однина	Множина
Наз.	<i>віл</i>	<i>вол-и□</i>
Род.	<i>вол-а□</i>	<i>вол-і'в</i>
Дав.	<i>вол-у□</i>	<i>вол-а□м</i>
Зн.	<i>вол-а□</i>	<i>вол-і'в</i>
Ор.	<i>вол-о□м</i>	<i>вол-а□ми</i>
Місц.	<i>(на) во-лі'</i>	<i>(на) вол-а□х</i>
Кл.	<i>во□л-е</i>	<i>вол-и□</i>

До цього акцентного типу належать іменники:

багати□р: род. одн. *багатирия□* (VI, 93, 10), дав. одн. *багатирю□* (VI, 100, 4), род. мн. *багатири□в* (IV, 40, 4);

байда□к: наз. одн. *байда□к* (VI, 25, 1; VI, 69, 2; VI, 70, 1), зн. одн. *байда'к* (VI, 69, 7), наз. мн. *байдаки□* (II, 49, 5), зн. мн. *байдаки□* (VI, 34, 2);

бик: наз. одн. *бик* (III, 61, 3; VI, 24, 4), місц. одн. *на бику□* (III, 82, 4), наз. мн. *бики□* (III, 37, 4), род. мн. *бикі□в* (III, 35, 7; III, 112, 4);

боє□ць: наз. одн. *боє□ць* (IV, 127, 5), зн. мн. *бійці□в* (II, 31, 3);

борщ: наз. одн. *борщ* (IV, 53, 5), род. одн. *борщу□* (II, 13, 7; V, 18, 2), род. мн. *борщі□в* (IV, 1, 1);

бреху'н: наз. одн. *бреху*□*н* (VI, 28, 3; VI, 95, 6), род. мн. *брехунів* (III, 72, 3);

буря□*к*: наз. одн. *буря*□*к* (V , 123, 2), наз. мн. *буряки*□ (III, 57, 2), зн. мн. *буряки*□ (IV, 29, 4), ор. мн. *буряка*□*ми* (IV, 53, 5);

ватажо□*к*: наз. одн. *ватажо*□*к* (I, 17, 10; VI, 59, 3; VI, 72, 1), род. мн. *ватажкі*□*в* (VI, 71, 10; VI, 156, 2);

висо□*к*: зн. одн. *висо*□*к* (II , 38, 4; V, 100, 2; VI, 44, 3; VI, 61, 10), зн. мн. *виски*□ (II, 32, 1; IV, 127, 8; V, 131, 2, V, 141, 8);

віл: наз. одн. *віл* (V, 100, 7, VI, 54, 6), род. одн. *вола*□ (III, 36, 1), ор. одн. *воло*□*м* (IV, 10, 7), наз. мн. *воли*□ (IV, 39, 8), род. мн. *волі*□*в* (I, 34, 5), ор. мн. *вола*□*ми* (II, 60, 1);

враг: наз. одн. *враг* (I, 14, 2; I, 22, 5; I, 42, 10; I, 57, 4; I, 62, 10; 56, 1; II, 58, 4; IV, 6, 7; IV, 130, 10; V, 131, 9; VI, 15, 7; VI, 18, 4; VI, 104, 2), зн. одн. *врага*□ (IV, 66, 4; V, 131, 9; V, 140, 2; VI, 55, 9; VI, 67, 2; VI, 70, 4; VI, 128, 5), наз. мн. *враги*□ (V, 14, 4; V, 71, 8), род. мн. *врагі*□*в* (V, 15, 7; V, 52, 5; V, 103, 6; VI, 54, 8; VI, 58, 2; VI, 141, 4), дав. мн. *врага*□*м* (V, 92, 8; V, 98, 9), зн. мн. *врагі*□*в* (V, 36, 9; V, 90, 4; V, 108, 10; VI, 43, 9; VI, 71, 7; VI, 115, 2; VI, 138, 8; VI, 143, 6), ор. мн. *врага*□*ми* (V, 70, 7);

гріх: наз. одн. *гріх* (V, 35, 10), род. одн. *гріха*□ (I, 39, 7), зн. одн. *гріх* (III, 89, 7; II, 92, 3), зн. мн. *гріхи*□ (III, 95, 7; III, 95, 10);

двір: род. одн. *двора*□ (I, 9, 2; 1,58, 4; III, 3, 7; IV, 75, 10), дав. одн. *по двору*□ (IV, 38, 3), зн. одн. *двір* (II, 10, 2; III, 111,2; IV, 38, 2; IV, 78, 7), ор. одн. *дворо*□*м* (III, 111,6), род. мн. *двори*□*в* (IV, 107, 4), місц. мн. *в двора*□*х* (III, 111, 7), *по двора*□*х* (III, 123, 7);

день: зн. одн. *день* (I, 31, 8; I, 38, 7; I, 51, 9; I, 59, 2; II, 9, 5; II, 13, 1, II, 68, 5; IV, 69, 6; V, 35, 6; VI, 29, 4), зн. мн. *дні* (III, 48, 6; IV, 110, 5; IV, 118, 1; V, 112, 6);

живі'т: наз. одн. *живі*□*т* (VI, 35, 10), род. одн. *живота*□ (II, 10, 9; V, 104, 4), зн. мн. *животи*□ (V , 39, 9);

земля'к: род. одн. *земляка*□ (V, 74, 4; VI, 121, 3), ор. одн. *земляко*□м (V, 78, 2), наз. мн. *земляки*□ (V, 72, 10), род. мн. *землякі*□в (V, 20, 2; V, 105, 4; VI, 131, 4);

каба□н: наз. одн. *каба*□н (VI, 48, 2), наз. мн. *кабани*□ (V, 131, 4), род. мн. *кабані*□в (III, 93, 3), зн. мн. *кабані*□в (IV, 107, 3);

кіт: наз. одн. *кіт* (I, 41, 2; III, 140, 10; VI, 48, 10), род. одн. *кота'* (III, 51, 10), дав. одн. *коту*□ (V, 48, 5), наз. мн. *коти*□ (II, 8, 2), дав. мн. *кота*□м (III, 73, 4);

клубо□к: зн. одн. *клубо*□к (III, 91, 4), ор. одн. *клубко*□м (III, 18, 8), ор. мн. *клубка*□ми (III, 111, 9);

кова□ль: наз. одн. *кова*□ль (V, 25, 1), наз. мн. *ковалі*□ (III, 79, 7), род. мн. *ковалі*□в (V, 31, 2);

коза□к: наз. одн. *коза*□к (I, 1, 2; II, 31, 10; III, 3, 4; IV, 99, 10; V, 82, 6; V, 82, 10; V, 94, 10; VI, 98, 4), род. одн. *козака*□ (II, 23, 2; VI, 168, 6), наз. мн. *козаки*□ (V, 72, 7). род. мн. *козакі'в* (IV, 128, 10), ор. мн. *козака*□ми (II, 69, 9), кл. мн. *козаки*□ (V, 119, 4);

косте□р: зн. одн. *косте*□р (I, 66, 1), місц. одн. *в кострі*□□ (I, 65, 2; I, 65, 5), зн. мн. *костри*□ (VI, 90, 7);

кріт: ор. одн. *крото*□м (IV, 14, 6), наз. мн. *кроти*□ (V, 54, 7);

крючо□к: ор. одн. *крючко*□м (III, 55, 8), ор. мн. *крючка*□ми (VI, 136, 9);

кула□к: зн. одн. *кула*□к (I, 24, 9; I, 30, 8; I, 63, 7; II, 31, 7), ор. одн. *кулако*□м (II, 33, 3), наз. мн. *кулаки*□ (IV, 92, 4), зн. мн. *кулаки*□ (II, 20, 8; II, 21, 6; II, 28, 3), ор. мн. *кулака*□ми (IV, 72, 5);

курі□нь: зн. одн. *курі*□нь (VI, 77, 1), зн. мн. *курені*□ (IV, 81, 8);

куто□к: наз. одн. *куто*□к (V, 20, 3), зн. одн. *куто*□к (I, 13, 4; VI, 122, 4), дав. мн. *по кутка*□м (III, 72, 6; III, 132, 10), місц. мн. *по кутка*□х (IV, 87, 4);

маста□к: наз. одн. *маста*□к (VI, 89, 7), род. мн. *мастаки*□в (VI, 40, 7);

молоде□ць: наз. одн. *молоде*□ць (II, 20, 7; III, 38, 2; IV, 24, 5; IV, 50, 7; V, 1, 7), род. одн. *молодця*□ (I, 25, 4; V, 98, 7), ор. одн. *молодце*□м (IV, 56, 2), наз. мн. *молодці'* (I, 32, 8; II, 19, 10; III, 50, 5), род. мн. *молодці'в* (VI, 39, 6);

мужи□к: наз. одн. *мужи*□к (II, 23, 9), наз. мн. *мужики*□ (III, 80, 2);

ніж: наз. одн. *ніж* (IV, 49, 9), род. одн. *ножа*□ (VI, 139, 10), зн. одн. *ніж* (III, 36, 4; IV, 76, 10; V, 73, 10), ор. мн. *ножа*□ми (III, 71, 6);

огіро□к: наз. одн. *огіро*□к (IV, 24, 7), зн. одн. *огіро*□к (I, 34, 2), зн. мн. *огірки'* (IV, 29, 2);

ого□нь: наз. одн. *ого*□нь (III, 35, 10; III, 69, 4; III, 94, 4), род. одн. *огню*□ (VI, 10, 4), зн. одн. *ого*□нь (I, 65, 8; I, 66, 3; II, 13, 2; II, 48, 7; V, 31, 6; V, 74, 8; VI, 92, 5; VI, 138, 10), ор. одн. *огне*□м (III, 25, 1; V, 68, 5), місц. одн. *в огні*□ (I, 66, 4; II, 1, 7; III, 74, 10; III, 93, 4), *на огні*□ (III, 69, 6; IV, 42, 10; V, 130, 3), наз. мн. *огні*□ (V, 57, 7; V, 79, 4), зн. мн. *огні*□ (VI, 148, 5);

огоньо□к: зн. одн. *огоньо*□к (III, 137, 4), род. мн. *огонькі*□в (V, 71, 7);

пави□ч: ор. одн. *павичо*□м (IV, 21, 4), наз. мн. *павичі*□ (III, 99, 4);

пала□ш: наз. одн. *пала*□ш (V, 28, 5), зн. одн. *пала*□ш (III, 119, 10; V, 43, 7; V, 81, 3; VI, 73, 2; VI, 158, 7; VI, 160, 7), ор. одн. *палаше*□м (V, 101, 2; VI, 131, 7), род. мн. *палаші'*□в (IV, 106, 1; V, 34, 7);

пани□ч: наз. одн. *пани*□ч (IV, 124, 4; IV, 129, 5). ор. одн. *паниче*□м (VI, 51, 6), кл. одн. *пани*□чу (VI, 68, 5), наз. мн. *паничі*□ (III, 99, 2);

пес: наз. одн. *пес* (I, 46, 7; II, 20, 10; II, 51, 7; III, 66, 9; IV, 128, 4; V, 143, 4; VI, 108, 4; VI, 147, 4), зн. одн. *пса* (IV, 61, 6; VI, 56, 4), наз. мн. *пси* (IV, 79, 5);

пирі́г: зн. одн. *пирі́г* (IV, 45, 4), род. мн. *пирогі́в* (II, 30, 4), ор. мн. *пирога́ми* (VI, 159, 9);

піп: наз. одн. *піп* (III, 36, 1), зн. одн. *попа́* (II, 12, 7; VI, 56, 2), наз. мн. *попи́* (III, 74, 3; III, 80, 10), ор. мн. *попа́ми* (III, 35, 8; V, 13, 8);

пісо́к: зн. одн. *пісо́к* (V, 100, 4), місц. одн. *на піску́* (V, 3, 6; VI, 56, 4), наз. мн. *піски́* (V, 10, 8), місц. мн. *на піска́х* (VI, 53, 5);

плато́к: зн. одн. *плато́к* (I, 33, 10; I, 34, 10), зн. мн. *платки́* (III, 100, 10);

полк: наз. одн. *полк* (IV, 99, 5), род. одн. *полку́* (VI, 56, 2), зн. одн. *полк* (IV, 123, 4), ор. одн. *полко́м* (V, 96, 9), наз. мн. *полки́* (IV, 101, 5), род. мн. *полкі́в* (VI, 141, 2), дав. мн. *по полка́м* (IV, 99, 2), зн. мн. *полки́* (IV, 100, 1), місц. мн. *в полка́х* (VI, 153, 2);

поро́м: дав. одн. *к порому́* (III, 59, 2), наз. мн. *пороми́* (II, 49, 6), місц. мн. *на порома́х* (I, 4, 2);

посо́л: наз. одн. *посо́л* (IV, 86, 10), наз. мн. *посли́* (IV, 36, 1; IV, 37, 2; IV, 45, 8; VI, 82, 5; VI, 86, 1; VI, 96, 2), дав. мн. *посла́м* (IV, 51, 7; VI, 84, 2), зн. мн. *послі́в* (IV, 45, 1; IV, 113, 2; VI, 96, 8; VI, 103, 2), ор. мн. *посла́ми* (IV, 35, 8);

пості́л: род. одн. *постола́* (III, 139, 7), наз. мн. *постоли́* (I, 24, 6), род. мн. *постолі́в* (I, 54, 3), зн. мн. *постоли́* (III, 54, 7; VI, 92, 9);

реме́нь (пояс): зн. одн. *реме́нь* (VI, 51, 3), ор. мн. *ремня́ми* (III, 112, 4);

рушни́к: наз. одн. *рушни́к* (IV, 49, 9), род. мн. *рушники́в* (IV, 25, 7);

сино́к: наз. одн. *сино́к* (III, 141, 3), дав. одн. *синко́ві* (III, 135, 5), зн. одн. *синка́* (I, 14, 4; III, 128, 2), ор. одн. *синко́м* (III, 128, 5; III, 133, 7; III, 140, 2; V, 41, 10; V, 115, 3), наз. мн. *синки́* (III, 76, 5);

скот: род. одн. *скота́* (IV, 55, 8), зн. мн. *скоті́в* (III, 70, 4);

стари□к: дав. одн. *к старику*□ (III, 135, 2), кл. одн. *стари*□ку (I, 5, 8), наз. мн. *старики*□ (III, 80, 4);

суха□р: род. одн. *сухаря*□ (IV, 19, 10), род. мн. *сухарі*□в (IV, 98, 9; IV, 107, 2), зн. мн. *сухарі*□ (IV, 29, 7), ор. мн. *сухаря*□ми (I, 45, 6; V, 9, 6; V, 34, 8);

тичо□к: зн. одн. *тичка*□ (VI, 43, 4; VI, 72, 5), зн. мн. *тичо*□к (V, 124, 4);

труд: род. одн. *труда*□ (V, 18, 4), дав. мн. *к труда*□м (VI, 90, 6), зн. мн. *туди*□ (III, 66, 2);

тума□н: наз. одн. *тума*□н (V, 85, 4; V, 96, 6), зн. одн. *тума*□н (VI, 71, 3), наз. мн. *тумани*□ (III, 68, 5);

тхір: наз. одн. *тхір* (V, 93, 3), ор. одн. *тхоро*□м (VI, 108, 7), |наз. мн. *тхори*□ (I, 12, 4), зн. мн. *тхорі*□в (VI, 40, 4);

узо□л: зн. одн. *узо*□л (IV, 85, 3), ор. мн. *узла*□ми (III, 54, 1);

ути□р: наз. одн. *ути*□р (II, 59, 7; V, 8, 7), місц. мн. *на упиря*□х (III, 11, 7);

фигля□р: наз. одн. *фигля*□р (VI, 26, 6), наз. мн. *фиглярі*□ (IV, 118, 4);

хорт: наз. одн. *хорт* (I, 56, 10; II, 42, 10), род. одн. *хорта*□ (VI, 49, 1), род. мн. *хорті'в* (V, 97, 2; VI, 141, 3), зн. мн. *хорті'в* (IV, 79, 2), ор. мн. *хорта*□ми (IV, 73, 8);

ціпо□к: ор. одн. *ціпо*□м (II, 59, 4; V, 5, 10), ор. мн. *ціпка*□ми (IV, 109, 6);

черв'як: род. одн. *черв'яка'* (VI, 5, 2), ор. мн. *черв'яка'ми* (IV, 14, 1);

черне□ць: наз. одн. *черне*□ць (IV, 40, 7), наз. мн. *ченці*□ (III, 74, 3);

чубу□к: ор. одн. *чубуко*□м (VI, 26, 4), ор. мн. *чубука*□ми (VI, 18, 6);

шинка□р: наз. одн. *шинка*□р (IV, 118, 7), наз. мн. *шинкарі*□ (III, 78, 7);

шлях: зн. одн. *шлях* (III, 17, 9), ор. одн. *шляхо*□*м* (IV, 128, 1), місц. одн. *при шляху*□ (V, 76, 2), ор. мн. *шляха*□*ми* (IV, 122, 1);

шматок: наз. одн. *шматок*□*к* (VI, 102, 3), зн. мн. *шматки*□ (IV, 31,4);

шпак: зн. одн. *шпака*□ (VI, 48, 10), ор. мн. *шпака*□*ми* (VI, 130, 6).

Наголошення переважної більшості наведених лексем збігається з сучасним літературним (іменники, що не вживаються в сучасній літературній мові, мають такий самий наголос, як у “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка). Лексеми *пором*, *ремінь*, *скот*, *туман*, на відміну від “Енеїди”, характеризуються в сучасній літературній мові кореневою акцентуацією відмінкових форм однини і множини: *поро*□*м*, *поро*□*ма*, мн. *поро*□*ми*, *поро*□*мів*, *поро*□*мам* (Погр. СН, 429; УЛВН, 484; Погр. ОС, 447); *ре*□*мін*, *ре*□*меня*, мн. *ре*□*мені*, *ре*□*менів*, *ре*□*меням* (Погр. СН, 477; УЛВН, 549; ОСУМ, 640), але *ре*□*мін*, *ре*□*меня*, мн. *ре*□*мені*, *ре*□*менів*, *ре*□*меням* і *ремені*□, *ремені*□*в*, *ременя*□*м* (Погр. ОС, 490); *скот*, род. *ско*□*ту*, мн. *ско*□*ти*, *ско*□*тів*, *ско*□*там* (Погр. СН, 527; Погр. ОС, 528), але *скот* род. *ско*□*ту* і *скота*□ (ОСУМ, 700); *тума*□*н*, *тума*□*ну*, мн. *тума*□*ни*, *тума*□*нів*, *тума*□*нам* (Погр. СН, 579; УЛВН, 660; Погр. ОС, 572). Коренева акцентуація іменників *поро*□*м* і *тума*□*н* є первісною, пор. рос. *паро*'*м*, род. *паро*□*ма*, серб. *прѣм*, род. *прѣ*'*ма*; рос. *тума*□*н*, род. *тума*□*на*. Флективну акцентуацію цих іменників засвідчує не тільки “Енеїда” але й “Словарь української мови” за ред. Б. Грінченка: *поро*□*н* (паром), род. *поро*□*на* (III, 350); *тума*□*н* род. *туману*□ (IV, 294). Вона виникла, як і в деяких інших двоскладових іменниках з наголосом на другому складі кореневої морфеми (*бара*□*н*, *жупа*□*н*, *капта*□*н*, *язи*□*к*), під впливом іменників типу *живі*□*т*, род. *живота*□; *кома*□*р*, род. *кома*□*ра*□ (з первісним флексійним наголосом). Коренева акцентуація іменників *ремін*□*ь* і *скот* у сучасній літературній мові є вторинною, новою. На первісність окситонези в іменнику *ремін*□*ь* вказує

В.В. Колесов [Колесов, 1972, 190–191], а в іменнику *скот* – Х.Станг і В.В. Колесов **skotъ`* [Stang, 1965, 71; Колесов, 1972, 112]. У давніх українських пам'ятках іменник *ремінь* вживається з варіантим наголосом – первісним суфіксальним і новим кореневим: *реме́нь* (Слав., 501; Рад., 481, 496, 823) і *ре́мєнь* (Рад., 161, 513), *ре́менем* – ор. одн. (Слав., 501), *ре́мєнями* (Рад., 1118). У словниках староукраїнської мови відбите суфіксальне наголошення: *реме́нь* (Біл.-Нос., 311), *ремі́нь*, род. *реме́ня* (Желех., II, 800), *ре́мінь* (Ум., III, 271; Тимч., II, 140), *ре́мі́нь*, род. *ре́мі́ню* (Грінч., IV, 12). Коренева акцентуація цього іменника в українській мові зумовлена впливом коренева наголошених іменників давніх *п*-основ чоловічого роду [Скляренко, 1983: 178]. Форма *ремня́ми* (без суфіксального *е*) з флексійним наголосом, що має місце в “Енеїді” виникла, очевидно, під впливом російської мови, пор. рос. *реме́нь*, род. *ремня́*, мн. *ремни́*, *ремне́й*, *ремня́м* (РЛУП, 404). Первісне флексивне наголошення іменника *скот*, збережене в поемі, переважає в найдавніших українських пам'ятках, зокрема в Острозькій біблійі (1581 р.) (див.: [Скляренко, 1983: 53–54]). У “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка, як і в сучасній літературній мові, цей іменник характеризується кореневим наголосом: *скот*, род. *ско́та* (IV, 141).

Іменник *шлях* (з флексійною акцентуацією відмінкових форм однини і множини в “Енеїді”) у сучасній літературній мові має переважно кореневий наголос в однині і флексійний – у множині: *шлях*, *шля́ху*, *на шляху́*, мн. *шляхи́*, *шляхі́в*, *шляха́м* (Погр. СН, 630; Погр. ОС, 620), *шлях*, *шля́ху*, *шля́хом* і *шляхо́м*, *на шляху́*, мн. *шляхи́*, *шляхі́в*, *шляха́м* (УЛВН, 714), *шлях*, *шля́ху*, *шля́хом*, *на шляху́*, мн. *шляхи́*, *шляхі́в*, *шляха́м* (ОСУМ, 851). Будучи запозиченням з польської мови (п. *szlach*) [Фасмер, IV: 1973, 457], цей іменник увійшов в українську мову з нерухомим кореневим наголосом в однині і множині, про що свідчать давні українські пам'ятки (див.: [Скляренко, 1983: 32]).

Згодом він набув флексійної акцентуації у формі місцевого відмінка однини на -у, а також у відмінкових формах множини (внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках з кореневим наголосом). Під впливом форми місцевого відмінка однини на -у і при сприянні відмінкових форм множини флексійна акцентуація в цілому ряді говірок (у тому числі і в говірці, відбитій у поемі) поширилася на всі відмінкові форми однини [Скляренко, 1983: 31, 42]. Словники староукраїнської мови подають цей іменник з різним наголошенням в однині: *шлях*, род. *шляху* (Желех., II, 1094), *шлях*, род. *шля* (Грінч., IV, 504).

Привертає увагу послідовно флексійна акцентуація в “Енеїді” іменника *узол*, тоді як у сучасній літературній мові він характеризується кореневим наголошенням у формі називного-знахідного відмінків однини при флексійному – в усіх інших відмінкових формах: *ву* (зол), *вузла* (УРС, I, 304; СУМ, I, 783; ОСУМ, 135), *ву* (зол), *вузла*, мн. *вузли*, *вузли* (в), *вузла* (м) (Погр. СН, 110; УЛВН, 123; Погр. ОС, 126). Первісно цей іменник належав до баритоновану а. п. з колонним кореневим наголосом – *v`Qzľ [Кірагскы, 1962: 130; Зализняк, 1985: 131; Скляренко, 1998: 105; Скляренко, 2006: 81]. В українській мові він набув окситонези, очевидно, під впливом акцентуації співзвучного *вугол*, пор. *ву* (го) (л), род. *вузла* (СУМ, I, 781). Аналогічний вплив Л.А. Булаховський припускає для російської мови, пор.: рос. *у* (гол), род. *угла*; *у* (зел), род. *узла* [Булаховський, IV, 1980: 553]. При такому поясненні стає зрозумілим кореневе наголошення форми називного-знахідного відмінків однини іменника (*в*)*узол*. В “Енеїді” ця форма виступає акцентуаційно вирівняною за іншими відмінковими формами. У словниках староукраїнської мови вона характеризується переважно кореневим наголосом: *ву* (зел) (Левч., 167; Ум., IV, 145), *ву* (зол) (Желех., I, 131), *у* (зол) (Желех., II, 1006; Ум., IV,

145), *вузол*, род. *вузла* (Грінч., I, 259), *узол*, род. *уза* (Грінч., IV, 324), але *вузол* (Тимч., II, 224).

До III акцентного типу умовно можна віднести також іменники *йорж*, *плут*, *псар*, *сніп* і *шаг* (грошова одиниця), які характеризуються в “Енеїді” флексійною акцентуацією форм множини, але в однині фіксуються лише односкладовою формою називного-знахідного відмінків:

йорж: наз. одн. *йорж* (IV, 43, 4), наз. мн. *йоржі* (II, 29, 10);

плут: наз. одн. *плут* (III, 97, 4; VI, 26, 6), наз. мн. *плуту* (III, 79, 2);

псар: наз. одн. *псар* (VI, 1, 10), наз. мн. *псари* (IV, 78, 4);

сніп: наз. одн. *сніп* (V, 99, 8), зн. мн. *снопи* (V, 134, 10; VI, 92, 10);

шаг: зн. одн. *шаг* (IV, 83, 2), зн. мн. *шагі* (IV, 4, 7).

У сучасній літературній мові іменники *йорж*, *псар*, *сніп*, *шаг* (*плут* не вживається) також, як і в “Енеїді”, мають флексійне наголошення відмінкових форм множини: *йорж*, *йоржа*, мн. *йоржі*, *йоржі*в, *йоржа*м (Погр. СН, 238; УЛВН, 263; Погр. ОС, 257); *псар*, *псари*, мн. *псари*, *псари*в, *псари*м (Погр. СН, 467; УЛВН, 536); *сніп*, *снопа*, мн. *снопи*, *снопи*в, *снопа*м (Погр. СН, 533; УЛВН, 513; Погр. ОС, 533); *шаг*, *шага*, мн. *шаги*, *шагі*в, *шага*м (Погр. СН, 624; УЛВН, 708; Погр. ОС, 613). У “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка усім цим іменникам властива флексійна акцентуація в однині, що свідчить на користь віднесення їх до III акцентного типу: *йорж*, род. *йоржа* (II, 201); *псар*, род. *псари* (III, 496), *сніп*, род. *снопа* (IV, 162); *шаг*, род. *шага* (IV, 481). Іменник *плут* у поемі слід розглядати, очевидно, як росіянізм. У російській мові цей іменник характеризується флексійним наголошенням: *плут*, *плута*, мн. *плуты*, *плута*в, *плута*м (РЛУП, 317).

Формально до III акцентного типу слід віднести іменник *шинок*, який в “Енеїді” вжитий в двох формах – знахідному відмінкові однини та

місцевому множини і в обох випадках – з флексійною акцентуацією: зн. одн. *шино*□*к* (I, 44, 4), місц. мн. *в шинка*□*х* (III, 60, 7). Однак, і в “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка, і в сучасній літературній мові цей іменник має суфіксальне наголошення в називному-знахідному відмінках однини, але кореневе – у родовому однини (у множині наголос – флексійний): *шино*□*к*, род. *ши*□*нку*; *шиньо*□*к*, род *ши*□*ньку* (Грінч., IV, 495); *шино*□*к*, род. *ши*□*нку* (УРС, VI, 492; СУМ, XI, 454); *шино*□*к*, *ши*□*нку*, у *ши*□*нку* і *в шинку*□, мн. *шинки*□, *шинкі*□*в*, *шинка*□*м* (Погр. СН, 628; УЛВН, 712; Погр. ОС, 617), але *шино*□*к*, *шинка*□ і *ши*□*нку*, *в ши*□*нку*□, мн. *шинки*□, *шинкі*□*в*, *шинка*□*м* (Голоск., 441). Зважаючи на те, що в “Енеїді” не зафіксовано форму родового відмінка однини іменника *шинок*, ми не можемо надійно встановити акцентний тип цієї лексеми.

IV акцентний тип

	Однина	Множина
Наз.	<i>кінь</i>	<i>ко</i> □ <i>н-і</i>
Род.	<i>кон-я</i> □	<i>ко</i> □ <i>н-і</i>
Дав.	<i>кон-ю</i> □, <i>кон-е</i> □ <i>ві</i>	<i>ко</i> □ <i>н-ям</i>
Зн.	<i>кон-я</i> □	<i>ко</i> □ <i>н-ей</i>
Ор.	<i>кон-е</i> □ <i>м</i>	<i>кі</i> □ <i>нь-ми</i> , <i>ко</i> □ <i>н-</i> <i>ями</i>
Місц.	<i>кон-і</i> ′	<i>ко</i> □ <i>н-ях</i>
Кл.	<i>ко</i> □ <i>н-ю</i>	<i>ко</i> □ <i>н-і</i>

До цього акцентного типу належить іменник *кінь*: род. одн. *коня*□ (II, 66, 10; VI, 50, 4; VI, 72, 10), дав. одн. *коне*□*ві* (VI, 48, 9), зн. одн. *коня*□ (VI, 51, 5), місц. одн. *на коні*□ (III, 51, 4), наз. мн. *ко*□*ні* (II, 70, 9; II, 94, 6), зн. мн. *ко*□*ні* (II, 69, 10), *ко*□*ней* (VI, 140, 7), ор. мн. *кі*□*ньми* (VI, 57, 7; VI, 141, 1), *ко*□*нями* (II, 69, 7), місц. мн. *на ко*□*нях* (IV, 100, 5). Наголошення

іменника *кінь* в “Енеїді” таке ж, як і у сучасній літературній мові: *кінь*, *коня*□, кл. *ко*□*ню*, мн. *ко*□*ні*, *ко*□*ней*, *ко*□*ням*, *кі*□*ньми* і *ко*□*нями*, *на ко*□*нях* (Погр. СН, 251; УЛВН, 277; Погр. ОС, 271).

Формально до IV акцентного типу слід віднести іменник *танець*, який у поемі вжитий з кінцевим наголосом у знахідному однини і кореневим – у родовому множини: зн. одн. *тане*□*ць* (I, 14, 7; I, 30, 4; I, 33, 4), род. мн. *та*□*нців* (I, 30, 6; I, 31, 1). Однак, у сучасній літературній мові ця лексема характеризується кореневою акцентуацією в усіх відмінкових формах однини і множини, крім називного-знахідного однини, де наголос варіантний (кореневий і суфіксальний): *та*□*не*□*ць*, *та*□*нцю* (УРС, VI, 11; СУМ, X, 32; ОСУМ, 744), *та*□*нець* і *тане*□*ць*, *та*□*нцю*, мн. *та*□*нці*, *та*□*нців*, *та*□*нцям* (УЛВН, 642; Погр. ОС, 555), але *та*□*нець*, *та*□*нцю*, мн. *та*□*нці*, *та*□*нців*, *та*□*нцям* (Погр. СН, 561). Отже, зафіксованих в “Енеїді” відмінкових форм іменника *танець* недостатньо для встановлення його акцентного типу. По суті, наголошення цієї лексеми в поемі (у формах знахідного однини і родового множини) збігається з сучасним літературним.

Деякі іменники мають в “Енеїді” настільки своєрідну акцентуацію, що не можуть бути віднесені до жодного з чотирьох акцентних типів. Це стосується іменників *зуб*, *ріг*, *ус*, які характеризуються в поемі кореневим наголосом в однині *зуб* – умовно і рухомим – у множині:

зуб: зн. одн. *зуб* (VI, 155, 3), наз. мн. *зу*□*би* (V, 109,10; V, 126, 6), род. мн. *зубі*□*в* (II, 21, 4; III, 6, 10; V, 60, 4; VI, 23, 3), зн. мн. *зу*□*би* (II, 27, 8; II, 72, 10; III, 62, 3; III, 86, 9; III, 89, 5; V, 127, 7; V, 131, 2), ор. мн. *зуба*□*ми* (II, 28, 5; III, 101, 6; V, 56, 1; VI, 48, 6; VI, 108, 4; VI, 119, 2; VI, 136, 9; VI, 156, 4), місц. мн. *в зуба*□*х* (III, 47, 2; VI, 26, 4), *на зуба*□*х* (IV, 6, 10), *по зуба*□*х* (V, 124, 10; VI, 115, 10);

ріг: ор. одн. *ро*□*гом* (IV, 22, 8), зн. мн. *ро*□*ги* (III, 36, 1), ор. мн. *рога*□*ми* (I, 57, 1; III, 75, 8; III, 92, 7; V, 44, 9);

ус: наз. одн. *ус* (IV, 98, 7), дав. одн. *у□су* (V, 82, 3), зн. одн. *ус* (I, 52, 3; V, 17, 3; V, 26, 2; VI, 104, 3), ор. одн. *у□сом* (II, 52, 4), дав. мн. *по уса□м* (IV, 72, 4), зн. мн. *у□си* (V, 36, 6), ор. мн. *уса□ми* (VI, 1, 1) і *у□сами* (I, 14, 9).

Наголошення іменників *зуб* і *ріг* в “Енеїді” не відрізняється від сучасного літературного, пор.: *зуб*, *зу□ба*, мн. *зу□би*, *зубі□в*, *зуба□м*, *зуба□ми* (Погр. СН, 229; Погр. ОС, 245; ОСУМ, 281); *ріг*, *ро□га*, мн. *ро□ги*, *ро□гів*, *рога□м*, *рога□ми* (Погр. СН, 482; УЛВН, 555; Погр. ОС, 492). Іменник *вус* у сучасній літературній мові вживається з кореневим наголосом не тільки в однині, але, на відміну від поеми, і в множині – *вус*, *ву□са*, мн. *ву□са* і *ву□си*, *ву□сів*, *ву□сам*, *ву□сами* і *вуси□ма*, на *ву□сах* (Погр. СН, 111), *вус*, *ву□са*, мн. *ву□са* і *ву□си*, *ву□сів*, *ву□сам*, *ву□сами* (УЛВН, 124; Погр. ОС, 126; ОСУМ, 135). Флексійна акцентуація форм давального, орудного та місцевого відмінків множини іменника (*в*)*ус* не властива сучасній українській мові (див.: відповідний матеріал [Скляренко, 1983: 88]), але характерна для російської, пор.: *усы□*, *усо□в*, *уса□м*, *уса□ми* (РЛУП, 490). Тому можливо, що наголошення *уса□м*, *уса□ми* в поемі зумовлене впливом російської мови.

Значна кількість іменників чоловічого роду вжита в “Енеїді” лише у формах однини, а тому акцентний тип кожного з таких слів встановити неможливо. Їх можна розподілити на дві акцентні групи: з наголосом на основі і з наголосом на флексії.

Наголосом на основі характеризуються в однині іменники: **ад*, *алти□н*, *арка□н*, *а□ркуш*, *арома□т*, *артику□л* (рушничний прийом), *арши□н*, *арши□нець*, *асау□л*, *асафе□т*, *база□р*, *байрак*, *бал*, *балагу□р*, *балдахи□н*, *бас*, *берли□н*, *біс*, *бла□зень*, *богома□з*, *бра□тік*, *брід*, *була□т*, **бунт*, *бунчу□к*, **вар*, *велика□н*, *вели□кдень*, *верблю□д*, *верболо□з*, *верте□п*, *ве□чір*, *ви□бір*, *ви□куп*, *виноку□р*, *ви□нос*, *ви□рій*, *ви□стріл*, *ви□тязь*, *ви□хрест*, *віск*, *внучо□к*, *во□здух*, *во□лок*, *во□лос*

(назва хвороби), во́лос, ворон (назва гри), восток, вто́пленик, *вход, гад, га́йстер, га́лас, га́нус, га́риль (крихта), гарми́дер, гвалт, геро́й, *глас, *глід, глузд, *глум, гнів, гній, го́лод, голубо́чок, го́мін, горлорі́з, горо́д, горо́х, го́рищечок, *град (місто), гріб, гудзь, гук, гурт, гуса́р, де́мон, дзи́глик, дим, добро́дій, догові́р, дорме́з, драгома́н, дубо́чок, дур, дурале́й, ду́тель, дух, дьоготь, жар, *жах, жир, завда́ток, заві́т, загі́н, зад, за́двірок, задор, зао́р, за́йчик, зака́з, закама́рок, запа́л (завзяття, азарт), запа́с, запу́ст (заговини), затьо́р, захва́т (захоплення), збір, звича́й, *змій, *зруб, ізво́л, із'ян, імбе́р, кав'я́р, кага́л, кал, калга́н, ками́нчик, ка́мінь, канцеляри́ст, капелю́х, кара́блик, карава́н, карсе́т, катели́к, кварта́л, квас, ке́ндюх, ки́лим, кинжа́л, кі́бець, кі́бчик, кі́вишк, *клик, клин, клісти́р, кло́піт, клубо́чок, князь, ко́зир, коменда́нт, компані́єць, конгре́с, ко́ник, копи́тан, корм, корова́й, корово́д, коха́нець, *крам, крохна́ль, *крюк, кула́чник, куле́шик, ку́ндель (порода собаки), ку́нтуш, курдимо́н, курохва́т, кусо́чок, ку́хлик, ку́холь, кшталт, ла́гер, *лад, ланце́т, легіо́н, ле́жень, лепо́рт, ли́зень, лимо́н, *лис, ли́стик, лід, лі́жник, лі́кар, лінтя́й, лук, *лунь, люби́сток, люд, ляк, ля́пас, ляс, мак, маніхве́ст, март, мартопля́с, марш, мах, машталі́р, мед, місяць, *міх (мішок), моле́бень, моро́з, му́цик, м'ясопу́ст, набалда́шник, нага́й, надса́д, наме́т, напа́док, наряд́д, наско́к, наслі́дник, небі́ж, небі́жчик, негодя́й, недоста́ток, не́крут, нела́д, не́ук, но́ров, оберемок, обі́д, о́близень, обма́н, обо́з, обте́кар, обу́х, о́гир, одбо́й, одві́т, одди́х (передішка), оди́нчик, о́дкуп, одльо́т, о́дповідь, одпо́р, о́дступ, о́дур, окла́д, окрі́п, оселе́дець, ослі́н, оста́ток, о́стрів, ота́ман, о́цет, очере́т, очі́пок, ошийник, папі́р, пар, пара́д, *пас, паслі́н, пахолок, пе́кар, переві́з, переві́зник, перево́д, перегі́н, пере́д, перепі́й, перепро́с, перехі́д,

пе́рець, перече́с, пе́рстень, *пир, *писк, півло́коть, підні́жок, підпа́л, пі́дпис, підпі́нок, підслу́х, *піст, *плець, плиз, плід, *плін, плуг, по́бит, побі́дник, повели́тель, пожа́р, по́зов, пока́з, покі́йник, поко́й (спокій), поля́к, по́мисл, помі́ст, порі́г, поро́мищик, по́рох, поря́док, поти́личник, по́трух, похо́д, по́хорон, по́яс, прас, *прах, предводи́тель, презе́нт, приби́ток, прикла́д, при́лавок, примі́р, припа́с, припле́нтач, при́ступ, прию́т, прия́тель, провіа́нт, провіантме́йстер, проло́м, про́мах, проро́к, просві́ток, про́серень, про́сип, проси́тель, просто́р, проце́нт, прочуха́н, пуни́т (пунш), пуп, пу́пок, *пух, пу́цьверинок, ранжи́р, ра́нок, раху́нок, рев, ре́мез, ридва́н, *риж, рогі́з, розбі́йник, розбі́р, розгі́н, розла́д, ро́змир, ро́зпис, розстро́й, ро́зум, *рост, ряст, самольо́т, *сап, свист, сві́т (всесві́т), сві́т (сві́тло), сержа́нт, сино́чок, сир, сік, скорохо́д, скубе́нт, сма́лець, *сма́рд, сму́ток, снаря́д, *сні́г, сові́т, со́ром, софо́рок, сою́з, спермаце́т, *слі́д, спі́р, спуск, спуст (назва міри: три відра), срок, стан, стари́га́нь, *стен, *сті́г, сто́лик, стра́тила́т, страх, страхополо́х, строй, *стру́п, стук, сту́лець, султа́н, сусі́д, тере́м, *терн, теста́ме́нт, ти́ждень, *ті́к, това́р, толк, тризу́бець, трі́ск, трон, *трус (трясі́ння), угові́р, уда́р (вдар), укла́д, упа́док, упоко́й, уста́в, флот, фронт, хала́тик, хан, харци́з, *хист, хлі́б, *хмиз, хмі́ль, хо́лод, храм, хрі́н, ху́тір, ца́ре́вич, цві́т, цилю́рик, цу́цик, ча́д, ча́й, че́реп, чини́ш, чупру́н (простолю́дин), шаба́ш, шайта́н, шапра́н, ши́бенік, шкеле́т, *шма́т, шпе́ник, шпиго́н, штафе́т, штурм, шулі́к, шушо́н (назва жіночого одягу), *щот, яв, язи́к (полонений), я́рмі́з.

(* – іменники, вжиті в “Енеїді” лише в односкладовій формі називного-знахідного відмінків однини і умовно віднесені до іменників з

кореневим наголосом в однині на тій підставі, що в “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка вони мають кореневу акцентуацію).

Переважна більшість наведених іменників має в однині таке ж саме наголошення і в сучасній українській літературній мові, а якщо лексема не вживається в сучасній літературній мові – у “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка. При цьому не береться до уваги форма місцевого відмінка однини на -у значного ряду іменників, яка в сучасній літературній мові характеризується флексійною акцентуацією, а в “Енеїді” не зафіксована, пор.: *бал, ба□ла, на балу□* (Погр. СН, 25; УЛВН, 35; Погр. ОС, 40); *гній, гно□ю, у гною□* (Погр. СН, 122; УЛВН, 135; Погр. ОС, 140); *гріб, гро□бу, у гро□бі і у гробу□* (Погр. СН, 130; УЛВН, 144); *дим, ди□му, у диму□* (Погр. СН, 145; УЛВН, 159; Погр. ОС, 164); *жар, жа□ру, на жару□* (Погр. СН, 177; УЛВН., 195; Погр. ОС, 195); *жир, жи□ру, на жиру□* (Погр. СН, 179; УЛВН, 197; Погр. ОС, 197); *лід, льо□ду, на льоду□* (Погр. СН, 282; УЛВН, 311; Погр. ОС, 311); *мед, ме□ду, на меду□* (Погр. СН, 295; УЛВН, 325; Погр. ОС, 327); *міх, мі□ха, у міху□* (Погр., СН, 303; УЛВН, 334; Погр. ОС, 337); *пух, пу□ху, в пуху□, на пуху□* (Погр. СН, 469; УЛВН, 539), *пух, пу□ху, у пу□сі і в пуху□* (Погр. ОС, 481); *сік, со□ку, у соку□* (Погр. СН, 522; УЛВН, 601; Погр. ОС, 524); *сніг, сні□гу, у снігу□, на снігу□, по снігу□* (Погр. СН, 533; УЛВН, 613; Погр. ОС, 532); *стен, сте□ну, у степену□* (Погр. СН, 547; УЛВН, 628; Погр. ОС, 544); *стіг, сто□гу, у сто□зі і у стогу□* (Погр. СН, 549; УЛВН, 629; Погр. ОС, 545); *стрій, стро□ю, у стро□ю* (Погр. СН, 552; УЛВН, 632; Погр. ОС, 547); *тік, то□ку, на току'* (Погр. СН, 569; УЛВН, 650; Погр. ОС, 562); *хмиз, хми□зу, у хмизу□* (Погр. СН, 608; УЛВН, 691; Погр. ОС, 598); *цвіт, цві□ту, у цвіту□* (Погр. СН, 612; Погр. ОС, 602); *чад, ча□ду, в чаду□* (Погр. СН, 616; УЛВН, 700), *чад, ча□ду, у чаду□ і у ча□ді* (Погр. ОС, 605); *чай, ча□ю, у ча□ї і у чаю□* (Погр. СН, 616; УЛВН, 700; Погр. ОС, 606).

Наголошення в “Енеїді” іменників *бунчук, винос, гариль, горщечок, задвірок, запал, запус, захват, звичай, калган, нагай, наскок, нелад, оддих, показ, покій, приятель, простір, пупок, розлад, терем, чупрун* відрізняється від сучасного літературного або (за відсутності слова в сучасній літературній мові) від наголошення, поданого в “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка. Лексеми *бунчук, калган, нагай, пупок, чупрун*, які в поемі мають наголос на основі, в сучасній літературній мові характеризуються флексійною акцентуацією:

зн. одн. *бунчу*□*к* (Котл., V, 34, 6), ор. одн. *бунчу*□*ком* (Котл., IV, 26, 5), суч. літ. *бунчу*□*к*, род. *бунчука*□ (Погр. СН, 48; УЛВН, 60; Погр. ОС, 62);

род. одн. *калга*□*ну* (Котл., III, 117, 9); суч. літ. *калга*□*н*, род. *калгану*□ (Погр. СН, 240; УЛВН, 265; Погр. ОС, 259);

ор. одн. *нага*□*єм* (Котл., IV, 126, 7); суч. літ. *нага*□*й*, род. *нагая*□ (Погр. СН, 314; УЛВН, 345; Погр. ОС, 349);

род. одн. *пу*□*нку* (Котл., IV, 124, 8); суч. літ. *пуо*□*к*, род. *пупка*□ (Погр. СН, 468; УЛВН, 538; Погр. ОС, 481);

род. одн. *чупру*□*на* (Котл., VI, 25, 9); суч. літ. *чупру*□*н*, род. *чупруна*□ (УРС, VI, 460; СУМ, XI, 385; ОСУМ, 842).

У словниках староукраїнської мови деякі з наведених іменників (*бунчук, пупок*) фіксуються з наголосом на основі, як в “Енеїді”: *бунчу*□*к*, род. *бунчу*□*ка* (Грінч., I, 111); *калга*□*н*, род. *калгану*□ (Грінч., II, 210); *нага*□*й*, род. *нагая*□ (Грінч., II, 475); *пу*□*по*□*к*, род. *пу*□*пка* (Желех., II, 789), *пуо*□*к*, род. *пупка*□ (Грінч., III, 499); *чупру*□*н*, род. *чупруна*□ (Грінч., IV, 478). У російській мові з наголосом на основі вживається іменник *калган*: *калга*□*н*, род. *калга*□*на* (РЛУП, 159). На наш погляд, наголос на основі, відбитий в “Енеїді”, є первісним для всіх цих слів (*бунчук, калган, нагай, пупок, чупрун*). Щодо іменника *пупок*, то первісність кореневого наголошення не викликає ніяких сумнівів, оскільки

він утворений від *пуп* з баритонованою акцентною парадигмою **pQръкъ* – від **pQръ* (а. п. а) [Колесов, 1972: 105; Зализняк, 1988: 131; Складенко, 1998: 198]. Флексійну акцентуацію іменники *бунчу□к*, *калга□н*, *нага□й*, *чупру□н* отримали в українській мові, очевидно, під впливом іменників типу *живі□т* род. *живота□*; *кома□р*, род. *комара□* (з первісним флексійним наголосом), а іменник *пупок* – під впливом флексійнонаголошених іменників з суфіксом - *ок*.

Префіксальні іменники *винос*, *запал*, *запуст*, *захват*, *наскок*, *нелад*, *оддих*, *показ*, *покой*, *простор*, *розлад*, яким в “Енеїді” властиве кореневе наголошення, у сучасній літературній мові (або в словниках староукраїнської мови, якщо слово не вживається в сучасній літературній мові) мають наголос на префіксі причому в іменниках *покій* і *простір* умовний префікс (етимологічний) виступає наголошеним лише у формі називного-знахідного відмінків однини, а в усіх інших відмінкових формах наголошується корінь (*в покій*) або допускається варіантне наголошення – префіксальне і кореневе (*в простір*):

род. одн. *вино□су* (Котл., VI, 78, 3); суч. літ. *ви□нос*, род. *ви□носу* (Погр. СН, 70; УЛВН, 82; Погр. ОС, 86);

місц. одн. *в запа□лі* (Котл., VI, 55, 1); суч. літ. *за□пал*, род. *за□палу* (Погр. СН, 199; УЛВН, 218; Погр. ОС, 215);

зн. одн. *запу□ст* (Котл., IV, 39, 10); суч. літ. *за□пуст*, род. *за□пусту* (УРС, II, 108; СУМ, III, 284);

зн. одн. *захва□т* (Котл., IV, 104, 2); суч. літ. *за□хват*, род. *за□хвату* (Погр. СН, 209; УЛВН, 230; Погр. ОС, 225);

род. одн. *наско□ку* (Котл., V, 136, 1; VI, 142, 6), зн. одн. *наско□к* (Котл., V, 116, 4), ор. одн. *наско□ком* (Котл., VI, 44, I; VI, 157, 1); суч. літ. *на□скок*, род. *на□скоку* (Погр. СН, 327; УЛВН, 358; Погр. ОС, 361);

зн. одн. *нела□д* (Котл., VI, 132, 2); суч. літ. *не□лад*, род. *не□ладу* (Погр. СН, 335; УЛВН, 367; Погр. ОС, 368);

род. одн. *одди́ха* (Котл., II, 70, 9); *ві́ддих* (передишка) (Желех., I, 97);

зн. одн. *пока́з* (Котл., III, 86, 2; VI, 47, 2), суч. літ. *по́каз*, род. *по́казу* (Погр. СН, 421; УЛВН, 472; Погр. ОС, 439);

наз. одн. *поко́й* (Котл., V, 74, 9), род. одн. *поко́ю* (Котл., I, 62, 1; III, 30, 4; VI, 100, 5), зн. одн. *поко́й* (VI, 106, 2); суч. літ. *по́кій* (спокій, мир), род. *поко́ю* (Погр. СН, 421; УЛВН, 473; Погр. ОС, 439);

зн. одн. *просто́р* (Котл., V, 95, 7); суч. літ. *про́стір*, род. *про́стору* і *просто́ру* (Погр. СН, 462; УЛВН, 529; Погр. ОС, 475);

зн. одн. *розла́д* (Котл., VI, 12, 7); суч. літ. *ро́злад*, род. *ро́зладу* (Погр. СН, 402; УЛВН, 568; Погр. ОС, 501).

Словники староукраїнської мови засвідчують різнорідну акцентуацію наведених іменників: кореневу (*наско́к*), префіксальну (*за́пуст*, *за́хват*, *не́лад*, *ро́злад*), і кореневу, і префіксальну (*ви́но́с*, *за́на́л*, *по́ка́з*, *по́кі́й*, *про́сті́р*): *ви́но́с* (похорон) (Желех., I, 81); *запа́л* (Закр., 333), *за́пал* (Ум., I, 3; IV, 136; Тимч., I, 2), *за́па́л*, род. *за́па́лу* (Грінч., II, 75); *за́пуст* (Закр., 335; Левч., 42; Ум., I, 233; Тимч., I, 124), *за́пуст*, род. *за́пусту* (Грінч., II, 87); *за́хват* (Тимч., II, 219); *наско́к* (Желех., I, 493; Ум., II, 151); *не́лад* (Тимч., I, 13; II, 124), *не́лад*, род. *не́ладу* (Грінч., II, 550); *по́ка́з* (Желех., II, 683; Ум., III, 86), *по́каз* (Тимч., II, 47), *пока́з*, род. *пока́зу* (Грінч., III, 269); *покі́й*, род. *поко́ю* (Желех., II, 684), *по́кій* (Ум., III, 88), *покі́й* (Тимч., II, 48), *по́кій*, род. *поко́ю* (Грінч., III, 271); *прости́р* (Біл.-Нос., 303; Ум., III, 210), *прости́р*, род. *просто́ру* (Желех., II, 778; Грінч., III, 482), *про́стір* (Тимч., II, 107); *ро́злад* (Закр., 504; Желех., II, 822), *ро́злад*, род. *ро́зладу* (Грінч., IV, 47).

Іменники *га́риль*, *го́рщечок*, *за́двірок* (з наголосом на першому складі кореня в “Енеїді”) в сучасній літературній мові (*гариль* – у “Словарі

української мови” за ред. Б. Грінченка) характеризується наголошенням другого складу:

род. одн. *гаприля* (Котл., III, 115, 3); *гаріль* (крихта, порошок, дрібна частина), род. *гаріля*; *гарель*, род. *гареля* (Грінч., I, 273);

зн. одн. *горщечок* (Котл., III, 136, 1); суч. літ. *горщечок*, род. *горщечка* (Погр. СН, 126; УЛВН, 140; Погр. ОС, 145);

місц. одн. *на задвірку* (Котл., V, 22, 6); суч. літ. *задвірок*, род. *задвірка* (Погр. СН, 189; УЛВН, 207; Погр. ОС, 206).

У словниках староукраїнської мови акцентуація іменників *гаріль* і *задвірок* така сама, як у поемі (на першому складі кореня), що свідчить про її первісність: *гапріль* (Закр., 296; Желех., I, 137); *задвірок*, род. *задвірку* (Желех., I, 242), *задвірок* (Ум., I, 175; Тимч., I, 91), *задвірок*, род. *задвірку* (Грінч., II, 33). Наголошення *горщечок*, наявне в “Енеїді”, виникло, очевидно, під впливом синонімічного іменника *горщичок*, якому властивий початковий наголос як у словниках староукраїнської мови, так і в сучасній літературній мові: *горщичок* (Желех., I, 155; Ум., I, 159; Грінч., I, 316; Погр. СН, 126; УЛВН, 140; Погр. ОС, 145).

Іменники *звичай*, *приятель*, *терем* (з наголошенням другим складом в “Енеїді”) в сучасній літературній мові мають наголос на першому складі:

дав. одн. *по звичаю* (Котл., IV, 55, 1; IV, 66, 5; V, 11, 3); суч. літ. *звичай*, род. *звичаю* (Погр. СН, 214; УЛВН, 235; Погр. ОС, 230);

кл. одн. *приятелю* (Котл., VI, 81, 5); суч. літ. *приятель*, род. *приятеля* (Погр., СН, 452; УЛВН, 515; Погр., ОС, 468);

зн. одн. *тере'м* (Котл., IV, 36. 10; IV, 60, 9); суч. літ. *те'рем*, род. *терема* (Погр. СН, 565; УЛВН, 646; Погр. ОС, 559).

У словниках староукраїнської мови акцентуація наведених іменників різнорідна – на першому або на другому складі основи: *звичай* (Закр., 342; Левч., 89; Желех., I, 288; Тимч., I, 271), *звичаї* (Ум., II, 225), *звичай*, род. *звичаю* (Грінч., II, 130); *приятель* (Желех., II, 765),

прия́тель (Ум., I, 202; III, 189; Тимч., I, 107; II, 96); *прия́тель*, род. *прия́теля* (Грінч., III, 455); *тере́м* (Желех., II, 958; Тимч., II, 207), *те́рем* (Ум., IV, 109), *те́рем*, род. *те́рему* (Грінч., IV, 256). Давні українські пам'ятки засвідчують наголошення на першому складі в іменниках *звичай*, *терем* і на другому – в *приятель*: *звы'чай* – наз. одн. (Бер., 87, 177, 223, 254, 291, 296, 449; Кл., 58, 77, III, 206), *звы'чаю* – род. одн. (Кл., 77); *зви́чаю* (Книж., 77); *прия́тель* – наз. одн. (Бер., 266); *те́рем* – наз. одн. (Зиз. Л., 87; Бер., 304). Наголошення першого складу в іменниках *звичай* і *терем* є, очевидно, первісним, пор. рос. *те'рем*, слн. *trêtm* (навіс). Щодо іменника *приятель*, то тут не виключена давня (праслов'янська) варіантність акцентуації, пор.: з одного боку, рос. *прия́тель*, болг. *прия́тел*, а з другого – блр. *пры'яцель*, серб. *при'јатељ*.

Варто вказати, що іменники *гурт*, *договір*, *кунтуш*, *небіж*, *перед*, *плід*, *просвіток*, *розбір*, *страх* у сучасній літературній мові характеризуються варіантним наголошенням, у той час як в “Енеїді” вони мають одне з двох наголошень:

род. одн. *гу́рту* (Котл., III, 133, 4), зн. одн. *гурт* (Котл., VI, 74, 5); суч. літ. *гурт*, род. *гурта́* і *гу́рту* (Погр. СН, 134; УЛВН, 147), *гурт*, род. *гу́рту* і *гурта́* (Погр. ОС, 152);

місц. одн. *в догово́рі* (Котл., VI, 87, 3); суч. літ. *догові́р*, род. *догово́ру* і *до́говір*, род. *до́говору* (Погр., СН, 153), *до́говір*, род. *до́говору* і *догові́р*, род. *догово́ру* (УЛВН, 167), *догові́р* і *до́говір*, род. *догово́ру* (Погр. ОС, 172);

зн. одн. *ку́нтуш* (Котл., I, 14, 9); суч. літ. *кунту́ш*, род. *кунтуша́* і *ку́нтуш*, род. *ку́нтуша* (Погр. СН, 273; УЛВН, 301; Погр. ОС, 300);

кл. одн. *небо́же* (Котл., II, 65, 5); суч. літ. *не́біж*, род. *не́божа* і *небі́ж*, род. *небо́жа* (Погр. СН, 331; УЛВН, 363; Погр. ОС, 365);

зн. одн. *перед* (Котл., V, 40, 4); суч. літ. *перед* і *перед*, род. *переду* (Погр. СН, 384; Погр. ОС, 407), *перед*, род. *переду* (УРС, III, 260; СУМ, VI, 160; УЛВН, 419), *перед*, род. *переду* (ОСУМ, 492);

наз. одн. *плід* (Котл., III, 130, 7, V, 114, 4), ор. одн. *плодом* (Котл., IV, 121, 6); суч. літ. *плід*, род. *пліду* і *пліда* (Погр. СН, 412; УЛВН, 460), *плід*, род. *пліда* і *пліду* (Погр. ОС, 431);

род. одн. *просвітку* (Котл., I, 39, 4); суч. літ. *просвіток*, род. *просвітку* і *просвіток*, род. *просвітку* (Погр. СН, 461; УЛВН, 528; Погр. ОС, 474);

род. одн. *розбору* (Котл., III, 73, 1; V, 90, 5; VI, 22, 7; VI, 57, 3); суч. літ. *розбір*, род. *розбору* і *розбір*, род. *розбору* (Погр. СН, 485, УЛВН, 559; Погр. ОС, 497);

наз. одн. *страх* (Котл., III, 69, 4; V, 136, 7; VI, 165, 10), род. одн. *страху* (Котл., II, 2, 8; II, 22, 4; II, 37, 5; II, 51, 1; II, 67, 6; III, 19, 10; III, 51, 3), *страха* (Котл., V, 69, 1), зн. одн. *страх* (Котл., III, 53, 10; IV, 87, 2; V, 68, 3; VI, 127, 7); суч. літ. *страх*, род. *страху* і *страху* (Погр. СН, 551; УЛВН, 631; Погр. ОС, 547).

Словники староукраїнської мови підтверджують правомірність варіантної акцентуації в сучасній літературній мові більшості з наведених іменників, зокрема наявність наголосу, відмінного від наголошення в “Енеїді”: *гурт*, род. *гурта* (Грінч., I, 341); *договір*, род. *договору* (Желех., I, 192; Грінч., I, 407); *кунтуш* (Біл.-Нос., 200; Закр., 377; Желех., I, 389), *кунтуш*, род. *кунтуша* (Грінч., II, 325), *контуш* (Желех., I, 363); *небож* (Біл.-Нос., 240; Закр., 411; Левч., 103; Ум., III, 42), *небіж*, род. *небожа* (Желех., I, 501), *небіж* (Ум., III, 42; Тимч., II, 21), *небіж*, род. *небожа* (Грінч., II, 536); *перед* (Закр., 445; Ум., III, 16), *перед*, род. *переду* (Желех., II, 613), *перед* (Тимч., II, 8), *перед*, род. *переду* (Грінч., III, 115); *плід*, род. *пліду* (Желех., II, 659; Грінч., III, 196); *просвіток* (Біл.-Нос., 303; Закр., 491), *просвіток*, род. *просвітку*

(Желех., II, 777), *просьвітток* (Ум., III, 208) і *просьвітток* (Ум., II, 260), *просьвітток*, род. *просьвіттку* (Грінч., III, 478); *розбір*, род. *розбору* (Желех., II, 812), *розбір* (Ум., III, 233; Тимч., II, 119), *розбір*, род. *розбору* (Грінч., IV, 31); *страх*, род. *страху* (Грінч., IV, 213).

Іменник *старигань*, якому в “Енеїді” властива варіантна акцентуація (на другому і на третьому складах), у сучасній літературній мові вживається з наголосом на третьому складі: дав. одн. *стариғаню* (Котл., III, 63, 4), кл. одн. *старигаңню* (Котл., II, 52, 1); суч. літ. *старигаңн*, *старигаңнь* (УРС, V, 489), *старигаңн*, род. *старигаңна*; *старигаңнь*, род. *старигаңня* (СУМ, IX, 654; ОСУМ, 723). Словники староукраїнської мови засвідчують це слово лише з наголосом на третьому складі: *старигаңн* (Біл.-Нос, 339; Левч., 156; Тимч., II, 191), *старигаңнь* (Закр., 532), *старигаңн*, *старигаңнь* (Желех., II, 915; Ум., IV, 80), *старигаңн*, род. *старигаңна*; *старигаңнь*, род. *старигаңня* (Грінч., IV, 197). Наголошення на другому складі, зафіксоване в поемі, виникло, очевидно, під впливом прикметника *стариңй*.

Іменник *очерет* вживається в “Енеїді” з варіантною акцентуацією – на третьому складі основи і на флексії: наз. одн. *очереңт* (I, 65, 2), род. одн. *очереңту* (VI, 78, 2), зн. одн. *очереңт* (III, 70, 6), ор. одн. *очеретоңм* (V, 5, 7). У сучасній літературній мові це слово характеризується в однині лише наголосом на основі (на третьому складі): *очереңт*, род. *очереңту* (Погр. СН, 370; УЛВН, 404; Погр. ОС, 396). Таку саму акцентуацію воно має і в “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка: *очереңт*, род. *очереңту* (III, 81). Не виключено, що наголошення *очеретоңм* у поемі є штучним, зумовленим потребою збереження віршованого розміру.

Не залишається поза увагою й те, що в “Енеїді” має місце переміщення наголосу на попередній прийменник з іменника *світ* у формі місцевого відмінка однини, відсутнє в сучасній літературній мові: *наң світі* (VI, 63, 7), *оң світі* (III, 4, 6; III, 109, 4; IV, 119, 6). Таке переміщення

наголосу на прийменник трапляється і в поезії Т. Шевченка: *на* □ *світі* (Шевч. II, 235, наголос позначено в тексті). Його засвідчують й давні пам'ятки: *на* □ *свѣтѣ* (С.Зиз., 68; Гал., I, 21 – двічі, 23, 23 зв. – двічі, 31 зв., 41, 45 зв., 81 зв., 89, 99 та багато ін.; Кл., 49, 56, 62, 70, 99, 102, 105, 127, 210). Згадане переміщення наголосу, зафіксоване в поемі, успадковано з праслов'янської мови – *svěť [Скляренко, 1983: 83; 1988: 111]. У сучасній літературній мові таке переміщення наголосу втрачено.

Більшість іменників, що вжиті в “Енеїді” лише в однині і мають наголос на основі, у формі місцевого відмінка однини на -у характеризуються флексійною акцентуацією:

біг: наз. одн. *біг* (IV, 1, 10), ор. одн. *бі* □ *гом* (VI, 45, 3), місц. одн. *на бігу* □ (IV, 132, 7; VI, 56, 1);

бой: наз. одн. *бой* (IV, 90, 10), род. одн. *бо* □ *ю* (IV, 82, 10; IV, 127, 3; V, 72, 8; V, 78, 6; V, 121, 4; V, 137, 10; VI, 52, 7; VI, 77, 9; VI, 111, 4; VI, 118, 5; VI, 124, 5), дав. одн. *к бо* □ *ю* (V, 106, 6; VI, 42, 7; VI, 67, 3; VI, 156., 1), зн. одн. *бой* (IV, 84, 2; V, 54, 6; VI, 36, 7; VI, 95, 3; VI, 125, 4; VI, 126, 2; VI, 128, 2; VI, 128, 10; VI, 154, 7), місц. одн. *в бою* □ (V, 37, 6; V, 133, 2; VI, 119, 1);

жаль: род. одн. *жа* □ *лю* (V, 59, 3; V, 109, 3; VI, 89, 7; VI, 137, 2), зн. одн. *жаль* (V, 83, 7; VI, 89, 4; VI, 136, 7), місц. одн. *в жалю* □ (V, 59, 5);

край: місц. одн. *во краю* □ (III, 139, 4);

круг: зн. одн. *круг* (II, 20, 2), місц. одн. *в кругу* □ (IV, 43, 2);

луг: місц. одн. *на лугу* □ (III, 56, 4);

льох: зн. одн. *льох* (I, 41, 7), місц. одн. *в льоху* □ (I, 41, 10);

мир: наз. одн. *мир* (V, 1, 9; VI, 111, 8), род. одн. *ми* □ *ра* (VI, 110, 1), зн. одн. *мир* (III, 48, 8; V, 12, 4; VI, 106, 8; VI, 109, 10), ор. одн. *ми* □ *ром* (V, 113, 4), місц. одн. *в миру* □ (III, 116, 9), *по миру* □ (V, 14, 9);

мізок: наз. одн. *мізок* (IV, 3, 4), род. одн. *мізку* (V, 140, 6), дав. одн. *по мізку* (III, 127, 10), зн. одн. *мізок* (IV, 3, 8; V, 93,4), ор. одн. *мізком* (V, 29, 9), місц. одн. *в мізку* (VI, 127, 3);

піл: род. одн. *полу* (I, 48, 5), зн. одн. *піл* (I, 26, 7; I, 64, 4), місц. одн. *на полу* (I, 48, 2; II, 63, 2), *по полу'* (III, 132, 3);

піт: наз. одн. *піт* (I, 41, 4; I, 45, 2; II, 67, 7; III, 11.2, III, 19, 8; IV, 80, 4), род. одн. *поту* (III, 119, 6; V, 120, 3), ор. одн. *потом* (III, 34, I; VI, 67, 6), місц. одн. *в поту* (I, 58, 6);

рай: наз. одн. *рай* (VI, 106, 10), зн. одн. *рай* (II, 9, 10; II, 29, 1; III, 95, 8; IV, 65, 4), місц. одн. *в раю* (II, 37, 2; III, 139, 2; IV, 112, 10);

рід: наз. одн. *рід* (III, 138, 7; IV, 132, 4; V, 114, 2; V, 142, 10; VI, 1, 10), *род* (III, 100, 2), род. одн. *рода* (V, 64, 10), зн. одн. *рід* (III, 2, VI, 17, 10; VI, 94, 7; VI, 161, 7), *род* (IV, 87, 10; V, 64, 10; VI, 33,), ор. одн. *родом* (IV, 77, 3; VI, 27, 5; VI, 131, 3), місц. одн. *на роду* (II, 15, 2);

торг: род. одн. *торгу* (I, 58, 7), місц. одн. *на торгу* (V, 95, 6), *на торгу* (III, 56, 2).

Наголошення майже всіх наведених іменників збігається з сучасним літературним, пор.: *біг, бі'гу, на бігу* (Погр. СН, 34; УЛВН, 45; Погр. ОС, 50), *бій, бо'ю, у бою'* (Погр. СН, 35; УЛВН, 46; Погр. ОС, 51); *край, кра'ю, у краю' і у кра'ї* (Погр. СН, 267; УЛВН, 294; Погр. ОС, 291); *луг, лу'гу, у лу'зі і на лугу'* (Погр. СН, 286; УЛВН, 315), але *луг, лу'гу, у лу'зі* (Погр. ОС, 315); *льоx, льо'ху, в льоху'* (Погр. СН, 288; УЛВН, 317), *льоx, льо'ху, у льо'сі і у льоху'* (Погр. ОС, 318); *мир, ми'ру, по миру'* (Погр. СН, 299), *мир, ми'ру, у ми'рі, у миру', на миру', по миру'* (Погр. ОС, 333), але *мир, ми'ру* (УЛВН, 330); *піл, по'лу, полу' і по'лу, на полу', по полу'* (Погр. СН, 408), *піл, по'лу, полу' і по'лу, поло'м* (УЛВН, 455), *піл, по'лу, полу' і по'лу, поло'м, на полу'* (Погр. ОС, 426); *піт, по'ту, у поту'* (Погр. СН, 409; УЛВН, 456; Погр. ОС, 428); *рай, ра'ю, у ра'ї і у раю'* (Погр. СН, 472; УЛВН, 543; Погр. ОС, 485); *рід, ро'ду, у роду' і у ро'ді* (Погр. СН, 482;

УЛВН, 555; Погр. ОС, 494); *торг, то'ргу, на торгу' і на то'рзі* (Погр. СН, 571; УЛВН, 653; Погр. ОС, 565). Іменникам *круг і мозок* у сучасній літературній мові не властиве флексійне наголошення форми місцевого відмінка однини на -у, на відміну від “Енеїди”: *круг, кру'га, на кру'зі* (Погр. СН, 271; УЛВН, 299; Погр. ОС, 297); *мо'зок, мо'зку* (Погр. СН, 305, УЛВН, 336; Погр. ОС, 339). Проте, у говорах української мови іменник *круг* трапляється з флексійною акцентуацією згаданої форми: *в кру'зі і в кругу'* (Hanusch, 332). Іменник *жаль* у сучасній літературній мові має варіантне наголошення форм однини – кореневе і флексійне: *жаль, жа'лю і жалю'* (Погр. СН, 177; УЛВН, 195; Погр. ОС, 195). На думку В.Г. Скляренка, флективна акцентуація відмінкових форм однини у цьому слові виникла під впливом флексійнаголошеної форми місцевого однини на -у – *в жалю'* [Скляренко, 1983: 126]. В “Енеїді” якраз і відбито той стан, коли іменник *жаль* характеризувався кореневою акцентуацією в усіх відмінкових формах однини, крім місцевого на -у, де наголос був флексійним.

Багато іменників, ужитих в “Енеїді” лише в формах однини, мають флексійне наголошення. Це такі лексеми: *баба'к, байстрю'к, баришо'к, баті'г, берлі'г, *блин, бовку'н, бодя'н, божо'к, бриль, брова'р, буго'р, бур'я'н, верзу'н, верла'нь, вечеро'к, візо'к (возик), візо'к (назва гри в карти), віне'ць, *вред, втіка'ч, гайду'к, гамане'ць, гіне'ць, глевтя'к, голосо'к, голя'к, горла'нь, городо'к, горцо'к, гоца'к, дворе'ць, деньо'к, джгут (назва гри в карти), димо'к, дощ, дунду'к, дура'к, дурма'н, єрети'к, жеребе'ць, живі'т (життя), знак, зов, їжа'к, каба'к, каву'н, казано'к, каміне'ць, кара'сь, карбі'ж, каю'к (човен), каючо'к, кисі'ль, *кіл, кіне'ць, *кіш, кладене'ць, ключ, *кнур, ковто'к, коро'ль, кошельо'к, креміне'ць, *кріль, кружо'к, кули'к, кулі'ш, кусо'к, *кут, ланцюжо'к, *лист, лове'ць, лопу'х, маля'р, медо'к, мертве'ць, *меч, миша'к, мішо'к, могори'ч, молото'к, моска'ль, муги'р, мудре'ць, новичо'к, олта'р, оте'ць, очку'р,*

паву'к, пайо'к, палама'р, пано'к, паноте'ць, *пень, перва'к, передо'к, пиріжо'к, писе'ць. *плач, *плац, попади'ч, пузи'р, пуся'к, пухові'к, пушо'к, п'ята'к, рале'ць, ретязо'к, *рів, ріжо'к, *рій, роже'н, розгардія'ш, роме'н, рубе'ль, рука'в, садо'к, свина'р, свине'ць, сентя'бр, сердю'к, *серп, сила'ч, сиріве'ць, *сич, *смак, *сон, співа'к, спода'р, ставни'к, ставо'к, степови'к, *стид, стишо'к, *стовп, стріле'ць, стрючо'к, ступі'нь (крок), *сук, тала'н, третя'к, тютю'н, тютюне'ць, *ум, харпа'к, хвасту'н, *хвіст, *хлист, *хлів, хліве'ць, хлопа'к, хом'я'к, хуторо'к, *цар, царьо'к, цвірку'н, *цмок, часни'к, часо'к, чебре'ць, *черв, черепо'к, четве'рг, шате'р, шашли'к, шиша'к, шкарбу'н, шули'к (корж, политий медом з розтертим маком) ялове'ць, яру'н.

(* – іменники, вжиті в “Енеїді” лише в односкладовій формі називного-знахідного відмінків однини і умовно віднесені до іменників з флексійним наголосом в однині на тій підставі, що в “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка вони мають флексійну акцентуацію).

Майже всі наведені іменники характеризуються флексійною акцентуацією форм однини і в сучасній українській літературній мові, а ті іменники, що не вживаються в сучасній літературній мові, мають флексійне наголошення у “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка. Лише словам *рів* і *ромен*, які в “Енеїді” виступають з флексійною акцентуацією, в сучасній літературній мові властивий кореневий наголос:

зн. одн. *рів* (Котл., V, 55, 7), місц. одн. *в рові'* (Котл., I, 16, 2); суч. літ. *рів*, *ро'ву*, *у рову'* (Погр. СН, 481), *рів*, *ро'ву*, *у рову'* і *у ро'ві* (УЛВН, 555; ОСУМ, 493);

род. одн. з *ромну'* (Котл., IV, 80, 10); суч. літ. *роме'н*, род. *роме'ну* (СУМ, VIII, 880; Погр. СН, 504; УЛВН, 584; Погр. ОС, 508; ОСУМ, 670), але *роме'н*, род. *роме'ну* і *ромна'* (УРС, V, 222).

У “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка наголошення слів збігається з сучасним літературним: *рів*, род. *ро'ву* (IV, 19); *роме'н*,

род. *роме'ну* (IV, 65). Іменник *рів* характеризується кореневою акцентуацією і в давніх українських пам'ятках: *ро'ва* – род. одн. (Рад., 254), *ро'ву* – род. одн. (Гал., 96), *ро'вом* (Гал., 95 зв.), *в ров'ї* (Гал., 95 зв.). Однак, первісне наголошення цього слова – флексійне [Колесов, 1972: 112], яке збережене в “Енеїді” і відбите в “Правописному словнику” Г. Голоскевича: *рів, ро'ву і рова', ро'вові, ро'вом, в ро'ві і в рову'* (Голоск., 340).

Іменник *шулик* (корж) у поемі вжито лише у формі знахідного відмінка однини – *шули'к* (I, 27, 10), але, оскільки в “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка воно подане з флексійною акцентуацією – *шули'к*, род. *шулика'* (IV, 517), ми віднесли його до іменників з флексійним наголошенням. У деяких словниках сучасної літературної мови це слово наводиться з наголосом на основі: *шули'к*, род. *шули'ка* (ОСУМ, 856), *шули'ки* (УРС, VI, 535; УЛВН, 718), але *шули'к*, род. *шулика'* (СУМ, XI, 560).

Іменники *знак, маляр, плач, стид, ступінь*, яким в “Енеїді” властивий флексійний наголос (*стид* – варіантний), у сучасній літературній мові характеризуються варіантним наголошенням – на флексії і на основі:

дав. одн. *по знаку'* (Котл., II, 5, 4), зн. одн. *знак* (Котл., VI, 125, I); суч. літ. *знак* (слід, відбиток, прикмета), род. *зна'ку'* (СУМ, III, 640), *знак*, род. *зна'ку* і *знаку'* (Погр. СН, 225; УЛВН, 246; Погр. ОС, 240);

наз. одн. *маля'р* (Котл., IV, 12, 4); суч. літ. *маля'р*, род. *маляра'* *ма'ляр*, род. *ма'ляра* (УРС, II, 480; Погр. СН, 291; УЛВН, 320), *ма'ляр*, род. *ма'ляра* і *маляра'* (Погр. ОС, 321), *ма'ля'р*, род. *ма'ляра'* (СУМ, IV, 613);

род. одн. *плачу'* (Котл., III, 57, 8; VI, 123, 4), зн. одн. *плач* (Котл., VI, 11, 2); суч. літ. *плач*, род. *пла'чу'* (УРС, III, 445; СУМ, VI, 1572), *плач*, род. *плачу'* і *пла'чу* (Погр. СН, 411; УЛВН, 458; Погр. ОС, 429);

наз. одн. *стид* (Котл., VI, 129, 8), род. одн. *стида'* (Котл., II, 30, 7; III, 102, 10) і *сти'ду* (Котл., V, 108, 4), зн. одн. *стид* (Котл., VI, 2, I), ор. одн. *стидо'м* (Котл., VI, 150, 9); суч. літ. *стид*, род. *стида'* і *сти'ду* (УРС, V, 503; СУМ, IX, 693; Погр. СН, 548; УЛВН, 628), *стид*, *стида'* і *сти'ду*, *стидо'ві* і *стиду'*, *стидо'м* (Погр. ОС, 544);

род. одн. *ступня'* (Котл., VI, 38, 5); суч. літ. *сту'ні'нь* (крок), *сту'пеня* (УРС, V, 546), *сту'ні'нь*, род. *сту'пеня* і *ступня'* (СУМ, IX, 807), *ступі'нь*, род. *ступня'* і *сту'пінь*, род. *сту'пеня* (Погр. ОС, 548), *сту'ні'нь*, род. *ступня'* і *сту'пеня* (ОСУМ, 733).

У словниках староукраїнської мови ці іменники мають, як правило, флексійну акцентуацію: *знак*, *знако'м*, *по знаку'* (Желех., I, 308). *знак*, род. *знаку'* (Грінч., II, 169); *маля'р* (Біл.-Нос., 219; Желех., I, 426; Тимч., II, 242), *маля'р*, род. *маляра'* (Грінч., II, 402); *плач*, род. *плачу'* (Желех., II, 657; Грінч., III, 193); *стид*, род. *стида'* і *стиду'* (Грінч., IV, 203); *ступе'нь* (Біл.-Нос., 343; Ум., IV, 205), *сту'пень*, *ступі'нь*, род. *ступня'* (Желех., II, 931). *ступі'нь* (Тимч., II, 249), *сту'ні'нь*, род. *ступня'* (Грінч., IV, 223). Проте, кореневе наголошення, властиве цим іменникам у сучасній літературній мові, у більшості випадків не є новим. Давні українські пам'ятки засвідчують переважно кореневу акцентуацію слів *знак* і *плач* [Скляренко, 1983: 75]. Дослідники вказують на первісність кореневого наголошення форм однини не тільки в іменниках *знак* [Скляренко, 1983: 26; Зализняк, 1985: 137] і *плач* [Булаховський, IV, 1980: 400; Колесов, 1972: 105; Зализняк, 1985: 131], але і в *стид* [Скляренко, 1983: 27]. Виникнення в українській мові флексійної акцентуації іменників *знак*, *плач*, *стид* В.Г. Скляренко пояснює впливом флексійнонаголошеної форми місцевого однини на -у на всі інші відмінкові форми однини [Скляренко, 1983: 30, 74, 77]. Іменник *маляр* у давніх українських пам'ятках вживається з флексійною акцентуацією: *маля'р* (Бер., 66, 86; Рад., 854), хоча, будучи запозиченням з польської мови (п. *malarz*) [ЕСУМ,

III, 1989: 374], він мав увійти в українську мову з польським місцем наголосу на першому складі (можливо, цей наголос зберігся в сучасній літературній мові).

Привертає увагу флексійне наголошення в “Енеїді” форми кличного відмінка однини іменника *цар*: *царю'* (Котл., IV, 85, 1), у той час як у сучасній літературній мові зберігається первісна коренева акцентуація цієї форми: *цар*, *царя'*, кл. *ца'рю* (Погр. СН, 612; УЛВН, 695; Погр. ОС. 601).

Іменник *стіл* також вживається в поемі лише в формах однини: род. одн. *сто'лу* (I, 13, 9; II 15, 4; IV, 53, 1; V, 60, 9), зн. одн. *стіл* (I, 26, 10; IV, 48, 5; IV, 49, 4; V, 19, 2), дав. одн. *по столу'* (I, 37, 9). Наголошення цього іменника в поемі, по суті, збігається з сучасним літературним (у “Енеїді” представлена лише одна форма родового однини – на -у з кореневим наголосом, тоді як у сучасній літературній мові існують дві форми родового однини – на -а з флексійним наголосом і на -у з кореневим): *стіл*, *стола'* і *сто'лу*, *столу'*, *столо'м* (Погр. СН, 549; УЛВН, 629), *стіл*, *стола'* і *сто'лу*, *столо'ві* і *столу'* (Погр. ОС, 545).

Значна кількість іменників чоловічого роду вжита в “Енеїді” лише у формах множини. Ці іменники становлять дві акцентні групи: з наголосом на основі і з наголосом на закінченні.

Наголос на основі у множині мають такі іменники:

ангел: наз. мн. *а'нгели* (III, 23, 3);

бакаляр: наз. мн. *бакаля'ри* (II, 21, 9);

бахур: наз. мн. *ба'хурі* (I, 62, 9). род. мн. *ба'хурів* (III, 49, 4);

бісик: зн. мн. *бі'сики* (I, 18, 4);

блюдолиз: род. мн. *блюдоли'зів* (V, 88, 3), ор. мн. *блюдоли'зами* (IV, 124, 4);

бублик: наз. мн. *бу'блики* (II, 12, 3). зн. мн. *бу'блики* (IV, 53, 4);

будинок: род. мн. *буди́нків* (IV, 113, 6), зн. мн. *буди́нки* (I, 51, 1; I, 64, 2; II, 41, 9; III, 116, 1; V, 62, 7), місц. мн. *в буди́нках* (VI, 146, 7);

булевар: зн. мн. *булева́ри* (IV, 123, 9);

бурт: зн. мн. *бу́рти* (VI, 133, 9);

бусурман: род. мн. *бусурма́н* (IV, 81, 10);

буханчик: зн. мн. *буха́нчики* (II, 29, 6);

вареничок: зн. мн. *варе́нички* (III, 118, 3);

васильок: зн. мн. *васи́льки* (III, 136, 5; V, 43, 2);

виходець: наз. мн. *ви́ходці* (I, 22, 3);

відчим: наз. мн. *відчи́ми* (III, 46, 5);

віри: род. мн. *віри* (III, 81, 4), зн. мн. *ві́рші* (VI, 144, 4);

вой: род. мн. *во́їв* (V, 88, 1; V, 100, 5);

волонтир: наз. мн. *волонти́ри* (IV, 102, 1);

ворожбит: наз. мн. *ворожби́ти* (III, 79, 5);

ворон: род. мн. *во́ронів* (VI, 66, 9);

воскобійник: наз. мн. *воскобі́йники* (V, 120, 9);

гайдук: наз. мн. *гайду́ки* (IV, 60, 8);

глуз: зн. мн. *глу́зи* (V, 55, 3);

головоріз: наз. одн. *головори́зи* (IV, 13, 2);

голодраниць: наз. мн. *голодра́нці* (V, 129, 8), зн. мн. *голодра́нців* (I, 19, 2);

горіх: зн. мн. *горі́хів* (IV, 55, 5);

гостинець: зн. мн. *гости́нці* (IV, 120, 3; VI, 100, 3);

гудзик: ор. мн. *гу́дзиками* (III, 98, 2);

жарт: зн. мн. *жа́рти* (III, 84, 3; IV, 56, 6);

задрипанець: наз. мн. *задри́панці* (VI, 119, 6);

закоморочок: зн. мн. *закомо́рочки* (III, 39, 9);

залом: місц. мн. *на зало́мах* (V, 45, 1);

замисел: зн. мн. *за́мисли* (V, 4, 9);

запір: зн. мн. *запо'ри* (V, 52, 6);
Запорожець: наз. мн. *Запоро'жці* (IV, 102, 3);
зводник: наз. мн. *зво'дники* (III, 79, 2);
злидень: наз. мн. *зли'дні* (III, 47, 1), зн. мн. *зли'дні* (IV, 110, 6);
ісправник: наз. мн. *іспра'вники* (III, 47, 8);
казначей: зн. мн. *казначе'ї* (IV, 118, 3);
капот: місц. мн. *в капо'тах* (III, 93, 9);
кармазин: місц. мн. *в карма'зинах* (III, 122, 6);
кілочок: зн. мн. *кіло'чки* (VI, 125, 6);
клейнод: зн. мн. *клейно'ди* (V, 39, 9);
кожух: зн. мн. *кожу'хи* (I, 24, 8);
козелець: зн. мн. *козе'льці* (III, 118, 6);
конюх: наз. мн. *ко'нюхи* (III, 100, 3);
коржик: зн. мн. *ко'ржики* (III, 118, 2);
крутопіп: наз. мн. *крутопо'пи* (III, 74, 3);
кубочок: зн. мн. *ку'бочки* (IV, 35, 3);
кудер: род. мн. *ку'дрів* (III, 11, 1), зн. мн. *ку'дрі* (V, 30, 6);
кунштик: ор. мн. *ку'штиками* (V, 28, 9);
купчик: наз. мн. *ку'пчики* (III, 78, 1);
ласоцохлист: наз. мн. *ласоцохли'сти* (III, 99, 1);
легкодух: наз. мн. *легкоду'хи* (II, 22, 5);
лигоминець: наз. мн. *лигоми'нці* (III, 77, 1);
ложкомий: род. мн. *ложкомо'їв* (V, 88, 3);
мирянин: наз. мн. *миря'ни* (III, 56, 3; III, 80, 10), род. мн. *миря'н* (VI, 149, 10), зн. мн. *миря'н* (III, 74, 4), кл. мн. *миря'ни* (II, 10, 6);
міщанин: наз. мн. *міща'ни* (III, 80, 3);
молельщик: дав. мн. *моле'льщикам* (V, 64, 6);
молитовник: зн. мн. *молито'вники* (III, 85, 8);

мушкет: род. мн. *мушке'тів* (IV, 103, 2; V, 34, 7), місц. мн. *на мушке'тах* (V, 86, 1);

напір: зн. мн. *напо'ри* (V, 52, 5);

недовірок: род. мн. *недові'рків* (VI, 36, 9);

недогарок: наз. мн. *недо'гарки* (V, 128, 9);

ніготь: зн. мн. *но'гті* (I, 59, 7);

ногтик: зн. мн. *но'гтики* (III, 99, 3);

одвірок: наз. мн. *одві'рки* (V, 121, 3);

онагр: наз. мн. *она'гри* (V, 32, 5);

опеньок: зн. мн. *опе'ньки* (V, 106, 9);

оратор: ор. мн. *ора'торами* (IV, 118, 9);

парень: наз. мн. *па'рні* (VI, 72, 7), род. мн. *па'рнів* (III, 50, 4);

патент: зн. мн. *пате'нти* (IV, 99, 4);

патинок: зн. мн. *пати'нки* (II, 41, 8);

пашкет: зн. мн. *пашке'ти* (II, 8, 3);

пендос: наз. мн. *пендо'си* (IV, 125, 6);

перевертень: дав. мн. *пере'вертням* (V, 70, 3);

переполох: зн. мн. *переполо'хи* (III, 16, 9);

песик: род. мн. *пе'сиків* (IV, 124, 6);

півбог: наз. мн. *півбо'ги* (VI, 1, 5);

півень: наз. мн. *пі'вні* (I, 32, 9; VI, 115, 9);

підпанок: дав. мн. *підпа'нкам* (III, 73, 2);

підсудок: наз. мн. *підсу'дки* (III, 73, 7);

підсусідок: зн. мн. *підсусі'дків* (IV, 107, 5);

пійт: наз. мн. *пії'ти* (III, 81, 3);

пікет: місц. мн. *на піке'тах* (V, 86, 3);

пікінер: зн. мн. *пікіне'ри* (III, 3, 3);

поденщик: зн. мн. *поде'нщики* (I, 7, 9);

поєдинок: род. мн. *поєди'нків* (IV, 113, 5);

полуставець: зн. мн. *полу'станців* (IV, 33, 4);
послідок: зн. мн. *послі'дки* (I, 15, 4);
постоянець: зн. мн. *постоя'нців* (IV, 73, 6);
поступок: наз. мн. *посту'пки* (VI, 2, 5);
правнук: місц. мн. *на пра'внуках* (III, 21, 7);
припічок: місц. мн. *на при'пичках* (III, 91, 5);
прогін: зн. мн. *прого'ни* (IV, 59, 9);
проскинос: наз. мн. *прдскино'си* (IV, 125, 5);
проступок: місц. мн. *в проступках* (VI, 119, 9);
прочанин: наз. мн. *проча'ни* (VI, 119, 5), род. мн. *проча'н* (IV, 96, 4; VI, 102, 2; VI, 113, 4), дав. мн. *проча'нам* (VI, 87, 6), кл мн. *проча'ни* (I, 22, 4).

прут: місц. мн. *на пру'тах* (IV, 109, 5);
пуд: род. мн. *пу'дів* (VI, 165, 2);
пундик: род. мн. *пу'ндиків* (IV, 55, 6);
ратман: наз. мн. *ра'тмани* (III, 73, 6);
розбій: зн. мн. *розбо'ї* (V, 21, 8);
розказ: наз. мн. *розка'зи* (VI, 88, 3), зн. мн. *розка'зи* (V, 21, 5; VI, 95, 8) ор. мн. *розка'зами* (IV, 112, 3), місц. мн. *в розка'зах* (VI, 22, 5);
самохід: наз. мн. *самохо'ди* (IV, 50, 1);
сап'янець: наз. мн. *сап'я'нці* (IV, 50, 1), зн. мн. *сап'я'нці* (VI, 103, 8);
серпанок: род. мн. *серпа'нків* (IV, 76, 6);
сінокіс: зн. мн. *сіноко'си* (VI, 102, 5);
сустав: наз. мн. *суста'ви* (VI, 53, 10), зн. мн. *суста'ви* (V, 29, 8);
сутяжник: зн. мн. *сутя'жників* (VI, 2, 6);
тельбух: наз. мн. *те'льбухи* (V, 131, 3), зн. мн. *те'льбухи* (III, 36, 5);
трактир: місц. мн. *по тракти'рах* (VI, 6, 4);
Троя'нин: наз. мн. *Троя'ни* (VI, 58, 5; VI, 119, 6), род. мн. *Троя'н* (IV, 81, 7; IV, 120, 2; V, 120, 1; V, 121, 9; V, 130, 10; V, 132, 1; V, 140, 10);

VI, 66, 3), дав. мн. *Троя'нам* (VI, 87, 5), зн. мн. *Троя'н* (IV, 96, 2; V, 14,7; V, 55, 2; V, 61, 9; V, 115, 2; V, 133, 10; VI, 15, 6; VI, 74, 10; VI, 113, 2; VI, 149, 7), кл. мн. *Троя'ни* (II, 10, 5; V, 143, 5; VI, 76, 1);

трус (боягуз): наз. мн. *тру'си* (V, 36, 5), род. мн. *тру'сів* (V, 71, 9), зн. мн. *тру'си* (VI, 67, 4);

убір: зн. мн. *убо'ри* (IV, 42, 4);

уголочок: зн. мн. *уголо'чки* (III, 39, 8);

указ: зн. мн. *ука'зи* (III, 97, 1);

улик: зн. мн. *у'лики* (IV, 104, 1);

умисел: зн. мн. *у'мисли* (V, 46, 6);

урод: наз. мн. *уро'ди* (V, 65, 3), зн. мн. *уро'дів* (VI, 42, 3);

урядник: наз. мн. *уря'дники* (IV, 100, 8);

фертик: наз. мн. *фе'ртики* (III, 99, 2);

фигель: зн. мн. *фи'гли* (VI, 130, 5);

христ'янин: наз. мн. *христ'я'ни* (III, 80, 1);

чародій: наз. мн. *чароді'їв* (III, 79, 5);

чиновник: наз. мн. *чино'вники* (VI, 115, 8);

чобіт: зн. мн. *чо'боти* (I, 33, 8; III, 40, 2), місц. мн. *в чо'ботах* (I, 28, 10);

човник: наз. мн. *чо'вники* (II, 6, 3), зн. мн. *чо'вники* (I, 10, 5);

чуприндир: наз. мн. *чупринди'рі* (IV, 18, 3; IV, 102, 3);

шатерник: наз. мн. *шате'рники* (V, 143, 6);

шматочок: зн. мн. *шмато'чки* (IV, 63, 10);

шнур: зн. мн. *шну'ри* (V, 71, 3);

шурин: наз. мн. *шу'рини* (III, 46, 7);

ярижник: наз. мн. *яри'жники* (III, 79, 3).

Наголошення переважної більшості наведених іменників (з тих, що вживаються в сучасній літературній мові) збігається з сучасним літературним. Лексеми *бурт*, *васильок*, *гайдук*, *конюх*, *конюх*, *півень*, *прут*,

пуд, *шнур*, які в “Енеїді” мають у множині наголос на основі, в сучасній літературній мові характеризується флексійною або варіантною (на основі і на флексії) акцентуацією форм множини: *бурт*, *бу’рту*, мн. *бурти’*, *бурті’в*, *бурта’м* (Погр. СН, 48; УЛВН, 61; Погр. ОС, 63); *васи’льок*, *васи’лька* і *васильо’к*, *василька’*, мн. *васи’льки*, *васи’льків*, *васи’лькам* і *васильки’*, *василькі’в*, *василька’м* (Погр. СН, 53; УЛВН, 65), *васи’льо’к*, *васи’лька’*, мн. *васи’льки’*, *васи’лькі’в*, *васи’лька’м* (ОСУМ, 65), але *васи’льок*, *васи’лька*, мн. *васи’льки*, *васи’льків*, *васи’лькам* (Погр. ОС, 167); *гайду’к*, *гайдука’*, кл. *гайду’че*, мн. *гайдуки’*, *гайдукі’в*, *гайдука’м* (Погр. СН, 113; УЛВН, 126; Погр. ОС, 130); *кожу’х*, *кожу’ха*, мн. *кожу’хи*, *кожу’хів*, *кожу’хам* і *кожухи’*, *кожухі’в*, *кожуха’м* (Погр. СН, 255; УЛВН, 281; Погр. ОС, 276); *ко’нюх*, *ко’нюха*, мн. *конюхи’*, *конюхі’в*, *конюха’м* (Погр. СН, 262; УЛВН, 289; Погр. ОС, 285); *пі’вень*, *пі’вня*, мн. *півні’*, *півні’в*, *півня’м* і *п’івні*, *п’івнів*, *п’івням* (Погр. СН, 397; УЛВН, 441; Погр. ОС, 419); *прут*, *пру’та* і *прута’*, мн. *прути’*, *пруті’в*, *прута’м* (Погр. СН, 466; УЛВН, 536; Погр. ОС, 479); *пуд*, *пу’да*, мн. *пуди’*, *пуді’в*, *пуда’м* (Погр. СН, 468; УЛВН, 537; Погр. ОС, 480); *шнур*, *шнура’*, мн. *шнури’*, *шнурі’в*, *шнура’м* (Погр. СН, 630; УЛВН, 715; Погр. ОС, 620). Флексійна акцентуація форм множини іменників *бурт*, *кожух*, *конюх*, *півень*, *прут*, *пуд* виникла в українській мові внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках чоловічого роду з наголосом на основі. Флексійне наголошення форм множини іменників *васильок*, *гайдук*, *шнур* пояснюється іншою причиною: отриманням цими іменниками флексійної акцентуації в формі однини (*васи’льок*, род. *васи’лька* → *васильо’к*, род. *василька’*; *гайду’к*, род. *гайду’ка* → *гайду’к*, род. *гайдука’*; *шнур*, род. *шну’ра* → *шнур*, род. *шнура’*). Флексійна акцентуація іменників *васильок* і *гайдук* відбита вже в “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка, пор.: *васи’льки* (Закр., 274; Ум., I, 64; Тимч., I, 29), *васи’льок*, род. *васи’лька* (Желех., I, 57), *васи’льо’к*, род.

васи́лька (Грінч., I, 128); *гайду́к*, род. *гайдука́* (Грінч., I, 265); але *шнур*, род. *шну́ра* (Грінч., IV, 507). “Словарь української мови” за ред. Б. Грінченка засвідчує також флексійну акцентуацію іменника *чуприндир*, який в “Енеїді” має наголос на основі (у множині), пор.: *чупринди́рь*, род. *чупринди́ря* (Грінч., IV, 478), *чупри́нди́р*, род. *чупри́нди́ря* (УРС, VI, 460; СУМ, XI, 384).

Іменники *кармазин* і *підпанок*, яким в “Енеїді” властиве наголошення форм множини на другому складі, в сучасній літературній мові характеризуються: *кармазин* – варіантною акцентуацією (кореневою та суфіксальною), *підпанок* – префіксальною: *кармази́н*, *кармази́ну*, мн. *кармази́ни*, *кармази́нів*, *кармази́нам* і *карма́зин*, *карма́зину*, мн. *карма́зини*, *карма́зинів*, *карма́зинам* (УЛВН, 270; Погр. ОС, 263), *карма́зи́н*, *карма́зи́ну*, мн. *карма́зи́ни*, *карма́зи́нів*, *карма́зи́нам* (ОСУМ, 300), але *кармази́н*, *кармази́ну*, мн. *кармази́ни*, *кармази́нів*, *кармази́нам* (Погр. СН, 244); *пі́дпанок*, *пі́дпанка*, мн. *пі́дпанки*, *пі́дпанків*, *пі́дпанкам* (Погр. СН, 403; УЛВН, 449; Погр. ОС, 423). В іменнику *кармазин*, запозиченому з польської мови (п. *karmazyn*) [ЕСУМ, II, 1985: 393], первісним є наголошення на другому складі кореня (як у поемі).

Слід також зазначити, що форма *в чоботях*, яка в поемі має наголос на першому складі кореня, в сучасній літературній мові вживається з наголосом на другому складі кореня: *чо́біт*, *чо́бота*, мн. *чо́боти*, *чобі́т*, *чо́ботам* і *чобо́тям*, *чобітьми́*, *чо́ботами* і *чобо́тями*, у *чо́ботах* і у *чобо́тях* (Погр. СН, 621; УЛВН, 705; Погр. ОС, 610).

З тих іменників чоловічого роду, що вжиті в “Енеїді” лише в формах множини, наголосом на закінченні у множині характеризуються такі:

атаман: ор. мн. *атамана́ми* (IV, 100, 8);

бич: ор. мн. *бича́ми* (IV, 78, 4);

білок: наз. мн. *білки*' (V, 25, 10);
буханець: зн. мн. *буханці*' (III, 118, 4);
в'юн: наз. мн. *в'юни*' (V, 120, 4);
гамазей: зн. мн. *гамазе'ї* (IV, 103, 3);
глист: наз. мн. *глисти*' (II, 17, 2);
гніт: зн. мн. *гноті'в* (IV, 76, 7);
голуб: зн. мн. *голубі'в* (V, 35, 7);
горобець: наз. мн. *горобці*' (V, 32, 6);
гребінь: зн. мн. *гребні*' (VI, 115, 9);
гребець: наз. мн. *гребці*' (III, 2, 5);
дзвінок: наз. мн. *дзвінки*' (V, 28, 10);
долг: місц. мн. *в долга'х* (V, 124, 7);
дрючок: род. мн. *дрючки'в* (V, 105, 2), зн. мн. *дрючки*' (V, 133, 3);
дубок: род. мн. *дубкі'в* (V, 64, 7);
дяк: наз. мн. *дяки*' (III, 35, 8; III, 37, 2; IV, 54, 10; V, 93, 10), дав.
дяка'м (II, 12, 10), зн. мн. *дякі'в* (IV, 33, 2);
жидок: наз. мн. *жидки*' (VI, 42, 6);
жрець: наз. мн. *жерці*' (VI, 91, 9), наз. мн. *жреці*' (VI, 125, 8);
жук: наз. мн. *жуки*' (V, 119, 2);
журавель: ор. мн. *журавля'ми* (IV, 12, 1),
замок: род. мн. *замкі'в* (III, 76, 10);
значок: зн. мн. *значки*' (V, 34, 5);
каблучок: зн. мн. *каблучки*' (IV, 25, 4);
казан: род. мн. *казані'в* (II, 13, 5), зн. мн. *казани*' (II, 13, 3), місц.
мн. *в казана'х* (III, 69, 2; III, 75, 10; III, 76, 4);
каламар: зн. мн. *каламари*' (III, 47, 3);
каплун: наз. мн. *каплуни*' (IV, 53, 7);
квач: наз. мн. *квачі*' (IV, 104, 6);
кий: зн. мн. *киї'* (IV, 72, 5), ор. мн. *кия'ми* (IV, 92, 9);

кіготь: род. мн. *когте'й* (V, 97, 7);
клинок: род. мн. *клинкі'в* (VI, 87, 9);
книш: наз. мн. *книши'* (II, 12, 3), зн. мн. *книши'* (VI, 112, 10);
ковер: ор. мн. *ковра'ми* (IV, 38, 9);
ковтун: місц. мн. *в ковтуна'х* (III, 53, 7);
корабель: наз. мн. *кораблі'* (V, 65, 2; V, 66, 7), род. *кораблі'в* (V, 66, 9), дав. мн. *корабля'м* (V, 57, 10);
корж: наз. мн. *коржі'* (II, 29, 7), род. мн. *коржі'в* (V, 34, 10);
корольок: наз. мн. *корольки'* (IV, 121, 2);
косар: наз. мн. *косарі'* (IV, 29, 10), род. мн. *косарі'в* (IV, 82, 8);
косми: місц. мн. *в косма'х* (V, 5, 9);
котел: род. мн. *котлі'в* (VI, 133, 10);
кравець: наз. мн. *кравці'* (III, 79, 7);
крамар: наз. мн. *крамарі'* (III, 78, 10; V, 32, 7);
ксьондз: наз. мн. *ксьондзи'* (III, 74, 8);
кухар: наз. мн. *кухарі'* (III, 100, 4);
ланцюг: ор. мн. *ланцюга'м* (III, 111, 8);
лист (назва гри): род. мн. *листі'в* (III, 9, 7);
личак: наз. мн. *личаки'* (VI, 96, 4);
лошак: род. мн. *лошакі'в* (IV, 124, 7);
маслак: зн. мн. *маслаки'* (IV, 13, 4; V, 114, 10);
межовик: наз. мн. *межовицики'* (VI, 125, 5);
міх (ковальський): зн. мн. *міхи'* (V, 31, 5), ор. мн. *міха'ми* (V, 26, 9);
мот: наз. мн. *моти'* (III, 79, 4; III, 100, 1);
мотузок: ор. мн. *мотузка'ми* (III, 54, 3);
мужчир (ступа): місц. мн. *у мужчиря'х* (III, 71, 9);
муравей: ор. мн. *мурав'я'ми* (IV, 14, 3);
муцир (мортира): род. мн. *муцирі'в* (IV, 54, 8);

обиняк: род. мн. *обинякі'в* (III, 112, 2);
образок: ор. мн. *образка'ми* (V, 28, 8);
писар: наз. мн. *писарі'* (III, 47, 7; III, 73, 7);
писарчук: наз. мн. *писарчуки'* (III, 81, 4);
порошок: місц. мн. *в порошка'х* (VI, 135, 6);
проводник: ор. мн. *проводника'ми* (II, 69, 8);
пушкар: наз. мн. *пушкарі'* (IV, 103, 10);
ремінець: ор. мн. *ремінця'ми* (I, 45, 3);
реп'ях: місц. мн. *у реп'яха'х* (III, 33, 10);
рижок: род. мн. *рижкі'в* (II, 8, 6);
ріг: (музична або сигнальна труба): зн. мн. *роги'* (V, 116, 2) і *ро'ги* (IV, 78, 1);
різник: наз. мн. *різники'* (IV, 13, 2);
рубель: ор. мн. *рубля'ми* (V, 34, 9);
своjak: наз. мн. *своjаки'* (III, 46, 6);
секретар: **наз.** мн. *секретарі'* (III, 47, 10; V, 32, 10);
сірник: ор. мн. *сірника'ми* (V, 57, 8);
сіряк: місц. мн. *в сіряка'х* (III, 121, 2);
склад: зн. мн. *склади'* (V, 37, 4);
слимак: наз. мн. *слимаки'* (V, 93, 7);
сліпець: наз. мн. *сліпці'* (II, 19, 7; IV, 118, 8);
смільчак: наз. мн. *смільчаки'* (V, 96, 2);
соболь: род. мн. *соболе'й* (IV, 43, 10);
сотник: наз. мн. *со'тники* (III, 125, 6; IV, 100, 5), дав. мн. *сотника'м* (IV, 99, 4), зн. мн. *со'тники* (V, 34, 4);
старець: наз. мн. *старці'* (III, 123, 3), род. мн. *старці'в* (II, 9, 9; II, 12, 9), дав. мн. *старця'м* (II, 11, 2), зн. мн. *старці'* (VI, 26, 10);
стовпець (назва печива): зн. мн. *стовпці'* (III, 118, 2);
сторож: ор. мн. *сторожа'ми* (IV, 12, 3);

стусан: наз. мн. *стусани*' (V, 131, 2), род. мн. *стусані*'в (II, 21, 2);
таран: наз. мн. *тарани*' (V, 120, 8), зн. мн. *тарани*' (V, 120, 7; V, 121, 1; V, 121, 6);
утікач: зн. мн. *утікачі*'в (V, 67, 8; VI, 139, 6);
фітиль: ор. мн. *фітиля*'ми (V, 57, 9);
хабар: зн. мн. *хабарі*' (III, 73, 10);
цебер: наз. мн. *цебри*' (II, 14, 1);
цех: наз. мн. *цехи*' (III, 79, 8);
чагар: зн. мн. *чагарі*' (IV, 78, 2);
чиж: зн. мн. *чижі*'в (IV, 12, 7);
чміль: зн. мн. *чмелі*'в (I, 16, 7);
чумак: наз. мн. *чумаки*' (II, 60, 4), дав. мн. *чумака*'м (II, 68, 10);
шахрай: зн. мн. *шахраї*'в (VI, 26, 7);
швець: наз. мн. *шевці*' (III, 79, 7);
школяр: наз. мн. *школярі*' (II, 19, 5);
шрам: місц. мн. *в шрама*'х (III, 12, 7).

Флексійне наголошення у множині властиве переважній більшості наведених іменників і в сучасній літературній мові (йдеться, зрозуміло, про лексеми, які вживаються в сучасній літературній мові). Іменники *гребінь*, *отаман* і *шрам* у сучасній літературній мові, на відміну від “Енеїди”, характеризуються кореневою акцентуацією форм множини, а іменник *ксьондз* – варіантною акцентуацією (кореневою і флексійною): *гре'бінь*, *гре'бенья*, мн. *гре'бені*, *гре'бенів*, *гре'беням* (Погр. СН, 129; УЛВН, 142; Погр. ОС, 148); *ксьондз*, *ксьондза'* і *ксьо'ндза*, мн. *ксьондзи'*, *ксьондзі'в*, *ксьондза'м* і *ксьо'ндзи*, *ксьо'ндзів*, *ксьо'ндзам* (УЛВН, 300; Погр. ОС, 298), *ксьондз*, *ксьо'ндза'*, мн. *ксьо'ндзи'*, *ксьо'ндзі'в*, *ксьо'ндза'м* (ОСУМ, 335), але *ксьодз*, *ксьондза'*, мн. *ксьондзи'*, *ксьондзі'в*, *ксьондза'м* (Погр. СН, 272); *ота'ман*, *ота'мана*, мн. *ота'мани*, *ота'манів*, *отаманам* (Погр. СН, 369; УЛВН, 402; Погр. ОС, 395); *шрам*, *шра'му*, мн. *шра'ми*,

шра'мів, шра'мам (Погр. СН, 631; УЛВН, 716; Погр. ОС, 622). Іменники *кіготь* і *соболь* вжито в поемі лише в формі родового відмінка множини – *когте'ї, соболе'ї* (з флексійним наголосом), тоді як у сучасній літературній мові цим іменникам властива коренева акцентуація форм множини, причому форма родового множини виступає з флексією *-ів*: *кі'готь, кі'гтя, мн. кі'гті, кі'гтів, кі'гтям* (Погр. СН, 250; УЛВН, 276; Погр. ОС, 270); *со'боль, со'боля, мн. со'боли, со'болів, со'болям* (Погр. СН, 533; УЛВН, 613; ОСУМ, 709), але *со'боль, со'боля, мн. со'боли, со'болів, со'болям* і *соболі', соболі'в, соболя'м* (Погр. ОС, 533). Цілком можливо, що форми родового множини *когте'ї, соболе'ї* (і флексія, і наголос) в “Енеїді” зумовлені впливом російської мови, пор.: рос. *ко'готь, ко'гтя, мн. ко'гті, когте'ї, когтя'м* (РЛУП, 170); *со'боль, со'боля, мн. соболя' і со'боли, соболе'ї, соболя'м* (РЛУП, 437).

Іменники *ріг* (музична або сигнальна труба) і *сотник*, які в “Енеїді” мають варіантну акцентуацію форм множини – флексійну і кореневу, у сучасній літературній мові вживаються: *ріг* – з флексійним наголошенням форм множини, *сотник* – з кореневим: *ріг, ро'га, мн. роги', рогі'в, рога'м* (Погр. СН, 482; УЛВН, 555; Погр. ОС, 494); *со'тник, со'тника, мн. со'тники, со'тників, со'тникам* (Погр. СН, 536; УЛВН, 616; Погр. ОС, 535). Варіантна акцентуація форм множини іменника *ріг* у поемі свідчить, що на той час процес витіснення кореневого наголошення форм множини цього іменника флексійним (внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках чоловічого роду з наголосом на основі) ще не завершився.

Іменник *гість* характеризується в “Енеїді” рухомим наголосом у множині: наз. мн. *го'сті* (V, 20, 5), род. мн. *госте'ї* (III, 48, 10), дав. мн. *гостя'м* (V, 21, 5), зн. мн. *го'сті* (I, 18, 1; II, 29, 2; V, 13, 4; V, 138, 6), *госте'ї* (I, 5, 4; III, 61, 1; VI, 82, 4), місц. мн. *в гостя'х* (I, 42, 5). Така акцентуація дуже близька до сучасної літературної (різниця полягає в

тому, що в поемі форми давального та місцевого відмінків множини мають флексійне наголошення, а в сучасній літературній мові – варіантне: кореневе і флексійне): *гість, го'стя*, мн. *го'сті, госте'й, гостя'м* і *го'стям, гостя'ми* і *го'стями* (*гі'стьми* і *гі'стьми'*), *на гостя'х* і *на го'стях* (Погр. СН, 120; УЛВН, 133), *гість, го'стя*, мн. *го'сті, госте'й, го'стям* і *гостя'м, го'стями* і *гостя'ми* (*гі'стьми* і *гі'стьми'*), *у го'стях* і *у гостя'х* (Погр. ОС, 138).

Іменники *pluralia tantum*, які історично належали до *-*ǫ/jǫ* – основ, вживаються в “Енеїді” переважно з наголосом на основі:

баляндраси: зн. мн. *баляндра'си* (I, 31, 4);

баляси: зн. мн. *баля'си* (I, 35, 8);

бебехи: род. мн. *бе'бехів* (II, 21, 7);

вагани: зн. мн. *вагани'* (II, 14, 3);

в'язи: наз. мн. *в'я'зи* (VI, 72, 9), місц. мн. *по в'язах* (V, 136, 2);

галанці: зн. мн. *гала'нці* (IV, 19, 6);

гони: род. мн. *го'нів* (III, 66, 5) і *гін* (III, 110, 2);

грошки: род. мн. *гро'шків* (IV, 24, 9), зн. мн. *гро'шки* (III, 73, 9; IV, 4, 8);

досвітки: наз. мн. *до'світки* (III, 8, 1);

духи: зн. мн. *духи'* (V, 41, 8);

зубці: зн. мн. *зу'бці* (I, 27, 9);

кайдани: зн. мн. *кайда'ни* (IV, 89, 4);

кандали: зн. мн. *кандали'* (VI, 129, 10);

кліщі: мн. *кліща'ми* (V, 26, 8; VI, 136, 8);

ковтки: місц. мн. *в ковтка'х* (I, 29, 7);

ляси: зн. мн. *ля'си* (I, 35, 9);

обценьки: ор. мн. *обце'ньками* (VI, 136, 8);

окуляри: зн. мн. *окуля'ри* (II, 21, 8);

охи: наз. мн. *о'хи* (V, 131, 8);

парші: наз. мн. *па'рші* (III, 45, 6), зн. мн. *па'рші* (IV, 13, 9);
потанці: зн. мн. *пота'нци* (V, 129, 9; VI, 112, 10);
присінки: місц. мн. *в присі'нках* (II, 20, 1; VI, 82, 3);
святки: місц. мн. *на святка'х* (III, 121, 4);
уроки: зн. мн. *уро'ки* (III, 16, 8);
утори: зн. мн. *уто'ри* (VI, 17, 6);
хляки: ор. мн. *хля'ками* (V, 19, 6);
шолуді: наз. мн. *шо'луді* (III, 45, 8);
штани: наз. мн. *штани'* (III, 54, 10), зн. мн. *штани'* (I, 34, 7; VI, 132, 10), місц. мн. *в штана'х* (I, 54, 7);
щипці: ор. мн. *щип'цями* (VI, 136, 9);
щоти: місц. мн. *на що'тах* (IV, 117, 3; VI, 29, 8);
ягни: наз. мн. *ягни'* (V, 19, 8).

Наголошення переважної більшості наведених іменників збігається з сучасним літературним, а якщо слово не вживається в сучасній літературній мові, – з наголошенням, поданим у “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка. Іменники *галанці* і *присінки*, які в “Енеїді” мають кореневий наголос (на другому складі), в сучасній літературній мові характеризуються: *галанці* – флексійною акцентуацією, *присінки* – варіантною (префіксальною і кореневою): *галанці'*, *галанці'в* (УРС, I, 312; СУМ, II, 19); *при'сі'нки*, *при'сі'нків* (СУМ, VIII, 20), *при'сінки*, *при'сінків*, *при'сінкам* і *присі'нки*, *присі'нків*, *присі'нкам* (УЛВН, 509; Погр. ОС, 464), але *при'сінки*, *при'сінків* (УРС, IV, 398; ОСУМ, 602). Словники староукраїнської мови засвідчують у цих лексемах такий же наголос, як в і в поемі: *гала'нци* (Біл.-Нос, 93), *гала'ньці* (Закр., 294), *гало'нци* (Ум., I, 50); *присі'нки* (Закр., 487), *присі'нок* (Ум., III, 102).

Іменники *кайдани* і *кліщі*, яким в “Енеїді” властива флексійна акцентуація, в сучасній літературній мові вживаються з кореневим наголосом: *кайда'ни*, *кайда'нів*, *кайда'нам* (Погр. СН, 240; УЛВН, 265;

Погр. ОС, 259); *кли'щі, кли'щів, кли'щам* (Погр. СН, 253; УЛВН, 279; Погр. ОС, 274). У словниках староукраїнської мови ці слова мають різнорідну акцентуацію: *кайдани'* (Закр., 355; Левч., 56), *кайда'ни* (Желех., I, 330; Ум., II, 6; Тимч., I, 162), *кайда'ни', кайда'нів* (Грінч., II, 208); *кли'щі'* (Желех., I, 349; Тимч., I, 168), *кли'щі* (Ум., II, 18), *кли'щі', кли'щі'в* (Грінч., II, 252).

Привертає увагу наголошення в “Енеїді” іменника *гроші*: наз. мн. *гро'ші* (I, 54, 5), род. мн. *гро'шей* (I, 10, 9; III, 122, 3; IV, 3, 9; IV, 91, 3), зн. мн. *гро'ші* (III, 9, 7; IV, 19, 8; IV, 95, 10; IV, 110, 8), ор. мн. *грішми'* (III, 96, 6). У сучасній літературній мові форма орудного множини *грішми*, на відміну від поеми, характеризується кореневою акцентуацією (наголошення інших відмінкових форм іменника *гроші* в “Енеїді” збігається з сучасним літературним): *гро'ші, гро'шей, гро'шам, грі'шми і гроши'ма, на гро'шах* (Погр. СН, 131; УЛВН, 144; Погр. ОС, 150). Флексійну акцентуацію форми *грішми* іменник *гроші*, запозичений з польської мови (п. *grosz* – гріш, мн. *grosze*), отримав під впливом іменників колишніх t-основ з рухомим наголосом [Скляренко, 1983: 68].

2.4 Іменники середнього роду на -о, -е

Для іменників середнього роду на -о, -е, поданих в “Енеїді”

I. Котляревського, можна встановити чотири основні акцентні типи:

I – з нерухомим наголосом на основі в однині і множині;

II – з наголосом на основі в однині і флексійним – у множині;

III – з нерухомим флексійним наголосом в однині і множині;

IV – з флексійним наголосом в однині і наголосом на основі – в множині.

Слід зазначити, що для віднесення іменника до того чи іншого акцентного типу достатньо хоча б одного вживання його в однині і одного

– у множині (не беручи до уваги, зрозуміло, односкладової форми родового множини).

І акцентний тип

	Однина	Множина
Наз.	<i>ца'рств-о</i>	<i>ца'рств-а</i>
Род.	<i>ца'рств-а</i>	<i>ца'рств</i>
Дав.	<i>ца'рств-у</i>	<i>ца'рств-ам</i>
Зн.	<i>ца'рств-о</i>	<i>ца'рств-а</i>
Ор.	<i>ца'рств-ом</i>	<i>ца'рств-ами</i>
Місц.	<i>(у) ца'рств-і</i>	<i>(у) ца'рств-ах</i>

Цей акцентний тип мають такі іменники:

бари'льце: зн. одн. *бари'льце* (V, 34, 9), зн. мн. *бари'льця* (IV, 31, 1);

боло'то: дав. *боло'тові* (II, 62, 4), зн. одн. *боло'то* (IV, 78, 3), місц. одн. в *боло'ті* (I, 43, 10; VI, 39, 3), місц. мн. в *боло'тах* (III, 70, 6);

віко'нце: зн. одн. *віко'нце* (VI, 150, 1), зн. мн. *віко'нця* (V, 52, 8);

го'рло: род. одн. *го'рла* (I, 48, 7), зн. одн. *го'рло* (III, 67, 6; IV, 13, 6; VI, 46, 9), зн. мн. *го'рла* (V, 73, 7);

ди'во: род. одн. *ди'ва* (III, 125, 3; IV, 81, 4), наз. мн. *ди'ва* (III, 51, 6), род. мн. *див* (III, 69, 10; VI, 25, 10), зн. мн. *ди'ва* (III, 116, 2);

колі'но: ор. одн. *колі'ном* (VI, 170, 3), зн. мн. *колі'на* (V, 123, 6), *колі'ни* (II, 61, 9);

ли'хо: наз. одн. *ли'хо* (IV, 96, 7; VI, 3, 7; VI, 112, 1), род. одн. *ли'ха* (I, 10, 2; I, 36, 4; II, 41, 2; II, 44, 1; II, 70, 8; III, 81, 2; IV, 4, 1), дав. одн. *ли'ху* (IV, 6, 9), *ли'хові* (II, 56, 7), зн. одн. *ли'хо* (I, 6, 5), наз. мн. *ли'ха* (III, 45, 9), род. мн. *лих* (I, 10, 7; I, 46, 2; V, 116, 7; VI, 66, 10);

о'блако: род. одн. *о'блака* (VI, 140, 5), зн. одн. *о'блако* (V, 30, 1), зн. мн. *о'блака* (IV, 48, 3);

ухо: наз. одн. *у'хо* (III, 134, 2), зн. одн. *у'хо* (II, 42, 3), зн. мн. *у'ха* (III, 29, 4; III, 47, 4), ор. мн. *у'хами* (IV, 28, 9);

ца'рство: наз. одн. *ца'рство* (II, 1, 8), род. одн. *ца'рства* (VI, 106, 9), зн. одн. *ца'рство* (I, 17, 5; IV, 23, 7; IV, 96, 5), ор. одн. *ца'рством* (VI, 109, 7), місц. одн. *в ца'рстві* (IV, 109, 2), зн. мн. *ца'рства* (IV, 113, 2);

чу'до: наз. одн. *чу'до* (III, 111, 5), зн. одн. *чу'до* (V, 28, 3; V, 67, 9; VI, 42, 2), наз. мн. *чу'да* (IV, 32, 8), зн. мн. *чу'да* (VI, 130, 8).

У сучасній українській літературній мові переважна більшість наведених іменників також характеризується нерухомим наголосом на основі в однині і множині. Лише іменники *болото* і *диво* мають у множині флексійний наголос: *боло'то*, мн. *болота'*, *болі'т*, *болота'м* (Погр. СН, 40; УЛВН, 51; Погр. ОС, 55); *ди'во*, мн. *дива'*, *див*, *дива'м* (Погр. СН, 145; УЛВН, 158; Погр. ОС, 164). М.І. Погрібний встановлює флексійну акцентуацію форм множини і для іменника *чу'до*: *чу'до*, мн. *чуда'*, *чуд*, *чуда'м* (Погр. СН, 623; Погр. ОС, 612), але правомірність такого наголошення для літературної мови викликає сумнів, пор.: *чу'до*, мн. *чу'да*, *чуд*, *чу'дам* (Голоск., 437; ОСУМ, 841).

Флексійна акцентуація форм множини іменників *болото* і *диво* є новим явищем в українській мові. Вона виникла внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини [Скляренко, 1979: 65]. У пам'ятці кінця XVIII ст. іменник *болото* вже засвідчений з новим флексійним наголосом у множині: *на болота'* (Книж., 77).

II акцентний тип

	Однина	Множина
Наз.	<i>ді'л-о</i>	<i>діл-а'</i>
Род.	<i>ді'л-а</i>	<i>діл</i>
Дав.	<i>ді'л-у</i>	<i>діл-а'м</i>

Зн.	<i>діл-о</i>	<i>діл-а'</i>
Ор.	<i>діл-ом</i>	<i>діл-а'ми</i>
Місц.	<i>діл-і</i>	<i>діл-а'х</i>

До II акцентного типу належать іменники:

весе'льце: ор. одн. *весе'льцем* (III, 55, 8), наз. мн. *весельця'* (IV, 5, 10), зн. мн. *весе'льця* (IV, 16, 8);

діло: наз. одн. *ді'ло* (II, 65, 9; IV, 56, 4; IV, 73, 2; VI, 11, 4), род. одн. *ді'ла* (I, 49, 1; III, 9, 10; V, 6, 8; V, 48, 2), дав. одн. *к ді'лу* (VI, 136, 1), зн. одн. *ді'ло* (III, 98, 3; IV, 88, 10; V, 26, 3; VI, 7, 3; VI, 94, 9; VI, 95, 7; VI, 137, 3), місц. одн. *в ді'лі* (III, 134, 7), наз. мн. *діла'* (V, 45, 2; VI, 10, 9), род. мн. *діл* (IV, 74, 3; VI, 148, 10), зн. мн. *діла'* (III, 96, 2; V, 60, 7), ор. мн. *діла'ми* (VI, 22, 5; VI, 107, 9), місц. мн. *о діла'х* (III, 90, 4; VI, 13, 4);

море: наз. одн. *м'оре* (I, 9, 5; I, 10, 2; I, 19, 6; II, 2, 1; II, 4, 7; II, 68, 9; V, 123, 6; VI, 81, 3), род. одн. *мо'ря* (I, 11, 7; I, 11, 10; I, 50, 10; II, 6, 7; III, 1, 8; VI, 69, 2; VI, 70, 8), дав. одн. *по мо'рю* (II, 73, 10; III, 4, 5; IV, 46, 3), зн. одн. *мо'ре* (I, 2, 2; I, 12, 6; II, 43, 6), ор. одн. *мо'рем* (II, 1, 1; II, 4, 9; II, 47, 6), місц. одн. *в м'орі* (V, 47, 6), *на мо'рі* (I, 5, 10; I, 9, 4; I, 10, 10; II, 2, 4), род. мн. *море'й* (V, 97, 10), дав. мн. *по моря'м* (II, 46, 6; III, 5, 2);

по'ле: род. одн. *по'ля* (IV, 18, 9), зн. одн. *по'ле* (IV, 84, 9; IV, 122, 3; V, 85, 4; VI, 81, 1), місц. одн. *в по'лі* (II, 70, 10; VI, 50, 8; VI, 93, 1), *на по'лі* (V, 35, 9; V, 74, 10; VI, 83, 7; VI, 144, 8), дав. мн. *поля'м* (III, 10, 6);

сло'во: род. одн. *сло'ва* (IV, 88, 3), дав. одн. *сло'ву* (IV, 124, 8), зн. одн. *сло'во* (IV, 85, 2; VI, 79, 3; VI, 123, 1), ор. одн. *сло'вом* (III, 60, 9; VI, 8, 8; VI, 171, 1), наз. мн. *слова'* (V, 6, 8), род. мн. *слов* (IV, 119, 7; VI, 124, 2), дав. мн. *слова'м* (IV, 33, 6; VI, 34, 10), зн. мн. *слова'* (I, 21, 10; II, 60, 7; II, 71, 10; IV, 32, 8; V, 17, 2; V, 35, 2; V, 38, 4; VI, 137, 9), ор. мн. *слова'ми* (V, 28, 9; VI, 107, 8; VI, 154, 6), місц. мн. *в слова'х* (II, 10, 4; III, 20, 4; VI, 73, 3), *на слова'х* (IV, 84, 10);

тіло: род. одн. *ті'ла* (III, 112, 10; V, 100, 3; VI, 57, 9; VI, 78, 3), дав. одн. к *ті'лу* (VI, 136, 3), *по ті'лу* (V, 9, 8), зн. одн. *ті'ло* (III, 72, 3; V, 113, 2), ор. одн. *ті'лом* (III, 28, 6; IV, 8, 9), род. мн. *тіл* (VI, 90, 7), зн. мн. *тіла'* (VI, 83, 8).

До II акцентного типу відносимо також іменник *небо*, який у формах множини отримує суфікс *-ес-* і характеризується флексійним наголошенням: наз. одн. *не'бо* (II, 49, 3; VI, 74, 4), род. одн. *не'ба* (I, 4, 1; I, 25, 8; I, 47, 7; 11,31, 2; II, 42, 10; II, 52, 2; II, 56, 8; II, 57, 3; II, 57, 5; III, 14, 5; III, 18, 3; III, 35, 2; III, 121, 6; V, 47, 1; VI, 2, 8; VI, 55, 5; VI, 114, 3), дав. одн. к *не'бу* (V, 58, 4), зн. одн. *не'бо* (IV, 122, 8; VI, 163, 8), місц. одн. *в не'бі* (V, 12, 3), *на не'бі* (VI, 15, 10; VI, 74, 2; VI, 90, 2; VI, 128, 1), *на' небі* (IV, 7, 4; VI, 30, 2), ор. мн. *небеса'ми* (VI, 20, 3), місц. мн. *в небеса'х* (II, 37, 2).

У сучасній українській літературній мові всі названі іменники (окрім *весе'льце*) характеризуються таким же наголошенням, як в “Енеїді”: кореневим в однині і виключно флексійним у множині: *ді'ло*, мн. *діла'*, *діл*, *діла'м* (Погр. СН, 149; УЛВН, 162; Погр. ОС, 168); *мо'ре*, мн. *моря'*, *морі'в*, *моря'м* (Погр. СН, 307; УЛВН, 338; Погр. ОС, 342); *по'ле*, мн. *поля'*, *полі'в* і *піль*, *поля'м* (Погр. СН, 423; УЛВН, 474; Погр. ОС, 440); *сло'во*, мн. *слова'*, *слів*, *слова'м* (Погр. СН, 530; УЛВН, 610; Погр. ОС, 530); *ті'ло*, мн. *тіла'*, *тіл*, *тіла'м* (Погр. СН, 569; УЛВН, 650; Погр. ОС, 562); *не'бо*, мн. *небеса'*, *небе'с*, *небеса'м* (Погр. СН, 331; УЛВН, 363; Погр. ОС, 365). Іменник *весе'льце*, якому в поемі властива варіантна акцентуація форм множини – коренева і флексійна, в сучасній літературній мові має кореневий наголос (на другому складі) як в однині, так і в множині: *весе'льце*, мн. *весе'льця*, *весе'лець*, *весе'льцям* (Погр. СН, 57; УЛВН, 70; Погр. ОС, 72). Флексійне наголошення форм множини в цьому слові, зафіксоване в “Енеїді”, виникло внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини.

Слід зазначити, що в поемі мають місце випадки переміщення наголосу на прийменник з іменника *море* в формах давального і знахідного відмінків однини (*по' морю, на' море*), що є дуже давньою рисою, успадкованою з праслов'янської епохи і втраченою сучасною літературною мовою [Скляренко, 1979: 61].

III акцентний тип

Цей акцентний тип включає переважно *singularia tantum* з флексійним наголосом:

дно: зн. одн. *дно* (II, 74, 9), ор. одн. *дном* (VI, 139, 4), місц. одн. *на дну* (III, 74, 9), зн. мн. *дна* (IV, 105, 9);

добро': наз. одн. *добро'* (V, 77, 5), род. одн. *добра'* (IV, 63, 9; IV, 110, 3), дав. одн. *к добру'* (V, 4, 9; VI, 84, 1);

зло: наз. одн. *зло* (V, 97, 8; VI, 15, 4), род. одн. *зла* (V, 85, 10; VI, 160, 10);

молоко': наз. одн. *молоко'* (V, 41, 7);

пивце': наз. одн. *пивце'* (IV, 49, 8), ор. одн. *пивце'м* (III, 118, 10);

пино': род. одн. *пинона'* (IV, 98, 8; V, 34, 10; V, 84, 9).

Наголошення наведених іменників в основному збігається з наголошенням у сучасній українській літературній мові. Лише іменник *дно* набув у літературній мові виключно кореневого наголошення форм множини: *дно*, мн. *де'на, ден, де'нам* (Погр. СН, 150; УЛВН, 164; Погр. ОС, 169).

IV акцентний тип

	Однина	Множина
Наз.	<i>вікн-о'</i>	<i>ві'кн-а</i>
Род.	<i>вікн-а'</i>	<i>ві'к-он</i>
Дав.	<i>вікн-у'</i>	<i>ві'кн-ам</i>
Зн.	<i>вікн-о'</i>	<i>ві'кн-а</i>

Ор.	<i>вікн-о'м</i>	<i>ві'кн-ами</i>
Місц.	<i>вікн-і'</i>	<i>ві'кн-ах</i>

До IV акцентного типу належать такі іменники:

весло': ор. одн. *весло'м* (III, 58, 1), зн. мн. *ве'сла* (III, 2, 5), ор. мн. *ве'слами* (II, 6, 2);

вино': род. одн. *вина'* (IV, 117, 7), зн. мн. *ви'на* (IV, 54, 1);

вікно': зн. одн. *вікно* (IV, 87, 1), ор. одн. *вікно'м* (III, 11, 10), наз. мн. *ві'кна* (III, 115, 6), род. мн. *ві'кон* (II, 19, 5; III, 132, 6), зн. мн. *ві'кна* (II, 20, 3; III, 77, 3);

помело': ор. одн. *помело'м* (IV, 131, 4), наз. мн. *поме'ла* (IV, 104, 6).

Така ж акцентуація властива наведеним іменникам і в сучасній українській літературній мові: *весло'*, мн. *ве'сла, ве'сел, ве'слам* (Погр. СН, 57; УЛВН, 70; Погр. ОС, 72); *вино'*, мн. *ви'на, вин, ви'нам* (Погр. СН, 70; УЛВН, 82; Погр. ОС, 86); *вікно'*, мн. *ві'кна, ві'кон, ві'кнам* (Погр. СН, 99; УЛВН, 112; Погр. ОС, 114); *помело'*, мн. *поме'ла, поме'л, поме'лам* (УЛВН, 478; Погр. ОС, 443; ОСУМ, 558), але *помело'*, мн. *помела', поме'л, помела'м* (Погр. СН, 425).

Іменник *око* має в “Енеїді” своєрідну акцентну парадигму. Він характеризується кореневим наголосом в однині і рухомим наголосом у множині: род. одн. *о'ка* (VI, 142, 2), зн. одн. *о'ко* (V, 130, 6), ор. одн. *о'ком* (I, 42, 2; I, 43, 3; III, 65, 10; IV, 18, 9; IV, 21, 9; VI, 7, 8; VI, 37, 8; VI, 44, 3), наз. мн. *о'чі* (I, 2, 4; II, 16, 4; II, 38, 6; V, 69, 1; V, 88, 7; V, 102, 8; VI, 118, 9; VI, 169, 8), род. мн. *оче'й* (I, 62, 2; II, 36, 2; II, 38, 5; V, 40, 2; V, 40, 9; V, 61, 4; V, 111, 2; V, 115, 4; V, 130, 4; VI, 7, 4; VI, 62, 5), дав. мн. *оча'м* (III, 30, 4; IV, 69, 4), зн. мн. *о'чі* (I, 51, 6; I, 56, 8; II, 21, 8; III, 18, 6; III, 99, 5; III, 116, 4; IV, 22, 8; IV, 44, 4; IV, 78, 9; V, 33, 6; V, 58, 8; V, 112, 9), *на' очі* (V, 69, 8), ор. мн. *очи'ма* (II, 24, 7; II, 63, 3; V, 41, 6; V, 43, 5), *оча'ми* (III, 75, 9), місц. мн. *в оча'х* (VI, 64, 4) і *на о'чах* (II, 52, 5), *у о'чах* (III, 32, 6).

У сучасній українській літературній мові акцентуація іменника *око* майже повністю збігається з наголошенням у поемі (слід зазначити, що форма *оча'ми* в сучасній літературній мові не вживається): *о'ко*, мн. *о'чі*, *оче'й*, *оча'м*, *очи'ма*, *в оча'х* (Погр. СН, 360; УЛВН, 392; Погр. ОС, 386). Коренева акцентуація іменника *око* в формі місцевого відмінка множини, яка має місце в поемі (поряд з флексійною), але не вживана в сучасній літературній мові, успадкована зі староукраїнської мови, де така акцентуація була набагато поширенішою, ніж флексійна, порівняймо свідчення давніх пам'яток: *в о'чах* (Бер., 118; Бар., 43, 46; Рад., 89, 119, 319, 701, 971, 974 – двічі, 1008 – двічі, 1020, 1065, 1070, 1077), *на о'чах* (Гал., 193 зв.; Рад., 515, 519, 831), *по о'чах* (Бар., 11 зв.), *при о'чах* (Кл., 133) і *в оча'х* (Рад., 89, 214). Привертає також увагу засвідчене в поемі переміщення наголосу на прийменник з іменника *око* в формі знахідного відмінка множини (*на' очі*), яке є праслов'янським, втраченим сучасною літературною мовою.

Своєрідною акцентною парадигмою в “Енеїді” відзначається також іменник *плече*, якому властивий флексійний наголос в однині і рухомий наголос у множині: род. одн. *плеча'* (VI, 105, 10), зн. одн. *плече'* (VI, 60, 3), ор. одн. *плече'м* (VI, 49, 4; VI, 110, 10), місц. одн. *на плечі'* (VI, 169, 7), род. мн. *плеч* (IV, 105, 10; V, 88, 10; VI, 156, 9), *плече'й* (III, 98, 7; V, 104, 7), зн. мн. *пле'чі* (III, 38, 8; V, 62, 6; VI, 80, 8; VI, 164, 3), ор. мн. *плеча'ми* (VI, 116, 6), місц. мн. *на плеча'х* (III, 54, 2; III, 111, 10; IV, 106, 10), *по плеча'х* (III, 123, 10) і *на пле'чах* (VI, 98, 9). У формах називного-знахідного і родового відмінків множини акцентуація іменника *плече* збігається в “Енеїді” і в сучасній українській літературній мові, але в місцевому множини вона суттєво відрізняється: у поемі має місце флексійне наголошення (*на плеча'х* і рідше *на пле'чах*), у той час як у сучасній літературній мові переважає коренева (форма *плечами* в сучасній літературній мові не вживається): *плече'*, мн. *пле'чі*, *плече'й* і *пліч*, *пле'чам*

і *плеча'м, плечи'ма, на пле'чах* і *на плеча'х* (Погр. СН, 412; УЛВН, 459; Погр. ОС, 430). Л.А. Булаховський вважає нормативним флексійне наголошення форм давального, орудного та місцевого відмінків множини цього іменника (*плеча'м, плечи'ма, на плеча'х* і в переносному значенні *на пл'ечах*), що збігається з наголошенням в “Енеїді” [Булаховський, 1947: 35]. Давні українські пам’ятки засвідчують кореневу акцентуацію форми місцевого відмінка множини іменника *плече: на пле'чах* (Рад., 759).

Відзначимо й акцентуацію трискладового іменника *дерево*, зафіксованого в поемі, де він характеризується в однині наголосом на першому складі, а в множині – на наступному складі кореня: наз. одн. *де'рево* (Ш, 27, 7; Ш, 33, 3), род. одн. *де'рева* (Ш, 28, 1), місц. мн. *по дере'в'ях* (V, 1, 1).

Значна кількість іменників середнього роду на *-о, -е* вжита в “Енеїді” лише у формах однини (або в множині представлена односкладовою формою родового відмінка), а тому їх акцентні типи встановити неможливо. Такі лексеми можна розподілити за двома акцентними групами, а саме: з наголосом на основі і з наголосом на флексії.

Наосновний наголос в однині мають такі іменники: *ба'бище, бари'ло, боя'рство, брате'рство, верца'дло, ві'домство, ві'йсько, во'їнство, га'сло, го'ре, гри'ще, дзе'ркальце, ди'тя'тко, діди'ще, дово'льство, жолні'рство, залі'зо, зо'лото, ка'пище, клепа'ло, кова'дло, коза'цтво, ко'ливо, кори'то, коти'ще, креса'ло, кури'ще, леда'що, ли'ко, ли'царство, лі'жко, ліка'рство, ма'сло, ми'ло, місте'чко, мі'сце, м'я'со, нами'сто, одія'ло, о'ливо, опу'дало, нави'дло, па'нство, парни'ще, пе'кло, пи'во, побо'йще, покрива'ло, полі'но, посо'льство, поспу'льство, пра'вило, про'со, пу'зо, ра'ло, регуля'рство, са'ло, свя'то, се'рденько, се'рце, со'нце, срі'бло, ста'до, сусі'дство, су'чище, Троя'нство, фігля'рство, фу'ркальце, харци'зство, че'рево, ши'ло, юна'цтво.*

Наголосом на флексії в однині характеризуються такі іменники: *багно'*, *винце'*, *гніздо'*, *денце'*, *депо'*, *деревце'*, *джерело'*, *копійце'*, *лице'*, *перо'*, *письмо'*, *ремесло'*, *решето'*, *сватовство'*, *село'*, *стегно'*, *сукно'*, *число'*, *чоло'*, *ярмо'*.

Наголошення зафіксованих слів, які вжиті в “Енеїді” лише в формі однини, в основному збігається з наголошенням у сучасній українській літературній мові (йдеться про лексеми, що вживаються в сучасній літературній мові), але деякі розбіжності все ж існують. Так, наприклад, іменники *бабище*, *дитятко*, перший з яких в поемі характеризується кореневою акцентуацією, а другий – варіантною (кореневою і суфіксальною), в сучасній українській літературній мові мають винятково суфіксальний наголос, пор.: *баби'ще* (Погр. СН, 22; УЛВН, 32; Погр. ОС, 38); *дитя'тко* (УРС, I, 406; СУМ, II, 288; ОСУМ, 182). Немає сумніву в тому, що в слові *бабище* в “Енеїді” зберігається первісний (кореневий) наголос, порівняймо свідчення словників староукраїнської мови – *ба'бище* (Ум., I, 10; Грінч., I, 14).

Іменники *денце*, *деревце*, *решето*, яким в “Енеїді” властива флексійна акцентуація, в сучасній літературній мові вживаються – *денце* і *деревце* – з варіантним наголосом (кореневим і флексійним), *решето* – з кореневим (на першому складі) наголосом: *де'нце* і *денце'* (Погр. СН, 141; УЛВН, 155; Погр. ОС, 160), *де'нце'* (ОСУМ, 175), але *де'нце* (УРС, I, 391; СУМ, II, 243); *дере'вце* (УРС, I, 392; ОСУМ, 175), *деревце'* і *дере'вце* (Погр. СН, 141; УЛВН, 155; Погр. ОС, 160), але *деревце'* (СУМ, II, 247); *ре'шето* (Погр. СН, 479; УЛВН, 552; Погр. ОС, 492). У словниках староукраїнської мови подані слова наводяться з різною акцентуацією – кореневою або флексійною, пор.: *де'нце* (Тимч., I, 101; Грінч., I, 367), *денце'* (Біл.-Нос., 113; Закр., 309; Левч., 34; Желех., I, 177; Ум., I, 193); *дере'вце* (Ум., I, 178; Грінч., I, 369), *деревце'* (Желех., I, 177); *ре'шето* (Біл.-Нос., 311; Ум., III, 285; Тимч., II, 147; Грінч., III, 14), *решето'* (Желех., II, 801). Кореневе

наголошення іменника *решето* засвідчують і давні пам'ятки: *ре'шета* – род. одн. (Кл., 55), хоча первісним для цього слова є флексійне наголошення – **rešeto* [Колесов, 1969: 33; Кірагску, 1962: 249–250, 252; Скляренко, 1979: 45, 101], збережене в поемі.

Певну кількість іменників зафіксовано нами в поемі лише в формах множини, а саме:

більмо: наз. мн. *бі'льма* (II, 52, 5);

брязкальце: наз. мн. *бря'зкальця* (V, 28, 10);

відро: род. мн. *ві'дер* (IV, 55, 9);

днище: зн. мн. *днища'* (IV, 104, 3);

жало: зн. мн. *жа'ла* (V, 103, 3);

жлукто: зн. мн. *жлукта'* (IV, 104, 1);

жовно: місц. мн. *в жовна'х* (III, 12, 10);

ігрище: зн. мн. *ігри'ща* (II, 19, 2);

колесо: зн. мн. *коле'са* (IV, 104, 8);

місто: зн. мн. *міста'* (III, 13, 10);

право: місц. мн. *о права'х* (VI, 27, 4);

п'ятно: зн. мн. *п'ятна* (V, 30, 7);

ратище: род. мн. *ра'тищ* (IV, 103, 7);

ребро: наз. мн. *ре'бра* (IV, 92, 2; V, 126, 5), род. мн. *ре'бер* (VI, 40, 10), зн. мн. *ре'бра* (II, 26, 7; III, 105, 7; IV, 92, 5), місц. мн. *на ре'брах* (IV, 92, 7);

словце: род. мн. *слове'ць* (III, 136, 10);

яйце: зн. мн. *я'йця* (III, 118, 7), род. мн. *яє'ць* (IV, 55, 7);

яхидство: род. мн. *яхи'дств* (VI, 108, 6).

Найімовірніше, іменники *брязкальце*, *ігрище*, *ратище*, *яхидство* належать до I акцентного типу, *місто*, *право* – до II акцентного типу, а *більмо*, *відро*, *п'ятно*, *ребро*, *яйце* – до IV акцентного типу.

Майже всі іменники, вжиті в “Енеїді” лише в формах множини, мають таку ж саму акцентуацію і в сучасній українській літературній мові. Винятками є лексеми *жлукто*, *жовно*, *ігрище*, які в сучасній літературній мові вживаються з кореневим наголошенням форм множини (у поемі перші два характеризуються флексійним наголошенням форм множини, а третій – суфіксальним): *жлу'кто*, мн. *жлу'кта*, *жлукт*, *жлу'ктам* (Погр. СН, 180; УЛВН, 198; Погр. ОС, 199); *жо'вно*, мн. *жо'вна*, *жо'вен*, *жо'внам* (Погр. СН, 180; УЛВН, 198; Погр. ОС, 199); *і'грище*, мн. *і'грища*, *і'грищ*, *і'грищам* (Погр. СН, 231). Коренева акцентуація форм множини іменника *ігрище* в сучасній літературній мові безпосередньо пов'язана з кореневою акцентуацією форм однини. Так само і в поемі: суфіксальне наголошення форм множини передбачає суфіксальне наголошення в однині. Це означає, що іменник *ігрище* має різну акцентуацію в “Енеїді” (суфіксальну) і в сучасній літературній мові (кореневу). У словниках староукраїнської мови слово *ігрище* вживається з кореневим наголосом, а *грище* – з суфіксальним: *і'грище* (Грінч., II, 196), *гри'ще* (Біл.-Нос., 107; Закр., 305; Левч., 49; Желех., I, 159; Ум., I, 291; Тимч., I, 149; Грінч., I, 327). Суфіксальна акцентуація іменника *ігрище* в поемі зумовлена, очевидно, впливом форми *гри'ще*.

Pluralia tantum *ворота* вживається в “Енеїді” переважно з кореневим наголосом (на другому складі); *ушка* (варенички з яловичиною, які варяться в ющі, бульйоні тощо) – з кореневим наголосом; *грошенятка* – з суфіксальним; *дрова*, *очки* (окуляри) та *уста* – з флексійним:

воро'та': наз. мн. *воро'та* (III, 114, 1; V, 133, 8), род. мн. *воро'т* (II, 20, 4; V, 138, 2), *ворі't* (IV, 44, 7), дав. мн. *воро'там* (III, 111, 1), зн. мн. *воро'та* (V, 121, 2; V, 137, 8; VI, 116, 8; VI, 149, 6) і *ворота'* (III, 94, 10);

грошеня'тка: род. мн. *грошеня'ток* (V, 17, 10);

у'шка: ор. мн. *у'шками* (V, 19, 5);

очки': наз. мн. *очки'* (IV, 79, 10), ор. мн. *очка'ми* (VI, 135, 10);

дрова': род. мн. *дров* (I, 65, 4), зн. мн. *дрова'* (III, 70, 5; IV, 10, 9);

уста': наз. мн. *уста'* (V, 64, 8; V, 102, 5; VI, 169, 9), род. мн. *уст* (IV, 94, 7; V, 126, 7), зн. мн. *уста'* (III, 13, 7; VI, 59, 7; VI, 86, 7), ор. мн. *уста'ми* (VI, 104, 6), місц. мн. *в уста'х* (VI, 50, 6).

Винятково флексійним наголошенням іменник *уста* характеризується також у сучасній українській літературній мові: *уста'*, *уст*, *уста'м*, *уста'ми*, *на уста'х* (Погр. СН, 592; УЛВН, 674; Погр. ОС, 583). Подібною є акцентуація іменника *ворота* в “Енеїді” (переважно коренева) і в сучасній літературній мові (коренева, якщо не брати до уваги нової форми орудного відмінка *ворітьми*): *воро'та*, *ворі'т*, *воро'там* (*воро'тjам*), *ворі'тьми* і *ворітьми'*, *воро'тами*, *на воро'тах* (*на воро'тях*) (Погр. СН, 107; УЛВН, 120; Погр. ОС, 123). Цього не можна сказати про наголошення іменника *дрова*: флексійне у формі називного-знахідного відмінків множини в поемі, але коренева у цій формі в сучасній українській літературній мові: *дро'ва*, *дров*, *дрова'м* і *дро'вам*, *дрова'ми* і *дро'вами*, *на дрова'х* і *на дро'вах* (Погр. СН, 166; УЛВН, 181; Погр. ОС, 181). У словниках староукраїнської мови іменники *ворота* і *дрова* характеризуються (у формі називного-знахідного відмінків множини), як правило, кореневою акцентуацією: *воро'та* (Левч., 15; Ум., I, 98; Тимч., I, 46; Желех., I, 121; Грінч., I, 256); *дро'ва* (Ум., I, 202; Тимч., I, 107; Грінч., I, 446), *дро'ва'* (Желех., I, 206). У давніх українських пам'ятках ці іменники у формі називного-знахідного відмінків множини вживаються майже виключно з флексійним наголосом: *ворота'* (Бер., 278), *върота'* (Зиз. Л., 36); *дрова'* (С. Зиз., 46, 50; Гал., 78, 236 зв.; Рад., 72, 1012; Синопс, 41) і *дро'ва* (Кл., 158). Це дає можливість пояснити флексійну акцентуацію форм називного-знахідного відмінків множини іменників *ворота* і *дрова* в “Енеїді” впливом староукраїнської мови. Іменник *вушка* в сучасній літературній мові, як і в поемі, характеризується кореневим

наголошенням: *ву́шка*, род. *ву́шок* (УРС, I, 306; СУМ, I, 791). У словниках староукраїнської мови акцентуація цього слова також є кореневою: *у́шки* (Желех., II, 1024), *ву́шка* (Грінч., I, 260), *у́шка* (Грінч., IV, 372). Іменник *очки* (окуляри) не функціонує в сучасній українській літературній мові, а в словниках староукраїнської мови він має флексійний (як і в “Енеїді”) або кореневий наголос: *очки́* (Желех., I, 588), *о́чки* (Ум., II, 283). Це слово, безперечно, запозичено з російської мови, порівняймо: *очки́*, *очко́в*, *очка́м* (РЛУП, 293). Іменник *грошенятка* не вживається ні в сучасній літературній мові, ні в словниках староукраїнської мови.

2.5 Іменники середнього роду на -я, що при відмінюванні не отримують суфікси -ят- або -ен-.

Іменники середнього роду на -я, які при відмінюванні не отримують суфікси -ят- або -ен-, трапляються в “Енеїді”, як правило, лише у формах однини. Це зумовлено в значній мірі тим, що досліджувані лексеми є в основному *singularia tantum*. Переважна більшість іменників, вжитих у поемі лише у формах однини, характеризується наосновним наголосом: *бага́ття*, *безголо́в'я*, *безді́лля*, *безчолові́ччя*, *будова́ння*, *ве́рб'я*, *ве́штанья*, *воло́сся*, *гуля́ння*, *дозві́лля*, *жениха́ння*, *збі́жжя*, *здоро́в'я*, *зі́лля*, *іме́ння*, *камі́ння*, *клича́ння*, *кло́ччя*, *кну́ття*, *коло́сся*, *коха́ння*, *кочова́ння*, *кула́ччя*, *купа́ння*, *лахмі́ття*, *мальова́ння*, *насі́ння*, *начи́ння*, *неща́стя*, *обніма́ння*, *обра́ння*, *о́хання*, *панова́ння*, *перепу́ття*, *пі́р'я*, *по́куття*, *похмі́лля*, *проща́ння*, *пру́ття*, *пхи́канья*, *репето́ва́ння*, *ржа́ння*, *роздо́лля*, *руше́ння*, *сва́тання*, *стогна́ння*, *убра́ння*, *уві́ччя*, *уче́ння*, *ушанова́ння*, *хли́панья*, *ща́стя*.

У сучасній літературній мові наведені лексеми мають таку саму акцентуацію, як і в поемі. Виняток становить іменник *убрання*, якому в сучасній літературній мові властивий варіантний наголос – суфіксальний і флексійний (у поемі – тільки суфіксальний): *убра́ння́* (УРС, VI, 143; СУМ, X, 360; ОСУМ, 775), *убра́ння* і *убрання́* (Погр. СН, 582; УЛВН, 663,

Погр. ОС, 574). Первісним тут є, очевидно, суфіксальне наголошення, порівняймо свідчення словників староукраїнської мови: *убра'ньє* (Біл.-Нос., 362), *убра'ньня* (Закр., 555), *убра'нне* (Желех., II, 1000), *убра'ння* (Ум., III, 41; Тимч., II, 21; Грінч., IV, 308), але *убра'ння* (Ум., II, 229), *убрання'* (Левч., 89).

З іменників середнього роду на *-я*, що трапляються в “Енеїді” лише в формах однини, флексійною акцентуацією характеризуються всього три – *вороття*, *нив'я*, *оружжя*:

вороття': зн. одн. *вороття'* (V, 52, 2);

нив'я': зн. одн. *нив'я'* (VI, 102, 5);

оружжя': ор. одн. *оружжя'м* (VI, 148, 2).

У сучасній літературній мові перший з наведених іменників також має флексійний наголос, проте другий і третій – кореневий: *вороття'* (Погр. СН, 107; УЛВН, 120; Погр. ОС, 123); *ни'в'я* (УРС, II, 748; СУМ, V, 409; ОСУМ, 438); *о'ружжя* (УРС, III, 151; СУМ, V, 751). Коренева акцентуація іменника *нив'я* є первісною, оскільки твірне слово *нива* в праслов'янській мові характеризувалося баритонованою а. п. *niva [Колесов, 1972: 8, Зализняк, 1985: 132].

Деякі іменники середнього роду на *-я* зафіксовано в “Енеїді” в формах однини і множини або тільки у формі множини:

весілля: наз. одн. *весі'лля* (III, 8, 2), род. одн. *весі'лля* (IV, 62, 5), зн. одн. *весі'лля* (I, 7, 6), наз. мн. *весі'лля* (I, 38, 3), місц. мн. *по весілля'х* (III, 75, 3);

колоддя: род. одн. *коло'ддя* (V, 53, 6) і *колоддя'* (V, 119, 8), ор. мн. *колоддя'ми* (V, 137, 9);

брусся: наз. мн. *бру'сся* (V, 64, 9);

угоддя: ор. мн. *уго'ддями* (VI, 102, 4).

Наголошення наведених іменників у поемі не відрізняється від сучасного літературного: іменник *колоддя* в сучасній українській

літературній мові має варіантний наголос в однині: кореневий і флексійний (як в “Енеїді”), лексема *весілля* – варіантний наголос у множині: кореневий і флексійний (як у поемі), іменник *угоддя* – кореневий наголос у множині (як в “Енеїді”): *коло 'ддя'* (УРС, II, 357; СУМ, IV, 228; ОСУМ, 315), *коло 'ддя* і *колоддя'* (Погр. СН, 257; УЛВН, 283; Погр. ОС, 278); *весілля*, мн. *весілля*, *весіль*, *весіллям* і *весілля*, *весіллям*, *весіллям* (Погр. СН, 57; УЛВН, 70; Погр. ОС, 72); *угіддя*, мн. *угіддя*, *угідь*, *угіддям* (Погр. СН, 583; УЛВН, 664; Погр. ОС, 575). Лексема *брусся* в сучасній українській літературній мові є збірним іменником і характеризується кореневим наголосом: *бру'сся* (Погр. СН, 45; УЛВН, 57; Погр. ОС, 59; СУМ, I, 242). З двох наголошень форм однини іменника *колоддя* (кореневого і флексійного) первісним є кореневе, оскільки твірне слово *колода* в праслов'янській мові мало баритоновану акцентну парадигму – *kolda [Булаховський, V, 1983: С. 101; Колесов, 1972: С. 8; Зализняк, 1985: С. 132]. У словниках староукраїнської мови це слово подане з первісною кореневою акцентуацією, у “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка – з новою флексійною: *коло'дья* (Закр., 367), *коло'де* (Желех., I, 359), *колоддя'* (Грінч., II, 271).

2.6 Іменники середнього роду на -а(-я), що при відмінюванні отримують суфікс -ат- (-ят-)

Для визначення типу акцентуації (на корені чи на флексійному/суфіксальному голосному) іменника середнього роду на -а(-я), який при відмінюванні отримує суфікс -ат-(-ят-), достатньо хоча б одного його вживання в однині або множині. Майже всі зафіксовані нами в “Енеїді” лексеми характеризуються наголосом на флексійному/суфіксальному голосному -а(-я) у відмінкових формах однини і множини:

дитя: наз. одн. *дитя'* (IV, 67, 2), кл. одн. *дитя'* (II, 67, 3);

дівча: наз. одн. *дівча'* (III, 134, 1; IV, 22, 1);

дівчата: наз. мн. *дівча́та* (I, 28, 9; II, 44, 1; III, 8, 3; VI, 140, 1), род. мн. *дівча́т* (V, 112, 7; VI, 32, 2; VI, 122, 7), ор. мн. *дівча́тами* (I, 7, 8), кл. мн. *дівча́та* (II, 47, 3);

кошеня: кл. одн. *кошеня́* (VI, 12, 5);

курча: зн. одн. *курча́* (VI, 55, 2), ор. одн. *курча́м* (VI, 166, 6), дав. мн. *курча́там* (V, 93, 3);

лоша: наз. мн. *лоша́та* (III, 94, 6);

паненя: наз. мн. *паненя́та* (II, 18, 1);

паруб'я: наз. одн. *паруб'я́* (V, 37, 3), род. мн. *паруб'я́т* (V, 109, 4);

порося: наз. одн. *порося́* (III, 19, 4; V, 110, 10), наз. мн. *порося́та* (II, 18, 3; IV, 39, 9), род. мн. *порося́т* (V, 6, 10; V, 9, 10; VI, 125, 10);

солов'я: род. мн. *солов'я́т* (IV, 2, 2);

теля́: наз. мн. *теля́та* (IV, 39, 8);

хлоп'я: ор. мн. *хлоп'я́тами* (II, 55, 4), кл. мн. *хлоп'я́та* (II, 5, 1);

щеня: наз. одн. *щеня́* (I, 24, 7).

Наголошення поданих іменників, зафіксованих у поемі, не відрізняється від сучасного літературного. Це свідчить про те, що вже на час написання “Енеїди” І. Котляревським акцентуація досліджуваних іменників була в основному уніфікована. Лише *pluralia tantum* *ґринджолята* має в поемі інше наголошення: зн. мн. *ґринджо́лята* (I, 4, 5). У сучасній українській літературній мові цей іменник вживається з суфіксальним наголосом *ґринджоля́та* (УРС, I, 362; СУМ, II, 169), але в словниках староукраїнської мови наголос такий, як у поемі: *ґринджо́лята* (Закр., 307), *ґринджо́лята* (Ум., IV, 4)

Pluralia tantum *лещата* не належить до досліджуваних іменників, оскільки *-ат-* тут не є суфіксом (за походженням воно є праслов'янським *leščetъ) [ЕСУМ, II, 227]. В “Енеїді” ця лексема має наголос на першому складі: ор. мн. *ле́щатами* (III, 131, 9), а в сучасній літературній мові

вживається з варіантним наголошуванням: *ле'щата, ле'щат, ле'щатам* (Погр. СН, 280; УЛВН, 309; Погр. ОС, 308), *ле'ща'та, ле'ща'т* (ОС, 345).

2.7 Іменники середнього роду на -я, що при відмінюванні отримують суфікс -ен-

Іменники середнього роду на -я, які при відмінюванні отримують суфікс -ен-, трапляються в “Енеїді”, як правило, лише в однині, характеризуючись при цьому кореневим наголошенням:

вре'м'я: зн. одн. *вре'м'я* (II, 29, 1; IV, 27, 6; IV, 28, 3; IV, 84, 1; IV, 115, 8; V, 80, 5; V, 93, 5; VI, 60, 1; VI, 88, 8; VI, 161, 9);

пла'мя: наз. одн. *пла'м'я* (VI, 91, 2), ор. одн. *пла'менем* (IV, 116, 9);

пле'м'я: наз. одн. *пле'м'я* (IV, 33, 8; IV, 84, 3; V, 67, 3; V, 80, 6; VI, 9, 3; VI, 88, 9; VI, 161, 8), ор. одн. *пле'м'ям* (IV, 27, 5);

по'лом'я: наз. одн. *по'лом'я* (I, 66, 5; V, 58, 2), зн. одн. *по'лом'я* (VI, 28, 7);

ті'м'я: зн. одн. *ті'м'я* (IV, 63, 7; IV, 130, 6), дав. одн. *по ті'м'ю* (VI, 41, 2), місц. одн. *на ті'м'ї* (I, 9, 10),

Кореневе наголошення (в однині) властиве згаданим іменникам і в сучасній літературній мові: діал. *вре'м'я*, род. *вре'м'я* і *вре'мені* (УРС, I, 296; СУМ, I, 758); *пле'м'я*, род. *пле'мені* і *пле'м'я* (Погр. СН, 411; УЛВН, 459; Погр. ОС, 430); *по'лум'я*, род. *по'лум'я* (Погр. СН, 425; УЛВН, 477; Погр. ОС, 443); *ті'м'я*, род. *ті'м'я* і *ті'мені* (Погр. СН, 569; УЛВН, 650; Погр. ОС, 563).

Іменник *ім'я* вжито в поемі у формах родового відмінка однини і родового та давального відмінків множини: род. одн. *і'мені* (IV, 35, 9), род. мн. *іме'н* (I, 21, 4), дав. мн. *імена'м* (VI, 144, 7). Таким наголошенням (кореневим – у родовому однини, суфіксальним – у родовому множини, флексійним – у давальному множини) лексема *ім'я* характеризується і в

сучасній українській літературній мові: *ім'я'*, род. *і'мені і ім'я'*, мн. *імена'*, *іме'н, імена'м* (Погр. СН, 233; УЛВН, 256; Погр. ОС, 250).

РОЗДІЛ 2

НАГОЛОШЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

2.1 Прикметники першого акцентного типу

У разі подвійного наголошення прикметника в «Енеїді» акцентний тип визначається за особливостями акцентуації більшості відмінкових форм.

I тип

	Однина		Множина	
Наз.	<i>до'бр-ий</i>	<i>до'бр-е</i>	<i>до'бр-а</i>	<i>до'бр-і</i>
Род.	<i>до'бр-ого</i>		<i>до'бр-ої</i>	<i>до'бр-их</i>
Дав.	<i>до'б-ому</i>		<i>до'бр-ій</i>	<i>до'бр-им</i>
Зн.	<i>до'бр-ий</i>	<i>до'б-ре</i>	<i>до'бр-у</i>	<i>до'бр-і</i>
Ор.	<i>до'бр-им</i>		<i>до'бр-ою</i>	<i>до'бр-ими</i>
Місц.	<i>до'бр-ому</i>		<i>до'бр-ій</i>	<i>до'бр-их</i>

До першого акцентного типу належать такі прикметники (наводимо в алфавітному порядку):

Анхізів – наз. одн. ч. р. (III, 4, 10), *Анхізове* – наз. одн. с. р. (IV, 67, 2), *Анхізова* – наз. одн. ж. р. (IV, 27, 3), *Анхізову* – зн. одн. ж. р. (VI, 99, 9);

аркадський – наз. одн. ч. р. (V, 12, 2; VI, 77, 3), *аркадських* – род. мн. (V, 34, 2);

армійський – наз. одн. ч. р. (VI, 82, 7);

асесорського – род. одн. ч. р. (VI, 82, 6);

багат – наз. одн. ч. р. (III, 124, 10), *багатий* – наз. одн. ч. р. (III, 96, 5), *багата* – наз. одн. ж. р. (II, 5, 3), *багати* – наз. мн. (III, 80, 5), *багатим* –

дав. мн. (III, 72, 1);

багаті́рську – зн. одн. ж. р. (VI, 109, 4);

бає́вій – місц. одн. ж. р. (I, 29, 5);

балагу́рна – наз. одн. ж. р. (III, 35, 3);

бархато́вий – зн. одн. ч. р. (I, 33, 5);

ба́тьківську – зн. одн. ж. р. (VI, 89, 2);

ба́тьків – наз. одн. ч. р. (V, 35, 10), *ба́тькові* – зн. мн. (VI, 99, 6);

безбо́жний – наз. одн. ч. р. (VI, 26, 6);

безду́шний – наз. одн. ч. р. (V, 130, 8), *безду́шного* – род. одн. ч. р. (VI, 51, 4);

беззуби́й – наз. одн. ч. р. (VI, 28, 1), *беззуба* – наз. одн. ж. р. (III, 12, 8);

безо́кая – наз. одн. ж. р. (VI, 25, 8);

безпомо́цні – наз. мн. (III, 124, 1);

безсме́ртного – зн. одн. ч. р. (VI, 160, 1), *безсме́ртних* – зн. мн. (V, 63, 8);

безтолко́ву – зн. одн. ж. р. (IV, 3, 3), *безтолко́ві* – наз. мн. (III, 47, 9), *безтолко́вих* – род. мн. (V, 130, 2);

безчу́вственна – зн. одн. ж. р. (VI, 50, 4);

березо́вої – род. одн. ж. р. (VI, 3, 3);

бі́стрим – ор. одн. ч. р. (VI, 45, 3);

бі́дний – наз. одн. ч. р. (IV, 3, 10; V, 143, 8; VI, 168, 3), *бі́дного* – род. одн. ч. р. (VI, 66, 6), *бі́дний* – зн. одн. ч. р. (VI, 11, 3), *бі́дна* – наз. одн. ж. р. (I, 60, 8; I, 63, 11), *бі́дні* – наз. мн. (III, 123, 1; III, 124, 1; IV, 94, 8; V, 97, 3), *бі́дних* – зн. мн. (VI, 10, 1);

біле́нький – наз. одн. ч. р. (IV, 77, 1), *біле́ньку* – зн. одн. ж. р. (V, 82, 4), *біле́нькі* – зн. мн. (I, 26, 3; III, 86, 9);

бі́лий – наз. одн. ч. р. (I, 62, 3; III, 71, 4; V, 102, 7), *бі́лий* – зн. одн. ч. р. (III, 84, 4), *бі́лому* – дав. одн. ч. р. (III, 125, 9), *бі́лого* – род. одн. с. р. (I,

25, 2), *білес* – зн. одн. с. р. (V, 113, 2), *біла* – наз. одн. ж. р. (II, 70, 1; V, 6, 9), *білу* – зн. одн. ж. р. (II, 61, 7; V, 9, 9), *білі* – зн. мн. (II, 29, 6; III, 118, 3), *білії* – зн. мн. (IV, 99, 9), *білих* – род. мн. (V, 6, 10; V, 9, 10);

білоліка – наз. одн. ж. р. (V, 41, 5);

білоліця – наз. одн. ж. р. (III, 103, 3), *білоліці* – наз. мн. (II, 47, 3);

більшого – род. одн. ч. р. (V, 106, 9), *більшу* – зн. одн. ж. р. (IV, 68, 8);

благійший – наз. одн. ч. р. (VI, 106, 5);

благорódна – наз. одн. ж. р. (I, 24, 1);

блакітне – наз. одн. с. р. (V, 58, 2), *блакітного* – род. одн. с. р. (III, 18, 3);

блізька – наз. одн. ж. р. (VI, 100, 9), *блізькая* – наз. одн. ж. р. (VI, 88, 10);

блідних – род. мн. (V, 71, 7);

богобоязлівий – наз. одн. ч. р. (II, 9, 3);

богоугódна – наз. одн. ж. р. (IV, 62, 3);

бóдрее – зн. одн. с. р. (V, 140, 9);

бóжая – наз. одн. ж. р. (V, 68, 2), *бóжої* – род. одн. ж. р. (III, 126, 8),

бóжу – зн. одн. ж. р. (II, 64, 9; III, 36, 8), *бóжі* – наз. мн. (VI, 2, 5),

бóжії – зн. мн. (IV, 74, 4);

божевільних – зн. мн. (II, 46, 5);

бóса – наз. одн. ж. р. (V, 23, 5);

босонóгі – наз. мн. (VI, 1, 6);

боярські – зн. мн. (IV, 95, 10);

братня – наз. одн. ж. р. (VI, 140, 6);

брехлівий – наз. одн. ч. р. (VI, 97, 3);

брідкий – наз. одн. ч. р. (I, 56, 1), *брідка* – наз. одн. ж. р. (III, 111, 3),

брідку – зн. одн. ж. р. (III, 82, 5);

брикліва – наз. одн. ж. р. (V, 117, 8);

буї – наз. мн. (IV, 91, 3);
буїний – наз. одн. ч. р. (IV, 122, 4), *буїную* – зн. одн. ж. р. (V, 87, 2),
буїні – зн. мн. (V, 105, 5);
булатний – наз. одн. ч. р. (VI, 75, 5), *булатне* – зн. одн. с. р. (V, 99, 5);
бундючної – род. одн. ж. р. (VI, 164, 1);
бунчуківі – наз. мн. (III, 125, 6);
бурліве – наз. одн. с. р. (VI, 81, 3);
бусурманська – наз. одн. ж.р. (V, 72, 6), *бусурмєнська* – наз. одн. ж. р.
(VI, 152, 1);
ваканцьові – наз. мн. (III, 47, 8);
великий – наз. одн. ч. р. (I, 4, 4; II, 49, 4; III, 69, 4; III, 138, 7; V, 136, 7;
VI, 165, 10), *великий* – зн. одн. ч. р. (III, 67, 3; III, 108, 2; IV, 28, 4; IV, 87, 2;
V, 31, 6; VI, 69, 4), *великим* – ор. одн. ч. р. (IV, 60, 6; VI, 86, 6; VI, 143, 2),
великому – місц. одн. ч. р. (III, 27, 5), *велике* – наз. одн. с. р. (III, 119, 1; III,
119, 3), *великим* – ор. одн. с. р. (IV, 129, 4), *великая* – наз. одн. ж. р. (VI, 21,
7), *великій* – дав. одн. ж. р. (III, 51, 2), *велику* – зн. одн. ж. р. (I, 56, 5; II, 7, 2;
III, 43, 6; IV, 128, 5), *великі* – наз. мн. (II, 2, 2; II, 37, 4; III, 68, 5; IV, 92, 4;
V, 69, 1), *великі* – зн. мн. (I, 26, 6; III, 139, 3), *великіі* – зн. мн. (III, 81, 5);
великодних – місц. мн. (III, 121, 4);
величавий – наз. одн. ч. р. (VI, 7, 5; VI, 155, 5);
вельможний – наз. одн. ч. р. (V, 142, 7), *вельможна* – наз. одн. ж. р. (VI,
78, 5), *вельможних* – род. мн. (IV, 89, 5; V, 90, 9);
Венєрин – наз. одн. ч. р. (V, 6, 1; VI, 9, 10), *Венєриній* – місц. одн. ж. р.
(III, 126, 9);
вертлявий – наз. одн. ч. р. (VI, 39, 10);
весєла – наз. одн. ж. р. (I, 21, 6; I, 25, 6), *весєлу* – зн. одн. ж. р. (V, 118,
9);
веселіший – наз. одн. ч. р. (I, 36, 2);
весільний – зн. одн. ч. р. (IV, 113, 10), *весільних* – род. мн. (III, 131, 6);

вѣтшого – зн. одн. ч. р. (VI, 93, 7), *вѣтхих* – род. мн. (VI, 168, 2);
висо́кий – наз. одн. ч. р. (IV, 24, 6), *висо́кий* – зн. одн. ч. р. (VI, 75, 2);
віи́ций – наз. одн. ч. р. (V, 132, 9);
відьо́мських – род. мн. (III, 136, 2);
ві́льна – наз. одн. ж. р. (V, 77, 10);
ві́рний – наз. одн. ч. р. (V, 26, 6), *ві́рні* – наз. мн. (V, 72, 7);
ві́чний – наз. одн. ч. р. (V, 66, 4; V, 74, 9), *ві́чний* – зн. одн. ч. р. (V, 111, 7; VI, 166, 4), *ві́чне* – наз. одн. с. р. (II, 1, 8), *ві́чне* – зн. одн. с. р. (VI, 161, 9), *ві́чної* – род. одн. ж. р. (IV, 101, 1; V, 102, 9), *ві́чну* – зн. одн. ж. р. (V, 76, 7; VI, 91, 3), *ві́чні* – зн. мн. (VI, 92, 3);
віи́цовий – наз. одн. ч. р. (IV, 114, 1);
вкúсно́ю – зн. одн. ж. р. (III, 118, 8; IV, 54, 6);
власно́ю – ор. одн. ж. р. (VI, 128, 4);
воѣ́нного – род. одн. ч. р. (IV, 105, 1), *воѣ́нному* – дав. одн. ч. р. (IV, 66, 5), *воѣ́нний* – зн. одн. ч. р. (IV, 92, 10), *воѣ́нне* – зн. одн. с. р. (V, 36, 2), *воѣ́нна* – наз. одн. ж. р. (IV, 116, 5), *воѣ́нну* – зн. одн. ж. р. (VI, 20, 6), *воѣ́нні* – наз. мн. (III, 80, 8), *воѣ́нними* – ор. мн. (VI, 6, 2);
волóве – наз. одн. с. р. (IV, 44, 9);
вони́юча – наз. одн. ж. р. (III, 44, 2);
вра́жій – наз. одн. ч. р. (I, 53, 1), *вра́же* – зн. одн. с. р. (V, 119, 9), *вра́жа* – наз. одн. ж. р. (I, 44, 6; I, 55, 3; II, 24, 8; IV, 80, 1; V, 94, 6; VI, 132, 3), *вра́жу* – зн. одн. ж. р. (VI, 157, 4);
вродлі́вий – наз. одн. ч. р. (V, 13, 1);
всесві́тня – наз. одн. ж. р. (VI, 13, 8);
вчора́шній – наз. одн. ч. р. (V, 33, 2);
в'я́лий – наз. одн. ч. р. (V, 132, 10);
га́дів – наз. одн. ч. р. (I, 43, 8), *га́довому* – дав. одн. ч. р. (VI, 166, 3), *га́дового* – зн. одн. ч. р. (IV, 62, 9);
Га́дяцький – наз. одн. ч. р. (IV, 101, 6);

га́нусною – ор. одн. ж. р. (VI, 21, 2);

гарле́мпських – род. мн. (VI, 137, 7);

га́рний – наз. одн. ч. р. (I, 40, 9; IV, 47, 6), *га́рним* – ор. одн. с. р. (VI, 80, 5), *га́рна* – наз. одн. ж. р. (I, 21, 6; V, 24, 3), *га́рну* – зн. одн. ж. р. (I, 6, 8; I, 29, 3; IV, 20, 9; IV, 23, 2; V, 41, 4; V, 118, 9; VI, 36, 3), *га́рній* – місц. одн. ж. р. (I, 29, 6), *га́рні* – наз. мн. (III, 87, 1), *га́рнії* – наз. мн. (IV, 115, 6), *га́рних* – род. мн. (III, 2, 8; III, 49, 9; V, 105, 7), *га́рнії* – зн. мн. (I, 27, 3);

гарні́йшою – ор. одн. ж. р. (V, 24, 4);

гаря́чий – наз. одн. ч. р. (IV, 128, 4), *гаря́ча* – род. одн. ч. р. (IV, 110, 5), *гаря́чий* – зн. одн. ч. р. (III, 78, 9), *гаря́чим* – ор. одн. ч. р. (III, 71, 5), *гаря́чу* – зн. одн. ж. р. (III, 82, 3), *гаря́чую* – зн. одн. ж. р. (II, 8, 5), *гаря́чий* – місц. одн. ж. р. (V, 116, 8), *гаря́чих* – род. мн. (III, 72, 4);

га́спидський – наз. одн. ч. р. (II, 54, 3);

Ге́биною – ор. одн. ж. р. (VI, 5, 6);

Генера́льний – наз. одн. ч. р. (V, 142, 5);

гі́дкий – наз. одн. ч. р. (IV, 90, 10);

гі́р'яві – наз. мн. (III, 62, 7);

гі́ркім – місц. одн. ч. р. (V, 59, 5), *гі́ркою* – род. одн. ж. р. (VI, 166, 9), *гі́рку* – зн. одн. ж. р. (III, 21, 3), *гі́ркую* – зн. одн. ж. р. (V, 15, 9) і *гі́ркої* – род. одн. ж. р. (I, 19, 9), *гі́ркіми* – ор. мн. (II, 14, 6; III, 140, 9);

гі́рчийший – наз. одн. ч. р. (I, 3, 3);

гі́ршії – зн. мн. (V, 6, 4);

гла́вной – род. одн. ж. р. (V, 72, 1);

говорли́вий – наз. одн. ч. р. (VI, 28, 1);

го́дних – род. мн. (VI, 87, 10);

го́жі – наз. мн. (I, 62, 8; V, 72, 3);

го́лий – наз. одн. ч. р. (IV, 86, 3), *го́лим* – ор. одн. с. р. (I, 20, 2), *го́ла* – наз. одн. ж. р. (VI, 65, 6), *го́лої* – род. одн. ж. р. (IV, 117, 8), *го́лі* – наз. мн. (I, 38, 10; VI, 65, 3);

голо́дний – наз. одн. ч. р. (III, 3, 10), *голо́дний* – зн. одн. ч. р. (I, 13, 4),
голо́дним – ор. одн. ч. р. (III, 87, 10), *голо́дне* – наз. одн. с. р. (IV, 28, 1),
голо́дні – наз. мн. (III, 123, 6);

го́нчі – наз. мн. (IV, 78, 5), *го́нчих* – род. мн. (IV, 78, 8), *го́нчих* – зн. мн.
(IV, 78, 2; VI, 1, 10);

горба́тая – наз. одн. ж. р. (III, 12, 6);

го́рда – наз. одн. ж. р. (IV, 129, 3);

гостре́нька – наз. одн. ж. р. (III, 134, 1);

го́стрий – наз. одн. ч. р. (I, 40, 10), *го́стрим* – ор. одн. ч. р. (VI, 41, 2);

гото́в – наз. одн. ч. р. (I, 45, 9; IV, 92, 7; VI, 119, 10; VI, 124, 4), *гото́в* –
наз. одн. ч. р. (IV, 76, 10; V, 55, 10), *гото́вий* – наз. одн. ч. р. (IV, 114, 3),
гото́во – наз. одн. с. р. (V, 18, 6; VI, 79, 1), *гото́ва* – наз. одн. ж. р. (V, 19,
1), *гото́ві* – наз. мн. (V, 38, 10; V, 39, 8; V, 107, 5);

грезето́вий – зн. одн. ч. р. (I, 14, 8);

греча́них – род. мн. (II, 8, 7);

Гре́чеські – наз. мн. (IV, 22, 3), *гре́чеськії* – наз. мн. (IV, 125, 5);

греча́ним – ор. одн. с. р. (III, 60, 9);

грі́зною – ор. одн. ж. р. (IV, 94, 3), *грі́зні* – наз. мн. (V, 133, 1), *грі́зними*
– ор. мн. (VI, 154, 6);

грі́шну – зн. одн. ж. р. (III, 119, 4), *грі́шні* – наз. мн. (III, 93, 10), *грі́шних*
– род. мн. (V, 17, 7), *грі́шним* – дав. мн. (III, 68, 7; III, 112, 3), *грі́шних* – зн.
мн. (III, 34, 9), *грі́шними* – ор. мн. (III, 126, 5; IV, 74, 7);

грома́дська – наз. одн. ж. р. (VI, 147, 8);

груше́вий – наз. одн. ч. р. (IV, 22, 4);

гуме́нний – наз. одн. ч. р. (IV, 82, 7);

гу́сячих – род. мн. (IV, 55, 7);

да́вній – наз. одн. ч. р. (I, 7, 7), *да́вньому* – дав. одн. ч. р. (V, 11, 3),
да́вній – зн. одн. ч. р. (III, 42, 4), *да́внії* – наз. мн. (IV, 13, 1), *да́вніх* – род.
мн. (IV, 115, 2);

далекий – наз. одн. ч. р. (IV, 89, 2);
дальней – род. одн. ж. р. (VI, 157, 8);
дальший – зн. одн. ч. р. (III, 52, 1);
десятьські – наз. мн. (III, 47, 5);
дівний – наз. одн. ч. р. (VI, 104, 1), *дівним* – ор. одн. ч. р. (IV, 32, 6),
дівних – род. мн. (IV, 115, 4), *дівні* – зн. мн. (V, 112, 8);
дікий – наз. одн. ч. р. (VI, 154, 4), *діким* – ор. одн. ч. р. (V, 111, 1);
диявольська – наз. одн. ж. р. (I, 56, 9);
добрий – наз. одн. ч. р. (II, 5, 7; III, 6, 4; IV, 118, 6; V, 12, 10; V, 84, 1;
VI, 113, 6), *добрий* – зн. одн. ч. р. (III, 60, 10; V, 25, 6; V, 29, 4; V, 96, 7),
добре – зн. одн. с. р. (V, 70, 4; V, 93, 5; VI, 130, 9), *добра* – наз. одн. ж. р.
(IV, 21, 6; IV, 52, 9), *доброї* – род. одн. ж. р. (I, 57, 8), *добру* – зн. одн. ж. р.
(I, 40, 6; I, 49, 5; II, 66, 6; III, 21, 1; III, 36, 9; III, 40, 5; III, 73, 3; III, 112, 3;
IV, 40, 6; IV, 81, 6), *добрую* – зн. одн. ж. р. (II, 47, 2; IV, 4, 6), *добрі* – наз.
мн. (I, 32, 8; III, 121, 7), *добрих* – род. мн. (III, 110, 2), *добрим* – дав. мн. (V,
113, 10), *добрими* – ор. мн. (IV, 37, 9);
довгий – наз. одн. ч. р. (II, 70, 7), *довгим* – ор. одн. ч. р. (VI, 163, 1),
довгую – зн. одн. ж. р. (IV, 95, 1), *довгі* – зн. мн. (IV, 98, 6);
довголітнє – наз. одн. с. р. (II, 1, 9);
домашніх – зн. мн. (VI, 98, 7);
дородна – наз. одн. ж. р. (IV, 21, 5);
досадні – зн. мн. (V, 55, 3);
дотепних – род. мн. (III, 49, 9), *дотепним* – дав. мн. (III, 50, 6);
дружелюбівий – зн. одн. ч. р. (IV, 85, 3; V, 13, 3);
дружні – наз. мн. (IV, 110, 1);
дужий – наз. одн. ч. р. (II, 23, 8; IV, 127, 7);
Евандрів – наз. одн. ч. р. (VI, 78, 4);
Енеїв – наз. одн. ч. р. (III, 130, 7; V, 81, 1), *Енеїв* – зн. одн. ч. р. (I, 11, 2;
VI, 27, 10), *Енеєва* – наз. одн. ж. р. (VI, 69, 1), *Енеєву* – зн. одн. ж. р. (I, 60,

3), *Енеєвих* – род. мн. (IV, 96, 4; VI, 145, 3), *Енеєві* – зн. мн. (V, 17, 2),
Енеєвих – зн. мн. (IV, 53, 2; IV, 87, 9; V, 36, 9; VI, 117, 10; VI, 113, 4);
єдимашко́вому – місц. одн. ч. р. (IV, 43, 9);
жа́лобнії – наз. мн. (III, 68, 6);
жва́вий – наз. одн. ч. р. (IV, 24, 5; VI, 155, 6), *жва́ві* – наз. мн. (III, 130,
8), *жва́вих* – род. мн. (V, 34, 2);
жиді́вська – наз. одн. ж. р. (III, 108, 1);
жінóчий – наз. одн. ч. р. (V, 54, 8), *жінóча* – наз. одн. ж. р. (V, 24, I),
жінóчу – зн. одн. ж. р. (III, 83, 4);
жо́втий – зн. одн. ч. р. (V, 100, 4);
завзя́тий – наз. одн. ч. р. (III, 138, 7; IV, 19, 2; V, 82, 5), *завзя́того* –
род. одн. ч. р. (IV, 83, 5), *завзя́та* – наз. одн. ж. р. (VI, 156, 2);
завзя́тійший – наз. одн. ч. р. (I, 1, 4), *завзя́тійша* – наз. одн. ж. р. (IV,
57, 2);
за́дня – наз. одн. ж. р. (V, 89, 9);
закля́тий – наз. одн. ч. р. (IV, 9, 1; VI, 134, 8);
залі́зним – ор. одн. с. р. (III, 70, 9);
зальо́тне – наз. одн. с. р. (IV, 44, 8), *зальо́тна* – наз. одн. ж. р. (IV, 21,
1);
замóжних – зн. мн. (IV, 89, 6);
замóрські – зн. мн. (IV, 54, I);
запа́льчивим – ор. одн. ч. р. (V, 92, 6);
запе́кла – наз. одн. ж. р. (IV, 60, 3);
Запо́розьку – зн. одн. ж. р. (VI, 4, 7), *Запо́розьких* – зн. мн. (III, 2, 8);
заірку́рна – наз. одн. ж. р. (VI, 150, 6);
здо́ров – наз. одн. ч. р. (I, 5, 1; II, 32, 10; III, 129, 1), *здо́рова* – наз. одн.
ж. р. (II, 71, 6; III, 102, 5; III, 113, 6; IV, 61, 1), *здо́рові* – наз. мн. (II, 4, 3);
зикра́тий – наз. одн. ч. р. (VI, 134, 9; VI, 140, 9), *зикра́того* – зн. одн. ч.
р. (V, 51, 6; V, 69, 7; VI, 68, 3), *зикра́тим* – ор. одн. ч. р. (VI, 48, 3),

зикра́тому – місц. одн. ч. р. (V, 54, 2);
злиде́нний – наз. одн. ч. р. (VI, 66, 9), *злиде́ннії* – наз. мн. (VI, 119, 5);
злі́йших – род. мн. (V, 15, 7);
зло́бна – наз. одн. ж. р. (I, 24, 3; IV, 62, 1; VI, 12, 2), *зло́бная* – наз. одн. ж. р. (IV, 60, 3);
злослі́вими – ор. мн. (VI, 159, 6);
знако́мого – род. одн. ч. р. (IV, 124, 5), *знако́мих* – род. мн. (III, 106, 4);
знамені́тий – наз. одн. ч. р. (VI, 104, 5);
значко́ві – наз. мн. (III, 125, 5) і *значково́го* – род. одн. ч. р. (VI, 27, 8);
зрадлі́вий – наз. одн. ч. р. (VI, 147, 5), *зрадлі́вих* – зн. мн. (I, 62, 10);
зразо́ву – зн. одн. ж. р. (II, 8, 6);
Їдської – род. одн. ж. р. (VI, 33, 8), *Їдські* – наз. мн. (V, 64, 9);
Іра́клові – зн. мн. (V, 21, 6);
Ірї́сині – зн. мн. (II, 41, 9);
ісква́пнійший – наз. одн. ч. р. (IV, 12, 5);
ісполі́нськії – наз. мн. (V, 134, 8);
іспра́вний – наз. одн. ч. р. (VI, 59, 1);
казе́нні – наз. мн. (III, 80, 9);
картьо́жний – наз. одн. ч. р. (VI, 26, 5);
Келебердя́нська – наз. одн. ж. р. (V, 139, 2);
Ки́ївський – наз. одн. ч. р. (IV, 74, 2), *Ки́ївських* – род. мн. (IV, 55, 5);
кі́нний – наз. одн. ч. р. (IV, 107, 7), *кі́нне* – наз. одн. с. р. (IV, 44, 9),
кі́ннеє – наз. одн. с. р. (IV, 125, 1), *кі́нних* – зн. мн. (V, 51, 1; V, 54, 3),
кі́нними – ор. мн. (II, 69, 8);
кі́нське – наз. одн. с. р. (V, 116, 5);
клено́вих – род. мн. (I, 27, 4);
кобі́ляча – наз. одн. ж. р. (II, 71, 2), *кобі́лячу* – зн. одн. ж. р. (IV, 131, 7);

ковтуновáтий – наз. одн. ч. р. (V, 5, 8);
коза́цьким – ор. одн. с. р. (IV, 126, 4), *коза́цькую* – зн. одн. ж. р. (V, 113, 8), *коза́цькі* – наз. мн. (IV, 101, 5), *коза́цьких* – род. мн. (III, 2, 8);
колі́шнє – зн. одн. с. р. (III, 108, 5);
комлі́цькой – ор. одн. ж. р. (VI, 52, 6);
коновáльський – наз. одн. ч. р. (III, 79, 8);
корáльні – наз. мн. (V, 102, 5);
корóтке – зн. одн. с. р. (VI, 88, 8);
кóса – наз. одн. ж. р. (III, 12, 8);
Кочубéйським – ор. одн. ч. р. (V, 132, 6);
красі́ва – наз. одн. ж. р. (IV, 21, 5);
крас́ний – наз. одн. ч. р. (IV, 129, 6), *красно́му* – місц. одн. ч. р. (III, 56, 2), *красна* – наз. одн. ж. р. (V, 41, 5);
краща́ – наз. одн. ж. р. (VI, 60, 9);
крéвний – наз. одн. ч. р. (II, 59, 6), *крéвні* – наз. мн. (VI, 92, 1);
кривáвой – род. одн. ж. р. (V, 6, 5), *крово́вих* – місц. мн. (IV, 114, 7);
кривонóгі – наз. мн. (III, 80, 6);
криворóта – наз. одн. ж. р. (III, 111, 3);
криклі́війша – наз. одн. ж. р. (IV, 57, 4);
крила́тая – наз. одн. ж. р. (V, 44, 8);
крі́мську – зн. одн. ж. р. (IV, 54, 6);
крі́пкий – наз. одн. ч. р. (V, 72, 4);
кудла́ту – зн. одн. ж. р. (V, 88, 8);
кула́чні – наз. мн. (V, 131, 1; V, 141, 9);
Кумська́ – наз. одн. ж. р. (III, 15, 1), *Кумсько́ю* – ор. одн. ж. р. (III, 5, 8);
курно́сенька – наз. одн. ж. р. (V, 41, 6);
ку́рячий – місц. одн. ж. р. (III, 11, 5);
кучеря́вий – наз. одн. ч. р. (IV, 24, 6);

кушні́рський – наз. одн. ч. р. (III, 79, 9);
лазарéтний – наз. одн. ч. р. (VI, 135, 5);
лайлі́вих – місц. мн. (VI, 73, 3);
ла́сий – наз. одн. ч. р. (IV, 22, 1; VI, 61, 7), *ла́сеє* – зн. одн. с. р. (V, 20, 3),
ла́сі – наз. мн. (VI, 3, 5), *ла́сих* – род. мн. (V, 19, 10);
ласка́вий – наз. одн. ч. р. (I, 40, 9), *ласка́вим* – ор. одн. ч. р. (IV, 47, 9),
ласка́ва – наз. одн. ж. р. (V, 117, 3);
Латі́нів – зн. одн. ч. р. (VI, 76, 4; VI, 94, 7), *Латі́новій* – місц. одн. ж. р. (IV, 23, 5), *Латі́нові* – наз. мн. (VI, 96, 2), *Латі́нові* – зн. мн. (VI, 86, 7);
Латі́нського – род. одн. ч. р. (IV, 72, 9), *Латі́нське* – наз. одн. с. р. (IV, 84, 3; VI, 88, 9; VI, 161, 8), *Латі́нське* – зн. одн. с. р. (IV, 116, 6),
Латі́нським – ор. одн. с. р. (VI, 85, 10), *Латі́нська* – наз. одн. ж. р. (IV, 19, 1),
Латі́нської – род. одн. ж. р. (V, 96, 9), *Латі́нську* – зн. одн. ж. р. (IV, 33, 7; IV, 58, 8; VI, 107, 4), *латі́нськую* – зн. одн. ж. р. (IV, 33, 7),
Латі́нські – наз. мн. (VI, 87, 5), *Латі́нськії* – наз. мн. (VI, 86, 1),
Латі́нським – дав. мн. (VI, 84, 2), *Латі́нськії* – зн. мн. (V, 129, 9);
легéнькою – ор. одн. ж. р. (III, 98, 6);
лéгкий – наз. одн. ч. р. (III, 55, 10; V, 43, 9), *лéгкому* – місц. одн. ч. р. (VI, 26, 1);
Лиді́йському – дав. одн. ч. р. (V, 38, 5);
лі́сий – наз. одн. ч. р. (VI, 28, 3), *лі́сую* – зн. одн. ж. р. (VI, 109, 2);
лицарковáтий – наз. одн. ч. р. (V, 82, 6);
лі́царські – наз. мн. (V, 45, 2);
лі́шнього – зн. одн. ч. р. (IV, 66, 4), *лі́шнє* – зн. одн. с. р. (III, 108, 6);
лі́вий – зн. одн. ч. р. (VI, 166, 7);
Лубéнський – наз. одн. ч. р. (IV, 101, 6; IV, 123, 3), *Лубéнського* – род. одн. ч. р. (IV, 55, 3);
лука́вий – зн. одн. ч. р. (VI, 7, 6), *лука́вая* – наз. одн. ж. р. (VI, 139, 8),
лука́ву – зн. одн. ж. р. (II, 45, 3; V, 107, 4);

лу́ччим – місц. одн. с. р. (II, 74, 10), *лу́ччая* – наз. одн. ж. р. (VI, 13, 10),
лу́ччу – зн. одн. ж. р. (VI, 4, 5);
лю́ба – наз. одн. ж. р. (IV, 61, 1), *лю́бу* – зн. одн. ж. р. (II, 51, 9);
любéзний – наз. одн. ч. р. (VI, 81, 5);
любéсенький – наз. одн. ч. р. (VI, 46, 1);
любóвне – зн. одн. с. р. (VI, 94, 9);
лю́дський – наз. одн. ч. р. (III, 123, 4), *лю́дський* – зн. одн. ч. р. (III, 92, 7), *лю́дська* – наз. одн. ж. р. (VI, 165, 7), *лю́дську* – зн. одн. ж. р. (IV, 90, 8), *лю́дських* – род. мн. (II, 29, 4; IV, 73, 3) і *лю́дські́* – наз. мн. (III, 47, 6);
люстрóвий – зн. одн. ч. р. (I, 14, 9);
лю́тий – наз. одн. ч. р. (VI, 111, 8), *лю́того* – зн. одн. ч. р. (VI, 44, 6), *лю́тім* – місц. одн. ч. р. (VI, 53, 8), *лю́те* – зн. одн. с. р. (IV, 66, 9), *лю́та* – наз. одн. ж. р. (IV, 9, 6; VI, 105, 1), *лю́тая* – наз. одн. ж. р. (IV, 66, 2), *лю́ту* – зн. одн. ж. р. (V, 75, 9);
малéньким – ор. одн. ч. р. (I, 62, 7), *малéньке* – зн. одн. с. р. (VI, 152, 8);
ма́точні – наз. мн. (IV, 80, 5);
медóвими – ор. мн. (VI, 62, 7) і *медові́й* – зн. одн. ч. р. (I, 27, 10);
мерзéнне – наз. одн. с. р. (III, 111, 5; VI, 12, 5);
ме́рзький – наз. одн. ч. р. (I, 56, 1), *ме́рзька* – наз. одн. ж. р. (VI, 13, 8);
ме́ртвий – наз. одн. ч. р. (VI, 79, 5), *ме́ртвим* – ор. одн. ч. р. (VI, 51, 6), *ме́ртвих* – род. мн. (VI, 76, 6; VI, 90, 7), *ме́ртві* – зн. мн. (V, 108, 6), *ме́ртвих* – зн. мн. (III, 26,6; V, 109, 5; VI, 74, 7; VI, 84, 9; VI, 90, 4), *ме́ртвими* – ор. мн. (III, 62, 9; III, 105, 9), *ме́ртвих* – місц. мн. (VI, 94, 5);
мі́ленькій – місц. одн. ж. р. (III, 127, 9);
мі́лий – наз. одн. ч. р. (I, 15, 8; IV, 69, 1; V, 26, 5; V, 42, 1; V, 101, 6; V, 102, 10), *мі́лого* – род. одн. ч. р. (V, 81, 5), *мі́ле* – наз. одн. с. р. (IV, 73, 4), *мі́леє* – наз. одн. с. р. (II, 64, 1; IV, 68, 1), *мі́ла* – наз. одн. ж. р. (IУ, 52, 3; IV, 61, 1), *мі́лая* – наз. одн. ж. р. (V, 39, 4), *мі́лой* – род. одн. ж. р. (V, 39, 10), *мі́лу* – зн. одн. ж. р. (V, 39, 8), *мі́лі* – зн. мн. (V, 27, 3);

миліше – наз. одн. с. р. (V, 39, 7);
милоліці – наз. мн. (III, 87, 3);
мілостив – наз. одн. ч. р. (V, 17, 7) і *мілостівий* – наз. одн. ч. р. (VI, 109, 5), *мілостіва* – наз. одн. ж. р. (I, 24, 3);
мірне – зн. одн. с. р. (IV, 115, 8), *мірною* – ор. одн. ж. р. (VI, 112, 9);
мирянську – зн. одн. ж. р. (VI, 160, 3), *мирянські* – наз. мн. (III, 45, 9);
мізérний – наз. одн. ч. р. (VI, 66, 8);
мно́га – наз. одн. ж. р. (V, 136, 8), *мно́гу* – зн. одн. ж. р. (IV, 128, 5);
многогрїшну – зн. одн. ж. р. (VI, 11, 8);
мо́кри – наз. мн. (V, 96, 4);
молоде́нький – наз. одн. ч. р. (V, 82, 1), *молоде́нькі* – наз. мн. (III, 50, 1);
молоде́цьким – ор. одн. с. р. (IV, 21, 9);
морда́тий – наз. одн. ч. р. (V, 132, 3);
Моско́вських – род. мн. (III, 2, 9);
мото́рний – наз. одн. ч. р. (I, 1, 1; I, 40, 8; III, 38, 2; IV, 47, 5), *мото́рна* – наз. одн. ж. р. (I, 21, 3), *мото́рні* – наз. мн. (II, 19, 10; III, 7, 1);
мото́рні́ший – наз. одн. ч. р. (V, 9, 2);
му́жїча – наз. одн. ж. р. (VI, 97, 8);
му́дрі – наз. мн. (III, 74, 9);
му́рий – наз. одн. ч. р. (II, 30, 3; III, 66, 9);
муру́гий – наз. одн. ч. р. (III, 66, 8);
мушкѣ́тний – наз. одн. ч. р. (IV, 108, 2);
м'яке́нький – наз. одн. ч. р. (V, 82, 3);
наві́же́ний – наз. одн. ч. р. (III, 60, 5; VI, 1, 9; VI, 54, 5), *наві́же́на* – наз. одн. ж. р. (II, 71, 8), *наві́же́нні* – наз. мн. (III, 123, 1);
нага́йський – наз. одн. ч. р. (I, 45, 7);
надгро́бне – зн. одн. с. р. (VI, 79, 3);
наде́жний – наз. одн. ч. р. (I, 61, 4);
найві́рні́ший – наз. одн. ч. р. (II, 74, 3);

найлу́ччим – ор. одн. ч. р. (VI, 35, 6), *найлу́ччі* – наз. мн. (V, 45, 2);
нахму́рне – зн. одн. с. р. (VI, 107, 3);
нача́льний – наз. одн. ч. р. (V, 142, 6; VI, 59, 3);
небе́сний – наз. одн. ч. р. (V, 43, 9), *небе́сні* – зн. мн. (IV, 48, 3);
небува́лі – зн. мн. (VI, 130, 8);
невгомо́нний – наз. одн. ч. р. (VI, 84, 3), *невгомо́нну* – зн. одн. ж. р. (III, 21, 3);
неві́нному – дав. одн. ч. р. (V, 101, 7), *неві́нною* – зн. одн. ж. р. (V, 101, 10), *неві́нних* – род. мн. (V, 97, 5), *неві́нних* – зн. мн. (V, 4, 6);
неві́рний – наз. одн. ч. р. (VI, 28, 2), *неві́рна* – наз. одн. ж. р. (II, 33, 6),
неві́рні – наз. мн. (III, 80, 1);
невклю́жний – наз. одн. ч. р. (II, 23, 9);
нега́рне – наз. одн. с. р. (IV, 102, 5);
негі́дний – наз. одн. ч. р. (I, 56, 4; III, 24, 3; V, 125, 10);
недото́пним – дав. мн. (III, 50, 6);
неду́ж – наз. одн. ч. р. (I, 7, 5);
нежахлі́вий – наз. одн. ч. р. (VI, 97, 1);
незгі́рш – наз. одн. ч. р. (IV, 107, 10);
незнако́мий – наз. одн. ч. р. (II, 61, 4);
нелука́ва – наз. одн. ж. р. (III, 23, 6);
немі́ле – наз. одн. с. р. (III, 10, 2), *немі́ла* – наз. одн. ж. р. (VI, 151, 1);
немину́чу – зн. одн. ж. р. (IV, 15, 1; V, 2, 3);
необа́чне – наз. одн. с. р. (V, 37, 6);
непе́вний – наз. одн. ч. р. (II, 59, 5), *непе́вна* – наз. одн. ж. р. (II, 31, 9),
непе́вну – зн. одн. ж. р. (VI, 141, 8);
непого́дне – зн. одн. с. р. (IV, 28, 3);
непорóчні – наз. мн. (III, 124, 3);
неправді́вий – наз. одн. ч. р. (IV, 85, 1);
Непту́нів – наз. одн. ч. р. (IV, 127, 2);

нерáдісну – зн. одн. ж. р. (IV, 84, 6);
неробóче – наз. одн. с. р. (VI, 24, 3);
несамові́тий – наз. одн. ч. р. (II, 23, 3; V, 50, 5);
несі́тий – наз. одн. ч. р. (V, 50, 6);
несме́ртних – род. мн. (VI, 162, 9);
неспо́рна – наз. одн. ж. р. (IV, 63, 3);
нечепу́рна – наз. одн. ж. р. (VI, 117, 3);
нешпе́тний – наз. одн. ч. р. (IV, 24, 1; VI, 135, 6), *нешпе́тна* – наз. одн. ж. р. (IV, 49, 1);
нещаслі́ве – зн. одн. с. р. (IV, 84, 1);
нещáсних – род. мн. (V, 108, 8);
Ні́зова – наз. одн. ж. р. (V, 101, 3);
нізькі́м – ор. одн. ч. р. (IV, 50, 10);
ні́щі – наз. мн. (III, 123, 1);
Ні́женські – зн. мн. (VI, 3, 6);
нікче́мний – наз. одн. ч. р. (I, 56, 2; II, 60, 5; VI, 66, 9; VI, 83, 6),
нікче́мна – наз. одн. ж. р. (VI, 13, 9), *нікче́мну* – зн. одн. ж. р. (VI, 141, 9);
німе́цькі́м – місц. одн. с. р. (IV, 44, 2), *німе́цьку* – зн. одн. ж. р. (III, 118, 9);
нове́нькі – зн. мн. (VI, 103, 8);
ня́ньчину – зн. одн. ж. р. (IV, 83, 8);
Обо́зний – наз. одн. ч. р. (V, 142, 5);
обши́рних – місц. мн. (V, 97, 6);
о́бщеє – наз. одн. с. р. (V, 77, 5);
оглобе́льна – наз. одн. ж. р. (I, 47, 9);
огне́нним – ор. одн. с. р. (III, 71, 1);
одва́жний – наз. одн. ч. р. (V, 12, 5; V, 35, 8; V, 123, 1; VI, 47, 4),
одва́жно – наз. одн. с. р. (V, 37, 5), *одва́жна* – наз. одн. ж. р. (V, 85, 1),
одва́жних – зн. мн. (V, 80, 8; V, 98, 2);

окрómну – зн. одн. ж. р. (V, 79, 5);
окру́жнім – місц. одн. ч. р. (III, 139, 4), *окру́жне* – наз. одн. с. р. (V, 67, 3);
Олі́мпівських – зн. мн. (VI, 36, 4);
Олі́мпський – наз. одн. ч. р. (VI, 1, 4; VI, 13, 6; VI, 62, 6), *Олі́мпському* – дав. одн. ч. р. (II, 66, 1), *Олі́мпська* – наз. одн. ж. р. (IV, 57, 3), *Олі́мпську* – зн. одн. ж. р. (VI, 1, 7), *Олі́мпські* – наз. мн. (VI, 3, 1; VI, 9, 6; VI, 38, 8; VI, 164, 8), *Олі́мпській* – наз. мн. (VI, 65, 1), *Олі́мпських* – род. мн. (III, 20, 5), *Олі́мпським* – дав. мн. (IV, 20, 2; V, 2, 7; VI, 73, 7; VI, 101, 2; VI, 125, 9), *Олі́мпських* – зн. мн. (V, 6, 6; VI, 36, 4; VI, 151, 3; VI, 166, 10);
Опі́шнянських – род. мн. (IV, 55, 4);
опрі́чний – наз. одн. ч. р. (V, 74, 8), *опрі́чнеє* – зн. одн. с. р. (V, 36, 4);
осі́нній – дав. одн. ж. р. (I, 38, 6);
особлі́вий – зн. одн. ч. р. (IV, 103, 6);
осóбу – зн. одн. ж. р. (III, 82, 1);
остáнній – зн. одн. ч. р. (IV, 52, 7; VI, 151, 5);
остáтній – наз. одн. ч. р. (IV, 8, 10), *остáтньої* – род. одн. ж. р. (V, 107, 6);
офи́цérські – зн. мн. (VI, 6, 8);
охóч – наз. одн. ч. р. (IV, 124, 7), *охóча* – наз. одн. ж. р. (II, 48, 9; V, 24, 3), *охóчі* – наз. мн. (III, 9, 1; III, 101, 7; V, 69, 3);
Охті́рський – зн. одн. ч. р. (V, 47, 4);
очерéтяний – наз. одн. ч. р. (V, 6, 2);
пайма́тчину – зн. одн. ж. р. (VI, 138, 7);
пáкосний – наз. одн. ч. р. (I, 56, 3), *пáкосна* – наз. одн. ж. р. (II, 33, 6);
палкéнький – наз. одн. ч. р. (I, 65, 6);
Палла́нтова – род. одн. ч. р. (VI, 170, 6), *Палла́нтова* – наз. одн. ж. р. (VI, 169, 5);
пáнський – наз. одн. ч. р. (III, 115, 10), *пáнська* – наз. одн. ж. р. (VI, 97,

9), *па́нська* – наз. одн. ж. р. (IV, 129, 1; VI, 78, 5), *па́нської* – род. одн. ж. р. (IV, 36, 8), *па́нські* – наз. мн. (III, 80, 9), *па́нських* – місц. мн. (III, 111, 7);

Парна́ська – наз. одн. ж. р. (IV, 97, 1);

парши́вий – наз. одн. ч. р. (VI, 147, 4);

пахму́рна – наз. одн. ж. р. (III, 35, 1);

пекéльний – наз. одн. ч. р. (II, 54, 3; III, 94, 3), *пекéльним* – ор. одн. с. р. (IV, 116, 9), *пекéльну* – зн. одн. ж. р. (III, 106, 2), *пекéльні* – зн. мн. (III, 23, 9);

пелеха́тий – наз. одн. ч. р. (V, 5, 9);

пе́рвійших – род. мн. (IV, 40, 2);

перегі́нну – зн. одн. ж. р. (III, 117, 6);

перéдною – зн. одн. ж. р. (V, 86, 5);

Петрíв – зн. одн. ч. р. (III, 136, 6);

петрíвської – род. одн. ж. р. (IV, 22, 9);

письме́нний – наз. одн. ч. р. (II, 60, 6), *письме́нна* – наз. одн. ж. р. (VI, 23, 8);

письме́ннійши – наз. мн. (IV, 117, 4);

питéйним – ор. одн. (V, 40, 1), *питéйном* – місц. одн. с. р. (V, 47, 6);

пiдбо́рний – зн. одн. ч. р. (III, 78, 3);

пiддя́чий – наз. одн. ч. р. (V, 116, 9);

пiдзéмного – род. одн. ч. р. (III, 115, 2);

пiдкома́ндні – наз. мн. (V, 55, 1);

пíнненьку – зн. одн. ж. р. (II, 18, 5; II, 36, 7);

пíнної – род. одн. ж. р. (II, 8, 9; II, 17, 6; II, 40, 3; V, 32, 4), *пíнну* – зн. одн. ж. р. (III, 117, 5);

пíнявим – дав. мн. (III, 2, 4);

пiхо́тне – наз. одн. с. р. (IV, 44, 9), *пiхо́тних* – зн. мн. (V, 51, 1);

Пiя́рську – зн. одн. ж. р. (IV, 33, 3);

плаксíвес – наз. одн. с. р. (V, 115, 3);

плечістий – наз. одн. ч. р. (II, 23, 9);
Плутонів – наз. одн. ч. р. (III, 110, 4);
плюгáва – наз. одн. ж. р. (II, 33, 5);
пові́рені – наз. мн. (III, 47, 10);
пóвний – наз. одн. ч. р. (IV, 129, 5), *пóвне* – наз. одн. с. р. (II, 7, 7), *пóвна* – наз. одн. ж. р. (III, 103, 3), *пóвну* – зн. одн. ж. р. (III, 21, 1), *пóвні* – наз. мн. (III, 87, 3; III, 122, 3), *пóвні* – зн. мн. (I, 2, 3; IV, 103, 3), *пóвніі* – наз. мн. (II, 14, 2);
повсјóдна – наз. одн. ж. р. (IV, 109, 3);
погáний – наз. одн. ч. р. (I, 56, 1), *погáний* – зн. одн. ч. р. (III, 78, 4), *погáне* – наз. одн. с. р. (VI, 76, 3), *погáній* – дав. одн. ж. р. (I, 9, 3), *погáну* – зн. одн. ж. р. (VI, 163, 10), *погáних* – род. мн. (III, 81, 4);
погóжсою – ор. одн. ж. р. (III, 136, 9);
поді́мне – зн. одн. с. р. (IV, 107, 4);
покі́йний – наз. одн. ч. р. (I, 3, 8);
поко́рна – наз. одн. ж. р. (IV, 63, 1);
полі́в'яних – род. мн. (I, 27, 2);
полохлі́вий – наз. одн. ч. р. (VI, 109, 6);
Полта́вський – наз. одн. ч. р. (IV, 101, 6), *Полта́вську* – зн. одн. ж. р. (III, 3, 5), *Полта́вській* – місц. одн. ж. р. (VI, 23, 9), *Полта́вських* – род. мн. (IV, 55, 6), *Полта́вські* – зн. мн. (IV, 123, 5);
пoня́тні – наз. мн. (VI, 140, 3);
пoрóжнього – зн. одн. ч. р. (I, 37, 10), *пoрóжніми* – ор. мн. (III, 123, 5);
пoрскéнька – наз. одн. ж. р. (III, 134, 3);
пoслі́дній – наз. одн. ч. р. (III, 24, 1; V, 86, 4; VI, 97, 6), *пoслі́дній* – зн. одн. ч. р. (V, 99, 10), *пoслі́днім* – ор. одн. (IV, 30, 5), *пoслі́дня* – наз. одн. ж. р. (I, 14, 1; I, 60, 9);
пoспoлі́тeє – наз. одн. с. р. (IV, 109, 1), *пoспoлі́ту* – зн. одн. ж. р. (V, 33, 9);

похва́льну – зн. одн. ж. р. (V, 81, 2);
похо́жим – ор. одн. ч. р. (VI, 153, 7), *похо́жі* – наз. мн. (IV, 94, 6; VI, 2, 6);
правді́вий – наз. одн. ч. р. (V, 14, 1; V, 49, 1; VI, 132, 1), *правді́ва* – наз. одн. ж. р. (III, 125, 1; V, 30, 8), *правді́ву* – зн. одн. ж. р. (III, 125, 7);
пра́ведні – наз. мн. (III, 121, 10);
пра́вим – ор. одн. с. р. (VI, 44, 3) і *право́ю* – ор. одн. ж. р. (IV, 108, 6);
празні́чний – місц. одн. ж. р. (VI, 126, 3);
працьові́та – наз. одн. ж. р. (I, 21, 5), *працьові́ту* – зн. одн. ж. р. (III, 66, 3);
превели́кими – ор. мн. (III, 75, 8);
прелука́вий – наз. одн. ч. р. (VI, 43, 1);
Прене́стський – наз. одн. ч. р. (IV, 126, 1);
прескве́рна – наз. одн. ж. р. (VI, 12, 1), *прескве́рною* – ор. одн. ж. р. (V, 45, 8);
преску́рвий – наз. одн. ч. р. (I, 53, 1);
преслову́тий – наз. одн. ч. р. (VI, 86, 5);
престі́дкий – наз. одн. ч. р. (I, 56, 3);
престра́шні – зн. мн. (V, 31, 5);
пресу́ча – наз. одн. ж. р. (IV, 66, 2);
прикме́тний – наз. одн. ч. р. (IV, 24, 3), *прикме́тна* – наз. одн. ж. р. (IV, 49, 3);
присту́нна – наз. одн. ж. р. (IV, 21, 6);
прися́жний – наз. одн. ч. р. (V, 12, 6), *прися́жного* – зн. одн. ч. р. (VI, 67, 2);
Пріа́мове – наз. одн. с. р. (I, 3, 9);
прово́рний – наз. одн. ч. р. (I, 1, 3; I, 40, 9; III, 100, 2; IV, 47, 6),
прово́рна – наз. одн. ж. р. (I, 14, 2), *прово́рну* – зн. одн. ж. р. (I, 29, 3; IV, 20, 9), *прово́рні* – наз. мн. (III, 7, 3; III, 78, 1);

просі́лне – наз. одн. с. р. (V, 19, 5);
прóстий – наз. одн. ч. р. (IV, 77, 3; V, 3, 6), *прóсту* – зн. одн. ж. р. (I, 28, 3; V, 59, 6), *прóстих* – зн. мн. (V, 90, 9) і *прості́ї* – наз. мн. (III, 27, 8);
простоволо́са – наз. одн. ж. р. (III, 12, 9; V, 23, 6), *простоволо́сі* – наз. мн. (VI, 1, 6; VI, 94, 3);
простоду́шних – зн. мн. (III, 101, 6);
простóрий – наз. одн. ч. р. (VI, 77, 1; VI, 126, 7);
проти́вні – наз. мн. (VI, 154, 9);
пушкарське – зн. одн. с. р. (IV, 104, 7), *пушкарськеє* – зн. одн. с. р. (IV, 104, 10);
пшени́чна – наз. одн. ж. р. (VI, 74, 3), *пшени́чні* – зн. мн. (II, 29, 6; III, 118, 3);
п'яне́нка – наз. одн. ж. р. (II, 55, 3), *п'яне́нки* – наз. мн. (II, 29, 9);
п'я́ний – наз. одн. ч. р. (II, 19, 3; II, 23, 10; II, 33, 1; IV, 66, 7; VI, 62, 9; VI, 73, 10), *п'я́ну* – зн. одн. ж. р. (IV, 126, 6), *п'я́ні* – наз. мн. (I, 31, 9; I, 38, 4; I, 38, 8; II, 19, 10; V, 21, 1; V, 86, 3; VI, 4, 10; VI, 73, 9), *п'я́них* – зн. мн. (V, 23, 2);
ра́да – наз. одн. ж. р. (IV, 52, 1; V, 30, 9; V, 30, 10; V, 62, 2), *ра́ді* – наз. мн. (II, 57, 10; IV, 51, 10; VI, 2, 7);
раде́нка – наз. одн. ж. р. (IV, 73, 1), *раде́нки* – наз. мн. (III, 50, 3);
ра́зний – наз. одн. ч. р. (V, 116, 6), *ра́зним* – ор. одн. с. р. (VI, 148, 2), *ра́зної* – род. одн. ж. р. (V, 19, 9), *ра́зних* – род. мн. (IV, 38, 4; IV, 128, 7; IV, 128, 10; VI, 40, 7; VI, 137, 5), *ра́зні* – зн. мн. (I, 35, 9; II, 19, 8; II, 29, 5; II, 29, 8; V, 27, 3; V, 66, 10);
ра́тне – наз. одн. с. р. (IV, 122, 6), *ра́тнеє* – наз. одн. с. р. (IV, 108, 8);
ревні́вих – род. мн. (III, 120, 9);
регуля́рне – наз. одн. с. р. (IV, 102, 6);
Ре́мових – род. мн. (V, 88, 1);
ре́нське – наз. одн. с. р. (IV, 39, 5);

Решетілівських – род. мн. (IV, 55, 10);
риболівні – зн. мн. (VI, 102, 6);
Рімськії – зн. мн. (III, 139, 1);
рідке – зн. одн. с. р. (V, 28, 3), *рідку* – зн. одн. ж. р. (IV, 50, 8);
рідний – наз. одн. ч. р. (VI, 11, 1; VI, 168, 1), *рідна* – наз. одн. ж. р. (V, 76, 8), *рідную* – зн. одн. ж. р. (V, 63, 6);
рідненька – наз. одн. ж. р. (II, 55, 1);
різницький – наз. одн. ч. р. (III, 79, 8);
рогáтого – род. одн. ч. р. (IV, 55, 8);
розкошних – род. мн. (VI, 61, 2);
рóżного – род. одн. ч. р. (IV, 39, 3), *різний* – зн. одн. ч. р. (V, 53, 7),
рóżного – род. одн. с. р. (IV, 45, 6), *різну* – зн. одн. ж. р. (VI, 92, 5), *рóżні* – наз. мн. (III, 95, 5), *різних* – род. мн. (III, 136, 2), *різним* – дав. мн. (IV, 99, 2), *рóżніи* – зн. мн. (I, 27, 1; III, 71, 8; VI, 95, 9);
розумний – наз. одн. ч. р. (II, 60, 6), *розумна* – наз. одн. ж. р. (I, 21, 3),
розумні – наз. мн. (III, 74, 1);
розумненький – наз. одн. ч. р. (III, 42, 2);
ромéньський – зн. одн. ч. р. (IV, 17, 2);
рум'яна – наз. одн. ж. р. (III, 103, 3), *рум'яні* – наз. мн. (V, 102, 6);
русіх – род. мн. (III, 11, 1), *русі* – зн. мн. (VI, 50, 3);
Рутульський – наз. одн. ч. р. (V, 16, 2; V, 143, 4), *Рутульська* – род. одн. ч. р. (V, 137, 3), *Рутульського* – род. одн. ч. р. (VI, 56, 2), *Рутульський* – зн. одн. ч. р. (V, 73, 2; V, 85, 2; VI, 129, 2); *Рутульське* – наз. одн. с. р. (V, 67, 1), *Рутульська* – наз. одн. ж. р. (VI, 171, 5), *Рутульської* – род. одн. ж. р. (V, 128, 1), *Рутульську* – зн. одн. ж. р. (V, 134, 4), *Рутульськую* – зн. одн. ж. р. (V, 120, 2), *Рутульських* – зн. мн. (VI, 146, 4);
руччєє – наз. одн. с. р. (IV, 125, 2);
Сагайдачний – наз. одн. ч. р. (IV, 126, 3);
сановіта – наз. одн. ж. р. (I, 21, 6);

сварлівий – наз. одн. ч. р. (VI, 28, 3), *сварліва* – наз. одн. ж. р. (V, 117, 9);

свиняча – наз. одн. ж. р. (VI, 25, 3), *свинячу* – зн. одн. ж. р. (I, 27, 5);

свиріпий – наз. одн. ч. р. (V, 141, 3);

сві́жа – наз. одн. ж. р. (IV, 21, 3);

сві́тлий – наз. одн. ч. р. (VI, 104, 5), *сві́тлого* – род. одн. ч. р. (III, 17, 6);

світóвая – наз. одн. ж. р. (VI, 74, 1) і *світовá* – наз. одн. ж. р. (VI, 90, 1);

сві́тські – наз. мн. (III, 93, 5);

серд́ечний – наз. одн. ч. р. (VI, 136, 7), *серд́ешний* – наз. одн. ч. р. (II, 38, 7; II, 40, 8; III, 30, 8; VI, 112, 7), *серд́ешного* – зн. одн. ч. р. (II, 24, 3), *серд́ешна* – наз. одн. ж. р. (III, 102, 6), *серд́ешні* – наз. мн. (II, 43, 5), *серд́ешним* – дав. мн. (III, 60, 8);

серд́ешненький – наз. одн. ч. р. (II, 73, 9);

серд́ітий – наз. одн. ч. р. (II, 23, 1), *серд́іта* – род. одн. ч. р. (IV, 115, 3), *серд́іта* – наз. одн. ж. р. (IV, 65, 8), *серд́іті* – наз. мн. (III, 46, 7);

сердобóльна – наз. одн. ж. р. (VI, 146, 1);

сі́зий – наз. одн. ч. р. (II, 67, 1), *сі́за* – наз. одн. ж. р. (III, 126, 1; IV, 71, 3);

сі́льний – наз. одн. ч. р. (VI, 7, 5; VI, 24, 4; VI, 150, 4), *сі́льне* – зн. одн. с. р. (I, 17, 5), *сі́льною* – род. одн. ж. р. (IV, 103, 1), *сі́льною* – ор. одн. ж. р. (VI, 51, 1; VI, 124, 6);

сі́льнійша – наз. одн. ж. р. (V, 94, 7);

сі́нє – зн. одн. с. р. (I, 2, 2), *сі́нім* – ор. одн. с. р. (II, 1, 1), *сі́ня* – наз. одн. ж. р. (III, 19, 2), *сі́ні* – зн. мн. (IV, 99, 8);

сі́рних – род. мн. (II, 30, 4);

сі́ті – наз. мн. (I, 38, 8);

сі́рий – наз. одн. ч. р. (I, 41, 2), *сі́рій* – місц. одн. ж. р. (VI, 6, 6);

скв́ерний – наз. одн. ч. р. (I, 56, 1);

скóра – наз. одн. ж. р. (IV, 132, 7);

скурвасі́нська – наз. одн. ж. р. (IV, 19, 3), *скурвасі́нську* – зн. одн. ж. р. (IV, 58, 9);

сла́ба – наз. одн. ж. р. (IV, 80, 3), *сла́бі* – наз. мн. (VI, 17, 6), *сла́бих* – род. мн. (V, 71, 7) і *слаба́я* – наз. одн. ж. р. (V, 75, 6), *слабу́* – зн. одн. ж. р. (V, 112, 4), *слабу́ю* – зн. одн. ж. р. (V, 111, 5);

слабі́тельним – ор. одн. с. р. (III, 98, 9);

слабе́нький – наз. одн. ч. р. (IV, 88, 9);

сла́вний – наз. одн. ч. р. (IV, 46, 2; IV, 118, 2; V, 45, 10; V, 142, 10), *сла́вний* – зн. одн. ч. р. (VI, 109, 10), *сла́внії* – наз. мн. (IV, 101, 5), *сла́внії* – зн. мн. (V, 104, 9);

сла́внійших – род. мн. (V, 143, 10);

сладкомо́вний – наз. одн. ч. р. (IV, 129, 6);

слéзний – зн. одн. ч. р. (VI, 81, 6), *сльо́зную* – зн. одн. ж. р. (VI, 167, 7);

смачні́йший – зн. одн. ч. р. (VI, 106, 6);

смерте́льного – род. одн. ч. р. (V, 125, 6; VI, 56, 3);

сме́ртного – род. одн. ч. р. (VI, 139, 10), *сме́ртна* – наз. одн. ж. р. (VI, 44, 5), *сме́ртні* – наз. мн. (V, 63, 8), *сме́ртних* – зн. мн. (VI, 2, 4; VI, 3, 5), *сме́ртними* – ор. мн. (VI, 2, 4);

смирéнної – род. одн. ж. р. (III, 48, 3), *смирéнних* – зн. мн. (V, 93, 1);

смирі́тельних – місц. мн. (VI, 4, 2);

смíлий – наз. одн. ч. р. (II, 23, 8; III, 38, 2), *смíла* – наз. одн. ж. р. (VI, 6, 1), *смíлі* – наз. мн. (V, 55, 6), *смíлії* – наз. мн. (V, 94, 1);

смíле́нький – наз. одн. ч. р. (II, 3, 4);

сму́глої – род. одн. ж. р. (III, 53, 2);

сму́тний – наз. одн. ч. р. (VI, 82, 2), *сму́тний* – зн. одн. ч. р. (VI, 105, 7), *сму́тним* – ор. одн. ч. р. (VI, 74, 6), *сму́тне* – зн. одн. с. р. (V, 80, 5), *сму́тній* – місц. одн. ж. р. (VI, 151, 7) і *сму́тна* – наз. одн. ж. р. (IV, 64, 5; IV, 111, 3), *сму́тні* – наз. мн. (II, 2, 10);

соба́чий – наз. одн. ч. р. (V, 16, 2; V, 114, 2), *соба́чу* – зн. одн. ж. р. (I, 58, 4);

собо́ліні – зн. мн. (V, 112, 8);

соко́ліні – зн. мн. (V, 112, 9);

солóний – зн. одн. ч. р. (I, 34, 2), *солóна* – наз. одн. ж. р. (VI, 120, 3),

солóних – род. мн. (IV, 105, 7);

со́нному – дав. одн. ч. р. (IV, 67, 1), *со́нну* – зн. одн. ж. р. (V, 79, 6),

со́нним – дав. мн. (V, 90, 3);

сосно́ві – наз. мн. (II, 49, 6), *сосно́ві* – зн. мн. (I, 13, 1; IV, 106, 5);

сою́зне – наз. одн. с. р. (V, 67, 1), *сою́зних* – зн. мн. (V, 49, 6; VI, 39, 7);

спесі́ва – наз. одн. ж. р. (IV, 21, 6; V, 117, 3);

справедлі́вий – наз. одн. ч. р. (V, 26, 6);

срі́бними – ор. мн. (V, 34, 9);

старі́нну – зн. одн. ж. р. (IV, 50, 8), *старі́ннії* – зн. мн. (IV, 50, 3);

ста́рший – наз. одн. ч. р. (IV, 13, 8; IV, 45, 10; VI, 83, 1), *ста́рших* – зн. мн. (VI, 146, 8) і *ста́риі* – наз. мн. (VI, 30, 8), *ста́риіх* – зн. мн. (V, 90, 9);

столи́чний – зн. одн. ч. р. (VI, 146, 5);

стра́шний – наз. одн. ч. р. (V, 123, 3), *стра́шним* – ор. одн. ч. р. (III, 31, 4), *стра́шним* – ор. одн. с. р. (IV, 123, 2), *стра́шна* – наз. одн. ж. р. (IV, 132, 5; V, 62, 3; VI, 88, 7), *стра́шнії* – наз. мн. (IV, 103, 8) і *стра́шна́* – наз. одн. ж. р. (IV, 60, 10; V, 44, 9);

страшні́йший – наз. одн. ч. р. (VI, 24, 9);

стремéнный – наз. одн. ч. р. (IV, 78, 10);

стро́йними – ор. мн. (VI, 126, 1);

строка́та – наз. одн. ж. р. (IV, 23, 9);

Сульмо́нову – зн. одн. ж. р. (V, 100, 8);

супро́тивних – зн. мн. (VI, 54, 7);

сусідні – наз. мн. (IV, 23, 1; IV, 121, 2), *сусідні* – зн. мн. (IV, 113, 2);
сухенький – наз. одн. ч. р. (I, 65, 5);
суча – наз. одн. ж. р. (I, 2, 5), *сучої* – род. одн. ж. р. (III, 14, 9), *сучу* –
зн. одн. ж. р. (IV, 5, 1), *сучими* – ор. мн. (I, 57, 3);
схóжї – наз. мн. (I, 62, 9);
тамошній – зн. одн. ч. р. (III, 39, 7);
твёрдий – наз. одн. ч. р. (I, 17, 4; VI, 46, 2);
тверéзих – зн. мн. (V, 23, 2);
телячий – наз. одн. ч. р. (V, 19, 7);
тёмний – зн. одн. ч. р. (I, 41, 7; III, 30, 7; III, 77, 4), *тёмна* – наз. одн.
ж. р. (III, 35, 1);
тендітні – наз. мн. (III, 88, 4);
тéплюю – зн. одн. ж. р. (IV, 80, 9);
Тїбрською – ор. одн. ж. р. (V, 9, 3), *Тїбрські* – зн. мн. (V, 65, 1; VI,
102, 6);
Тиррénський – наз. одн. ч. р. (IV, 123, 1; VI, 72, 1);
тихенький – наз. одн. ч. р. (IV, 88, 8);
тіхий – зн. одн. ч. р. (III, 77, 4), *тіхою* – ор. одн. ж. р. (I, 64, 9);
тілесні – наз. мн. (V, 5, 3);
ткацький – наз. одн. ч. р. (III, 79, 9);
третьопрóбну – зн. одн. ж. р. (III, 117, 6);
троюродний – наз. одн. ч. р. (V, 128, 2);
Троя́нський – наз. одн. ч. р. (I, 43, 4; IV, 16, 3; IV, 36, 9; VI, 52, 10),
Троя́нська – род. одн. ч. р. (VI, 158, 4), *Троя́нського* – род. одн. ч. р. (IV, 83,
1), *Троя́нський* – зн. одн. ч. р. (V, 57, 4; VI, 33, 7), *Троя́нського* – зн. одн. ч.
р. (IV, 61, 6), *Троя́нським* – ор. одн. ч. р. (V, 108, 9), *Троя́нське* – наз. одн. с.
р. (IV, 33, 8; IV, 84, 3; VI, 88, 9), *Троя́нська* – род. одн. с. р. (IV, 75, 1),
Троя́нським – ор. одн. с. р. (IV, 27, 5), *Троя́нська* – наз. одн. ж. р. (V, 72, 5;
V, 109, 6), *Троя́нська* – наз. одн. ж. р. (VI, 90, 3), *Троя́нської* – род. одн. ж.

р. (II, 59, 1), *Троянської* – род. одн. ж. р. (V, 50, 7), *Троянську* – зн. одн. ж. р. (II, 10, 1; IV, 58, 8), *Троянські* – наз. мн. (II, 43, 2; III, 21, 9; V, 71, 8; V, 128, 9; VI, 77, 5), *Троянських* – род. мн. (IV, 113, 4; VI, 98, 2), *Троянських* – зн. мн. (IV, 81, 10);

трусливії – наз. мн. (V, 54, 5);

трусливійші – наз. мн. (V, 143, 7);

Тульськії – наз. мн. (V, 28, 7);

турецьким – ор. одн. ч. р. (VI, 26, 4);

Турнів – зн. одн. ч. р. (V, 95, 10); *Турнову* – зн. одн. ж. р. (VI, 141, 9),

Турнові – наз. мн. (V, 65, 3), *Турнових* – род. мн. (VI, 19, 6);

тутешню – зн. одн. ж. р. (III, 118, 9);

тютюнкóву – зн. одн. ж. р. (III, 117, 5);

тяжке – наз. одн. с. р. (IV, 7, 6), *тяжку* – зн. одн. ж. р. (VI, 167, 5);

убóгі – наз. мн. (III, 80, 5);

упóрне – наз. одн. с. р. (VI, 138, 3);

уродлівий – наз. одн. ч. р. (III, 133, 8; V, 26, 5), *уродліву* – зн. одн. ж. р. (I, 6, 9);

утішну – зн. одн. ж. р. (VI, 11, 9);

Фéбова – наз. одн. ж. р. (V, 106, 2);

фаналéвій – місц. одн. ж. р. (I, 29, 6);

фільтифікéтних – род. мн. (III, 49, 7);

Фригі́йський – зн. одн. ч. р. (VI, 11, 3), *Фригі́йське* – зн. одн. с. р. (VI, 9, 3), *Фригі́йські* – наз. мн. (VI, 139, 1);

хапту́рний – наз. одн. ч. р. (VI, 91, 10);

ха́тніх – род. мн. (III, 132, 6);

хі́рний – наз. одн. ч. р. (I, 55, 4);

хі́трий – наз. одн. ч. р. (IV, 13, 8), *хі́тра* – наз. одн. ж. р. (II, 41, 10; IV, 60, 3), *хі́трая* – наз. одн. ж. р. (VI, 142, 3);

хлі́бний – наз. одн. ч. р. (IV, 118, 6);

холóдний – наз. одн. ч. р. (II, 67, 7; IV, 80, 4), *холóдним* – ор. одн. ч. р. (VI, 67, 6);

хорóбий – наз. одн. ч. р. (IV, 129, 5);

хорунжі – наз. мн. (IV, 100, 6);

хохлацьку – дав. одн. ч. р. (IV, 10, 5);

хра́брый – наз. одн. ч. р. (VI, 56, 5; VI, 107, 8), *хра́брою* – зн. одн. ж. р. (V, 15, 8), *хра́бри* – наз. мн. (V, 72, 4);

храбрíши – наз. мн. (VI, 38, 7) і *хра́брійших* – род. мн. (V, 140, 10);

христьянську – зн. одн. ж. р. (II, 59, 9);

ца́рський – зн. одн. ч. р. (III, 110, 4), *ца́рському* – дав. одн. ч. р. (IV, 55, I), *ца́рськеє* – зн. одн. с. р. (IV, 85, 2; VI, 151, 6) і *царський* – зн. одн. ч. р. (IV, 36, 10; IV, 86, 9), *царськую* – зн. одн. ж. р. (IV, 38, 5), *царський* – місц. одн. ж. р. (I, 65, 3);

церкóвні – зн. мн. (IV, 104, 9);

цино́вим – ор. одн. ч. р. (IV, 42, 6);

цитéрська – наз. одн. ж. р. (VI, 13, 9);

ці́лий – наз. одн. ч. р. (I, 43, 6; III, 49, 2; VI, 81, 4), *ці́лий* – зн. одн. ч. р. (I, 51, 9; III, 49, 4; III, 58, 10), *ці́люю* – зн. одн. ж. р. (II, 39, 9), *ці́лою* – ор. одн. ж. р. (IV, 51, 9), *ці́лі* – наз. мн. (V, 64, 9);

цнотлі́ва – наз. одн. ж. р. (V, 117, 1);

чванлі́вих – зн. мн. (VI, 73, 1);

черво́ний – наз. одн. ч. р. (V, 123, 2), *черво́ним* – ор. одн. ч. р. (V, 124, 1), *черво́на* – наз. одн. ж. р. (IV, 21, 3), *черво́ній* – місц. одн. ж. р. (I, 29, 5), *черво́ні* – зн. мн. (I, 33, 8);

че́сний – наз. одн. ч. р. (III, 100, 2), *че́сною* – зн. одн. ж. р. (VI, 14, 6), *че́сні* – наз. мн. (III, 85, 1; III, 124, 3), *че́снії* – наз. мн. (III, 88, 3);

чимáл – наз. одн. ч. р. (I, 65, 10), *чимáла* – наз. одн. ж. р. (II, 7, 6);

чинóвні – наз. мн. (III, 122, 1), *чинóвні* – зн. мн. (V, 81, 10), *чинóвних* – зн. мн. (IV, 89, 6);

чістий – наз. одн. ч. р. (III, 119, 7), *чістому* – місц. одн. (I, 57, 6),
чісте – зн. одн. с. р. (VI, 81, 1);
чоловічий – зн. одн. ч. р. (III, 137, 9);
чорний – наз. одн. ч. р. (III, 95, 4), *чорний* – зн. одн. ч. р. (I, 34, 10),
чорнес – наз. одн. с. р. (IV, 39, 6), *чорна* – наз. одн. ж. р. (III, 35, 2; IV, 122, 3), *чорну* – зн. одн. ж. р. (VI, 152, 6), *чорним* – дав. мн. (III, 2, 4);
чорнобріву – зн. одн. ж. р. (I, 6, 8);
чорноморський – наз. одн. ч. р. (II, 31, 10);
чорнявий – наз. одн. ч. р. (IV, 129, 6), *чорняві* – наз. мн. (III, 87, 3);
чортові – наз. мн. (VI, 18, 1);
чудесний – наз. одн. ч. р. (IV, 48, 1), *чудесний* – зн. одн. ч. р. (V, 43, 8);
чудною – зн. одн. ж. р. (V, 41, 9), *чудною* – ор. одн. ж. р. (V, 66, 6);
шалевий – зн. одн. ч. р. (VI, 103, 6);
шалена – наз. одн. ж. р. (I, 59, 5);
шаповальський – наз. одн. ч. р. (III, 79, 9), *шаповальського* – род. одн. с. р. (II, 70, 2);
Шведську – зн. одн. ж. р. (VI, 20, 5);
швиденька – наз. одн. ж. р. (IV, 73, 3);
шевський – зн. одн. ч. р. (VI, 3, 10), *шевську* – зн. одн. ж. р. (VI, 136, 5);
широкі – зн. мн. (VI, 164, 3);
широкоплечий – наз. одн. ч. р. (V, 132, 3);
шкапові – зн. мн. (III, 40, 2; IV, 42, 9);
шкодлівії – наз. мн. (V, 54, 6);
Шльонському – місц. одн. (II, 60, 1), *Шльонська* – наз. одн. ж. р. (IV, 49, 1);
шівковий – зн. одн. ч. р. (I, 34, 10) і *шовковий* – зн. одн. ч. р. (I, 33, 6);
шолудівий – наз. одн. ч. р. (V, 143, 4);

штáтські – наз. мн. (III, 80, 8);

штурхобóчний – зн. одн. ч. р. (IV, 84, 2);

щаслівий – наз. одн. ч. р. (III, 133, 9), *щасліву* – зн. одн. ж. р. (II, 64, 8), *щаслівую* – зн. одн. ж. р. (VI, 166, 1), *щаслівою* – ор. одн. ж. р. (VI, 15, 3);

щірий – наз. одн. ч. р. (V, 14, 3; V, 123, 4);

щомудрїйших – род. мн. (IV, 35, 5);

щонайглавніший – наз. одн. ч. р. (II, 74, 1);

щонайрозумнїйших – род. мн. (IV, 35, 6);

щупле – наз. одн. с. р. (IV, 75, 3);

юрліва – наз. одн. ж. р. (IV, 21, 7);

ярим – ор. одн. с. р. (VI, 37, 8);

ясна – наз. одн. ж. р. (V, 41, 6), *ясні* – наз. мн. (II, 38, 6; IV, 22, 8; V, 102, 8), *ясні* – зн. мн. (V, 112, 9) і *ясного* – род. одн. ч. р. (III, 15, 2; II, 17, 6);

яхідна – наз. одн. ж. р. (IV, 73, 1);

яхіднійша – наз. одн. ж. р. (IV, 60, 2).

Наголошення переважної більшості прикметників I акцентного типу збігається із сучасним літературним. Ціла низка прикметників цього типу (*близький, бридкий, гідкий, легкий, нечепурний, низький, рідкий, твердий, тяжкий, чудний*) в сучасній українській літературній мові, на відміну від “Енеїди”, вживається з флексійним наголосом, тобто належать до II акцентного типу: *близькій, близьке́, близька́*, мн. *близькі́* (Погр. СН, 37; УЛВН, 49; Погр. ОС, 53); *бридкій, бридке́, бридка́*, мн. *бридкі́* (Погр. СН, 43; УЛВН, 55; Погр. ОС, 58); *гідкій, гідке́, гідка́*, мн. *гідкі́* (Погр. СН, 118; УЛВН, 131; Погр. ОС, 135); *легкій, легке́, легка́*, мн. *легкі́* (Погр. СН, 278; УЛВН, 307; Погр. ОС, 306); *нечепурний, нечепурне́, нечепурна́*, мн. *нечепурні́* (Погр. СН, 339; УЛВН, 370); *низькій, низьке́, низька́*, мн. *низькі́* (Погр. СН, 340; УЛВН, 371; Погр. ОС, 371); *рідкій, рідке́, рідка́*, мн. *рідкі́*

(Погр. СН, 482; УЛВН, 555; Погр. ОС, 494); *твердій, тверде, тверда*, мн. *тверді* (Погр. СН, 563; УЛВН, 643; Погр. ОС, 556); *тяжкій, тяжке, тяжка*, мн. *тяжкі* (Погр. СН, 581; УЛВН, 662; Погр. ОС, 573); *чудний* “дивний”, *чудне, чудна*, мн. *чудні* (Погр. СН, 623; УЛВН, 707; Погр. ОС, 612).

Як зазначає З. М. Веселовська, у давній українській мові, за свідченням пам’яток, у прикметниках на *-кий* переважно наголошувався кореневий склад [Веселовська, 1970: 85]. З кореневим наголосом у давніх українських пам’ятках вживаються не тільки прикметники на *-кий*: *бридкий, легкий, низький, тяжкий*, але й *твердий, чудний*: *бры’дкіи* – мн. (Гал., 139); *лєгкій* (Бер., 36, 153, 418; Слав., 434; Гал., 142, 142 зв.; Рад., 636), *лєгкоє* (Тр., 82), *лєгкіи* – мн. (Гал., 142); *нізкій* (Бер., 115); *твєрдый* (Бер., 65, 145, 171, 422, 456; Гал., 21 зв.; Рад., 535), *твєрдыми* (Філ., 49/2 зв.; Рад., 149) і *твєрдыій* (Бер., 335; Гал., 90 зв.); *тяжкій* (Бер., 65, 145, 261), *тяжка* (Єв., 273 зв. 2.; Тр., 12, 13 зв.), *тяжкои* (Тр., 48), *тяжких* (Рад., 681) і *тяжкіє* – мн. (Кл., 177); *чудный* (С. Зиз., 197; Бер., 140). Кореневе наголошення для деяких із наведених прикметників засвідчують також найстаріші словники української мови: *бридкій* (Біл.-Нос., 61; Аф.-Чужб., 304); *гідкій* (Закр., 297); *тяжкій* (Біл.-Нос., 360).

Отже, в “Енеїді” прикметники *бридкий, легкий, низький, твердий, тяжкий, чудний* зберігають старий український наголос, на відміну від сучасної літературної мови. Це ж саме слід сказати і про прикметники *близький* і *рідкий*, у яких на давньоруському ґрунті наголос (первісний) із суфіксального редукованого голосного (**blīzъkjь, *rědkъjь*, як і **lbgъkjь, *nīzъkjь* [Скляренко 1998: 239]) перемістився на попередній (кореневий) склад, пор.: *блізкий, рєдкий*. Прикметники *гідкий, нечепурний* також у минулому мали кореневий наголос, про що свідчать старі словники української мови: *гідкій* (Біл.-Нос., 97), *гідкій* (Аф.-Чужб., 358; Закр. 297); *нечепурний* (Желех., I, 527). Поступово прикметники *близький,*

бридкий, гідкий, легкий, нечепурний, низький, рідкий, твердий, тяжкий, чудний набули в українській мові флексійної акцентуації, пор. свідчення словників староукраїнської мови: *блізькій* (Желех., I, 33; Ум., I, 34; Тимч., I, 18; Грінч., I, 74); *бридкій* (Левч., 25; Тимч., I, 73; Грінч., I, 97), *бри́дкій* (Желех., I, 44; Ум., I, 142); *гідкій* (Левч., 25; Тимч., I, 73; Желех., I, 140; Грінч., I, 282), *гі́дкій* (Ум., I, 142); *легкій* (Левч., 65; Ум., II, 68; Грінч., II, 350), *ле́гкий* (Желех., I, 399; Тимч., I, 187); *нечепу́рній* (Грінч., II, 562); *низкій*, *ни́зкій* (Желех., I, 528), *низькій* (Ум., II, 198; Тимч., I, 256; Грінч., II, 563); *рідкій* (Біл.-Нос., 312), *рідкій* (Желех., II, 805; Ум., III, 283; Тимч., II, 146; Грінч., IV, 20); *твердій* (Желех., II, 952; Ум., IV, 107; Тимч., II, 206; Грінч., IV, 250); *тяжкій* (Желех., II, 997; Ум., IV, 131; Тимч., II, 218; Грінч., IV, 302); *чудній* (Левч., 157; Тимч., II, 196; Грінч., IV, 475), *чу́дній* (Желех., II, 1078; Ум., IV, 203). У прикметниках *твердий* і *тяжкий*, як засвідчують давні українські пам'ятки (див. вище), переміщення наголосу з кореня на флексію розпочалося раніше, ніж в інших розглянутих вище прикметниках.

Прикметники *окружний* і *чималий*, які в “Енеїді” мають наголос на основі (на другому складі), в сучасній українській літературній мові характеризуються подвійним наголошенням – на основі та на флексії: *окружній* (УРС, III, 118), *окружній*, *окружне́*, *окружна́*, мн. *окружні́* (Погр. СН, 360; УЛВН, 393), *окружній*, *окружне́*, *окружна́*, мн. *окружні́* [до *о́круг*; який діє по колу] і *окру́жний*, *окру́жне*, *окру́жна*, мн. *окру́жні* [до *окру́га*; навколишній; який має форму круга] (Погр. ОС, 387; СУМ, V, 682), *окружній* (ОСУМ, 526); *чимáлий* (УРС, VI, 431), *чимáлий*, *чимáле*, *чимáла*, мн. *чимáлі* (Погр. СН, 620), *чимáлий*, *чимáле*, *чимáла*, мн. *чимáлі* і *чимáлій*, *чимáле́*, *чимáла́*, мн. *чимáлі́* (УЛВН, 704; Погр. ОС, 609), *чимáлій* (СУМ, XI, 323; ОСУМ, 957). Оскільки прикметник *окружний*, ужитий в “Енеїді”, походить від іменника *окру́га*, то наголошення на основі в ньому має бути давнім. Такий висновок підтверджують свідчення словників

староукраїнської мови: *окру́жний* (Желех., I, 566; Тимч., I, 279), *окружні́й* (Ум., II, 237). Зважаючи на те, що прикметник *чималий* походить від *малий*, первісна акцентуація якого була кореневою [Скляренко, 1998: 302], то наголос на основі (на другому складі) прикметника *чималий* слід визнати давнішим. У старих словниках української мови фіксується й кореневе, і флексійне наголошення цього слова: *чимáлий* (Біл.-Нос., 219; Закр., 582), *чималі́й* (Желех., II, 1071; Тимч., I, 246), *чимáлій* (Ум., II, 186; Грінч., IV, 462). Отже, прикметники *окружний* і *чималий* зберігають в “Енеїді” давню акцентуацію.

Деякі прикметники (*єдимашковий*, *миленький*, *розумненький*) і в “Енеїді”, і в сучасній українській літературній мові характеризуються наголосом на основі, але місце наголосу (наголошений склад) у них не збігається:

єдимашко́вому (Котл., IV, 43, 9); *єдамáшковий* (УРС, I, 485; СУМ, II, 495), *єдамáшковий* (УРС, I, 6; СУМ, I, 19);

міленькій (Котл., III, 127, 9);

міле́нький, *міле́ньке*, *міле́нька*, мн. *міле́нькі* (Погр. СН, 299; УЛВН, 329; Погр. ОС, 332);

розу́мненький (Котл., III, 42, 2); *розумне́нький* (УРС, V, 203; СУМ, VII, 844).

Прикметник *єдимашковий* утворено від іменника *єдамáшка* чи *єдамашок*, а тому в прикметнику первісним слід визнати наголос на третьому складі (як у сучасній українській літературній мові), порівняймо: рос. *адамáшковый*. Такий наголос фіксують словники староукраїнської мови: *єдамáшковий* (Біл.-Нос., 130; Грінч., I, 466), *єдимашко́вий* (Желех., I, 213). Прикметники *миленький* і *розумненький*, будучи утвореними за допомогою суфікса *-еньк-* від *мілий* і *розу́мний*, перейняли від них і наголос (первісно наголошувалися як в “Енеїді”, порівняймо: рос. *міленький*), хоча словники староукраїнської мови і подають ці слова з

наголосом на суфіксі (як у сучасній українській літературній мові): *милéнький* (Желех., II, 437; Ум., II, 102; Тимч., I, 203; Грінч., II, 423); *розумнéнький* (Ум., IV, 152; Грінч., IV, 60). Отже, в “Енеїді” прикметники *миленький* і *розумненький* зберігають первісну акцентуацію, а лексема *єдамашковий* характеризується новою акцентуацією.

Низка прикметників (*грезетовий, лицарський, милостивий, пахмурний*) мають в “Енеїді” наголос на основі, а в сучасній українській літературній мові їм властиве варіантне наголошення, одне з яких збігається з наголошенням у поемі:

грезетóвий (Котл., I, 14, 8); *грезéтовий* (УРС, I, 360; СУМ, II, 163), *грезетóвий, грезетóве, грезетóва*, мн. *грезетóві* і *грезéтовий, грезéтове, грезéтова*, мн. *грезéтові* (Погр. СН, 129; УЛВН, 143);

ліцарські (Котл., V, 45, 2); *лицáрський* (УРС, II, 445), *ліцарський, ліцарське, ліцарська*, мн. *ліцарські* і *лицáрський, лицáрське, лицáрська*, мн. *лицáрські* (Погр. СН, 281; Погр. ОС, 310), *лицáрський, лицáрське, лицáрська*, мн. *лицáрські* і *ліцарський, ліцарське, ліцарська*, мн. *ліцарські* (УЛВН, 310), *ліцáрський* (СУМ, IV, 499);

милостівий (Котл., VI, 109, 5), *милостіва* (Котл., I, 24, 3); *мілостівий* (УРС, II, 512; СУМ, IV, 706), *милостівий, милостіве, милостіва*, мн. *милостіві* (Погр. СН, 299), *милостівий, милостіве, милостіва*, мн. *милостіві* і *мілостивий, мілостиве, мілостива*, мн. *мілостиві* (УЛВН, 329; Погр. ОС, 332);

пахму́рна (Котл., III, 35, 1); *пахму́рний, пахму́рне, пахму́рна* (СУМ, VI, 100).

Прикметники *грезетовий, лицарський, милостивий* походять від відповідних іменників – *грезéт* (род. *грезéту*) “парча”, *ліцар, мілість* (ст. *мілость*), первісним у наведених прикметниках був наголос твірних слів – *грезéтовий, ліцарський, мілостивий*, який зберігається (як варіантний) у сучасній українській літературній мові, порівняймо також рос.

грезетовый, рыцарский, милостивый. Словники староукраїнської мови відбивають, як правило, нове наголошення цих слів: *грезетовий* (Закр., 305; Желех., I, 158; Грінч., I, 324); *лицарській* (Закр., 388), *лицерській* (Біл.-Нос., 210), *лицарский* (Желех., I, 406), *лицарський* (Ум., III, 283; Тимч., II, 146; Грінч., I, 365); *милостівий* (Желех., I, 438), *милостівий* (Ум., II, 102; Грінч., II, 424); *пахмурний* (Грінч., III, 103). Отже, в “Енеїді” прикметник *лицарський* зберігає первісну акцентуацію, а *грезетовий* і *милостівий* характеризуються новою акцентуацією. Що ж до прикметника *пахмурний*, то він, очевидно, є новотвором І. Котляревського – від *хмурний* під впливом рос. *пáсмурный* “похмурий”. За аналогією до інших утворень із префіксом *па-* це слово повинне було б мати наголос на префіксі, який і поданий (як варіантний) у «Словарі української мови» за ред. Б. Грінченка.

Певні прикметники вживаються в “Енеїді” з варіантним наголошенням, серед яких такі:

гіркім, гірко́й, гірку, гірку́ю і гірко́ї, гіркі́ми – 2 р.;

значко́ві і значково́го;

лю́дський – 2 р., лю́дська, лю́дську, лю́дських – 2 р. і людські́;

медо́вим і медови́й;

пра́вим і право́ю;

про́стий – 2 р., про́сту – 2 р., про́стих і прости́ї;

світо́вая і світова́;

сла́ба, сла́бі, сла́бих і слаба́я, слабу́, слабу́ю;

сму́тний – 2 р., сму́тним, сму́тне, сму́тній і смутна́ – 2 р., смутні́;

ста́рший – 3 р., ста́рших і старші́, стари́их;

стра́шний, стра́шним – 2 р., стра́шна, стра́шній і страшна́ – 2 р.;

храбрі́ші і хра́брійших;

ца́рський, ца́рському, ца́рськеє – 2 р. і царські́й – 2 р., царську́ю, царські́й;

шо́вковий і шовко́вий;

ясна, ясні – 4 р. і *ясного* – 2 р.

Прикметники *медовий, правий* (протилежний лівому), *царський* у сучасній літературній мові характеризуються виключно наосновною акцентуацією: *медо́вий, медо́ве, медо́ва*, мн. *медо́ві* (Погр. СН, 296; УЛВН, 325; Погр. ОС, 328); *пра́вий, пра́ве, пра́ва*, мн. *пра́ві* (Погр. СН, 437; УЛВН, 494; Погр. ОС, 453); *ца́рський, ца́рське, ца́рська*, мн. *ца́рські* (Погр. СН, 612; УЛВН, 695; Погр. ОС, 601). Варіантна акцентуація цих прикметників (як в “Енеїді”) відбита й у давніх словниках української мови: *медові́й* (Желех., I, 432), *медо́вий* (Тимч., I, 200), *медо́вій* (Грінч., II, 415); *пра́вий* (Желех., II, 732; Ум., III, 145; Тимч., II, 185), *праві́й* (Грінч., III, 399); *ца́рський, ца́рський* (Желех., II, 1050), *ца́рський* (Тимч., II, 242), *царський* (Ум., IV, 188; Грінч., IV, 424). У давніх українських пам’ятках прикметник *медовий* вживається з флексійним наголосом, а *правий* (протилежний лівому) – з кореневим: *медо́вий* (Єв., 312); *пра́вий* (Зиз. Л., 42; Бер., 51), *пра́вая* (Бер., 149), *пра́вои* – род. одн. ж. р. (С. Зиз., 153, 159). Для прикметника *медовий* первісною є флексійна акцентуація (коротка форма прикметника в праслов’янській мові мала рухому а.п. – *mědovъ [Скляренко 1998: 261]); для прикметника *правий* – коренева [Скляренко 1998: 302], порівняймо: рос. *пра́вый*; для прикметника *царський* – теж коренева (утворений від іменника з баритонованою а.п. [Скляренко 1998: 103], коротка форма прикметника у праслов’янській мові мала баритоновану а.п.), порівняймо: рос. *ца́рский*. Не виключено, що флексійна акцентуація прикметника *правий*, відбита в “Енеїді”, виникла під впливом слова *шульга́* “ліва (рука), ліва (нога)”, з яким прикметник у поемі римується (*шульго́ю* – *право́ю*).

Прикметнику *шовковий* у сучасній літературній мові властивий тільки суфіксальний наголос: *шовко́вий, шовко́ве, шовко́ва*, мн. *шовко́ві* (Погр. СН, 630; УЛВН, 715; Погр. ОС, 620). У словниках староукраїнської мови акцентуація цього прикметника варіанта (як в “Енеїді”): *шо́вковий* (Біл.-

Нос., 400), *шовко́вий* (Закр., 592; Желех., II, 1096; Ум., IV, 209; Тимч., II, 251; Грінч., IV, 507). Оскільки прикметник *шовковий* походить від іменника *шовк*, род. *шовку*, з кореневим наголосом і до того ж запозиченого, то кореневу акцентуацію прикметника слід розглядати як первісну, тим більше, що її фіксують словники староукраїнської мови (Біл.-Нос.), порівняймо: рос. *ше́лковый*.

Прикметники *гіркий*, *значковий*, *світовий*, *слабий*, *сму́тний*, *страшний* у сучасній літературній мові характеризуються виключно флексійною акцентуацією: *гіркий*, *гірке́*, *гірка́*, мн. *гіркі́* (Погр. СН, 119; УЛВН, 132; Погр. ОС, 137); *значковій* “звання, що надавалось у реєстровому козацькому війську з другої половини XVII століття” (СУМ, III, 649); *світовій*, *світове́*, *світова́*, мн. *світові́* (Погр. СН, 514; УЛВН, 594; Погр. ОС, 518); *слабий*, *слабе́*, *слаба́*, мн. *слабі́* (Погр. СН, 529; УЛВН, 609; Погр. ОС, 529); *сму́тний*, *сму́тне́*, *сму́тна́*, мн. *сму́тні́* (Погр. СН, 533; УЛВН, 613; Погр. ОС, 532); *страшний*, *страшне́*, *страшна́*, мн. *страшні́* (Погр. СН, 551; УЛВН, 632; Погр. ОС, 547). Флексійне наголошення здебільшого переважає у словниках староукраїнської мови: *гіркий* (Біл.-Нос., 98), *гіркий* (Левч., 28; Ум., I, 159; Тимч., I, 82; Желех., I, 142; Грінч., I, 285), *значковий* (Біл.-Нос., 157; Закр., 346; Грінч., I, 172), *значковій* (Желех., I, 309), *світовий* (Біл.-Нос., 323; Закр., 514), *світовій* (Ум., IV, 167; Желех., II, 856), *світовій* (Грінч., IV, 110); *слабий* (Левч., 148; Желех., II, 881; Ум., IV, 37; Тимч., II, 168; Грінч., IV, 148); *сму́тний* (Біл.-Нос., 334; Левч., 30), *сму́тний* (Левч., 102; Желех., II, 890; Ум., III, 35; Тимч., I, 86; II, 18; Грінч., IV, 161); *страшний* (Левч., 157; Ум., IV, 88; Тимч., II, 196; Грінч., IV, 214), *страшний* (Желех., II, 926). У давніх пам’ятках названі прикметники мають кореневий (або переважно кореневий) наголос: *го́ркий* (Єв., 56 зв.; Бер., 45); *сла́бий* (Філ., 16/1; Єв., 1142; Бер., 139, 270, 298, 444; Рад., 914), *сла́бая* (Тр., 46 зв.) і *слабы́й* (Книж., 82), *слабы́и* – мн. (Рад., 200); *сму́тний* (Бер., 59, 323; Гал., 182 зв.); *стра́шний* (С. Зиз., 50, 57, 151, 154; Єв., 4, 21,

22; Тр., 10; Бер., 266; Слав., 512), *стра́шноє* (С. Зиз., 66).

Для прикметника *гіркий* первісною є флексійна акцентуація (коротка форма прикметника у праслов'янській мові мала рухому а.п. – *gōrьkь [Скляренко 1998: 264]). Проте в давніх українських пам'ятках прикметники на *-кий* узагальнили кореневу акцентуацію, чим пояснюється варіантне наголошення прикметника в “Енеїді”. Кореневе наголошення прикметників *сму́тний* і *стра́шний* у давніх українських пам'ятках і словниках староукраїнської мови (і в “Енеїді”) теж можна трактувати як книжне, а флексійне – як фонетичне (прикметник *стра́шний* утворено від іменника з рухомим наголосом – *straxь [Скляренко 1998: 111]). З. М. Веселовська з цього приводу зазначає, що прикметники на *-ний*, утворені від односкладових іменних основ, “у пам'ятках у низці випадків мають наголошений корінь, хоч фонетично повинна бути наголошена флексія, оскільки вони є утвореннями від іменників із рухомим наголосом” [Веселовська 1970: 87].

Для прикметника *значковий* первісною є суфіксальна акцентуація (утворений від іменника з флективним наголосом – *znācьkь [Скляренко 1998: 266], коротка форма прикметника у праслов'янській мові мала наголос на другому суфіксі), а для прикметника *слабий* – коренева [Скляренко 1998: 303], порівняймо: рос. *сла́бый*.

Прикметники *людський*, *простий*, *старший*, *храбріший* (хоробріший), *ясний* у сучасній літературній мові мають варіантний наголос, як і в “Енеїді”: *лю́дський* “людяний”, *лю́дське*, *лю́дська*, мн. *лю́дські*; *лю́дський* “властивий людині або пов'язаний із людиною”, *лю́дське́*, *лю́дська́*, мн. *лю́дські́* і *лю́дський*, *лю́дське*, *лю́дська*, мн. *лю́дські* (Погр. СН, 287; УЛВН, 316; Погр. ОС, 316); *про́стий* “нескладний, звичайний”, *про́сте*, *про́ста*, мн. *про́сті* і *прості́й*, *просте́*, *проста́*, мн. *прості́* (Погр. СН, 462; Погр. ОС, 475), *прості́й*, *просте́*, *проста́*, мн. *прості́* і *про́стий*, *про́сте*, *про́ста*, мн. *про́сті* (УЛВН, 529); *ста́рший* “такий, якому більше років або який

займає вищу посаду”, *ста́рше*, *ста́рша*, мн. *ста́рші* і *ста́рший* (імен.) “керівник, розпорядник” (Погр. СН, 546), *ста́рший*, *ста́рше*, *ста́рша*, мн. *ста́рші*; *ста́рший* (імен.) (УЛВН, 626), *ста́рший*, *ста́рше*, *ста́рша*, мн. *ста́рші* (Погр. ОС, 542); *хоро́брійший*, *хоро́бріше*, *хоро́бріша*, мн. *хоро́бріші* (Погр. СН, 609), *хоро́брійший*, *хоро́бріше*, *хоро́бріша*, мн. *хоро́бріші* і *хоро́брійший*, *хоро́бріше*, *хоро́бріша*, мн. *хоро́бріші* (УЛВН, 693); *ясній*, *ясне́*, *ясна́*, мн. *ясні́* і *ясний*, *ясне*, *ясна*, мн. *ясні* (Погр. СН, 638; УЛВН, 723; Погр. ОС, 629). У словниках староукраїнської мови наведені прикметники мають таку акцентуацію: *лю́дскій* (Біл.-Нос., 215), *людській* (Левч., 68), *лю́дский* (Желех., I, 419), *лю́дський* (Ум., II, 86; Грінч., II, 388), *лю́дський* (Тимч., I, 195); *прóстий* (Левч., 131; Желех., II, 778; Ум., III, 209; Тимч., II, 107; Грінч., III, 481); *ста́рший* “начальник” (Біл.-Нос., 339), *ста́рший* “якому більше років; начальник” (Желех., II, 916), *ста́рший* “старіший” і *ста́рший* “начальник” (Ум., IV, 80; Грінч., IV, 199), *ста́рший* “головний” (Тимч., II, 192); *ясній* (Левч., 145), *ясний* (Желех., II, 1116; Тимч., II, 259), *ясній* (Ум., IV, 227; Грінч., IV, 544). У давніх українських пам’ятках аналізованим прикметникам властиве виключно кореневе наголошення: *лю́дского* (Гал., 128 зв., 176 зв.; Рад., 528), *лю́дськіє* – мн. (С.Зиз., 189; Рад., 120); *прóстий* (Зиз. Л., 23, 87; Філ., 43/4; Бер. 163, 281, 291, 302, 337; Слав., 497; Рад., 117, 419, 915; Кл., 199), *прóстоє* (Філ., 3/4, 27/3; Тр., 4 зв.), *прóстая* (Єв., 123; Тр., 2/2 зв.), *прóстыи* – мн. (Філ., 10/3; Бер., 132; Гал., 6; Рад., 88); *ста́рший* (Зиз. Л., 24; Бер., 177, 353), *ста́ршему* (С. Зиз., 93); *ясний* (Тр., 2/2 зв.; Бер., 52, 288, 334, 404, 430, 467; Слав., 540; Гал., 83 зв., 144; Рад., 73, 213, 214, 298, 402, 453), *ясноє* (Гал., 140; Рад., 756), *ясная* (Бер., 11; Гал., 144; Рад., 78), *ясныи* – мн. (Гал., 121 зв.). Проте кореневий наголос є первісним лише в прикметниках *ста́рший* (як форми вищого ступеня від *ста́рий* із баритонованою а.п. у праслов’янській мові [Скляренко 1998: 303], порівняймо: рос. *ста́рший*), *хра́брійший* (як форми вищого ступеня від *хра́брый* із баритонованою а.п. у праслов’янській мові

[Скляренко 1998: 302] і *ясний* (із баритонованою а.п. у праслов'янській мові [Скляренко 1998: 302], порівняймо: рос. *ясный*). Виникнення флексійної акцентуації в прикметнику *старший* явно пов'язане з його субстантивациєю (як і в субстантивованому прикметнику *значковий*). В “Енеїді” в усіх випадках флексійного наголошення слова *старший* воно виступає іменником. Прикметник *храбріший* набув в українській мові суфіксальної акцентуації внаслідок дії тенденції до перенесення наголосу на суфікс *-иш-* або *-ийш-* у формах вищого ступеня прикметників. На наявність такої тенденції в російській мові вказує С. В. Бромлей [Бромлей 1955: 35]. Флексійна акцентуація в слові *ясний* виникла, очевидно, під впливом окситонованих прикметників. Прикметник *простий* у праслов'янській мові характеризувався флексійним наголошенням [Скляренко 1998: 304], порівняймо: рос. *простой*. Це ж саме слід сказати і про прикметник *людський* (коротка форма прикметника мала рухому а.п. – **ludьskъ* [Скляренко 1998: 263]. Як зазначає Л. Л. Васильєв, у прикметнику *простий* кореневий наголос міг з'явитися за аналогією до короткої форми [Васильєв 1929: 44]. У прикметнику *людський* коренева акцентуація виникла на ґрунті української мови з тих самих причин, що і в *простий*.

Слід зазначити, що в “Енеїді” І. Котляревського, на відміну від сучасної української літературної мови, зрідка вживається коротка форма прикметників: *богáт*, *буї* – мн., *гаряча* – род. одн. ч. р., *готóв* – 4 р. (*готів* – 2 р.), *здорóв* – 3 р., *мілостив*, *недúж*, *незгíри*, *охóч*, *Рутульська* – род. одн. ч. р., *сердúта* – род. одн. ч. р., *Троянська* – род. одн. ч. р., *Троянська* – род. одн. с. р., *чимáл*. Наголошення короткої форми прикметників у поемі таке ж саме, як у давніх українських пам'ятках: *богáт* (Єв., 116, 157 зв.; Тр., 1); *горяч* (Тр., 11 зв.); *готóв* (Філ., 5/3; Бар., 159 зв.; Рад., 80, 90); *здорóв* (Єв., 123 зв.). Наведені короткі форми прикметників зберігають в “Енеїді” первісний наголос, пор. псл. **bogàтъ*, **b'ujь*, **gotòvь*, **sъdorvь*

[Скляренко 1998: 138–139], **m'ilstivъ* [Скляренко 1998: 220], хоча віршований розмір поеми дозволяє сумніватися в правильності встановлення для прикметника *милостив* початкової акцентуації.

2.2 Прикметники другого акцентного типу

Другий акцентний тип також має свої особливості, що відбивають основні наголошувальні тенденції як в “Енеїді” І. Котляревського, так і в сучасній українській літературній мові.

II тип

	Однина	Множина
Наз.	<i>золот-ій золот-é</i>	<i>золот-á золот-í</i>
Род.	<i>золот-óго</i>	<i>золот-óї золот-іх</i>
Дав.	<i>золот-óму</i>	<i>золот-ій золот-ім</i>
Зн.	<i>золот-ій золот-é</i>	<i>золот-у золот-í</i>
Ор.	<i>золот-ім</i>	<i>золот-ою золот-іми</i>
Місц.	<i>золот-óму</i>	<i>золот-ій золот-іх</i>

Другий акцентний тип мають такі прикметники:

баскіми – ор. мн. (II, 69, 7);

благіх – род. мн. (IV, 74, 3);

важкá – наз. одн. ж. р. (V, 99, 3);

військові́ – наз. мн. (III, 125, 5; VI, 125, 7);

гладкóму – дав. одн. ч. р. (V, 48, 5);

глуху́ю – зн. одн. ж. р. (V, 41, 1);

гнучкá – наз. одн. ж. р. (III, 134, 3; IV, 21, 7);

городськіх – род. мн. (VI, 115, 4);

градськім – дав. мн. (VI, 148, 4);

громовім – ор. одн. ч. р. (VI, 170, 4);

грязнá – наз. одн. ж. р. (III, 44, 2);

гуртові́ – наз. мн. (III, 50, 8);
густій – наз. одн. ч. р. (III, 31, 1; III, 85, 4), *густій* – зн. одн. ч. р. (III, 11, 4), *густому* – місц. одн. ч. р. (III, 27, 5);
должносні́х – род. мн. (IV, 117, 2);
донські́м – ор. одн. ч. р. (IV, 126, 7);
дорога́ – наз. одн. ж. р. (VI, 120, 10), *дорогую́* – зн. одн. ж. р. (VI, 92, 6);
другі́й – наз. одн. ч. р. (V, 132, 8), *друго́го* – род. одн. ч. р. (IV, 128, 1),
друго́му – дав. одн. ч. р. (VI, 131, 6), *другі́й* – зн. одн. ч. р. (IV, 15, 10; VI, 141, 6), *друго́го* – зн. одн. ч. р. (IV, 41, 2; V, 127, 10; VI, 115, 7; VI, 118, 4; VI, 156, 7), *другі́м* – ор. одн. ч. р. (IV, 28, 10; IV, 128, 1; VI, 7, 9), *другі́м* – місц. одн. ч. р. (III, 83, 5; III, 94, 5; V, 51, 8), *друге́е* – зн. одн. с. р. (III, 83, 3), *друга́* – наз. одн. ж. р. (II, 1, 10), *другу́* – зн. одн. ж. р. (V, 77, 4; VI, 17, 4; VI, 17, 9), *друго́ю* – ор. одн. ж. р. (V, 103, 9), *другі́й* – місц. одн. ж. р. (VI, 28, 5), *другі́* – наз. мн. (VI, 87, 4; VI, 149, 5; VI, 149, 8), *другі́й* – наз. мн. (VI, 10, 8; VI, 30, 6), *другі́х* – род. мн. (II, 3, 3; VI, 43, 8), *другі́м* – дав. мн. (V, 87, 8), *другі́х* – зн. мн. (VI, 35, 3; VI, 55, 10; VI, 71, 7), *другі́й* – зн. мн. (III, 94, 10), *другі́ми* – ор. мн. (II, 46, 8; IV, 36, 5) і *дру́гий* – зн. одн. ч. р. (III, 58, 7; VI, 55, 4);
дрі́бні́х – зн. мн. (II, 15, 9);
дурно́го – род. одн. с. р. (IV, 90, 3), *дурне́* – зн. одн. с. р. (IV, 93, 1),
дурна́ – наз. одн. ж. р. (VI, 161, 4), *дурні́* – наз. мн. (II, 2, 7);
живі́й – наз. одн. ч. р. (II, 32, 9), *живі́м* – ор. одн. ч. р. (VI, 170, 7),
живі́ – наз. мн. (III, 62, 6);
замужні́ю – зн. одн. ж. р. (VI, 122, 9);
земляні́ – зн. мн. (IV, 123, 5);
златі́й – наз. мн. (IV, 118, 1);
зло́го – род. одн. ч. р. (V, 97, 7), *зло́му* – дав. одн. ч. р. (V, 88, 9), *зло́го* – зн. одн. ч. р. (V, 21, 7), *зле́е* – зн. одн. с. р. (I, 6, 5; I, 60, 2; V, 6, 7; V, 57, 6; V, 142, 1), *зла́я* – наз. одн. ж. р. (IV, 9, 7), *злу́ю* – зн. одн. ж. р. (III, 14, 10; V,

14, 6; V, 112, 2; V, 138, 9; VI, 113, 3), *злії* – наз. мн. (I, 57, 9);

золото́го – род. одн. ч. р. (III, 17, 5), *золоте́* – наз. одн. с. р. (VI, 15, 2), *золоте́е* – наз. одн. с. р. (III, 64, 3), *золота́* – наз. одн. ж. р. (VI, 169, 6), *золоту́* – зн. одн. ж. р. (III, 114, 6), *золоту́ю* – зн. одн. ж. р. (V, 27, 9; V, 41, 3), *золото́ю* – ор. одн. ж. р. (VI, 51, 3), *золото́й* – ор. одн. ж. р. (V, 44, 2), *золоти́ї* – наз. мн. (III, 27, 9), *золоти́х* – місц. мн. (III, 122, 10);

кально́ю – ор. одн. ж. р. (III, 65, 3);

кошови́й – наз. одн. ч. р. (V, 14, 8);

крива́ – наз. одн. ж. р. (III, 12, 6), *крива́я* – наз. одн. ж. р. (V, 59, 8);

крути́ї – зн. мн. (III, 118, 7);

лихи́й – наз. одн. ч. р. (I, 41, 8; III, 38, 9; IV, 4, 10; VI, 104, 2), *лихе́* – наз. одн. с. р. (III, 134, 4), *лиха́* – наз. одн. ж. р. (VI, 33, 4), *лихи́й* – дав. одн. ж. р. (I, 38, 6);

лісню́ю – зн. одн. ж. р. (III, 31, 7);

льняно́ї – род. одн. ж. р. (IV, 76, 5);

мали́й – наз. одн. ч. р. (V, 44, 5), *мале́* – зн. одн. с. р. (VI, 55, 2), *мала́* – наз. одн. ж. р. (II, 49, 10), *мало́ї* – род. одн. ж. р. (IV, 74, 9) і *ма́лий* – наз. одн. ч. р. (I, 17, 7);

мирове́с – зн. одн. с. р. (VI, 88, 8), *мирову́ю* – зн. одн. ж. р. (VI, 87, 1);

ми́цно́й – род. одн. ж. р. (VI, 54, 3);

молоде́ – наз. одн. с. р. (V, 37, 5), *молоде́е* – наз. одн. с. р. (IV, 116, 10), *молода́* – наз. одн. ж. р. (IV, 21, 7), *молоду́ю* – зн. одн. ж. р. (V, 118, 9), *молоді́* – наз. мн. (III, 80, 4; V, 72, 3), *молоди́х* – зн. мн. (III, 50, 4; III, 90, 6);

морської́ – род. одн. ж. р. (III, 115, 6), *морськи́м* – дав. мн. (V, 70, 3);

м'яку́ – зн. одн. ж. р. (II, 8, 5);

навісна́ – наз. одн. ж. р. (II, 55, 7), *навісну́* – зн. одн. ж. р. (VI, 120, 4);

немале́ – зн. одн. с. р. (IV, 131, 2);

нічну́ – зн. одн. ж. р. (V, 79, 6), *ночно́ю* – ор. одн. ж. р. (I, 64, 8);

нове́ – зн. одн. с. р. (VI, 78, 9), *ново́ю* – ор. одн. ж. р. (V, 45, 9), *нови́х* –

род. мн. (I, 27, 4), *нові́ми* – ор. мн. (IV, 100, 9) і *но́вий* – зн. одн. ч. р. (VI, 87, 7), *но́ву* – зн. одн. ж. р. (V, 49, 7; V, 107, 8), *но́ві* – зн. мн. (IV, 42, 8);

плоха́ – наз. одн. ж. р. (I, 39, 10; V, 98, 10);

поспі́шна – наз. одн. ж. р. (II, 55, 10);

предорогі́ми – ор. мн. (IV, 36, 6);

прямі́й – наз. одн. ч. р. (VI, 155, 5), *прямі́* – наз. мн. (III, 80, 6);

пусто́му – місц. одн. ч. р. (III, 27, 6), *пустé* – зн. одн. с. р. (III, 131, 4), *пуста́* – наз. одн. ж. р. (VI, 59, 10; VI, 86, 10);

пухкі́ – зн. мн. (III, 118, 4);

ряба́ – наз. одн. ж. р. (III, 12, 8);

святі́й – зн. одн. ч. р. (III, 85, 2), *святі́м* – ор. одн. ч. р. (VI, 99, 2), *святáя* – наз. одн. ж. р. (VI, 120, 10), *святі́* – наз. мн. (III, 48, 1), *святі́х* – зн. мн. (V, 116, 10);

сиру́ю – зн. одн. ж. р. (VI, 53, 3);

сіді́й – наз. одн. ч. р. (III, 18, 7; IV, 5, 9), *сідá* – наз. одн. ж. р. (III, 12, 8), *сідáя* – наз. одн. ж. р. (VI, 23, 2), *сідóю* – ор. одн. ж. р. (II, 53, 1), *сіді́* – зн. мн. (VI, 99, 6);

сім'яну́ – зн. одн. ж. р. (I, 26, 9);

скупі́й – наз. одн. ч. р. (III, 96, 8), *скупá* – наз. одн. ж. р. (IV, 75, 8);

скупі́м – дав. мн. (III, 72, 1);

скупні́ – наз. мн. (III, 81, 3);

слизьку́ – зн. одн. ж. р. (V, 144, 7);

сліні́ – наз. мн. (III, 80, 7);

смачні́й – зн. одн. ч. р. (VI, 61, 7), *смачна́я* – наз. одн. ж. р. (III, 103, 1), *смачну́ю* – зн. одн. ж. р. (I, 6, 9);

соцькі́ – наз. мн. (III, 47, 5);

старі́й – наз. одн. ч. р. (II, 53, 4; III, 57, 10; III, 128, 3; III, 137, 10; IV, 19, 3; IV, 56, 1; IV, 88, 1; IV, 88, 9; V, 5, 6; V, 8, 4; V, 22, 10; VI, 62, 6; VI,

153, 3; VI, 168, 2), *старого* – зн. одн. ч. р. (IV, 71, 8), *старім* – ор. одн. ч. р. (I, 5, 6), *старé* – наз. одн. с. р. (IV, 116, 10), *старá* – наз. одн. ж. р. (IV, 25, 5; IV, 75, 7; V, 63, 7; VI, 62, 3), *старáя* – наз. одн. ж. р. (III, 12, 5; V, 59, 9; V, 75, 5; VI, 23, 1), *старій* – дав. одн. ж. р. (V, 115, 8), *стару́* – зн. одн. ж. р. (V, 65, 9; V, 111, 5), *стару́ю* – зн. одн. ж. р. (II, 45, 2; IV, 4, 5; V, 83, 8), *старо́ю* – ор. одн. ж. р. (III, 44, 9; III, 67, 8; III, 141, 1; V, 118, 2), *старі́* – наз. мн. (III, 90, 3; IV, 109, 7), *старі́х* – род. мн. (III, 41, 7; III, 42, 10), *старі́х* – зн. мн. (III, 50, 2; III, 87, 5; IV, 89, 6; IV, 109, 8; V, 118, 10) і *ста́ра* – наз. одн. ж. р. (VI, 108, 5), *ста́рій* – місц. одн. ж. р. (VI, 159, 5);

сухий – наз. одн. ч. р. (VI, 28, 2), *суха́я* – наз. одн. ж. р. (III, 12, 6);

тісній – зн. одн. ч. р. (IV, 83, 10), *тісно́ї* – род. одн. ж. р. (III, 132, 4);

товстій – наз. одн. ч. р. (III, 122, 4; IV, 24, 6; VI, 24, 4), *товсте́* – наз. одн. с. р. (III, 27, 10), *товсто́ю* – ор. одн. ж. р. (VI, 27, 2);

хвистка́ – наз. одн. ж. р. (III, 134, 3);

хромі́ – наз. мн. (III, 123, 3);

цвітну́ – зн. одн. ж. р. (VI, 152, 5), *цвітні́х* – місц. мн. (III, 122, 5);

чадна́ – наз. одн. ж. р. (III, 44, 4);

часові́ї – наз. мн. (V, 86, 1), *часові́ми* – ор. мн. (V, 98, 3);

чепурну́ – зн. одн. ж. р. (I, 29, 3);

чужо́го – род. одн. ч. р. (IV, 92, 3), *чужі́й* – зн. одн. ч. р. (V, 129, 4), *чужé* – зн. одн. с. р. (V, 87, 9), *чужéе* – зн. одн. с. р. (III, 82, 7; IV, 88, 10), *чужі́м* – ор. одн. с. р. (III, 82, 10), *чужá* – наз. одн. ж. р. (VI, 110, 4), *чужáя* – наз. одн. ж. р. (V, 72, 6), *чужу́* – зн. одн. ж. р. (V, 76, 5), *чужу́ю* – зн. одн. ж. р. (V, III, 6; V, 122, 4), *чужі́* – наз. мн. (IV, 13, 4), *чужі́х* – род. мн. (V, 75, 10; VI, 5, 4; VI, 38, 10; VI, 116, 10), *чужі́м* – дав. мн. (III, 72, 6), *чужі́ї* – зн. мн. (V, 129, 3); *чужі́х* – місц. мн. (V, 49, 8);

швидка́ – наз. одн. ж. р. (III, 134, 3), *швидкі́* – наз. мн. (III, 7, 3).

Значна кількість прикметників II акцентного типу має в сучасній українській літературній мові таку ж акцентуацію, як і в “Енеїді”

І. Котляревського. Низка прикметників (*грязний, поспішний, соцький*), яким у поемі властива флексійна акцентуація, у сучасній українській літературній мові характеризуються наголосом на основі: *гря́зний, гря́зне, гря́зна*, мн. *гря́зні* (Погр. СН, 132; УЛВН, 146); *поспі́шний, поспі́шне, поспі́шна*, мн. *поспі́шні* (Погр. СН, 432; УЛВН, 487; Погр. ОС, 450); *со́цький*, мн. *со́цькі* – імен. (Погр. СН, 536; УЛВН, 616; Погр. ОС, 535). Словники староукраїнської мови фіксують таке наголошення: *поспі́шний* (Желех., II, 717; Тимч., II, 66), *поспі́шний* (Ум., III, 126; Грінч., III, 367); *со́тський, со́цький* (Желех., II, 898), *со́цький* (Ум., IV, 67; Тимч., II, 185; Грінч., IV, 171). Прикметник *грязний* у праслов'янській мові характеризувався флексійним наголошенням (коротка форма прикметника мала рухому а.п. – *gręzъnъ [Скляренко 1998: 257]), тобто він зберігає в “Енеїді” первісний наголос. Із двох наголошень – *поспі́шний* і *поспі́шний* давнішим слід визнати перше, порівняймо: рос. *поспéшный*. Флексійна акцентуація в слові *соцький*, яка має місце в “Енеїді”, пов’язана з субстантивацією цього прикметника (як і в *старший, значковий*).

Прикметники *військовий, заміжня*, яким в “Енеїді” властива флексійна акцентуація, в сучасній українській літературній мові вживаються з подвійним наголосом – наосновним і флексійним: *військо́вий, військо́ве, військо́ва*, мн. *військо́ві* (Погр. СН, 99), *військо́вий, військо́ве, військо́ва*, мн. *військо́ві* і *військовій, військовé, військова́*, мн. *військові́* (УЛВН, 111; Погр. ОС, 113); *замі́жня*, мн. *замі́жні* і *замі́жня*, мн. *замі́жні* (Погр. СН, 196; УЛВН, 215; Погр. ОС, 213). У словниках староукраїнської мови ці прикметники подаються переважно з флексійним наголосом: *військовій* (Аф.-Чужб., 316; Ум., I, 93; Тимч., I, 43), *військо́вий* (Желех., I, 105), *військо́вий* (Грінч., I, 236); *замі́жня* (Аф.-Чужб., 424; Ум., I, 251; Тимч., I, 132; Грінч., II, 65), *заму́жня жі́нка* (Желех., I, 258). Флексійна акцентуація прикметника *військовий* є, очевидно, первісною (порівняймо: рос. *войсковóй*), чого не можна сказати про наголошення лексем *замі́жня*

(замужня), порівняймо: *замі́жній* (Грінч., II, 65; УРС, II, 78; Погр. ОС, 213).

Деякі прикметники характеризуються в “Енеїді” варіантним наголошенням, зокрема такі:

дру́гий, другóго, другóму, другім, другім, другéе, другá, другу́, другóю, дру́гий, другі́, другі́ї, другім, другі́х, другі́ми і дру́гий;

мали́й, малé, малá, малóї і ма́лий;

новé, ново́ю, нові́х, нові́ми і но́вий, но́ву, но́ві;

старі́й, старóго, старім, старé, старá, старáя, старі́й, стару́, стару́ю, старóю, старі́, старі́х і ста́ра, ста́рий.

У сучасній українській літературній мові перший прикметник має виключно кореневу акцентуацію, інші три – тільки флексійну: *дру́гий* (УРС, I, 465; СУМ, II, 422); *мали́й, малé, малá*, мн. *мали́* (Погр. СН, 290; УЛВН, 320; Погр. ОС, 321); *нові́й, новé, новá*, мн. *нові́* (Погр. СН, 342; УЛВН, 373; Погр. ОС, 373); *старі́й, старé, старá*, мн. *старі́* (Погр. СН, 545; УЛВН, 626; Погр. ОС, 542). Така акцентуація переважає й у словниках староукраїнської мови: *дру́гий* (Аф.-Чужб., 394), *дру́гий* (Желех., I, 206; Ум., I, 202; Тимч., I, 107; Грінч., I, 447); *мали́й і ма́лий* (Біл.-Нос., 219), *мали́й* (Желех., I, 424; Ум., II, 90; Тимч., I, 197; Грінч., II, 400); *нові́й* (Желех., I, 531; Ум., II, 200; Тимч., I, 258; Грінч., II, 568); *старі́й, старі́й* (Біл.-Нос., 339), *старі́й* (Желех., I, 915; Ум., IV, 81; Тимч., II, 192; Грінч., IV, 197). Прикметники *мали́й, старі́й* характеризуються флексійним наголосом у сучасних полтавських говорах: *малé* (Ващенко, 154), *малóїї*, *старóїї* (Ващенко, 155), *старі́* – мн. (Ващенко, 157). У давніх українських пам’ятках аналізованим прикметникам властиве варіантне наголошення, як і в “Енеїді”: *дру́гий* (Бер., 196, 401; Бар., 224; Рад., 915), *дру́гими* (Бар., 221) і *дру́гийє* – мн. (С.Зиз., 48); *малы́ ѡ* (Філ., 31/4; Єв., 22 зв.; Гал., 188; Рад., 105, 211, 908, 915, 916, 1005, 1028), *малóє* (С. Зиз., 160, 197; Гал., 3), *малáя* (Бер., 212; Гал., 3; Рад., 143), *малы́и* – мн. (Тр., 15 зв.; Гал., 215; Рад.,

569) і *мáлый* (Єв., 21 зв., 160 зв. 2, 318 зв. 2; Бер., 354, 406, 453; Слав., 466; Бар., 399), *мáлая* (Єв., 2892; Тр., 34 зв.); *нóвый* (Філ., 43/4, 51/1 зв.; Єв., 72, 105; Тр., 46, 48, 60, 67; Бер., 235; Слав., 434, 477; Гал., 94, 124, 132 зв., 133 зв., 154 зв., 155, 172 зв., 238 зв.; Бар., 53 зв., 95; Кл., 188), *нóвоє* (Бер., 117), *нóвая* (Єв., 107 зв.), *нóвыи* – мн. (Філ., 5/1 зв.) і *новóє* (С. Зиз., 100; Бер., 182), *новы́и* – мн. (С. Зиз., 101; Бер., 217); *старый* (Бер., 21; Гал., 15 зв., 154 зв., 155, 172 зв., 238 зв.; Рад., 236), *старóє* (Бер., 376), *стары́и* – мн. (Єв., 99), *стары́ми* (С. Зиз., 82) і *ста́рый* (Єв., 22 зв., 23, 41 зв.; Бер., 417; Слав., 511; Гал., 124), *ста́рыи* – мн. (Єв., 82 зв.2). Первісною є коренева акцентуація у прикметниках *малий* [Скляренко 1998: 302], *старий* [Скляренко 1998: 303] і флексійна – у словах *другий* [Скляренко 1998: 304], *новий* [Скляренко 1998: 304]. На думку Л. А. Булаховського, флексійне наголошення в прикметнику *старий* виникло під впливом форми слова *молодій* [Булаховський П 1977: 367]. Натомість у прикметнику *новий* кореневий наголос міг з'явитися під впливом короткої форми (див.: [Васильєв 1929: 44]).

РОЗДІЛ 3

НАГОЛОШЕННЯ ЗАЙМЕННИКІВ ТА ЧИСЛІВНИКІВ

3.1 Особливості наголошення займенників

Особові займенники:

Я – наз. од. (I, 6, 10; I, 7, 3; I, 8, 2; I, 8, 3; I, 10, 8; I, 17, 4; I, 18, 7; I, 19, 8; I, 25, 9; I, 44, 5; I, 45, 9; I, 46, 9; I, 55, 1; I, 56, 6; I, 60, 7; I, 60, 8; I, 61, 2; I, 61, 5 та ін.); *мене́* – род. одн. (I, 49, 10) і без *мене́* (VI, 168, 3), *від мене́* (I, 8, 10; II, 27, 10), *для мене́* (I, 62, 3; IV, 69, 3; IV, 90, 10), *до мене́* (I, 44, 2; I, 54, 1; II, 65, 8; III, 23, 5; IV, 61, 3; IV, 97, 2; V, 117, 2; VI, 23, 4), *у мене́* (II, 35, 6; III, 14, 7; IV, 52, 8; V, 16, 9; VI, 168, 1); *мені́* – дав. одн. (I, 44, 1; II, 1, 9; II, 5, 4; II, 52, 7; II, 61, 3; II, 65, 9; II, 72, 1; II, 72, 3; III, 14, 5; III, 17, 7; III, 22, 9; III, 26, 3; III, 103, 10; V, 14, 4; V, 77, 4; V, 113, 1; VI, 120, 8; VI, 168, 4; VI, 168, 7), *мене́* – зн. одн. (I, 60, 6; II, 32, 8; II, 56, 3; II, 64, 5; III, 22, 5; III, 23, 7; III, 37, 9; III, 63, 8; IV, 3, 1; IV, 70, 5; V, 8, 3; V, 16, 4; V, 26, 7; V, 65, 9; V, 74, 1; V, 74, 3; V, 111, 5; V, 111, 10; VI, 11, 6; VI, 12, 8; VI, 62, 8; VI, 108, 7; VI, 110, 2; VI, 110, 6; VI, 110, 9; VI, 121, 5; VI, 167, 10), *на мене́* (VI, 16, 1), *через мене́* (IV, 47, 10) і *на мене́* (III, 104, 9; VI, 12, 6; VI, 108, 10; VI, 164, 9), *про мене́* (II, 56, 2); *мно́ю* – ор. одн. (IV, 69, 9), *зо мно́ю* (I, 53, 2; II, 21, 1), *передо мно́ю* (II, 22, 6), *за мно́й* (V, 18, 8), *передо мно́й* (VI, 63, 1); *по мені́* – місц. одн. (I, 53, 7);

ти – наз. од. (I, 5, 4; I, 6, 1; I, 16, 10; I, 17, 3; I, 23, 10; I, 45, 10; I, 48, 6; I, 53, 5; I, 53, 6; I, 54, 5; I, 55, 2; I, 55, 4 та ін.); *без тебе́* – род. одн. (III, 38, 6), *для тебе́* (V, 26, 10), *з тебе́* (I, 49, 6; III, 103, 5) і *без тебе́* (V, 4, 4; VI, 34, 5; VI, 123, 8), *від тебе́* (V, 74, 5), *для тебе́* (I, 8, 1; V, 28, 1; VI, 13, 10), *до тебе́* (II, 64, 3; II, 65, 9; V, 15, 1; VI, 60, 10), *із тебе́* (V, 138, 9), *од тебе́* (VI, 159, 3), *у тебе́* (I, 54, 3; V, 75, 50); *тобі́* – дав. одн. (I, 6, 10; I, 48, 10; I, 55, 1; I, 56, 6; I, 56, 9; I, 57, 2; II, 11, 10; II, 52, 8; II, 52, 10; II, 53, 7; II, 64, 8; II, 65, 6; II, 65, 10; II, 66, 5; II, 72, 2; III, 14, 6; III, 17, 8; III, 24, 9; III, 25, 4;

III, 25, 6; III, 25, 8; III, 27, 2; III, 102, 10; III, 129, 3; III, 139, 8; V, 8, 6; V, 14, 2; V, 48, 8; V, 139, 4; VI, 13, 1; VI, 159, 4), *к тобі́* – (II, 64, 5); *тебе́* – зн. одн. (I, 56, 7; II, 27, 5; II, 27, 8; II, 27, 9; II, 48, 1; II, 52, 3; III, 14, 1; III, 20, 8; III, 28, 7; III, 29, 9; III, 104, 5; III, 110, 10; III, 129, 4; IV, 68, 2; IV, 68, 4; IV, 68, 5; IV, 69, 5; V, 14, 5; V, 35, 4; V, 65, 4; V, 65, 10; V, 76, 8; V, 76, 9; V, 84, 7; V, 100, 10; V, 111, 3; VI, 7, 7; VI, 9, 2; VI, 61, 3; VI, 68, 6; VI, 68, 8; VI, 97, 4; VI, 107, 1; VI, 107, 5; VI, 163, 4; VI, 163, 9; VI, 168, 5; VI, 170, 8; VI, 170, 9), *за тебе́* (VI, 104, 7) і *те́бе* (III, 25, 10), *за те́бе* (III, 129, 7), *на те́бе* – (V, 48, 3), *не те́бе* (VI, 164, 7), *чрез те́бе* (V, 4, 3); *з тобо́й* – ор. одн. (III, 103, 9; IV, 2, 7; V, 4, 1; V, 74, 6), *за тобо́ю* (V, 97, 9), *перед тобо́ю* (VI, 60, 8), *пред тобо́ю* (I, 15, 8; VI, 13, 2), *з тобо́й* (V, 74, 7); *на тобі́* – місц. одн. (VI, 81, 4);

ми – наз. мн. (I, 23, 1; I, 23, 3; I, 23, 10; I, 24, 5; II, 4, 5; II, 4, 6; II, 5, 5; II, 5, 8; II, 11, 10; II, 47, 5; II, 48, 4 та ін.); *нас* – род. мн. (V, 3, 9; VI, 38, 8), *для нас* (V, I, 4; V, 3, 10; V, 68, 2; VI, 99, 2), *до нас* (II, 47, 9; VI, 34, 1), *з нас* (IV, 68, 9), *од нас* (VI, I3, 10), *у нас* (III, 26, 8; III, 60, 7; IV, 17, 7; IV, 30, 4; IV, 101, 2; V, 29, 2); *нам* – дав. мн. (I, 23, 5; I, 23, 8; I, 24, 10; I, 25, 7; II, 44, 9; II, 47, 6; II, 50, 10; III, 4, 2; III, 23, 2; III, 23, 4; III, 26, 5; III, 38, 10 та ін.), *нас* – зн. мн. (II, 3, 9; II, 46, 5; III, 38, 5; III, 45, 10; IV, 46, 4; V, 65, 4; V, 86, 10; V, 143, 9; VI, 12, 7; VI, 33, 5; VI, 105, 2; VI, 106, 1; VI, 107, 6; VI, 123, 8), *за нас* (V, 84, 4), *на нас* (I, 23, 4; I, 43, 2; III, 63, 5; III, 63, 9; V, 79, 10), *про нас* (V, 143, 5); *на́ми* – ор. мн. (VI, 164, 8), *з на́ми* (VI, 159, 8), *за на́ми* (VI, 7, 9), *перед на́ми* (IV, 9, 1);

ви – наз. мн. (I, 11, 9; I, 22, 4; I, 57, 10; II, 4, 3; II, 22, 5; II, 24, 8; II, 25, 3; II, 35, 5; II, 46, 2; II, 47, 3; III, 37, 8; III, 61, 7; III, 61, 10 та ін.), *вас* – род. мн. (III, 61, 6; V, 143, 2; VI, 84, 7; VI, 84, 10), *від вас* (V, 144, 4), *для вас* (VI, 38, 4), *з вас* (III, 22, 8; IV, 91, 5), *із вас* (II, 46, 7; IV, 92, I; VI, 4, 3), *од вас* (VI, 3, 7); *вам* – дав. мн. (I, 11, 10; I, 25, 9; II, 11, 4; II, 21, 7; II, 30, 7; II, 30, 9; II, 35, 7; II, 47, 2; II, 56, 10; III, 62, 2 та ін.), *вас* – зн. мн. (I, 22, 5; I, 57, 4; I, 61,

7; II, 56, 1; III, 61, 8; III, 61, 9; III, 62, 4; IV, 52, 2; IV, 52, 4; IV, 71, 6; IV, 91, 4; V, 37, 1; V, 114, 3; V, 129, 1; V, 129, 7; VI, 2, 8; VI, 2, 9; VI, 3, 10; VI, 4, 1; VI, 4, 7; VI, 18, 4; VI, 18, 5; VI, 18, 8), *за вас* (V, 83, 9), *на вас* (III, 62, 8); *з вами* – ор. мн. (1, 57, 9; V, 18, 9);

він – наз. одн. ч. р. (I, 1, 7; I, 2, 1; I, 5, 10; I, 6, 1; I, 6, 7; 1, 15, 3; I, 17, 7; I, 18, 3; I, 18, 10; I, 40, 5; I, 42, 8; I, 43, 8; 1, 44, 4; I, 44, 10; I, 46, 8; I, 47, 6; I, 49, 6; I, 50, 4; 1, 51, 8 та ін.), *його́* – род. одн. (III, 81, 10); *для його́* (I, 11, 4), *до його́* (IV, 36, 3), *з його́* (I, 45, 2; IV, 113, 10; IV, 127, 7), *проти́в його́* (IV, 41, 6; VI, 48, 4; VI, 99, 10) і *у ньо́го* (II, 5, 10; IV, 20, 10), *в йо́го* (V, 13, 6), *для йо́го* (I, 61, 5; IV, 20, 4), *до йо́го* (II, 61, 6; III, 13, 5; III, 57, 6; V, 44, 7), *з йо́го* (II, 8, 10; II, 67, 7), *од йо́го* (III, 138, 6); *йому́* – дав. одн. (I, 16, 1; I, 19, 6; I, 34, 5; I, 46, 9; I, 48, 3; II, 26, 7; II, 27, 2; II, 32, 6; II, 34, 10; II, 37, 7; II, 60, 9; II, 63, 8; II, 74, 3; III, 10, 2; III, 10, 3; III, 17, 3; III, 18, 4; III, 22, 2; III, 24, 4; III, 25, 2; III, 30, 3; III, 38, 9; III, 92, 2; III, 98, 7; III, 104, 7; III, 113, 5; III, 126, 6; III, 130, 6; III, 135, 3; III, 135, 7; III, 140, 3; IV, 3, 7; IV, 58, 3; IV, 58, 6; IV, 67, 1; IV, 84, 7; IV, 106, 4; IV, 120, 10; V, 27, 7; V, 35, 2; V, 56, 9; V, 84, 2; VI, 46, 4; VI, 106, 7; VI, 157, 3; VI, 165, 6; VI, 165, 8); *його́* – зн. одн. (I, 8, 4; I, 39, 8; I, 40, 8; I, 42, 7; 1, 42, 10; I, 61, 2; I, 65, 7; II, 10, 8; II, 28, 10; II, 39, 5; II, 61, 1; II, 74, 8; III, 1, 5; III, 32, 5; III, 56, 10; III, 126, 7; III, 130, 5; III, 137, 2; IV, 9, 2; IV, 56, 8; IV, 79, 1; IV, 133, 6; V, 1, 10; V, 3, 1; V, 87, 4; V, 91, 8; V, 103, 8; V, 129, 6; V, 140, 5; V, 144, 3; VI, 41, 3; VI, 46, 8; VI, 69, 9; VI, 95, 3; VI, 133, 3; VI, 155, 10), *на його́* (I, 19, 7; VI, 71, 3) і *в ньо́го* (VI, 69, 5), *за йо́го* (V, 36, 8), *на ньо́го* (VI, 155, 8), *на йо́го* (I, 6, 5; I, 11, 6; III, 109, 5; V, 1, 9; V, 104, 5; V, 115, 7), *ни́д йо́го* (V, 26, 4); *ни́м* (IV, 48, 5; V, 99, 2), *з ни́м* (I, 41, 6; I, 61, 7; II, 22, 3; II, 60, 4; III, 107, 9; III, 135, 4; III, 140, 4; IV, 24, 4; IV, 77, 8; V, 16, 10; V, 23, 9; V, 90, 6; V, 104, 2; VI, 45, 6; VI, 47, 7; VI, 64, 8; VI, 99, 4; VI, 141, 5; VI, 155, 2), *за ни́м* (IV, 30, 8; IV, 56, 9; IV, 68, 6; VI, 25, 5; VI, 36, 5; VI, 41, 7; VI, 139, 1), *на́д ни́м* (II, 24, 5; VI, 77, 3; VI, 123, 4), *пе́ред ни́м* (I, 15, 7), *пе́рід ни́м* (III, 59, 5; V, 5, 6; VI,

158, 6), *під нім* (I, 65, 8; III, 33, 6); *в нім* – місц. одн. (IV, 75, 3; VI, 165, 5), *на нім* (VI, 25, 3; VI, 53, 10), *в йому́* (III, 31, 2; IV, 68, 7), *на йому́* (IV, 9, 4), *по йому́* (III, 22, 4), *при йому́* (III, 59, 4) і *на йому́* (II, 70, 1; III, 55, 2);

вона́ – наз. одн. ж. р. (I, 2, 8; I, 16, 8; I, 39, 8; I, 52, 7; I, 65, 8; I, 66, 8; II, 5, 2; II, 5, 4; II, 70, 4; III, 5, 9; III, 112, 1; III, 113, 5; III, 114, 7; III, 134, 5; IV, 3, 5; IV, 38, 7; IV, 49, 3; IV, 73, 3; V, 23, 8; V, 76, 9; VI, 14, 8; VI, 14, 9), *ї́* – род. одн. (V, 1, 2; VI, 15, 6), *у неї́* (V, 109, 10) і *без неї́* (III, 28, 3), *в неї́* (I, 40, 6), *у неї́* (I, 65, 1), *від неї́* (I, 58, 1), *од неї́* (I, 66, 7; IV, 22, 5; IV, 56, 10; VI, 60, 9; VI, 153, 10), *вкруг неї́* (I, 66, 5), *для неї́* (I, 21, 4; IV, III, 3; V, 76, 10; VI, 14, 7; VI, 14, 10), *до неї́* (II, 5, 5; II, 33, 3; IV, 81, 3), *з неї́* (I, 1, 6), *після неї́* (II, 73, 3), *для неї́* (V, 75, 7), *од неї́* (V, 94, 3), *у неї́* (II, 58, 6); *їй* – дав. одн. (I, 3, 3; I, 3, 5; I, 16, 10; I, 22, 10; I, 52, 4; I, 59, 9; I, 63, 3; I, 63, 10; II, 1, 8; II, 32, 3; II, 33, 4; II, 42, 3; II, 42, 7; II, 55, 5; III, 5, 10; III, 84, 10; III, 113, 4; III, 114, 5; IV, 9, 9; IV, 23, 10; IV, 67, 10; IV, 73, 4; IV, 80, 8; V, 27, 3; V, 60, 8; V, 61, 6; V, 83, 3; VI, 14, 2; VI, 113, 7; VI, 113, 8; VI, 127, 7; VI, 139, 9; VI, 150, 8; VI, 151, 1), *к ній* (III, 114, 8); *ї́* – зн. одн. (I, 3, 2; I, 14, 2; I, 18, 10; I, 36, 10; II, 26, 2; II, 73, 5; III, 30, 5; IV, 3, 2; IV, 21, 10; IV, 49, 2; IV, 60, 8; IV, 61, 4; IV, 77, 2; V, 42, 7; V, 43, 5; V, 44, 4; V, 62, 5; VI, 14, 6), *на неї́* (III, 19, 9), *через неї́* (VI, 150, 9) і *в неї́* (III, 18, 10), *на неї́* (IV, 21, 8), *чрез неї́* (VI, 15, 5); *нею́* – ор. одн. (II, 45, 5; V, 42, 3; VI, 147, 2), *з нею́* (I, 36, 3; II, 73, 7; IV, 25, 3), *за нею́* (I, 51, 8; IV, 82, 1; IV, 114, 8), *перед нею́* (III, 102, 4); *в ній* – місц. одн. (III, 43, 6; III, 117, 10; IV, 19, 2; V, 2, 3), *у ній* (III, 44, 3), *на ній* (VI, 169, 6);

вонó – наз. одн. с. р. (IV, 102, 5; V, 37, 3; VI, 59, 9), *на ні́м* – місц. одн. (III, 27, 8);

вони́ – наз. мн. (II, 18, 4; III, 4, 9; III, 6, 5; III, 29, 8; III, 70, 5; III, 125, 4; IV, 13, 5; V, 6, 7; V, 7, 7; V, 20, 6; V, 38, 6; V, 73, 5; V, 79, 3; V, 133, 5; VI, 164, 9), *їх* – род. мн. (IV, 54, 2; IV, 89, 9; V, 40, 5; VI, 29, 4; VI, 38, 7), *в ні́х* (III, 139, 2), *у ні́х* (I, 38, 1; IV, 13, 8; IV, 106, 2; IV, 108, 9; IV, 119, 4; V, 53,

1), у *їх* (II, 10, 3), *від них* (IV, 34, 1), *для них* (III, 50, 7; III, 117, 2), *до них* (II, 10, 2; IV, 78, 9; VI, 1, 9), *до їх* (III, 110, 9), *до всіх їх* (III, 106, 9), *з них* (II, 48, 9; III, 70, 10; III, 91, 3; IV, 43, 4; V, 55, 10), *із них* (III, 9, 6; IV, 113, 3; IV, 117, 4; V, 132, 2); *їм* – дав. мн. (I, 17, 10; I, 20, 4; I, 21, 10; II, 8, 4; II, 10, 4; II, 44, 8; II, 45, 10; II, 57, 9; III, 16, 4; III, 34, 10; III, 45, 2; III, 71, 8; III, 75, 2; III, 76, 10; III, 81, 6; III, 84, 5; III, 88, 8; III, 95, 10; III, 96, 1; III, 101, 10; III, 133, 5; III, 141, 7; IV, 15, 7; IV, 18, 7; IV, 31, 8; IV, 32, 9; IV, 51, 5; IV, 58, 10; IV, 112, 2; V, 12, 2; V, 34, 4; V, 34, 5; V, 46, 4; V, 55, 3; V, 58, 6; V, 65, 5; V, 67, 9; V, 73, 7; V, 78, 7; V, 80, 9; V, 85, 7; V, 114, 9; V, 123, 8; VI, 75, 10; VI, 86, 2; VI, 102, 4; VI, 130, 5; VI, 160, 10), *к ним* (II, 45, 8; III, 64, 10; V, 55, 5; VI, 37, 2); *їх* – зн. мн. (I, 26, 10; I, 41, 7; I, 41, 8; II, 6, 4; II, 6, 5; II, 40, 7; II, 43, 7; II, 44, 10; II, 47, 10; II, 65, 2; II, 69, 4; III, 4, 10; III, 36, 6; III, 41, 8; III, 41, 9; III, 70, 4; III, 75, 3; III, 76, 3; III, 77, 5; III, 86, 7; III, 87, 6; III, 95, 7; III, 95, 8; III, 99, 7; III, 101, 9; III, 111, 4; III, 114, 2; III, 123, 2; III, 133, 4; IV, 5, 6; IV, 62, 10; IV, 102, 4; IV, 102, 10; IV, 109, 9; IV, 130, 10; V, 10, 1; V, 33, 2; V, 34, 3; V, 38, 8; V, 46, 10; V, 51, 7; V, 59, 8; V, 65, 3; V, 68, 8; V, 72, 8; V, 86, 4; V, 120, 3; V, 122, 3; V, 137, 9; VI, 21, 10; VI, 54, 10; VI, 57, 8; VI, 90, 8; VI, 100, 4; VI, 128, 7; VI, 140, 4; VI, 146, 9), *за них* (V, 64, 3), *на них* (II, 24, 7; III, 87, 2; V, 105, 3), *на їх* (II, 25, 4; II, 35, 4; III, 61, 2; V, 53, 2), *через їх* (II, 44, 6; III, 76, 5); *німи* – ор. мн. (IV, 41, 9; VI, 164, 10), *з німи* (III, 8, 10; III, 70, 8; III, 101, 3; V, 7, 8; VI, 6, 3), *за німи* (V, 100, 10), *між німи* (IV, 32, 10; IV, 57, 7; VI, 126, 7), *перед німи* (VI, 164, 10); *в них* – місц. мн. (IV, 50, 2; V, 72, 5; VI, 78, 4; VI, 138, 10).

У сучасній українській літературній мові особові займенники *я, ти, він (вона, воно)* у формах родового та знахідного відмінків однини без прийменників уживаються з наголосом на закінченні [Митрополит Іларіон 1952: 182; Винницький 1984: 100]: *менé* (Погр. СН, 636; УЛВН, 721; Погр. ОС, 627), *тебé* (Погр. СН, 567; УЛВН, 648; Погр. ОС, 561), *йогó* (Погр. СН, 100; УЛВН, 112; Погр. ОС, 114), *ї́* (Погр. СН, 100; Погр. ОС, 114).

Таке саме наголошення згадані займенники мають і в “Енеїді” І. Котляревського. Виняток становлять лише дві форми знахідного відмінка однини: *тебе* (“*То зараз вхопить тебе лунь*”), *не тебе* (“*Не тебе, далебіг, боюсь*”), де коренева акцентуація зумовлена впливом цієї ж форми займенників у сполученні з прийменниками, порівняймо: в “Енеїді”: *за тебе, на тебе, чрез тебе*.

У формах родового та знахідного відмінків однини особових займенників із прийменниками наголос у сучасній українській літературній мові відтягується на попередній (кореневий) склад [Булаховський 1947: 36; Митрополит Іларіон 1952: 183; Винницький 1984: 100]: *у мене, до мене, за мене* (Погр. СН, 636; УЛВН, 721; Погр. ОС, 627); *від тебе, до тебе, за тебе* (Погр. СН, 567; УЛВН, 648), *до тебе, за тебе, у тебе* (Погр. ОС, 561); *з нього* (Погр. СН, 100; УЛВН, 112; Погр. ОС, 114); *у неї, до неї* (Погр. СН, 100; УЛВН, 112), *у неї* (Погр. ОС, 114). В “Енеїді” згадані займенники (у сполученні з прийменниками) також характеризуються переважно кореневою акцентуацією, хоча й флексійне наголошення трапляється доволі часто, порівняймо: зн. одн. *на менé, через менé*; род. одн. *без тебе́, для тебе́, з тебе́* – двічі, зн. одн. *за тебе́*; род. одн. *для його́, до його́, з його́* – тричі, *проти́в його́* – тричі, зн. одн. *на його́* – двічі; род. одн. *у неї́*, зн. одн. *на неї́, через неї́*. Варіантне наголошення (коренева та флексійна) у формах родового та знахідного відмінків однини властиве особовим займенникам (із прийменниками) і в давніх українських пам’ятках, але тут, на відміну від “Енеїди”, переважає флексійна акцентуація [Веселовська 1970: 94]. Складається враження, що в українській мові акцентний розвиток форм родового та знахідного відмінків однини особових займенників у сполученні з прийменниками йшов у напрямку від виключно флексійної акцентуації [Скляренко 1998: 143, 146] до виключно кореневої, і мовний стан, відбитий давніми пам’ятками (переважно з флексійним наголошенням) та “Енеїдою”

І. Котляревського (переважно з кореневим наголошенням), був проміжним (тією або іншою мірою) у цьому процесі. На думку Л. А. Булаховського, відтягнення наголосу в точному значенні слова тут не було, а “сучасний розподіл фактів є синтаксично-морфологічним врегулювання давнього хитання місця наголосу в формах *менé* і *мéне*, *тебé* і *тéбе* тощо” [Булаховський П 1977: 310]. Дослідник вважає, що за аналогією відношень *менé* – у *мéне* тощо виникли *йогó* – у *ньóго*, *ї́* – у *не́ї* і т. ін. [Булаховський П 1977: 310].

В “Енеїді”, як і в сучасній українській літературній мові, особові займенники *я*, *ти* у формі місцевого відмінка однини, вживаючись завжди з прийменниками, мають флексійну акцентуацію: *на мені́* (Погр. СН, 636; Погр. ОС, 627), *на тобі́* (ОСУМ, 862). Що ж до форми місцевого відмінка однини займенника *він* (*вонó*), то, на відміну від сучасної української літературної мови, де наголошення кореневе (*на ньóму*), в «Енеїді» воно, як правило, флексійне, правда, при формі без приставного *н* – (*йому*), порівняймо: *в йому́* – двічі, *на йому́*, *по йому́*, *при йому́* і *на йóму* – двічі.

Наголошення всіх інших відмінкових форм особових займенників, ужитих в “Енеїді”, не відрізняється від сучасного літературного.

Зворотний займенник: *вкруг себе́* – род. одн. (V, 69, 6), *вокруг себе́* (VI, 45, 5), *перед себе́* (IV, 101, 9), *проміж себе́* (IV, 13, 7; IV, 51, 2; VI, 2, 3) і *для себе́* (VI, 51, 4), *до себе́* (IV, 51, 4; VI, 146, 9), *з себе́* (IV, 60, 4), *од себе́* (V, 41, 8), *у себе́* (II, 5, 9); *собі́* – дав. одн. (I, 36, 5; I, 52, 3; I, 63, 7; II, 10, 3; II, 25, 3; II, 41, 2; II, 56, 2; II, 58, 6; II, 72, 4; III, 27, 3; III, 63, 3; III, 131, 5; III, 138, 10; IV, 42, 4; IV, 65, 4; IV, 70, 9; IV, 93, 5; IV, 94, 4; V, 5, 8; V, 15, 4; V, 24, 9; V, 26, 2; V, 27, 4; V, 65, 6; V, 87, 7; V, 87, 10; V, 92, 4; V, 108, 3; V, 115, 6; VI, 47, 8; VI, 89, 10), *к собі́* (III, 89, 4; IV, 89, 5; V, 62, 6; V, 133, 7; VI, 66, 2); *себе́* – зн. одн. (I, 46, 9; I, 66, 9; II, 54, 4; III, 29, 10; III, 33, 7; III, 71, 3; III, 84, 2; III, 86, 4; III, 141, 7; IV, 34, 10; IV, 65, 9; V, 10, 4; V, 24, 6; V, 30, 4; V, 42, 3; V, 128, 7; VI, 18, 10; VI, 151, 3), *про себе́* (VI, 104, 10) і *за*

себе (IV, 107, 8), *на себе* (V, 43, 6; VI, 65, 9; VI, 129, 5), *ся* (I, 5, 2; IV, 61, 5); *собо́ю* – ор. одн. (II, 22, 4; II, 22, 9; II, 58, 7; III, 53, 10; III, 55, 6; IV, 131, 3; V, 84, 7; VI, 60, 9; VI, 110, 9), *з собо́ю* (I, 23, 9; I, 35, 2; II, 45, I; III, 57, 7; IV, 125, 8; VI, 24, 7), *між собо́ю* (II, 6, 8; VI, 156, 3), *перед собо́ю* (II, 15, 3; III, 52, 6; IV, 45, 3; VI, 67, 1; VI, 96, 6), *проміж собо́ю* (III, 116, 5); *собо́й* (VI, 126, 4; VI, 129, 4), *з собо́й* (V, 105, 6; VI, 26, 7), *між собо́й* (II, 37, I), *об собі́* – місц. одн. (IV, 60, 7), *по собі* (IV, 22, 10).

У сучасній українській літературній мові зворотний займенник *себе́* характеризується під час відмінювання таким самим наголошенням, як особові [Винницький 1984: 100]: флексійним – в усіх відмінкових формах, але кореневим – у формах родового та знахідного відмінків із прийменниками: *себе́*, *собі́*, *собо́ю*, але *до себе́*, *на себе́*, *про себе́* (Погр. СН, 514; УЛВН, 594; Погр. ОС, 519). В “Енеїді” зворотний займенник *себе́* виступає з флексійною акцентуацією в усіх відмінкових формах (як у сучасній українській літературній мові), але, на відміну від сучасної літературної мови, вживається з варіантним наголошенням (кореневим і флексійним) у формах родового та знахідного відмінків із прийменниками, порівняймо: род. одн. *для себе́*, *до себе́* – двічі, *з себе́*, *од себе́*, *у себе́* і *вкруг себе́*, *вокруг себе́*, *перед себе́*, *проміж себе́* – тричі; зн. одн. *за себе́*, *на себе́* – тричі і *про себе́*. Коренева акцентуація згаданих форм зворотного займенника *себе́* із прийменниками в поемі все ж дещо переважає, у той час як у давніх українських пам’ятках у таких сполученнях переважає флексійне наголошення [Веселовська 1970:94]. Про сполучення з прийменниками зворотного займенника *себе́* у формах родового та знахідного відмінків можна сказати те саме, що й про сполучення з прийменниками особових займенників у згаданих формах: в українській мові флексійна акцентуація займенника поступово витіснялася кореневою, що призвело до виникнення виключно кореневого наголошення займенника у формах родового та знахідного відмінків у сучасній

українській літературній мові.

Питально-відносні займенники:

хто – наз. одн. (I, 20, 7; 1, 22, 6; I, 32, 3; 17, 32, 4; I, 37, 2; 1, 37, 4; II, 7, 10; II, 18, 8; II, 18, 9; II, 21, 1; II, 21, 3; II, 25, 8; II, 41, 4; II, 50, 8; II, 50, 10 та ін.); *до ко́го* – род. одн. (III, 64, 7; IV, 68, 8; V, 112, 1), *од ко́го* (V, 4, 10), *у ко́го* (IV, 92, 1); *кому́* – дав. одн. (II, 21, 4; II, 44, 4; III, 8, 4; III, 9, 6; III, 16, 5; III, 58, 2; III, 96, 7; III, 121, 5; III, 134, 9; IV, 83, 7; IV, 91, 7; IV, 93, 9; IV, 127, 8; V, 87, 6; VI, 19, 10); *кого́* – зн. одн. (III, 58, 8; III, 64, 6; III, 89, 4; III, 106, 10; IV, 7, 9; IV, 68, 9; IV, 70, 5) і *за ко́го* (VI, 12, 8); *з ким* – ор. одн. (II, 55, 8; IV, 130, 4); *в кім* – місц. одн. (V, 5, 3);

що – наз. одн. (I, 6, 6; I, 16, 7; II, 24, 2; II, 24, 8; II, 53, 9; II, 54, 5; II, 54, 7; II, 58, 10 та ін.); *чогó* – род. одн. (I, 11, 9; I, 52, 2; II, 24, 8; II, 35, 5; II, 46, 2; II, 58, 7; II, 62, 1; II, 73, 6; III, 6, 7; III, 14, 6; III, 62, 7; III, 130, 2; IV, 17, 4; IV, 26, 1; V, 29, 3; V, 68, 5; V, 129, 8; V, 142, 10; VI, 8, 6; VI, 63, 1; VI, 120, 6), *для чогó* (VI, 8, 1), *з чогó* (IV, 90, 5; IV, 90, 6); *чом* – дав. одн. (III, 126, 3), *к чому́* (III, 7, 8; III, 119, 5; III, 133, 9); *що* – зн. одн. (I, 6, 10; I, 20, 4; I, 32, 10; I, 34, 6; I, 41, 8; I, 48, 6; I, 63, 3 та ін.), *в ві́що* (I, 37, 2; VI, 163, 6), *за ві́що* (III, 69, 7); *чим* – ор. одн. (I, 15, 8; II, 62, 5; III, 19, 5; III, 29, 4; III, 88, 6; III, 124, 10; V, 131, 7; VI, 27, 9; VI, 76, 5; VI, 157, 10), *з чим* (IV, 35, 10), *за чім* (III, 64, 7); *в чім* – місц. одн. (II, 60, 8; III, 120, 4), *на чім* (VI, 93, 4);

який – наз. одн. ч. р. (I, 6, 1; I, 22, 5; I, 50, 4; I, 54, 1; II, 34, 1; II, 42, 4; III, 24, 3; III, 45, 4; III, 70, 10; III, 81, 10; III, 130, 7; IV, 53, 10; IV, 57, 7; IV, 71, 2; IV, 91, 4; IV, 97, 7; VI, 13, 5; VI, 77, 9; VI, 98, 4), *яко́го* – род. одн. ч. р. (II, 69, 6; III, 61, 7; III, 102, 8), *яко́му* – дав. одн. ч. р. (III, 6, 8; III, 6, 9), *який* – зн. одн. ч. р. (VI, 53, 2), *які́м* – ор. одн. ч. р. (VI, 139, 9; VI, 157, 5); *яко́го* – род. одн. с. р. (V, 28, 4), *яке́с* – зн. одн. с. р. (IV, 107, 9); *яка́* – наз. одн. ж. р. (I, 22, 7; II, 25, 6; III, 96, 4; III, 103, 5; V, 80, 5; VI, 5, 4; VI, 33, 4; VI, 46, 3), *яка́я* (III, 68, 10), *яко́ї* – род. одн. ж. р. (IV, 49, 5), *яко́й* (IV, 97, 10; V, 64, 4), *яку́* – зн. одн. ж. р. (II, 58, 1; III, 7, 8; III, 119, 5; IV, 120, 6; V, 60, 10; V,

75, 9), *в яку́* (IV, 114, 4), *з яко́ю* – ор. одн. ж. р. (V, 118, 3); *які́* – наз. мн. (III, 9, 1; III, 51, 6; III, 72, 5; III, 73, 8; III, 76, I; III, 90, 7; III, 94, 2; III, 100, 7; III, 101, 7; III, 116, 2; III, 121, 10; III, 125, 7; IV, 9, 8; IV, 23, 4; IV, 25, 9; IV, 49, 7; IV, 51, 5; IV, 117, 3; IV, 117, 4; IV, 130, 2; V, 10, 9; V, 22, 4; VI, 5, 8; VI, 88, 5; VI, 88, 5), *які́ї* – наз. мн. (III, 130, 8; VI, 23, 5; VI, 149, I) і *які* – наз. мн. (III, 2, 9); *які́х* – род. мн. (III, 69, 10; VI, 15, 9), *в які́х* (III, 122, 4), *з які́х* (III, 123, 4; VI, 33, 10); *які́м* – дав. мн. (III, 71, 4; III, 124, 4), *які́м-то* (III, 130, 10), *які́* – зн. мн. (III, 134, 8; III, 136, 3; VI, 159, 10), *які́ї* (III, 68, 9; V, 21, 8), *які́х* (III, 123, 9), *з які́ми* – ор. мн. (IV, 106, 9);

чий – наз. одн. ч. р. (VI, 83, 6); *чийа́* – наз. одн. ж. р. (II, 35, 10; VI, 53, 4); *чий́* – наз. мн. (V, 109, 2);

котóriй – наз. одн. ч. р. (IV, 115, 4); *котóра* – наз. одн. ж. р. (IV, 56, 8; V, 15, 6), *котóру* – зн. одн. ж. р. (VI, 25, 4), *котóрую* (V, 77, 3); *котóri* – наз. мн. (II, 43, 4; III, 125, 10; IV, 43, 3), *котóрих* – род. мн. (IV, 89, 7), *в котóрих* (III, 89, 10).

У сучасній українській літературній мові питально-відносні займенники *хто*, *що*, як і особові та зворотний займенник *себе́*, у формах родового та знахідного відмінків без прийменників характеризуються флексійним наголосом, але в цих самих відмінкових формах із прийменниками – кореневим [Винницький 1984: 101]: *кого́*, але *біля ко́го* (Погр. СН, 611; УЛВН, 694; Погр. ОС, 600); *чого́*, але *до чо́го* (Погр. СН, 635; УЛВН, 719; Погр. ОС, 625). В “Енеїді” згадані займенники у формах родового та знахідного відмінків без прийменників теж мають, як і в сучасній українській літературній мові, флексійне наголошення. Що ж до цих самих форм із прийменниками, то займенник *хто* виступає в “Енеїді” виключно з кореневою акцентуацією (як і в сучасній українській літературній мові), а *що* – виключно з флексійною (лише у формі родового відмінка), порівняймо: род. одн. *до ко́го* – тричі, *од ко́го*, *у ко́го*, зн. одн. *за ко́го*; род. одн. *для чо́го*, *з чо́го* – двічі (але зн. одн. *в ві́що* – двічі, *за ві́що*).

Оскільки в давніх українських пам'ятках переважає флексійне наголошення займенників *хто*, *що* у формах родового та знахідного відмінків із прийменниками [Веселовська 1970: 94], то, зважаючи на наголос цих форм в “Енеїді”, можна зробити висновок, що в українській мові витіснення флексійної акцентуації зазначених форм кореневою в займеннику *хто* відбувалося активніше, ніж у *що*.

Привертає увагу в “Енеїді” наголошення форми називного відмінка множини *які* займенника *якій*. Таке наголошення вжито в поемі один раз за численних випадків флексійної акцентуації згаданої форми. У сучасній українській літературній мові займенник *якій* характеризується флексійним наголосом у формі називного відмінка множини (*які*) [Винницький 1984: 101]. У праслов'янській мові займенник *jakъ мав рухому а.п. [Скляренко 1998: 145], а тому повна форма називного відмінка множини цього займенника на східнослов'янському ґрунті набула флексійної акцентуації (на передостанньому складі), як і повна форма коротких прикметників із рухомою а.п. [Скляренко 1998: 301]. У зв'язку з цим можна зробити висновок, що наголошення *я'кі* у формі називного відмінка множини, вжите в «Енеїді» один раз, скоріше за все не відбиває народно-розмовної мови, а зумовлено потребою збереження віршованого розміру поеми.

В усіх інших випадках вживання питально-відносних займенників в “Енеїді”, зокрема їхнє наголошення, не відрізняється від сучасного літературного.

Заперечні займенники:

ніхто – наз. одн. (II, 4, 10; II, 22, 2; II, 35, 8; III, 9, 10; III, 103, 6; III, 114, 2; III, 120, 2; IV, 16, 7; IV, 82, 10; IV, 94, 7; IV, 97, 10; V, 27, 10; V, 28, 4; V, 33, 4; V, 42, 10; V, 90, 6; V, 112, 4; V, 118, 3; VI, 7, 7; VI, 19, 7; VI, 19, 8; VI, 158, 3; VI, 163, 4), *нікого* – род. одн. (V, 38, 9; V, 69, 6; VI, 71, 5; VI, 72, 6) і *ні од когó* – род. одн. (V, 85, 10), *нікому* – дав. одн. (IV, 20, 3; IV, 129, 8; V,

76, 6) і *нікому́* (VI, 71, 4), *ні́кому* (III, 101, 2);

нічо́го – род. одн. (II, 15, 3; VI, 128, 9), *ні́чим* – ор. одн. (III, 140, 5), *ні в чі́м* – місц. одн. (I, 3, 4; II, 60, 10; VI, 95, 10);

ні́яка – род. одн. с. р. (V, 85, 10), *ні́якої* – род. одн. ж. р. (I, 63, 4);

нічийо́го – род. одн. ч. р. (IV, 83, 6).

З наведених форм заперечних займенників, поданих в “Енеїді”, наголошення лише деяких не збігається із сучасним літературним: род. одн. *ні од когó* (“*Ні од когó ніяка зла*”), дав. одн. *нікому́* (“*Що був невидим нікому́*”), порівняймо: сучасний літературний наголос: *ні від ко́го, ніко́му* (Погр. СН, 341; УЛВН, 372; Погр. ОС, 373). Наголошення *ні од ко́го* у творі є залишком давньої займенникової акцентуації (флексійної), яка в українській мові поступово витіснялася кореневою в особових займенниках, зворотному займеннику *себе́*, питально-відносних займенниках *хто, що* у формах родового та знахідного відмінків із прийменниками (див. вище). Оскільки в давніх українських пам’ятках займенник *ніхто* у формах родового та давального відмінків систематично вживається з наголосом на середньому складі – *нико́го, нико́му* (з єдиним винятком у віршах Климентія Зиновієва сина – *нікому́*), то наголос *нікому́* в «Енеїді» І. Котляревського (як і у віршах Климентія Зиновієва сина) ми схильні пояснити впливом російської мови, порівняймо: рос. *никто́, никого́, никому́*.

У сучасній українській літературній мові за допомогою наголосу розрізняється значення займенників *нікого, нікому, ніким; нічого, нічому, нічим*: з одного боку, *ніко́го* (жодної людини), ***ніко́му*** (жодній людині), *нікі́м* (жодною людиною); *нічо́го* (жодного предмета, факту тощо), *нічо́му* (жодному предмета, факту тощо), *нічі́м* (жодним предметом, фактом і т.ін.), а з другого, *ні́кого* (немає кого), *ні́кому* (немає кому), *ні́ким* (немає ким); *ні́чого* (немає чого), *ні́чому* (немає чому), *ні́чим* (немає чим) [Митрополит Іларіон 1952: 183; Винницький 1984: 103]. Таке розрізнення

наявне й у поемі: *ні́кому* (“*Не кланявся ні́кому низько*”, “*Він не давав ні́кому спуску*”, “*Не жаль ні́кому, хоть ізслизну*”) і *ні́кому* (“*Що ні́кому вже підморгнуть*”).

Присвійні займенники:

мій – наз. одн. ч. р. (I, 15, 9; II, 10, 7; IV, 69, 1; IV, 69, 10; V, 26, 6; V, 36, 7; V, 36, 10; V, 74, 8; VI, 11, 1; VI, 12, 10; VI, 77, 8; VI, 100, 2), *мо́єму* – дав. одн. ч. р. (II, 72, 5; VI, 63, 6; VI, 144, 5) і *моєму́* – (II, 32, 5), *мій* – зн. одн. ч. р. (VI, 5, 1); *моє́* – наз. одн. с. р. (IV, 69, 7; VI, 61, 1), *ма* – наз. одн. с. р. (III, 129, 1), *мо́го* – род. одн. с. р. (I, 61, 1), *мо́єму* – дав. одн. с. р. (II, 56, 6); *мо́я* – наз. одн. ж. р. (I, 17, 3; I, 60, 6; II, 55, I; III, 126, 1; IV, 18, 8; IV, 52, 1; IV, 91, 10; V, 28, 1; V, 63, 10; V, 111, 8; V, 111, 9; VI, 110, 3; VI, 110, 4; VI, 123, 10), *моє́ї* – род. одн. ж. р. (VI, 147, 1), *моє́й* – (IV, 71, 4), *мої́й* – дав. одн. ж. р. (III, 129, 5), *мою́* – зн. одн. ж. р. (V, 14, 6; V, 64, 1; VI, 122, 1), *моє́ю* – ор. одн. ж. р. (VI, 5, 5); *мої́* – наз. мн. (IV, 92, 4; V, 6, 8), *мої́х* – род. мн. (V, 111, 2), *мої́м* – дав. мн. (IV, 69, 4; VI, 34, 10), *мої́х* – місц. мн. (VI, 119, 9);

твій – наз. одн. ч. р. (II, 33, 7; II, 64, 3; III, 14, 7; III, 38, 5; IV, 97, 4; V, 14, 3; V, 64, 4; V, 117, 7; V, 139, 3; VI, 33, 10; VI, 97, 5), *твого́* – род. одн. ч. р. (VI, 61, 6), *твому́* – дав. одн. ч. р. (VI, 16, 9; VI, 160, 6), *твій* – зн. одн. ч. р. (V, 113, I; VI, 61, 7; VI, 68, 10), *твої́м* – ор. одн. ч. р. (V, 84, 5); *твоє́* – наз. одн. с. р. (IV, 26, 2), *твоє́* – зн. одн. с. р. (III, 20, 9); *тво́я* – наз. одн. ж. р. (II, 71, 6; III, 20, 6; IV, 63, 1; IV, 69, 10; IV, 97, 3; VI, 34, 6; VI, 167, 9), *твоє́ї* – род. одн. ж. р. (VI, 11, 4), *твоє́й* – дав. одн. ж. р. (IV, 46, 10), *твою́* – зн. одн. ж. р. (I, 56, 5; IV, 63, 3; V, 65, 6; VI, 11, 9; VI, 109, 2; VI, 164, 5), *твоє́ю* – ор. одн. ж. р. (VI, 33, 6); *твої́* – наз. мн. (III, 21, 9; V, 64, 8; VI, 9, 5; VI, 119, 6), *твої́х* – род. мн. (VI, 9, 8; VI, 61, 2; VI, 97, 6), *твої́м* – дав. мн. (V, 64, 6), *твої́ми* – ор. мн. (I, 57, 3; VI, 104, 6), *твої́х* – місц. мн. (III, 21, 7; VI, 13, 4);

свій – наз. одн. ч. р. (II, 51, 3), *свого́* – род. одн. ч. р. (II, 51, 5; III, 126, 3; V, 107, 1; V, 110, 7; VI, 58, 4), *свій* – зн. одн. ч. р. (I, 17, 2; I, 39, 9; II, 9, 10;

II, 57, 2; III, 84, 2; IV, I, 9; IV, 86, 9; V, 81, 3; VI, 34, 8; VI, 35, 8; VI, 58, 2; VI, 127, 7; VI, 133, 2; VI, 161, 7; VI, 171, 1), *свогó* – (I, 44, 9; III, 106, 7; III, 128, 2; III, 128, 8; IV, 19, 7; IV, 73, 10; VI, 67, 2; VI, 128, 3), *своі́м* – ор. одн. ч. р. (I, 18, 9; II, 34, 9; III, 92, 8; III, 139, 9; IV, 59, 2; IV, 121, 5; VI, 48, 3; VI, 155, 4), *своє́му* – місц. одн. ч. р. (III, 58, 4), *своі́м* – місц. одн. ч. р. (II, 69, 5; IV, 43, 1); *свогó* – род. одн. с. р. (I, 25, 2; I, 36, 4; IV, 24, 8; IV, 35, 9), *своє́* – зн. одн. с. р. (I, 17, 6; I, 51, 2; IV, 26, 4; IV, 95, 2; V, 5, 2; V, 142, 3; VI, 94, 9), *на своє́* (IV, 112, 7); *сво́я* – наз. одн. ж. р. (IV, 65, 7), *своє́й* – род. одн. ж. р. (III, 121, 9; IV, 110, 9; V, 104, 10; VI, 11, 2), *сво́йй* – дав. одн. ж. р. (II, 28, 8), *сво́ю* – зн. одн. ж. р. (I, 63, 2; II, 51, 9; III, 3, 6; III, 13, 3; III, 21, 4; III, 59, 6; III, 66, 3; III, 102, 1; IV, 89, 9; V, 4, 2; V, 41, 4; V, 62, 8; V, 63, 6; V, 107, 7; V, 119, 5; VI, 109, 4; VI, 143, 3; VI, 143, 5), *своє́ю* – ор. одн. ж. р. (II, 72, 6; III, 38, 3; III, 65, 1; III, 89, 3; III, 110, 8; IV, 72, 3; IV, 89, 3; IV, 124, 3; V, 36, 3; V, 79, 9; V, 95, 9; VI, 16, 8), *своє́й* (VI, 124, 6; VI, 128, 4), *сво́йй* – місц. одн. ж. р. (III, 127, 9; IV, 23, 9; V, 53, 3; VI, 106, 3), *своє́й* (IV, 15, 4; IV, 46, 7; V, 23, 4); *своі́* – наз. мн. (II, 46, 9), *своі́х* – род. мн. (II, 21, 4; II, 68, 4; III, 21, 10; III, 41, 10; IV, 43, 2; IV, 113, 6; VI, 5, 10; VI, 37, 10; VI, 119, 7; VI, 158, 2), *своі́м* – дав. мн. (I, 58, 9; II, 47, 4; V, 50, 10; V, 135, 4; VI, 170, 10), *своі́* – зн. мн. (III, 13, 7; III, 75, 1; III, 96, 2; III, 97, 3; III, 116, 3; IV, 32, 8; VI, 100, 3; VI, 164, 3), *своі́х* (I, 50, 6; II, 12, 8; II, 44, 5; II, 65, 3; III, 10, 5; III, 50, 9; V, 108, 10; VI, 115, 2; VI, 116, 9; VI, 149, 10), *своі́ми* – ор. мн. (V, 20, 4), *своі́х* – місц. мн. (V, 124, 7; VI, 27, 4);

наш – наз. одн. ч. р. (I, 44, 7; II, 19, 1; III, 4, 3; III, 65, 8; III, 71, 4; III, 81, 8; III, 97, 2; III, 108, 10; III, 137, 8; IV, 8, 10; IV, 46, 6; IV, 86, 5; V, 46, 1; V, 92, I; V, 142, 10; VI, 13, 6; VI, 43, 5; VI, 48, 1; VI, 52, 10; VI, 58, I; VI, 82, 2; VI, 138, 5; VI, 158, 10), *на́шому* – дав. одн. ч. р. (III, 44, 8; III, 99, 6; III, 102, 3; IV, 10, 5; IV, 120, 4), *на́шим* – ор. одн. ч. р. (IV, 47, I; IV, 56, 2), *на́шим* – місц. одн. ч. р. (VI, 83, 3); *на́ше* – наз. одн. с. р. (IV, 68, 3; V, 80, 6); *на́ша* – наз. одн. ж. р. (V, 26, 3; V, 85, 1; VI, 76, 2; VI, 97, 4), *на́шій* – дав. одн. ж. р.

(VI, 25, 6), *нашу* – зн. одн. ж. р. (VI, 107, 4); *наші* – наз. мн. (II, 25, 8; II, 46, 4; IV, 18, 3; V, 33, 1; V, 94, 1; V, 95, 5; V, 96, 2), *наших* – род. мн. (II, 29, 4), *нашим* – дав. мн. (V, 96, 10), *наших* – зн. мн. (V, 98, 2), *нашими* – ор. мн. (II, 54, 6);

ваш – наз. одн. ч. р. (II, 54, 1; IV, 22, 4; V, 36, 7; V, 36, 10; V, 54, 8; V, 114, 2; V, 114, 4; VI, 48, 4), *вашому* – дав. одн. ч. р. (IV, 51, 8; VI, 100, 2), *ваш* – зн. одн. ч. р. (V, 18, 10; V, 129, 10), *вашого* – (I, 25, 5; V, 129, 5); *ваша* – наз. одн. ж. р. (IV, 52, 3), *ваший* – місц. одн. ж. р. (V, 143, 3); *ваші* – наз. мн. (IV, 22, 3; V, 114, 3; VI, 2, 5), *ваших* – род. мн. (VI, 4, 8), *ваші* – зн. мн. (VI, 3, 8);

їх “*їхній*” (I, 10, 5; II, 3, 2; II, 43, 8; II, 49, 9; II, 74, 1; III, 71, 9; III, 94, 9; III, 101, 4; III, 112, 10; III, 114, 10; IV, 8, 5; IV, 32, 7; IV, 41, 10; IV, 81, 8; IV, 87, 10; IV, 97, 6; IV, 114, 4; IV, 132, 4; V, 11, 7; V, 79, 4; V, 81, 8; V, 114, 10; V, 125, 9; V, 142, 5; VI, 10, 9; VI, 19, 9; VI, 38, 6; VI, 65, 2; VI, 76, 7; VI, 79, 2; VI, 96, 3; VI, 115, 8; VI, 116, 6; VI, 140, 2; VI, 144, 10; VI, 149, 3);

її (I, 18, 3; III, 21, 6; IV, 3, 4; IV, 23, 8; IV, 65, 5; IV, 73, 2; IV, 114, 10) і *її* (III, 45, 4);

його (I, 2, 9; I, 3, 8; I, 42, 6; II, 9, 5; II, 15, 10; III, 2, 2; III, 44, 9; III, 128, 10; III, 133, 7; IV, 15, 9; IV, 19, 5; IV, 30, 8; IV, 94, 5; IV, 95, 9; IV, 132, 2; V, 2, 10; V, 16, 8; V, 23, 10; V, 55, 1; V, 56, 10; V, 113, 8; VI, 22, 9; VI, 110, 10) і *його* (I, 7, I; III, 15, 3; IV, 20, 5; V, 77, 9; VI, 56, 6).

У сучасній українській літературній мові займенники *мій*, *твій*, *свій* у відмінкових формах однини та множини (як із прийменниками, так і без них) характеризуються флексійним наголосом [Винницький 1984: 101]: *мій*, *моє́*, *мого́*, *моє́му*, *мої́м*, *на моє́му* (*на мої́м*); *моя́*, *моє́ї*, *мої́й*, *мою́*, *моє́ю*, *на мої́й*; мн. *мої́*, *мої́х*, *мої́м*, *мої́ми*, *на мої́х* (Погр. СН, 301; УЛВН, 331; Погр. СН, 335); *твій*, *твоє́*, *твого́*, *твоє́му*, *твої́м*, *на твоє́му* (*на твої́м*); *тvojá*, *твоє́ї*, *твої́й*, *твою́*, *твоє́ю*, *на твої́й*; мн. *твої́*, *твої́х*, *твої́м*, *твої́ми*, *на твої́х* (Погр. СН, 563; УЛВН, 644; Погр. ОС, 556); *свій*, *своє́*,

свогó, сво́ему, свої́м, на сво́єму (на свої́м); своя́, своєї́, свої́й, свою́, своєю́, на свої́й; мн. свої́, свої́х, свої́м, свої́ми, на свої́х (Погр. СН, 513; УЛВН, 593; Погр. ОС, 517). В “Енеїді” акцентуація переважної більшості форм займенників *мій, твій, свій* збігається із сучасною літературною. Лише поодинокі форми виступають з іншим наголосом, ніж у сучасній літературній мові: дав. одн. ч. р. *моєму́* (“*Дай моєму Даресу сили*”) поряд із *мо́єму* – тричі, род. одн. с. р. *мо́го* (“*Нема у серця мого сили*”), дав. одн. ч. р. *твому́* – двічі (“*Я докажу твому́ Енею...*”, “*І певне, по твому́ приказу*”). Давні українські пам’ятки не засвідчують акцентуацію *моєму́*, а тому наголошення *моєму́* в “Енеїді” (як і *нікому́*) ми схильні пояснити впливом російської мови, порівняймо: рос. *мой, моего́, моему́*. У давніх українських пам’ятках переважає акцентуація *мо́его*, хоча іноді наголос буває на корені – *мо́его* [Веселовська 1970: 96], що дозволяє наголошення *мо́го* в “Енеїді” виводити з форми *мо́его*, яка зазнала стягнення. Акцентуація *твому́*, подана в “Енеїді”, виникла, очевидно, під впливом форми родового відмінка однини *твогó*.

Наголошення в поемі присвійних займенників *наш, ваш* не відрізняється від сучасного літературного.

Присвійні займенники *його, її* виступають в “Енеїді”, як правило, з кінцевим наголосом, який є нормою для сучасної української літературної мови [Митрополит Іларіон 1952: 184–185]. В окремих випадках ці займенники мають у поемі початкову акцентуацію: *його́* – 5 разів (*при його́* – 23 рази), *її́* (*при її́* – 7 разів). Зважаючи на давність наголошення *його́, її́* [Склярєнко 1998: 146], що зберігають сучасні полтавські говори [Ващенко 1957: 175], акцентуацію цих слів слід визнати вторинною, зумовленою, можливо, потребою збереження віршованого розміру поеми.

Вказівні займенники:

той – наз. одн. ч. р. (II, 18, 10; III, 7, 9; III, 26, 10; III, 56, 7; III, 56, 7; III, 138, 2; IV, 127, 9; VI, 10, 2; VI, 68, 1), *тогó* – род. одн. ч. р. (III, 57, 8; V, 81,

6), *тогó* – род. одн. (III, 27, 2; III, 92, 9; IV, 26, 3; VI, 8, 9; VI, 14, 5; VI, 29, 5), *до тогó* (VI, 2, 9) і *тóго* (IV, 48, 9), *без тóго* (IV, 88, 8), *до тóго* (V, 62, 3); *тому́* – дав. одн. (III, 58, 9; III, 119, 2; III, 119, 4; IV, 34, 4; IV, 93, 10; VI, 47, 5; VI, 171, 9), *к тому́ ж* (VI, 142, 5), *тогó* – зн. одн. (V, 90, 10; V, 134, 2), *той* – зн. одн. ч. р. (I, 66, 1; III, 7, 2; III, 52, 10; III, 65, 4; III, 65, 9; IV, 28, 2; IV, 59, 4; IV, 69, 6; IV, 85, 5; V, 68, 9; V, 90, 4; VI, 122, 4; VI, 130, 4), *тим* – ор. одн. ч. р. (VI, 80, 6; VI, 165, 4), *тим* – ор. одн. (III, 119, 6; III, 124, 10; V, 124, 8; V, 131, 7; VI, 12, 7), *тім* – місц. одн. ч. р. (I, 21, 1; I, 66, 4; IV, 12, 3; V, 7, 1), *в тім* (III, 103, 8; IV, 49, 3; V, 5, 4), *о ті́м* (IV, 66, 10; VI, 168, 5), *об ті́м* (IV, 115, 7); *те* – наз. одн. с. р. (I, 54, 8; III, 23, 1; III, 23, 2; III, 27, 10; III, 28, 10; III, 33, 3; VI, 136, 6), *то* (IV, 78, 10), *те* – зн. одн. с. р. (I, 4, 3; II, 41, 5; II, 56, 2; III, 136, 4; III, 137, 10; IV, 22, 10; IV, 119, 8; IV, 119, 9; IV, 133, 9; V, 26, 2; V, 56, 8; V, 68, 6; VI, 29, 10; VI, 86, 9; VI, 107, 9; VI, 137, 8), *за ме́* (I, 3, 5; II, 39, 10; III, 70, 1; III, 70, 5; III, 84, 5; III, 86, 6; V, 61, 3), *на ме́* (III, 131, 2; V, 85, 3; V, 111, 3), *про ме́* (III, 88, 7; IV, 50, 7), *ме́є* (III, 72, 8; III, 84, 9; V, 139, 3), *на ме́є* (VI, 41, 9), *про ме́є* (VI, 71, 2), *то* (IV, 63, 8; IV, 74, 8; V, 70, 4), *тім* – місц. одн. с. р. (III, 134, 7), *та* – наз. одн. ж. р. (IV, 96, 3; VI, 105, 1; VI, 165, 5), *ті́й* – род. одн. ж. р. (III, 11, 8), *той* (III, 105, 6), *ту* – зн. одн. ж. р. (III, 114, 6; III, 130, 4; V, 2, 1; V, 42, 2), *ту́ю* (VI, 117, 9); *ті* – наз. мн. (III, 50, 5; III, 77, 1; III, 78, 8; III, 122, 5; III, 122, 7; III, 122, 9; III, 122, 10; III, 123, 8; III, 123, 9; VI, 32, 8), *ті́й* (III, 86, 1), *тих* – зн. мн. (IV, 9, 10; VI, 5, 7), *ті́ми* – ор. мн. (VI, 159, 9), *тих* – місц. мн. (VI, 126, 6), *ні в ті́х* (VI, 37, 7);

сей – наз. одн. ч. р. (II, 3, 3; II, 3, 5; II, 74, 5; III, 31, 1; III, 57, 8; III, 66, 9; III, 97, 4; IV, 12, 8; IV, 20, 1; IV, 57, 9 та ін.), *сьогó* – род. одн. ч. р. (II, 51, 5; II, 75, 3; III, 115, 2; IV, 66, 3; VI, 47, 3), *сьогó* – род. одн. (II, 11, 5; III, 140, 1; VI, 98, 10), *од сьогó* (VI, 167, 1) і *сьóго* (V, 138, 10), *для сьóго* (II, 55, 10); *сьому́* – дав. одн. (III, 14, 8; III, 20, 10; IV, 72, 10), *сей* – зн. одн. ч. р. (II, 9, 5; II, 53, 6; III, 59, 1; III, 122, 2; III, 137, 1; IV, 69, 2; IV, 130, 3; V, 17, 4; V,

84, 2; VI, 81, 6; VI, 122, 4; VI, 122, 8; VI, 128, 10; VI, 129, 1), *сьогó* (II, 24, 3; IV, 86, 6; VI, 41, 10; VI, 44, 8) і *сьóго* (V, 89, 2), *сим* – ор. одн. ч. р. (VI, 109, 9), *сим* – ор. одн. (II, 40, 1; III, 92, 4; IV, 63, 6; V, 108, 10; VI, 32, 7), *за сiм* (IV, 124, 1; VI, 36, 5; VI, 44, 5; VI, 47, 1; VI, 77, 1; VI, 88, 1), *сiм* – місц. одн. ч. р. (II, 75, 4), *сьóму* (III, 56, 4); *се* – наз. одн. с. р. (I, 64, 8; I, 65, 3; II, 32, 3; II, 46, 10; II, 59, 5 та ін.), *сьогó* – род. одн. с. р. (III, 28, 1) і *сьóго* (III, 125, 3), *се* – зн. одн. с. р. (I, 16, 10; I, 49, 1; II, 24, 10; II, 29, 1; III, 121, 8; III, 125, 4; III, 136, 8; IV, 93, 1; IV, 94, 1; IV, 117, 5; V, 8, 10; V, 70, 6; VI, 60, 1; VI, 75, 3; VI, 123, 1; VI, 124, 1; VI, 133, 5), *за сéс* (I, 6, 8) і *за сié* (IV, 112, 10; VI, 168, 9), *в сié-то* (IV, 84, 1), *сим* – ор. одн. с. р. (VI, 106, 8; VI, 171, 1), *сiм* – місц. одн. с. р. (VI, 140, 3); *ся* – наз. одн. ж. р. (I, 29, 4; II, 41, 10; III, 5, 8; III, 13, 6; III, 22, 4; III, 44, 1; III, 52, 8; III, 135, 1; IV, 17, 8; IV, 19, 1; IV, 90, 6; IV, 131, 5; VI, 15, 1; VI, 86, 2; VI, 100, 8; VI, 127, 6; VI, 152, 1), *сiéi* – род. одн. ж. р. (II, 26, 3), *сéi* (II, 4, 1), *сеi* (II, 35, 1; IV, 117, 9; IV, 133, 8; VI, 108, 1; VI, 113, 10; VI, 164, 1; VI, 169, 1) і *сеi* (I, 19, 9), *сiй* – дав. одн. ж. р. (V, 59, 10; VI, 100, 7), *сеi* (VI, 113, 10), *сю* – зн. одн. ж. р. (I, 56, 5; II, 65, 4; III, 14, 10; III, 26, 1; III, 40, 1; III, 95, 1; III, 95, 3; III, 130, 1; IV, 3, I; IV, 49, 10; IV, 50, 8; V, 111, 6; VI, 22, 1; VI, 83, 10), *сiюю* (I, 7, 3), *сiéю* – ор. одн. ж. р. (III, 65, 3), *сéю* – ор. одн. ж. р. (V, 10, 3), *сiй* – місц. одн. ж. р. (III, 69, 5; VI, 31, 8; VI, 151, 7), *сеi* (VI, 145, 1); *сi* – наз. мн. (II, 43, 5; III, 7, 1; III, 44, 7; III, 57, 4; III, 86, 5; III, 87, 4; III, 93, 4; III, 94, 5; IV, 13, 3), *сiх* – род. мн. (I, 21, 4; III, 21, 10; III, 49, 1; III, 72, 10; III, 83, 5; V, 130, 2; VI, 24, 8; VI, 57, 9), *сим* – дав. мн. (V, 123, 5; VI, 87, 6), *сiх* – зн. мн. (III, 116, 10; III, 133, 2; IV, 73, 6; V, 71, 10; VI, 102, 2), *сi* (III, 13, 10), *сiми* – ор. мн. (III, 45, 7; III, 48, 1; III, 90, 1; IV, 127, 1; IV, 129, 1), *сiх* – місц. мн. (II, 34, 4; III, 20, 4), *нi в сiх* (VI, 37, 7);

онé – наз. одн. с. р. (II, 58, 10), *онéс* – наз. одн. с. р. (III, 84, 8); *óни* – зн. мн. (V, 112, 6);

оцéй – наз. одн. ч. р. (II, 54, 10); *оцé* – наз. одн. с. р. (VI, 76, 3); *оцi* – наз.

мн. (III, 83, 8);

такій – наз. одн. ч. р. (IV, 127, 10; V, 49, 4; VI, 109, 6; VI, 155, 7), *тако́го* – род. одн. ч. р. (III, 7, 9; VI, 10, 6; VI, 46, 6), *такій* – зн. одн. ч. р. (I, 50, 7; II, 50, 1; VI, 96, 10; VI, 104, 4; VI, 132, 2), *такім* – ор. одн. ч. р. (VI, 97, 4), *такім* – місц. одн. ч. р. (I, 45, 8); *такé* – наз. одн. с. р. (II, 30, 8; III, 30, 10; VI, 15, 4; VI, 138, 1), *такéє* (I, 54, 5; III, 64, 1; IV, 108, 8; VI, 9, 1), *такé* – зн. одн. с. р. (II, 63, 10; III, 92, 1; III, 98, 3; V, 65, 5); *такá* – наз. одн. ж. р. (I, 24, 10; III, 20, 5; III, 103, 1; IV, 22, 1; IV, 62, 3; IV, 79, 8; V, 140, 8; VI, 43, 10; VI, 117, 1), *такá-то* (IV, 133, 1), *такáя* (VI, 44, 5; VI, 153, 1), *такóї* – род. одн. ж. р. (II, 48, 3; V, 21, 9), *такóй* (VI, 149, 2), *такій* – дав. одн. ж. р. (III, 51, 2), *таку́* – зн. одн. ж. р. (I, 15, 9; II, 50, 10; II, 61, 10; III, 13, 1; III, 135, 4; IV, 23, 2; IV, 89, 10; V, 64, 3; V, 109, 8; V, 135, 1; VI, 52, 1; VI, 70, 5; VI, 75, 10; VI, 111, 5; VI, 127, 4; VI, 143, 1; VI, 166, 1), *таку́ю* (III, 135, 8; IV, 97, 9; V, 27, 10; V, 118, 8); *такі́* – наз. мн. (I, 22, 1; III, 72, 7; III, 75, 7; IV, 130, 10), *такі́й* (III, 23, 3; III, 61, 5; VI, 99, 5), *такі́х* – род. мн. (II, 34, 2; V, 67, 2; V, 109, 4; V, 118, 5; VI, 25, 10), *такім* – дав. мн. (IV, 96, 9), *такі́х* – зн. мн. (III, 61, 1), *такі́* (I, 21, 10; II, 71, 10; V, 35, 2; V, 38, 4), *такі́й* (VI, 130, 8), *такі́х* – місц. мн. (II, 10, 4; VI, 29, 3);

стільки – (V, 143, 2; VI, 105, 5; VI, 105, 6).

Вказівні займенники *той, цей (сей)* у сучасній українській літературній мові, вживаючись без прийменників, характеризуються в цілому флексійною акцентуацією, крім форми орудного відмінка множини, де функціонує кореневе наголошення [Митрополит Іларіон 1952: 182; Винницький 1984: 100]: *той, те, тогó, томú, тим; та, тіє́ї (то́ї), тій, тіє́ю (то́ю)*; мн. *ті, тих, ті́ми* (Погр. СН, 570; УЛВН, 651; Погр. ОС, 564); *цей, це, цьогó, цьому́, цим; ця, ціє́ї, цій, ціє́ю*; мн. *ці, цих, цим, ці́ми* (Погр. СН, 613; УЛВН, 696; Погр. ОС, 602). Таку саму акцентуацію займенники *той, сей* мають і в “Енеїді” І. Котляревського. Виняток становить форма род. одн. с. р. *сьóго* (“*Но тільки трохи сьóго дива*” – III,

125, 3), зумовлена впливом форми родового відмінка однини займенника в сполученні з прийменниками (див. нижче).

У сучасній українській літературній мові вказівні займенники *той, цей (сеї)* у сполученні з прийменниками зберігають флексійний наголос, якщо прийменник належить не до займенника, а до іншої частини мови (переважно іменника) [Винницький 1984: 100]: *без того́ чолові́ка; на тому́ шляху́* (Погр. СН, 570; УЛВН, 651; Погр. ОС, 564), *від того́ місця́; до того́ бере́га* (Погр. СН, 570; УЛВН, 651), *від того́ села́* (Погр. ОС, 564); *на цьому́ заводі́* (Погр. СН, 613; Погр. ОС, 602); *в цьому́ році́, при цьому́ шта́бі* (Погр. СН, 613); *без того́ хлопця́; з того́ місця́; від того́ берега́; на тому́ шляху́; в цьому́ році́; на цьому́ дере́ві; з цього́ пита́ння; при цьому́ заводі́; з цього́ ча́су* [Винницький, 100]. В “Енеїді” займенники *той, сеї* у сполученні з прийменниками, якщо прийменник не належить до займенника, виступають як із флексійним, так і з кореневим наголошенням, порівняймо: род. одн. *того́* (“*І то найбільш для того́ году́*” – IV, 48, 9); род. одн. *сього́* – тричі (“*І із сьогó свого́ задору́*” – II, 51, 9; “*Щоб тільки до сьогó він часу́*” – II, 75, 3; “*І із сьогó князька зробила / Енею лишнього врага́*” – IV, 66, 3) і род. одн. *сьогó* (“*До сьогó часу́ храбровав!*” – V, 138, 10), місц. одн. *на сьо́му* (“*Було на сьо́му так лу́гу*” – III, 56, 4). З наведених фактів можна зробити висновок, що сучасній флексійній акцентуації вказівних займенників *той, цей (сеї)* у сполученні з прийменниками (прийменник не належить до займенника) передувало хитання в наголошенні займенника. Можна навіть сказати, що становлення акцентуації згаданих займенників ще не завершено, оскільки в нормативних словниках сучасного українського літературного наголосу подається то кореневе, то флексійне наголошення цих займенників у формі місцевого відмінка однини: *на то́му* (Погр. СН, 570; Погр. ОС, 564), *на тому́* (УЛВН, 651), але *на тому́ шляху́* (Погр. СН, 570; УЛВН, 651; Погр. ОС, 564); *на цьо́му* (Погр. СН, 613; УЛВН, 696; Погр. ОС, 602), але *в*

цьому́ ро́ці; на цьому́ заво́ді; при цьому́ шта́бі (Погр. СН, 613), *на цьому́ заво́ді* (Погр. ОС, 602).

У сучасній українській літературній мові вказівні займенники *той, цей (сеї)* у сполученні з прийменниками отримують кореневий наголос, якщо прийменник належить до займенника [Винницький 1984: 100]: *не без то́го; не від то́го; ні з то́го, ні з сьо́го; стоя́ти на то́му* (Погр. СН, 570; УЛВН, 651; Погр. ОС, 564), *йо́му не до то́го* (Погр. СН, 570; УЛВН, 651); *в цьо́му нічо́го пога́ного нема́є; на цьо́му пере́рва; при цьо́му слід сказа́ти* (Погр. СН, 613); *на то́му; не без то́го; не від то́го; йо́му не до то́го; ні з то́го, ні з сьо́го; стоя́ти на то́му; на цьо́му; на цьо́му закінчу́ємо; з цьо́го зрозумі́ли; при цьо́му зауважи́мо; на цьо́му перерва́; в цьо́му нічо́го погано́го нема́є* [Винницький, 100]. В “Енеїді” займенники *той, сеї* у сполученні з прийменниками, якщо прийменник належить до займенника, вживаються як із кореневим (частіше), так і з флексійним наголошенням, порівняймо: род. одн. *без то́го* (“*Без то́го ж завжди був тихенький*” – IV, 88, 8), *до то́го* (“*До то́го ж страшна говоруха*” – V, 62, 3) і *до тогó* (“*І до тогó вас укараю*” – I, 2, 9); *для сьо́го* (“*Для сьо́го тяжко поспішна*” – II, 55, 10), *на сьо́го* (“*На сьо́го Низ і наскакав*” – V, 89, 2) і *од сьогó* (“*Латинці од сьогó жахнулись*” – VI, 167, 1). Це підтверджує наш висновок, що становлення сучасної літературної акцентуації займенників *той, цей (сеї)* у сполученні з прийменниками (якщо прийменник не уналежнено до займенника – флексійний наголос, якщо прийменник належить до займенника – кореневий наголос) пройшло етап хитання акцентуації займенника (як у випадках, коли прийменник не належав до займенника, так і у протилежних випадках). На думку Л. А. Булаховського, відношення типу *тогó – від то́го* виникли за аналогією відношень *мене́ – у мене́* [Булаховський II 1977: 310].

У наголошенні займенників *той, сеї* у поемі привертають увагу ще деякі форми, які до того ж не вживаються в сучасній українській

літературній мові: род. одн. ж. р. *тії* (“*Він, до тії прийшовши хати...*”); зн. одн. с. р. *за сée* (“*За сée ж дівку чорнобриву...*”) і *за сі́е* – двічі (“*Були б в раю ви за сі́е*”, “*Ти будеш за сі́е спасений*”), *в сі́е-то* (“*В сі́е-то нещасливе врем’я*”): род. одн. ж. р. *сеї* (“*А далі після сеї мови...*”) і *сеї́* (“*Уже б не тив сеї́ гіркої*”). Форма род. одн. ж. р. *тії* має закономірний флексійний наголос, незалежно від її походження. Щодо наведених форм знахідного відмінка однини середнього роду, то закономірним тут є кореневий наголос (*за сée*). Флексійну акцентуацію цих форм в “Енеїді” (*за сі́е, в сі́е-то*) слід визнати книжною, зумовленою впливом церковнослов’янської мови, порівняймо: рос. *си́е*. Якщо вжита в досліджуваній поемі форма род. одн. ж. р. *сеї* виступає давньою короткою формою родового однини (псл. *sejě, друс. *seь*), то її флексійну акцентуацію в “Енеїді” можна розглядати як первісну (див.: [Скляренко 1998: 145–146]).

Варіантним наголошенням в «Енеїді» (кореневим і флексійним) характеризується вказівний займенник *оний*: наз. одн. с. р. *онé* (“*Та все було, що не онé*”), *онée* (“*Хоть чоловік і не онée*”) і зн. мн. *они* (“*Що долучала во дні они*”). У сучасній українській літературній мові цей займенник має кореневу акцентуацію: *оний* (УРС, III, 124). Виключно з кореневим наголосом займенник *оний* уживається в давніх українських пам’ятках: *оний* – наз. одн. (С. Зиз., 197; Отпис, 2/3, 3/2, 3/4; Єв., 4, 17, 20 зв., 21, 22), *оного* – род. одн. (С. Зиз., 147, 161, 167; Тр., 66 зв.), *оная* – наз. одн. (Кл., 69), *оныє* – зн. мн. (С. Зиз., 77). Флексійної акцентуації займенник *оне* (*онее*) набув на ґрунті української мови, але лише у виразі *не онé* (*не онее*) зі значенням “не хоче (цього)” (саме цей вираз двічі вжито в поемі), порівняймо: *коли не онée* “коли не вдасться, у противному разі” (Біл.-Нос., 262), *онé, онее*: у виразі *не онé, не онее* “не хоче (цього)” (Грінч., III, 54).

Наголошення в “Енеїді” вказівних займенників *оу́ей, такий, сті́лько* збігається із сучасним літературним.

Означальні займенники:

весь – наз. одн. ч. р. (II, 35, 3; III, 100, 2), *ввесь* (I, 45, 3; I, 64, 10; II, 16, 5; II, 17, 1; II, 31, 6; II, 32, 8; III, 30, 9; III, 33, 10; III, 34, 3; III, 53, 3; III, 109, 7; III, 113, 2; III, 128, 4; IV, 44, 10; IV, 62, 1; IV, 70, 3; V, 1, 8; V, 1, 9; V, 5, 7; V, 135, 2; V, 138, 4; VI, 26, 2; VI, 35, 4; VI, 49, 9; VI, 67, 6; VI, 108, 2; VI, 151, 2; VI, 169, 10), *увесь* (I, 9, 9; I, 50, 2; III, 33, 9), *всього́* – род. одн. ч. р. (V, 135, 9; VI, 46, 5; VI, 142, 6), *всього́* – род. одн. (II, 5, 10; IV, 119, 1; V, 39, 7; VI, 99, 7; VI, 147, 9) і *всього́* – род. одн. ч. р. (VI, 147, 6), *всьому́* – дав. одн. (III, 116, 6) і *по всьому́ городу* (IV, 111, 6), *по всьому́ тілу* (V, 9, 8); *весь* – зн. одн. ч. р. (III, 85, 2), *ввесь* (I, 17, 8; I, 31, 8; I, 39, 9; I, 43, 7; I, 59, 2; II, 44, 7; II, 50, 7; II, 57, 4; II, 68, 5; III, 84, 2; III, 110, 4; IV, 1, 9; IV, 81, 4; V, 22, 10; V, 62, 9; VI, 16, 7; VI, 17, 10; VI, 33, 7; VI, 94, 4; VI, 94, 10; VI, 108, 9), *всього́* (II, 26, 3; VI, 46, 10), *всім* – ор. одн. ч. р. (III, 138, 8) *всім* – ор. одн. (III, 84, 7), *всім* – місц. одн. ч. р. (III, 139, 4); *все* – наз. одн. с. р. (I, 9, 5; I, 18, 7; I, 42, 1; II, 16, 6; II, 49, 3; II, 58, 10; III, 4, 1; III, 10, 2; III, 46, 1 та ін.), *всього́* – род. одн. с. р. (I, 48, 7), *все* – зн. одн. с. р. (I, 7, 3; I, 17, 1; I, 32, 10; I, 52, 3; I, 61, 5; I, 66, 3; II, 42, 6; II, 65, 10; III, 64, 5; III, 113, 5; III, 118, 10; III, 136, 8 та ін.), *всєє* (I, 1, 3), *всім* – ор. одн. с. р. (I, 20, 2; IV, 27, 5); *вся* – наз. одн. ж. р. (I, 54, 10; III, 11, 7; III, 12, 7; III, 12, 10; III, 15, 10; III, 18, 9; III, 19, 2; III, 20, 6; III, 44, 4; III, 53, 7; III, 111, 8; IV, 16, 5; IV, 30, 8; IV, 52, 1; IV, 52, 3; IV, 69, 10; IV, 81, 3; IV, 116, 1; V, 3, 3; V, 19, 1; V, 24, 7; V, 25, 9; V, 41, 7; V, 69, 2; V, 109, 6; V, 121, 4; V, 133, 9; VI, 15, 5; VI, 36, 5; VI, 90, 3; VI, 111, 7; VI, 150, 6), *всєї* – род. одн. ж. р. (III, 2, 3), *всєй* (I, 66, 2), *всю* – зн. одн. ж. р. (II, 10, 1; II, 14, 3; II, 51, 8; III, 3, 4; III, 13, 3; III, 18, 4; III, 62, 3; IV, 29, 9; IV, 83, 8; IV, 131, 7; V, 40, 9; V, 136, 4; VI, 22, 4; VI, 39, 2; VI, 97, 2; VI, 143, 3; VI, 143, 5; VI, 152, 5), *всєю* – ор. одн. ж. р. (III, 76, 8); *всі* – наз. мн. (I, 6, 6; I, 10, 7; I, 12, 2; I, 13, 10; I, 22, 8; I, 23, 1; I, 31, 7; I, 38, 4; I, 39, 3; I, 62, 9; II, 2, 9; II, 2, 10; II, 6, 7; II, 10, 6; II, 11, 6; II, 12, 1; II, 14, 7; II, 18, 1; II, 20, 1; II, 22, 2; II, 22, 5; II, 24, 5; II, 39, 1; II, 57, 7; II, 57,

8; II, 60, 4; II, 61, I; II, 75, 10 та ін.), *всіх* – род. мн. (I, 1, 4; II, 18, 8; III, 21, 10; III, 70, 2; III, 106, 9; III, 133, 10; IV, 40, 4; IV, 54, 2; IV, 57, 2; IV, 60, 2; V, 17, 7; V, 30, 3; V, 35, 7; V, 103, 3; V, 111, 10; V, 115, 4; V, 115, 5; V, 120, 5; V, 139, 6; VI, 8, 5; VI, 15, 8; VI, 29, 5; VI, 50, 2; VI, 62, 5; VI, 85, 7; VI, 105, 3; VI, 106, 5; VI, 108, 6; VI, 118, 9; VI, 141, 10; VI, 151, 4), *всім* – дав. мн. (I, 17, 10; I, 39, 2; I, 53, 6; II, 4, 2; II, 7, 8; II, 13, 10; II, 14, 4; II, 22, 4; II, 22, 10; II, 50, 3; II, 59, 6; III, 23, 4; III, 34, 8; III, 36, 9; III, 53, 10; III, 68, 10; III, 73, 1; III, 73, 4; III, 99, 10; III, 134, 6; IV, 13, 9; IV, 62, 6; IV, 65, 10; IV, 99, 8; IV, 105, 10; IV, 114, 2; V, 36, 6; V, 53, 3; V, 65, 7; V, 73, 7; VI, 27, 3; VI, 39, 4; VI, 57, 2; VI, 95, 2; VI, 98, 6; VI, 114, 6; VI, 116, 7; VI, 129, 8; VI, 159, 7), *всі* – зн. мн. (I, 7, 4; I, 10, 5; II, 63, 5; II, 65, 1; III, 28, 9; III, 32, 2; III, 39, 8; III, 39, 8; III, 39, 9; III, 84, 3; IV, 12, 6; IV, 17, 3; IV, 29, 7; IV, 41, 9; IV, 81, 8; IV, 97, 8; V, 29, 8; V, 46, 6; V, 69, 9; V, 122, 5; VI, 34, 2; VI, 96, 9; VI, 97, 9), *всіх* – зн. мн. (I, 9, 2; I, 57, 4; I, 62, 10; II, 2, 6; III, 24, 7; III, 58, 3; III, 91, 2; III, 99, 9; III, 128, 6; III, 138, 10; IV, 34, 2; IV, 62, 7; IV, 63, 4; IV, 63, 10; IV, 71, 5; IV, 81, 10; IV, 83, 10; IV, 87, 9; IV, 89, 9; IV, 96, 6; IV, 96, 10; IV, 100, 3; IV, 113, 9; IV, 121, 10; IV, 124, 9; IV, 131, 3 та ін.), *всімá* – ор. мн. (IV, 122, 5), *всі́ми* (I, 50, 9; III, 7, 5; V, 127, 3; V, 142, 6; VI, 73, 6), *всіх* – місц. мн. (III, 21, 2; III, 90, 4; III, 138, 9; IV, 65, 3; IV, 87, 4; IV, 98, 3; V, 60, 1; V, 67, 10; V, 141, 2; VI, 40, 3);

всьак – наз. одн. ч. р. (III, 56, 10; III, 106, 8; IV, 95, 2; IV, 95, 4; IV, 96, 2; IV, 98, 10; IV, 99, 5; IV, 114, 3; V, 51, 10; V, 70, 4; VI, 104, 7; VI, 104, 10; VI, 118, 10; VI, 125, 4; VI, 126, 4; VI, 126, 9; VI, 126, 9; VI, 155, 10), *всьáкий* (II, 22, 3; III, 120, 8; IV, 23, 10; IV, 43, 4; IV, 51, 4; IV, 88, 9; IV, 90, 10; IV, 94, 4; IV, 99, 6; IV, 100, 10; IV, 117, 5; V, 55, 10; V, 57, 6; V, 94, 9; V, 127, 2; V, 127, 4; V, 132, 2; VI, 9, 4; VI, 89, 5; VI, 111, 4; VI, 156, 4), *всьáкого* – род. одн. ч. р. (III, 112, 1; III, 125, 8; IV, 105, 3), *всьáкого* – род. одн. (IV, 13, 6; IV, 116, 7; V, 24, 10), *всьáкому* – дав. одн. (II, 21, 10; IV, 13, 10), *всьáкий* – зн. одн. ч. р. (I, 38, 7; II, 74, 2; III, 50, 3; VI, 7, 6; VI, 90, 10), *всьáкім* – місц. одн.

ч. р. (V, 118, 6); *всьяке* – наз. одн. с. р. (V, 123, 5), *всьяке* – зн. одн. с. р. (IV, 110, 6); *всьяка* – наз. одн. ж. р. (II, 48, 9), *всьяку* – зн. одн. ж. р. (I, 37, 1; III, 108, 4; IV, 63, 3; VI, 65, 1), *всьякую* (I, 13, 3), *всьякій* – місц. одн. ж. р. (V, 62, 4); *всьякі* – наз. мн. (III, 46, 10; IV, 49, 6), *всьякії* (III, 73, 5; III, 78, 5; III, 125, 2), *всьяких* – род. мн. (III, 136, 2; IV, 25, 8; IV, 41, 8; IV, 102, 2; IV, 128, 10; VI, 19, 6), *всьякі* – зн. мн. (II, 29, 8; IV, 12, 5; VI, 62, 4; VI, 127, 9), *всьякії* (I, 35, 8; III, 96, 2);

сам – наз. одн. ч. р. (I, 6, 7; I, 16, 10; I, 20, 9; I, 24, 4; I, 25, 10; I, 30, 1; I, 39, 5; I, 50, 5; I, 51, 1; I, 58, 10; II, 10, 2; II, 15, 1; II, 33, 8; II, 50, 4; II, 51, 3; II, 61, 9; II, 68, 1; III, 30, 2; III, 33, 7; III, 62, 4; III, 108, 7; III, 130, 3; III, 141, 10 та ін.), *самій* (IV, 102, 7; IV, 127, 3), *самóму* – дав. одн. ч. р. (II, 61, 4), *самóго* – зн. одн. ч. р. (V, 88, 5) і *самогó* (I, 23, 6); *самá* – наз. одн. ж. р. (I, 5, 7; I, 63, 5; I, 66, 4; I, 66, 9; II, 55, 8; III, 18, 9; III, 113, 6; IV, 63, 4; IV, 77, 9; IV, 122, 9; V, 104, 2; VI, 16, 2); *сáми* – наз. мн. (II, 11, 9; III, 4, 6; III, 63, 7; III, 71, 3; III, 90, 8; III, 114, 1; IV, 43, 6; IV, 74, 8; IV, 119, 6; VI, 155, 9), *сáмі* (V, 83, 6), *сáмих* – род. мн. (II, 35, 9);

сам “сáмий” – наз. одн. ч. р. (V, 95, 4), *сáмого* – род. одн. ч. р. (III, 77, 9), *сáмий* – зн. одн. ч. р. (III, 60, 2; IV, 84, 2), *самі́м* – ор. одн. ч. р. (V, 108, 9); *сáмого* – род. одн. с. р. (VI, 33, 3), *сáме* – зн. одн. с. р. (II, 74, 6), *сáмим* – ор. одн. с. р. (VI, 80, 6), *сáмім* – місц. одн. с. р. (III, 74, 10); *сáма* – наз. одн. ж. р. (I, 60, 9), *сáмой* – род. одн. ж. р. (IV, 44, 7), *сáму* – зн. одн. ж. р. (VI, 98, 8), *сáмую* (V, 41, 1; VI, 117, 9), *сáмою* – ор. одн. ж. р. (V, 61, 2), *сáмой* (I, 64, 9), *сáмії* – місц. одн. ж. р. (V, 44, 1; V, 118, 1; VI, 151, 7), *сáмії* – наз. мн. (V, 141, 9), *сáмих* – род. мн. (II, 49, 2; V, 15, 7; V, 140, 10; VI, 115, 4), *сáмі* – зн. мн. (I, 27, 3), *сáмії* (IV, 104, 9) і *самі́х* (V, 51, 3);

і́нший – наз. одн. ч. р. (II, 20, 4; III, 56, 7), *і́ншого* – род. одн. ч. р. (III, 39, 3), *і́нший* – зн. одн. ч. р. (III, 68, 2); *і́нші* – наз. мн. (I, 37, 3; VI, 30, 5; VI, 91, 6), *і́нших* – род. мн. (V, 39, 4; VI, 91, 7).

Означальний займенник *весь* (*ввесь*, *увесь*) у сучасній українській

літературній мові в ході відмінювання, вживаючись без прийменників, характеризується наголосом на флексії [Вінницький, 1984: 101]: *весь, все, всьогó, всьому́; вся, всієї́, всій, всією́; мн. всі, всіх, всім, всіма́* (Погр. СН, 57; УЛВН, 70; Погр. ОС, 72); *увесь, усé, усьогó, усьому́, усі́м; уся́, усієї́, усі́й, усією́; мн. усі́, усі́х, усі́м, усі́ма, в усі́х* (Погр. СН, 57, 582; УЛВН, 664; Погр. ОС, 574). В “Енеїді” акцентуація займенника *весь* (*ввесь, увесь*) без прийменника у переважній більшості випадків збігається із сучасною літературною. На відміну від сучасної української літературної мови, в поемі переважає кореневе наголошення займенника *весь* у формі орудного відмінка множини: *всі́ма і всі́ми* – 5 разів. Форма *всі́ми* не властива сучасній українській літературній мові. На відміну від форми *всі́ма* (за походженням форми орудного відмінка двоїни), форма *всі́ми* зберігає в поемі давню акцентуацію (див: [Скляренко 1998: 145–146]).

У сучасній українській літературній мові в разі вживання означального займенника *весь* (*ввесь, увесь*) із прийменником наголос відтягується на попередній (кореневий) склад [Вінницький 1984: 101]: *на всьóму, до всьóго* (Погр. СН, 57; УЛВН, 70; Погр. ОС, 72), але *на всьóму́ ходу́* (Погр. СН, 57) і *на всьóму ходу́* (УЛВН, 70); *з усьóго* (Погр. СН, 582; УЛВН, 664; Погр. ОС, 574), *в усьóму* (Погр. ОС, 574); *до всьóго, з усьóго, на всьóму, в усьóму*, але *на всьóму́ ходу́* (Вінницький, 101). В “Енеїді” цей займенник у сполученні з прийменниками вживається як із кореневою, так і з флексійною акцентуацією: род. одн. ч. р. *всьогó* – 3 рази (“*І зо всьогó побіг розгона*” – V, 135, 9; “*Діждавсь – і зо всьогó розгона...*” – VI, 46, 5; “*Зрадливо, зо всьогó наскоку...*” – VI, 142, 6) і *всьóго* (“*А ми б’ємось зо всьóго духу*” – VI, 147, 6); род. одн. с. р. *всьóго* (“*Зо всьóго горла закричав*” – I, 48, 7); дав. одн. ч. р. і с. р. *всьóму* – двічі (“*По всьóму городу таскались*” – IV, 111, 6; “*Як млость пішла по всьóму тілу*” – V, 9, 8). Усі наведені випадки хитання наголосу в “Енеїді” однотипні в тому плані, що прийменник належить до іменника, а не до займенника. Не буде

перебільшенням сказати, що таке хитання наголосу (якщо прийменник належить не до займенника) властиве й сучасній українській літературній мові. Про це свідчить хоча б розбіжність поглядів дослідників щодо наголошення займенника у виразі *на всьому ходу*. Так, М. І. Погрібний у “Словнику наголосів української літературної мови” навів займенник у цьому виразі з флексійною акцентуацією (*на всьому́ ходу́*), автори словника-довідника “Українська літературна вимова і наголос” – із кореневою (*на всьóму ходу́*). У свою чергу, В. М. Винницький схиляється до флексійного наголошення займенника (*на всьому́ ходу́*). Натомість М. І. Погрібний в “Орфоепічному словнику” вже взагалі не подає цього виразу. Проте всі дослідники одностайні, що у *до всьóго*, *з усьóго*, *в усьóму*, *на всьóму* наголос відтягується.

На наш погляд, для сучасної української літературної мови щодо наголошення займенника *весь* (*ввесь*, *увесь*) у сполученні з прийменниками можна встановити таке саме правило, яке діє щодо наголошення вказівних займенників *той*, *цей* (*сей*) у сполученні з прийменниками: якщо прийменник належить не до займенника, а до іншої частини мови (переважно іменника), то займенник вживається з флексійним наголосом, якщо ж навпаки, то займенник отримує кореневий наголос.

Займенник *сам* “без інших” (*самій* “тільки один”) у сучасній українській літературній мові характеризується флексійною акцентуацією [Винницький 1984: 101]: *сам*, *самó*, *самóго*, *самóму*, *самім*; *самá*, *самóї*, *самій*, *саму́*, *самóю*; мн. *самі* і *самі́*, *самі́х*, *самім*, *саміми* (Погр. СН, 509), *сам*, *самó* і *самé*, *самóго*; *самá*, *самóї*; мн. *самі́*, *самі́х* (УЛВН, 588), *сам*, *самó*, *самóго*, *самóму*, *самім*; *самá*, *самóї*, *самій*, *саму́*, *самóю*; мн. *самі́* (*самі*), *самі́х*, *самім*, *саміми* (Погр. ОС, 512); *самій*, *самé*, *самóго*, *самóму*, *самім*; *самá*, *самóї*, *самій*, *саму́*, *самóю*; мн. *самі́*, *самі́х*, *самім*, *саміми* (Погр. СН, 509; Погр. ОС, 512), *самій*, *самó* і *самé*, *самá* (УЛВН,

588). Флексійне наголошення у відмінкових формах однини цей займенник має і в “Енеїді” І. Котляревського. Лише в одному випадкові (з форм однини) наголошення в поемі відрізняється від сучасного літературного: зн. одн. ч. р. *самого́* (“*І самого́ Енея – пана...*”). Наведений наголос, очевидно, слід розглядати як збереження первісної акцентуації (див.: [Скляренко 1998: 147]). У формах множини займенник *сам* (*самій*) уживається в “Енеїді”, на відміну від сучасної української літературної мови, тільки з кореневою акцентуацією. Така акцентуація (коренева у формах множини за флексійної у формах однини), скоріше всього, була успадкована з давньої української мови, оскільки вона характерна для давніх українських пам’яток [Веселовська 1970: 95].

Займенник *самий*, уживаний для точнішого позначення місця, часу чи у сполученні з прикметником, утворює складену форму найвищого ступеня прикметників, а в сучасній українській літературній мові функціонує з нерухомим кореневим наголосом [Винницький 1984: 102]: *самий, саме, самого, самому, самим; сама, самої, самій, саму, самою*; мн. *самі, самих, самим, самими* (Погр. СН, 509; Погр. ОС, 512), *самий, саме, сама*, мн. *самі* (УЛВН, 588). В “Енеїді” згаданий займенник також має кореневий наголос, за винятком двох форм: ор. одн. ч. р. *самім* (“*Перед самім Троянським валом*”), зн. мн. *саміх* (“*І розбишак саміх одборних...*”). У наведених двох формах флексійна акцентуація зумовлена впливом займенника *сам* “без інших” (*самій* “тільки один”).

Наголошення в “Енеїді” означальних займенників *всяк* (*всякий*), *іниий* збігається з сучасним літературним.

Неозначені займенники:

дехто – наз. (VI, 30, 3), *декого* – род. (IV, 54, 4);

дещо – зн. (III, 85, 10);

деякий – наз. одн. ч. р. (IV, 30, 10); *деяка* – наз. одн. ж. р. (V, 19, 3);

деякі – наз. мн. (I, 32, 5; II, 14, 9; II, 20, 3; IV, 23, 3; V, 55, 6; VI, 58, 10),

де́яким – дав. мн. (IV, 5, 9), *деяких* – зн. мн. (I, 1, 8);

когось – род. (II, 55, 9);

щось – наз. (III, 31, 3; III, 32, 6), *чогось* – род. (IV, 4, 2) і *чогось* (I, 20, 5), *щось* – зн. (II, 42, 3; II, 65, 7; III, 11, 3; III, 17, 8);

якійсь – наз. одн. ч. р. (VI, 79, 2), *якійсь* – зн. одн. ч. р. (V, 17, 10); *якеєсь* – наз. одн. с. р. (III, 27, 7); *якась* – наз. одн. ж. р. (V, 72, 6), *якусь* – зн. одн. ж. р. (II, 66, 5; III, 82, 1), *якуюсь* (III, 43, 5; III, 118, 9); *якійсь* – наз. мн. (III, 47, 1; III, 88, 1), *якіхсь* – род. мн. (III, 97, 6), *якійсь* – зн. мн. (III, 89, 8), *якісь* (VI, 137, 9);

чиїсь – род. одн. ж. р. (III, 139, 7); *чиїхсь* – род. мн. (I, 6, 4);

хто-небудь – наз. (III, 12, 2);

що-небудь – зн. (III, 42, 8);

абіякий – наз. одн. ч. р. (VI, 78, 7).

Наголошення переважної більшості неозначених займенників, ужитих в “Енеїді”, не відрізняється від сучасного літературного. Розбіжності в наголошенні наявні лише в займенниках *хто-небудь* і *що-небудь*, які в поемі мають наголос на другому складі - *небудь* (*хто-небу́дь*, *що-небу́дь*), а в сучасній українській літературній мові – на першому (*хто-небу́дь*, *що-небу́дь*). Утім, не виключено, що в поемі наголошеним виступає перший компонент (*хто-*, *що-*), оскільки віршований розмір поеми не дозволяє з упевненістю встановити тут місце наголосу (“Щоб вийшов з хати *хто-небу́дь*”, “Я може *що-небу́дь* прибавлю”), порівняймо: рос. *кто́-нибудь*, *что́-нибудь*.

3.2 Характер наголошення числівників

Кількісні та збірні числівники.

Власне кількісним і збірним числівникам, на відміну від іменників, прикметників і дієслів, властива значна роздрібненість відмінювання. Виокремлюється шість основних типів словозміни цих числівників

[СУЛІМ 1969: 257–259], при цьому кожен із типів містить незначну кількість слів (іноді навіть одне). Оскільки в “Енеїді” не всі власне кількісні та збірні числівники вжиті, а ті, що вжиті, не подані в усіх відмінкових формах, то встановити акцентні типи для кожного із шести основних типів словозміни практично неможливо. У зв’язку з цим ми нижче подаємо списком (в алфавітному порядку) всі власне кількісні та збірні числівники, які зафіксовано в поемі (з усіма відмінковими формами):

вісім – зн. (IV, 76, 6);

два – наз. ч. р. (V, 10, 9; V, 78, 8; V, 132, 1; V, 133, 1; VI, 128, 2), *двом* – дав. ч. р. (V, 123, 5), *два* – зн. ч. р. (I, 42, 8; III, 39, 6; IV, 18, 1; V, 9, 5; V, 51, 5; VI, 87, 2), *дві* – наз. ж. р. (VI, 128, 1), *дві* – зн. ж. р. (I, 51, 3; III, 24, 9; IV, 115, 5);

двадцять – зн. (VI, 63, 2);

дванадцять – зн. (IV, 4, 7);

двісті – зн. (IV, 76, 7);

двоє – зн. (III, 66, 5);

дев’ятнадцять – зн. (V, 82, 2);

десять – зн. (VI, 57, 4);

обідва – наз. ч. р. (V, 72, 10), *обідві* – наз. ж. р. (VI, 126, 5);

обоє – наз. (III, 66, 6), *обох* – род. (VI, 64, 4), *обом* – дав. (III, 133, 5; VI, 18, 3), *обох* – зн. (I, 30, 5);

одін – наз. одн. ч. р. (I, 61, 4; II, 3, 1; II, 59, 1; III, 4, 7; III, 10, 1; IV, 24, 1; IV, 28, 10; IV, 41, 2; IV, 69, 4; IV, 126, 5; V, 11, 10; V, 67, 7; V, 69, 5; V, 73, 6; V, 127, 10; V, 132, 5; V, 143, 1; VI, 31, 1; VI, 31, 2; VI, 36, 10; VI, 82, 7; VI, 85, 1; VI, 115, 7; VI, 118, 4; VI, 131, 6; VI, 156, 7), *одін* – зн. одн. ч. р. (V, 125, 2; VI, 45, 10), *одного* – зн. одн. ч. р. (V, 98, 6), *одному* – дав. одн. ч. р. (V, 88, 2), *одно* – зн. одн. с. р. (III, 120, 10), *одна* – наз. одн. ж. р. (III, 134, 1; IV, 20, 10; V, 39, 10; V, 75, 8; VI, 17, 4; VI, 17, 9; VI, 33, 1), *одну* – зн.

одн. ж. р. (III, 28, 2; III, 74, 7; IV, 15, 3; VI, 160, 5), *одні́* – наз. мн. (VI, 43, 8; VI, 132, 7; VI, 149, 5), *одні́* – зн. мн. (I, 54, 6), *одні́х* – зн. мн. (IV, 129, 9);

п'ять – зн. (I, 12, 9; II, 13, 5; II, 37, 9; II, 43, 10; III, 85, 4; IV, 55, 7; IV, 55, 9; V, 63, 4; VI, 103, 2; VI, 165, 2);

сім – зн. (II, 46, 6; II, 70, 4; III, 9, 7), *сім'ю́* – ор. (V, 44, 8);

сто – наз. одн. (I, 10, 7; IV, 102, 10; V, 116, 7), *сто* – зн. одн. (IV, 55, 10; V, 74, 7; V, 97, 10; V, 144, 2; VI, 24, 7; VI, 66, 10; VI, 116, 7; VI, 133, 10; VI, 157, 3), *сот* – род. мн. (III, 85, 4);

три – наз. (V, 19, 9), *три* – зн. (I, 23, 7; I, 45, 2; II, 18, 9; II, 63, 6; III, 11, 2; III, 48, 6; III, 66, 9; III, 67, 1; IV, 18, 1; IV, 45, 6; IV, 45, 9; IV, 59, 9; IV, 76, 1; IV, 76, 4; IV, 76, 5; IV, 110, 5; VI, 87, 2; VI, 90, 10), *трьома́* – ор. (II, 69, 9);

три́десять – наз. (V, 7, 3);

три́дцять – наз. (V, 6, 10), *три́дцять* – зн. (V, 9, 10);

чоти́ри – зн. (III, 28, 9; III, 32, 2; III, 64, 9; IV, 17, 3; IV, 18, 1; IV, 131, 8), *чотирма́* – ор. (IV, 10, 2), *чотирьо́х* – місц. (II, 13, 6);

шість – зн. (II, 13, 7).

Акцентуація наведених числівників у поемі й у сучасній українській літературній мові повністю збігається. Слід зазначити, що віршований розмір поеми не дозволяє точно встановити наголос у формі *одному* – чи він на початковому складі кореня, чи на флексії: “*А послі Ромових він воїв / По одному всіх подушив...*”. У сучасній українській літературній мові числівник *один* у відмінкових формах однини має кінцевий наголос: *один, одного́, одному́, одним* (Погр. СН, 357; УЛВН, 389; Погр. ОС, 383), але в низці словосполучень він уживається з початковим наголосом: *всі до одного́, один за одним, один по одному, один одному* (Погр. СН, 357; УЛВН, 389; Погр. ОС, 383), *ні одного́, ні одному́, один одного́, один за одного́, один з одним* (Погр. СН, 357; УЛВН, 389).

У давніх українських пам'ятках форма *одному* також має варіантне

наголошення: на кінцевому складі й на передостанньому складі флексії: *одному́* (Опис, 12/2 зв.; Єв., 24), *по одному́* (Кл., 78) і *едно́му* (Коп. Ом., 157), *по еднóму* (Кл., 78). Наголос на передостанньому складі є первісним [Скляренко 1998: 148].

Привертає увагу стара форма орудного відмінка однини числівника *сім* – *сім'ю́*, яка має кінцевий флексійний наголос, отриманий під впливом числівників *п'ять*, *шість* (із рухомим наголосом).

Неозначено-кількісні числівники.

Неозначено-кількісні числівники, що функціонують в “Енеїді”, характеризуються таким самим наголосом, як і в сучасній українській літературній мові:

бага́цько (I, 6, 4; I, 10, 6; I, 17, 9; III, 49, 10; III, 69, 10; III, 95, 2; IV, 87, 3; IV, 105, 3; IV, 132, 10; V, 19, 10; V, 121, 9; VI, 71, 10; VI, 93, 3; VI, 134, 8);

кі́лько (III, 96, 7; III, 125, 8; IV, 18, 9);

скі́лько (I, 19, 4; II, 58, 9; III, 130, 9; V, 85, 6; V, 87, 6; V, 118, 5; VI, 29, 5);

скі́лькось (III, 136, 10; V, 34, 1);

тьма (II, 13, 8).

Порядкові числівники.

В “Енеїді” І. Котляревського представлений лише один акцентний тип порядкових числівників – із наголошенням на основі. Серед таких числівників виявлено такі:

во́сьму – зн. одн. ж. р. (III, 82, 9);

дру́гий – наз. одн. ч. р. (IV, 126, 6; V, 140, 7), *дру́гий* – зн. одн. ч. р. (II, 13, 1);

пе́рвий – наз. одн. ч. р. (V, 40, 5; VI, 69, 10), *пе́рвий* – зн. одн. ч. р. (III, 39, 10; VI, 161, 1), *пе́рву* – зн. одн. ж. р. (V, 108, 1);

перві́йших – род. мн. (IV, 40, 2);

пéрший – наз. одн. ч. р. (III, 24, 1; IV, 26, 6; VI, 42, 5; VI, 131, 1; VI, 156, 8), *пéршому* – дав. одн. ч. р. (V, 87, 1), *пéршого* – зн. одн. ч. р. (VI, 41, 1), *пéршу* – зн. одн. ж. р. (III, 15, 8), *пéрші* – наз. мн. (III, 44, 7), *пéрші* – зн. мн. (IV, 110, 5), *пéрших* – зн. мн. (III, 94, 8; VI, 134, 1);

п'ятой – місц. одн. ж. р. (IV, 133, 9);

сьóмий – наз. одн. ч. р. (V, 32, 2), *сьóму* – зн. одн. ж. р. (I, 15, 3).

Наголошення всіх наведених порядкових числівників повністю збігається із сучасним літературним.

ВИСНОВКИ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Наголошення в “Енеїді” переважної більшості іменників збігається з сучасним літературним, якщо ж лексема не вживається в сучасній українській літературній мові, – з наголошенням, поданим у “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка. З 2238 вжитих у поемі іменників лише в 202 акцентуація не збігається, а 2036 іменників мають однакову акцентуацію в поемі і в сучасній українській літературній мові або в “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка

2. Ті іменники, наголошення яких в поемі відрізняється від сучасного літературного, характеризуються в поемі в більшості випадків давнішою акцентуацією, ніж у сучасній українській літературній мові.

3. Іменники *бо'чка, бу'дка, голо'вка, лоп'тка, моли'тва, печі'нка, пі'сня, ти'ква, ха'та, ша'белька; бурт, вік, ві'тер, дар, зна'хур, ко'жу'х, ко'нюх, пі'вень, пруд, пуд, хазя'їн, чолові'к; боло'то, ди'во*, які у відмінкових формах множини зберігають в “Енеїді” наголос на основі, а в сучасній українській літературній мові характеризуються флексійною акцентуацією (або варіантною – флексійною і наосновною), отримали в сучасній українській літературній мові флексійне наголошення форм множини внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках з наголосом на основі.

4. В іменниках *галу'шка, ді'жка, пля'шка; бік, бог, ніс, раз, ріг* (музична або сигнальна труба), яким у відмінкових формах множини властиве в “Енеїді” варіантне наголошення (наосновне і флексійне), а в сучасній українській літературній мові – виключно флексійне, свідчить про те, що процес витіснення наосновної акцентуації форм множини флексійною (внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках з наголосом на основі) на час написання поеми ще не завершився.

5. Іменники жіночого роду – *бакла'жка, бли'скавка, вірьо'вочка, воро'жка, гре'бля, гри'вня, гу'бка* (зменшене від *губа*) *за'гадка, кі'шка, коля'дка, ла'пка, ли'пка, ма'вка, осичка, пуста, слізка, фіглярка, ша'лівка*; чоловічого роду – *дия'вол, друг, ке'леп, мо'лот, небора'к, тесть, шрам*; середнього роду – *весе'льце*, які у відмінкових формах множини характеризуються в “Енеїді” флексійною акцентуацією (або варіантною – наосновною і флексійною), а в сучасній українській літературній мові зберігають наголос на основі, отримали в поемі флексійне наголошення форм множини внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках з наголосом на основі, яка в сучасній літературній мові на ці іменники не поширилася.

6. Іменники жіночого роду *-а, -я* з флексійним наголосом, які у відмінкових формах давального, орудного та місцевого відмінків множини (або в деяких з них) вживаються в “Енеїді” з флексійною акцентуацією (*вівця'ми; к вода'м, по вода'м, в вода'х; голова'м, голова'ми, на голова'х; душа'м, душа'ми; в земля'х; зізда'м; на межа'х; пелена'ми; п'ята'ми; в сковорода'х; стіна'м*), а в сучасній українській літературній мові – з кореневою, набули кореневої акцентуації згаданих форм у літературній мові під впливом форм називного-знахідного відмінків множини.

7. Двоскладові іменники чоловічого роду з наголосом на другому складі (*баран, бунчук, жупан, калган, каптан, малахай, нагай, чупрун, язик*), які в “Енеїді” зберігають наголос на основі в усіх відмінкових формах, а в сучасній українській літературній мові мають флексійне наголошення, набули в українській літературній мові флексійної акцентуації під впливом іменників типу *живі'т, род. живота'*; *кома'р, род. комара'* (з первісним флексійним наголосом).

8. Наголошення в “Енеїді” іменникових форм *ворота', дрова', на' очах (у' очах), щита* – род. одн. *щита'м, на щита'ті, щита'тів* відмінне від

сучасного літературного, пояснюється впливом староукраїнської літературної мови.

9. Наголошення в “Енеїді” іменникових форм *звіре’ї, когте’ї, плути’, ремня’ми* (поясами), *соболе’ї, уса’м, уса’ми*, відмінне від сучасного літературного, зумовлено впливом російської мови, з якої іноді переймався не тільки наголос, але й сама форма (*звере’ї, когте’ї, соболе’ї, ремня’ми*).

10. Наголошення в “Енеїді” іменникових форм *на башта’х, збруя’ми, очерето’м, в сила’х*, скоріше всього, не відбиває народно-розмовної мови, а зумовлено потребою збереження віршованого розміру поеми.

11. У “Енеїді” в цілому ряді випадків зберігається давнє (праслов’янське) переміщення наголосу з іменника на попередній прийменник (*за’ душу, на’ землю, о’б землю, за’поли, за’руки; по’ лісу, за’ ніс, на’ світі, о’ світі; по’ морю, на’ море*), втрачене сучасною літературною мовою.

12. Тенденція наголошення в “Енеїді” переважної більшості прикметників збігається із сучасною літературною, а якщо слово не вживається в сучасній літературній мові, – з наголошенням, засвідченим у “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка. З ужитих в “Енеїді” 655 прикметників акцентуація в поемі й у сучасній українській літературній мові (або в “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка) не виявляє спільностей лише в 43 прикметниках.

13. Прикметники *близький, бридкий, гідкий, легкий, нечепурний, низький, рідкий, твердий, тяжкий, чудний*, які в “Енеїді” мають кореневий наголос, а в сучасній українській літературній мові – флексійний, зберігають у поемі давнє наголошення.

14. Прикметники *окружний, чималий*, які в “Енеїді” мають наголос на основі (на другому складі), а в сучасній українській літературній мові –

характеризуються варіантним наголошенням (на основі та на флексії), зберігають у поемі також давню акцентуацію.

15. Прикметники *миленький, розумненький*, які в “Енеїді” (*міленький, розумненький*), і в сучасній українській літературній мові (*миленький, розумненький*) характеризуються наголосом на основі, але на різних складах, зберігають у поемі первісну акцентуацію.

16. У прикметників *грезетовий, лицарський, милостивий*, які мають у творі наголос на основі (*грезетовий, лицарський, милостивий*), а в сучасній українській літературній мові їм властиве варіантне наголошення (*грезетовий, лицарський, милостивий*), первісною вважається акцентуація *грезетовий, лицарський, милостивий*, тобто в “Енеїді” прикметник *лицарський* зберігає первісну акцентуацію, а *грезетовий* і *милостивий* характеризуються новою акцентуацією.

17. Для прикметників *гіркий, новий, смутний, страшний*, яким в “Енеїді” характерне вживання з варіантним наголошенням (кореневим і флексійним), а в сучасній українській літературній мові – виключно з флексійним, первісною є флексійна акцентуація.

18. У прикметників *малий, правий* (протилежний лівому), *слабий, старий, царський*, які в “Енеїді” характеризуються варіантним наголошенням (кореневим і флексійним), а в сучасній українській літературній мові – виключно кореневим (*п'равий, ца́рський*) або виключно флексійним (*мали́й, слаби́й, стари́й*), первісною є коренева акцентуація.

19. Особливістю наголошення прикметників *людський, простий, ясний*, які в “Енеїді” і в сучасній українській літературній мові мають варіантну акцентуацію (кореневу та флексійну), є те, що первісним для них є наголошення *людський, простий, ясний*.

20. У прикметників *другий, значковий, медовий, новий, шовковий*, які в “Енеїді” мають варіантну акцентуацію – наосновну та флексійну, а в сучасній українській літературній мові – тільки наосновну (*дру́гий,*

медовий, шовковий) або тільки флексійну (*значковий, новий*), первісним є наголошення *другий, значковий, медовий, новий, шовковий*.

21. Прикметники *військовий, грязний*, які в “Енеїді” характеризуються флексійним наголосом, а в сучасній українській літературній мові – кореневим (*грязний*) або варіантним (*військовий*), зберігають у поемі давнє наголошення.

22. Прикметникам *заміжня, поспішний, соцький*, яким в “Енеїді” властива флексійна акцентуація, а в сучасній українській літературній мові – наосновна (*поспíшний, sóцький*) або варіантна – наосновна та флексійна (*замі́жня*), первісною виявляється наосновна акцентуація, тобто в поемі всі ці слова характеризуються новим наголошенням.

23. Наголошення в “Енеїді” більшості займенників збігається із сучасним літературним. Серед ужитих у поемі 47 займенників акцентуація у творі й у сучасній літературній мові не збігається в окремих формах 21 займенника.

24. Особові займенники та зворотний займенник *себе* в формах родового та знахідного відмінків однини з прийменниками характеризуються в “Енеїді” переважно кореневою акцентуацією (у сучасній українській літературній мові – тільки кореневою), хоча й флексійне наголошення трапляється досить часто. Таким чином, можна стверджувати, що в українській мові акцентний розвиток форм родового та знахідного відмінків однини особових займенників і зворотного займенника *себе́* в сполученні з прийменниками відбувався шляхом від виключно флексійної акцентуації до виключно кореневої, і мовний стан, репрезентований «Енеїдою» І. Котляревського (з переважно кореневим наголошенням), був проміжним у цьому процесі.

25. Наголошення займенника *які* у формі називного відмінка множини, вжите в “Енеїді” один раз, а також поодинокі – *його, її*

(присвійні займенники), найімовірніше, не відбивають народно-розмовної мови, а зумовлені потребою збереження віршованого розміру поеми.

26. Наголоси *нікому́, моєму́* в “Енеїді” слід пояснювати, очевидно, впливом російської мови.

27. Становлення сучасної літературної акцентуації займенників *той, цей (сей), весь (ввесь, увесь)* у сполученні з прийменниками (у випадку, коли прийменник не належить до займенника – флексійний наголос, в іншому разі – кореневий наголос) пройшло етап хитання акцентуації займенника (як у випадках, коли прийменник не належить до займенника, так і в протилежних випадках), що відображено в “Енеїді. Відношення типу *того́ – від то́го* виникли, очевидно, за аналогією відношень *мене́ – у мене́*.

28. Флексійну акцентуацію форми *сіе́ (за сіе́, в сіе́-то)*, яка наявна в “Енеїді”, слід визнати книжною, церковнослов’янською (такою є й сама форма).

29. Наголошення займенника *самій* в “Енеїді” (флексійне – у формах однини, кореневе – у формах множини), яке відрізняється від сучасного літературного (флексійне у формах однини та множини), але збігається з наголошенням у давніх українських пам’ятках, найімовірніше, успадковано з давньої української мови.

30. Наголошення в “Енеїді” таких частин мови, як числівники, в цілому збігається із сучасним літературним (у поемі всього вжито 31 числівник).

Отже, багатство поетичного мовлення І. П. Котляревського вказує на низку акцентологічних параметрів української мови за його часів, що в більшості випадків відповідає сучасним нормам наголошування слів. Виявлені розбіжності свідчать, скоріше, не про недосконалість мовної системи, а про її динамічний розвиток. Поема “Енеїда” є тим зразком літературного доробку та мовно-естетичним феноменом, що репрезентує

процеси інтенсифікації української акцентології в цілому. У творі відображено потужність українського слова, його вплив на суто лінгвістичну палітру, що уможлиблює встановлення специфічних рис наголошення слів української мови в ретроспективному вимірі. Це, у свою чергу, увиразнює актуальність досліджень у цьому напрямі, а також сприяє вирішенню питань, пов'язаних із визначенням чинників акцентологічної тенденції в сучасній українській мові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аванесов Р. И. Ударение в современном русском литературном языке / Р. И. Аванесов. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Учпедгиз, 1958. – 79 с.
2. Баценко К. С. До питання про новаторство І. П. Котляревського в словотворі української літературної мови / К. С. Баценко // Наук. зап. Кам'янець-Подільського пед. ін-ту. – 1957. – Т. 5. – С. 142–150.
3. Білоштан А.П. Наголос членних прикметників у сучасній українській літературній мові / А.П. Білоштан. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – 43 с.
4. Брандт Р. Начертание славянской акцентологии / Р. Брандт. – СПб. : Тип. Императ. Акад. наук, 1880. – 340 с.
5. Бровченко Т. О. Словесний наголос в сучасній українській мові (експериментальне дослідження) / Т. О. Бровченко. – К. : Наук. думка, 1969. – 188 с.
6. Бромлей С. В. К истории места ударения в формах сравнительной степени в русском языке / С. В. Бромлей // Докл. и сообщ. / Ин-т языкознания АН СССР. – М., 1955. – № 8. – С. 24–41.
7. Булатова Р. В. Старосербская глагольная акцентуация: Сборник 1509 г. как памятник истории сербского штокавского ударения / Р. В. Булатова. – М. : Наука, 1975. – 281 с.
8. Булаховський Л. А. Вибрані праці : В 5 т. / Л. А. Булаховський. – Т. 2. – К. : Наук. думка, 1977.– 1983. – 631 с.
9. Булаховський Л. А. Український літературний наголос (характеристика норми) : Посіб. для філол. фак. ун-тів і фак. мови та л-ри пед. ін-тів / Л. А. Булаховський. – К.; Львів : Рад. шк., 1947. – 56 с.
10. Васильев Л. Л. О значении каморы в некоторых древнерусских памятниках XVI – XVII веков: К вопр. о произношении звука о в великорус. наречии / Л. Л. Васильев. – Л. : Изд-во Акад. наук, 1929. –

164 с. – (Сб. по рус. яз. и словесности; Т. 1, вып. 2).

11. Ващенко В. С. Займенникові та числівникові форми в сучасних полтавських говорах / В. С. Ващенко // Полтавсько-київський діалект – основа української національної мови. – К., 1954. – С. 42–48.
12. Ващенко В. С. Полтавські говори / В. С. Ващенко. – Х. : Вид-во Харк. ун-ту, 1957. – 539 с.
13. Ващенко В. С., Медведєв Ф. П., Петрова П. О. Лексика “Енеїди” І. П. Котляревського : Показч. слововживання / В. С. Ващенко, Ф. П. Медведєв, П. О. Петрова. – Х. : Вид-во Харк. ун-ту, 1955. – 207 с.
14. Веселовська З. М. З історії українського наголосу: Про наголос прикметників / З. М. Веселовська // Учені зап. Харк. ун-ту. – 1952. – Т. 45 : Труди філол. фак., т. 2. – С. 47–58.
15. Веселовська З. М. Наголос іменників білоруської мови за пам’ятками XVII ст. у порівнянні з наголосом сучасної літературної мови / З. М. Веселовська // Філологічний збірник. – К., 1958. – С. 145–156.
16. Веселовська З. М. Наголос у східнослов’янських мовах початкової доби формування російської, української та білоруської націй (кінець XVI – початок XVIII століть) / З. М. Веселовська. – Харків : Вид-во Харк. ун-ту, 1970. – 163 с.
17. Винницький В. М. Дистинктивні функції наголосу в сучасній українській літературній мові : дис. ... канд. філол. наук / Запоріж. держ. пед. ун-т. / В. М. Винницький. – Запоріжжя, 1973. – 231 с.
18. Винницький В. М. Наголос у сучасній українській мові / В. М. Винницький. – К. : Рад. шк., 1984. – 160 с.
19. Винницький В. М. Акцентная система современного украинского литературного языка : автореф. дис. ... докт. филол. наук / АН УССР. Ин-т языковедения им. А. А. Потебни / В. М. Винницький. – К., 1985. – 48 с.

20. Винницький В.М. Українська акцентна система: становлення, розвиток / В.М. Винницький. – Львів : Біблос, 2002. – 576 с.
21. Винницький В.М. Акцентуаційні етюди / В.М. Винницький. – Жовкла : Місіонер, 2004. – 280 с.
22. Воронцова В. Л. Русское литературное ударение XVIII – XX вв.: Формы словоизменения / В. Л. Воронцова. – М. : Наука, 1979. – 328 с.
23. Гальчук В. Ю. Історія акцентуації відіменникових прислівників в українській мові : дис. ... канд. філол. наук / НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні / В. Ю. Гальчук. – К., 1996. – 125 с.
24. Деркач А. Г. Функції повних нестягнених форм прикметників у «Кобзарі» Т. Г. Шевченка / А. Г. Деркач // Наук. зап. Київ. пед. ін-ту. – 1956. – Т. 20. – С. 34–52.
25. Дыбо В. А. Морфонологизованные парадигматические акцентные системы: Типология и генезис / В. А. Дыбо. – М. : Языки русск. культуры, 2000. – Т. 1. – 736 с.
26. Дыбо В. А. Славянская акцентология: Опыт реконструкции системы акцентных парадигм в праславянском языке / В. А. Дыбо. – М. : Наука, 1981. – 272 с.
27. Дыбо В. А., Замятина Г. И., Николаев С. Л. Основы славянской акцентологии / В. А. Дыбо, Г. И. Замятина, С. Л. Николаев. – М. : Наука, 1990. – 284 с.
28. Етимологічний словник української мови : В 7 т. / За ред. О. С. Мельничука. – К. : Наук. думка, 1982 – 2006. – Т. 1–5.
29. Задорожный В. Б. История ударения суффиксальных прилагательных украинского языка : автореф. дис. ... канд. филол. наук / АН УССР. Ин-т языковедения им. А. А. Потебни / В. Б. Задорожный. – К., 1991. – 17 с.

30. Зализняк А. А. От праславянской акцентологии к русской / А. А. Зализняк. – М. : Наука, 1985. – 428 с.
31. Иллич-Свитыч В. М. Именная акцентуация в балтийском и славянском: Судьба акцентуационных парадигм / В. М. Иллич-Свитыч. – М. : Изд-во АН СССР, 1963. – 179 с.
32. Історія української мови: Морфологія / С. П. Бевзенко, А. П. Грищенко, Т. Б. Лукінова та ін.; АН УРСР. Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. – К. : Наук. думка, 1978. – 539 с.
33. Каранська М. І. Деякі відмінності фонетичних і граматичних норм «Енеїди» І. П. Котляревського у порівнянні з сучасними / М. І. Каранська // І. П. Котляревський та українська літературна мова : Доп. на міжвуз. наук. конф., присвяч. 200-річчю від дня народження І. П. Котляревського. – К., 1971. – С. 176–186.
34. Керницький І. М. Система словозміни в українській мові: На матеріалах пам'яток XVI ст. / І. М. Керницький. – К. : Наук. думка, 1967. – 288 с.
35. Кирилюк Є. Іван Котляревський. Життя і творчість / Є. Кирилюк. – К. : Дніпро, 1981. – 287 с.
36. Колесов В. В. История русского ударения: Именная акцентуация в древнерусском языке / В. В. Колесов. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1972. – 256 с.
37. Колесов В. В. Очерки по русской исторической акцентологии / В. В. Колесов. – Szeged, 1978. – 158 с.
38. Колесов В. В. Ударение в «Слове о полку Игореве» / В. В. Колесов // «Слово о полку Игореве» и памятники древнерусской литературы. – Л., 1976.– С. 23–76. – (Тр. / Ин-т рус. лит. Пушкинский Дом. Отд. древнерус. лит.; Т.31).
39. Курс історії української літературної мови. Т. 1: Дожовтневий період / За ред. І. К. Білодіда. – К. : Вид-во АН УРСР, 1958. – 596 с.

40. Матвіяс І. Г. Іменник в українській мові / І. Г. Матвіяс. – К. : Рад. шк., 1974. – 184 с.
41. Мацьків П. В. Наголос і морфемна структура іменника в сучасній українській мові : дис. ... канд. філол. наук / П. В. Мацьків. – К., 1994. – 173 с.
42. Митрополит Іларіон. Український літературний наголос : Мовознавча монографія / Іларіон Митрополит. – Вінніпег, 1952. – 304 с.
43. Морфемна структура слова / Т. О. Грязнухіна, Н. Ф. Клименко, Л. І. Комарова та ін.; АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К. : Наук. думка, 1978. – 334 с., табл.
44. Німчук В. В. Мовознавство на Україні в XIV – XVII ст. / В. В. Німчук. – К. : Наук. думка, 1985. – 223 с.
45. Огієнко І. Український наголос на початку XVII віку / І. Огієнко. – Жовква : Накладом Вид-ва ЧСВВ, 1926. – 31 с. – (Б-ка «Зап. чину Св. Василя Вел.»; Ч. 3).
46. Огієнко І. Український наголос в XVI віці / І. Огієнко // Сб. отд-ния рус. яз. и словесности АН СССР. – Л., 1928. – Т. 101, № 3. – С. 444–451.
47. Огієнко І. І. Східнослов'янський наголос у XIV-м віці : Словник наголосів Чудівського Нового Завіту 1356 р. / І. І. Огієнко. – Львів, 1937. – 102 с.
48. Огієнко І. І. Український наголос на початку XVII віку // Записки чина св. Василя Великого / І. І. Огієнко. – Жовкла, 1926. – 31 с.
49. Огієнко І. І. Український наголос у XVII віці / І. І. Огієнко // Сб. ОРЯС. – Л. : Изд-во АН СССР, 1928. – Т. 101. – № 3.
50. Павловский А. Грамматика малороссийского наречия, или грамматическое показание существеннейших отличий, отдаливших Малороссийское наречие от чистого Российского языка, сопровождаемое разными по сему предмету замечаниями и

- сочинениями / А. Павловский. – СПб. : Тип. В. Плавильщикова, 1818. – 114 с.
51. Павловский А. Грамматика малороссийского наречия / А. Павловский. – СПб., 1818. – 115 с.
  52. Потебня А. А. Ударение / А. А. Потебня / Подгот. к изд. В. Ю. Франчук. – К. : Наук. думка, 1973. – 172 с.
  53. Преображенский А. Г. Этимологический словарь русского языка : В 2 т. / А. Г. Преображенский. – М. : Наука, 1959.
  54. Пристай Б. Р. Акцентні варіанти іменників та прикметників у сучасній українській мові : дис. ... канд. філол. наук / Львів. держ. ун-т ім. І. Франка / Б. Р. Пристай. – Л., 1995. – 221 с.
  55. Рудницький Я. Поетичний наголос у Франка / Я. Рудницький // Сьогочасне й Минуле. – Мюнхен, 1949. – Кн. 1 – 2. – С. 141–142.
  56. Рудницький Я. Наголос в поезії Шевченка / Я. Рудницький. – Аугсбург, 1947. – С. 1–60.
  57. Синявський О. З вершин нової літературної української мови: Про мову І. Котляревського / О. Синявський // Зб. іст.-філол. від. УАН. – 1928. – Т. 2, № 76-б. – С. 206–210.
  58. Скляренко В. Г. Історія акцентуації іменників а-основ української мови / В. Г. Скляренко. – К. : Наук. думка, 1969. – 148 с.
  59. Скляренко В. Г. Нариси з історичної акцентології української мови / В. Г. Скляренко. – К. : Наук. думка, 1983. – 239 с.
  60. Скляренко В. Г. Історія акцентуації іменників середнього роду української мови / В. Г. Скляренко. – К. : Наук. думка, 1979. – 111 с.
  61. Скляренко В. Г. Праслов'янська акцентологія / В. Г. Скляренко. – К. : «Українська книга», 1998. – 342 с.
  62. Скляренко В. Г. Історія українського наголосу: Іменник / В. Г. Скляренко. – К. : Наук. думка, 2006. – 709 с.
  63. Суперанская А. В. Ударение в заимствованных словах в современном

- русском языке / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1968. – 310 с.
64. Сучасна українська літературна мова : В 5 кн. Кн. 2 : Морфологія / І. І. Ковалик, І. Г. Матвіяк, Д. Х. Баранник та ін.; Відп. ред. В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1969. – 583 с.
65. Ужевич І. Грамматика словенская, 1645 / І. Ужевич / АН УРСР. Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; Підгот. до друку І. К. Білодід, Є. М. Кудрицький. – К. : Наук. думка, 1970. – С. 114. – (Пам'ятки укр. мови XVII ст.).
66. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : В 4 т. / М. Фасмер. – М. : Прогресс, 1964 – 1973.
67. Федянина Н.А. Ударение в современном русском языке / Н. А. Федянина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Рус. яз., 1982. – 302 с.
68. Хазагеров Т. Г. Развитие типов ударения в системе русского именного склонения / Т. Г. Хазагеров. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1973. – 171 с.
69. Kiparsky V. Der Wortakzent der russischen Schriftsprache / V. Kiparsky. – Heidelberg : Winte, 1962. – 396 s.
70. Stang C. S. Slavonic accentuation / C. S. Stang. – Oslo etc., 1965. – 194 p.

Монографія

Вікторія Валеріївна Желязкова

Анжеліка Анатоліївна Зинякова

НАГОЛОШЕННЯ ІМЕННИХ ЧАСТИН МОВИ В ПОЕМІ

“ЕНЕЇДА”

І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

Монографія